

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Salomon J. Frifelt

LISAA GAMMEL SOM ÆVEJ

En bette Krønikebog
om Ølgod Sogn og By og Sparekasse

LISAA GAMMEL
SOM Æ VEJ

SALOMON J. FRIFELT

LISAA GAMMEL

SOM ÆVEJ

En bette krønikebog
om Ølgod Sogn og By og Sparekasse

16. Maj

1868 - 1968

Ringkjøbing

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI

1968

LISAA GAMMEL SOM Æ VEJ
er sat med 11 pkt. Linotype Baskerville og trykt i
A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkjøbing.
Papir: Glittet specialtryk fra D. f. P., Silkeborg.
Fotografier: E. P. Andresen, Ølgod.
De gamle billeder er udlaant fra Ølgod Museum.
Omslagstegning: Grafikeren Povl Christensen.
Bogen er udgivet af
Ølgod og Omegns Spare- og Laanekasse.

Forord

JEG HUSKER fra min drengetid, at mor i sin kommodeskuffe gemte en lille blaa sparekassebog, nr. 44, med nogle faa hundrede kr. i Ølgod Sparekasse — for drengen vældige summer, der satte fantasien i sving.

Siden fik jeg selv en lignende bog. Og jeg vidste, at kom man i knibe for penge, da var der mulighed for at laane i Sparekassen — En god hjælper ved opgaver, man ikke selv magtede.

Ølgod Sparekasse kom til at staa for drengens opfattelse som en vennligsindet formidler af folks sparepenge til andre folks laanetrang: En kyndig ledet magt bag mange hændelser i vor tilværelse.

Denne drengetidens fornemmelse overfor Sparekassen har paa en vis maade holdt sig til i dag — — —

Derfor var det med baade glæde og stolthed, jeg for flere aar siden modtog opfordringen til at skrive dette festskrift til Sparekassens 100 aarsdag d. 16. maj 1968.

Her er jo mulighed for at fortælle ikke blot om Sparekassen og dens mænd, men ogsaa om min nærmeste hjemstavn og dens folk.

Og nu arbejdet skrider mod afslutningen, vil jeg gerne sige en velment tak til Ølgod Sparekasses direktion og tilsynsraad for den tillid, der er vist mig ved at overdrage mig dette arbejde. Og ikke mindst siger jeg tak, fordi man har givet mig frie hænder til at opbygge og forme dette skrift paa min egen maade.

Bogens smukke tryk fra A. Rasmussen, Ringkjøbing, udstyr og billeder er ogsaa værd en glad tak fra forfatterens side!

Især vil jeg takke Sparekassens formand, Kr. Møller Kristensen, for hans værdifulde oplysninger om de første virkeaar for Ølgod Brandkasse — Sparekassens forløber.

Forord

Sparekassedirektør Børge Christensen skylder jeg stor tak for venlighed og villighed til at gi mig alle de oplysninger, jeg ønskede, for fremskaffelse og udvælgelse af billedstof, for kritisk gennemgang af manuskriptet og for udregning og tegning af de grafiske tavler, der fortæller saa meget om Sparekassens udvikling.

Ogsaa tak til min gode ven, museumsinspektør H. Øllgaard for mangen værdifuld haandsrækning, han har givet mig ud fra sin rige viden.

Med taknemmelighed mindes jeg mange, som gennem aarene har fortalt mig smaa træk og hændelser, der har hjulpet mig til at forme denne bog, der er tænkt baade som en hilsen til Sparekassens 100 aars mærkedag og som en — jeg haaber læselig — bette krønikebog om Ølgod sogn og by og sparekasse.

Frifelt pr. Ølgod, novbr. 1967.

A handwritten signature in black ink, reading "Salomon Frifelt". The signature is written in a cursive style with a large, sweeping flourish at the top.

Tinghøjene i Vestkær med dybe vejspor af den vestjydske Hærvej.

Lisaa gammel som æ vej

VEJE OG GRAVE

SPØRGER NOGEN: Hvor gammel er Ølgod? Navnet, sognet, byen? Da kan vi uden vaklen gi svaret, der rummer alt hvad, som siges kan om den ting: Lisaa gammel som æ vej!

Saadan siger folk om det, hvis alder ingen har rede paa. Det er højeste form for ælde, det, der har hævd, og ingen med sikkerhed ved om udspring for: Lisaa gammel som æ vej!

Fremturer spørgeren fortsat med søgen efter alder og udspring: »Ja, men hvor gammel er saa æ vej?«

Da ved vi ikke bedre svar end at ta den vidensøgende med vestligst ud i sognet, der hvor Ølgod og Strelluf sogne støder sammen nær Horne sogneskel. Her ligger i en lille fredet hederest, det store nu tredelte Horne herreds ældgamle tingsted. Engang i tiden stedet, hvor herredets veje, folks færden, egnens historie samledes som eger i et hjulnav.

Nu kun nogle dybttslidte vejspor furet gennem heden mellem 5 grav-

høje, Tinghøjene. Stedet bortgemt og nu langt fra alfarvej, ukendt af de fleste. Men dog et sted med en mærkelig magt af ælde og levet liv.

Det hændte en sommerdag 1929, min gode ven, forfatteren Thorkild Gravlund, og jeg gik her ude mellem Tinghøjene. Vi glædede os over højenes smukt buede skraaninger, talte de 21 eller 22 dybt hulede vejspor, som side om side paa begge sider af sogneskellet skærer gennem heden i retning Nord-Syd.

Og snakken gled med de gamle Tingveje ind i forne tider, der hvor alt, hvad nu er, har rod i det, som var.

Af sig selv faldt spørgsmaalet: Hvad er mon ældst her: Vejene eller højene?

»Højene vel nok«, mente Gravlund.

Jeg kunne nu godt tænke mig vejen som den ældste: Lisaa gammel som æ vej. — Men hvem kunne vel gi svaret her — andre end vejen og højene. Og de tav.

Det havde nys regnet. Og som vi gik ind mellem to af højene, jog Gravlund uforvarende foden ned i en vandfyldt rende næsten skjult af lyngen. Gravlund rystede foden, vi sprang over den dulgte rende, snakkede og gik videre. — —

Det var dage derefter, jeg gik og tænkte over turen ud til Tinghøjene, grundede over veje og gravhøje. Og igen stod tydeligt for mig den lille hændelse derude. — Den rende, Gravlund jog foden i, lignede mærkværdigt et vejspor. — Men et vejspor trukket fra høj til høj. —?

Og en dag vandrede saa lærer Øllgaard og jeg igen ude mellem Tinghøjene.

Hvad er vel ældst her, højene eller vejen?

Spørgsmaalet har for os faaet øget spænding af en anelse: Er det muligt, at højene selv og vejsporene i deres tavshed kan røbe ting, vi ikke havde tænkt os muligt?

Vi staar oppe paa den vestligste og største af Tinghøjene og ser mod Nord og Syd, ser, hvordan de gamle, dybt hulede vejspor rinder ind mod højen, side om side, skilles ad et stykke fra højskraaningen, bøjer uden om og skærer forbi tættest muligt inde paa højens fod for saa igen at bøjes sammen til sideløbende spor paa den anden side højen.

Højen har tvunget færdselen til side, som en ø i aaløbet kløver strømmen.

Altsaa er højen her den ældste.

Lige Øst for denne høj med kun et par dybe hulveje imellem ligger to andre høje i linje for hinanden Nord-Syd. Afstanden mellem dem omkr. 30-35 m.

Vi staar paa den sydlige høj og ser det samme som før: Vejsporene stræber ind mod højen. Men se blot. — De bøjer ikke til side! Bliver ved! Lige ud! — Udviskes kun mere og forsvinder saa under højen.

Vi holder vejret i spænding. — Er det muligt? — Ser vi ret? — Da maa sporene jo vise sig igen Nord for højen?

Og de er der, noget udviskede, men dog kendeligt paa øjemaal, føleligt for fødder og hænder. — Nu kravler vi paa hænder og knæ hen gennem den høje lyng og føler hulningen, vejsporet, der igen nærmere den nordlige høj fyldes og svinder under højen.

Og nu er spændingen udløst. Vi ved nu, de maa dukke frem igen lidt Nord for højen og styre videre. Og de er der, de gamle spor, stærkt udviskede her, men dog tydelige nok.

Og hvad tyder saa det.

Det viser, at gravhøjene er rejst over vejsporene.

Den gang i sin tid, da højene samledes, har disse vejspor altsaa helt eller delvis været ude af brug, og andre nyere slidt ud til siden, der var jo plads nok.

Man lagde da graven saa nær den nye færdselsvej, som det var muligt — det blev over de ældre afbrugte spor. Disse har formodentligt været slidt dybe som alle de andre, vi nu ser, men højenes bygning og menneskers færdsel har slettet dem en del, dog ikke mere, end de endnu er kendbare.

For ingen planter skærmer jordsmonnets oprindelige form saa vel som lyng, rævling og rensdyrlav, de er som en hærdet usaarlig hud imod vejrets og aarstidernes skiften.

Saa er dog vejen her ældre end højene.

DEN VESTJYDSKE HÆRVEJ

Og hvad er det saa for en mærkelig vej, der her ligger og dukker frem under gamle gravhøje? — Ja, her nævnes den Tingvejen. I andre sogne har den andre navne alt efter dens brug til de forskellige tider: Kongevejen — Studevejen — Drivvejen — Herrestræde — Adelvejen — Æ gammel vej — Sammenfattet i et fællesnavn for hele vejruten fra Nord til Syd: Den vestjydske Hærvej.

Hov, stop lidt, vil maaske nogen indvende. — Er det navn ikke laanegods fra Hugo Mathiessens berømte midtjydske Hærvej?

Slet ikke. Den midtjydske Hærvej er ikke den eneste store udfærds- og indfaldsvej, der maaler Jylland paa langs. Ogsaa gennem de vestjydske egne gik der fra alders tid en saadan vej, og dens navn møder os lyslevende i et gammelt tingsvidne:

I aarene 1732-35 førtes en langstrakt proces mellem amtmand Teilmann til Skrumsager og ejeren af Lundenæs ang. vedligeholdelsen af broer over Skjern aa og vasen over Tarm kær, og et af tingsvidnerne i denne sag vidner bl. a.:

»... Det er saavel udenlands som indenlands noksom vitterligt og bekendt, at en stor Landevej af uhr gammel Tid, saakaldt *Herrestræde* har været og fremdeles bør være over Tarm Kjær ...«

En landevej af uhr gammel tid — Herrestræde — det vil sige hærfolkenes vej. Det er, som selve den ældgamle vestjydske hærvej faar mæle og taler til os gennem dette gamle tingsvidne.

Hvor gammel er saa dette Herrestræde? Vi kan kun svare med det gamle mundheld: Lisaa gammel som æ vej! Saa gammel er netop den vestjydske Hærvej.

Langt oppe mod Nord i Vendsyssel, Thy, Mors, Salling har vejene deres udspring. Som smaabække, der bugtes og stadig vokser, rinder de fremad for at samles i den større strøm. Det bliver ved det gamle vejknudepunkt og markedsstævne Holstebro.

Herfra stævner saa to ældgamle vejruter mod Syd: En østlig over Agerfeld, Ravensbjerg, Brejning, Hanning og Marup. Og en mere vestlig rute over Ulfborg, Røgind, Rabjerg, Dejbjerg for saa igen at grenes

sammen og i samling vove overgangen over Skjærnaaens brede strøm og det endnu mere frygtede og ilde anskrevne Tarm kær.

De gamle vejes spor er nu de fleste steder slettet ud under dyrket mark. Kun navnet dukker stedvis frem af mindet, saaledes som det for-dum er nævnt: Studevej — Drivvej — Kongevej — Tingvej. Hvert navn rummer en tid og nævner en færdselsart.

Men om nogen har lyst til et kort stykke at følge disse ældgamle spor, hvor saa mange slægter og skæbner er draget frem, da kan man blot oppe paa Dejbjerg bankes brede sydskraaning søge ud Vest for den nu-værende landevej, og her i lyngheden vil man finde spor ved spor, furet ned i lyngbunden, nogle endda dybt slidte hulveje, der vidner om stærkt slid gennem lange tider. Og tæl saa efter, om du har tid. 81 eller 83 sideløbende vejspor over et crk. 1 km. bredt bælte. Kendtes det gamle spor for ringe med huller og helder, saa flyttede man blot ud til siden og sled et nyt spor ned i lyngsværen — der var jo plads nok!

Lad saa være, at enkelte af disse vejspor kanske er gamle hovveje slidt til Dejbjerglund? Der bliver endda vejspor nok til at vidne om lange tid-ders færdsel her ad denne ældgamle farvej mellem Sønder og Nør. — Retningen her paa Dejbjerg banke er let nok at fatte:: Det er ned mod overgangsstedet over Skjærn aa.

Rent umiddelbart kan det synes mærkeligt, ja, fast utroligt, at man i meget gammel tid, da man var nødt til at fare gennem vadesteder i de vandløb, der kom paa tværs af ens vej, har valgt en vigtig alfarvejs over-gangssted helt her ude nær ved aamundingen, hvor aeen er bredest og mest vandrig. Men ikke desmindre er det en kendsgærning, at den gamle adelvej eller herrestræde fra alders tid har haft overgangssted her i nærheden, hvor Skjærn bro senere blev, og siden i tiden først vassen og senere landevejen byggedes over Tarm kær.

Ved Lønborggaard var der engang i tiden vadested gennem aeen. Og den gang fjordens udløb var omtrent ud for aamundingen, mærkedes tidevandet helt op forbi Tarm. Ved ebbetid var der den gang et køre-sted uden om aamundingen fra Stauning til Vostrup.

Hvordan og hvor overgangsstedet har været til de forskellige tider, har vi nu kun vage formodninger om. Vi kan kun holde os til den kends-

gærning, at de gamle veje fra Middelalderen — ja, meget tyder paa fra Oldtiden, har haft et vigtigt overgangssted her over Skjærn aa og Tarm kær.

HISTORIENS SKÆBNEFÆRD

Her er ogsaa historiens stærke hændelser og blodige hærtog draget frem og har prentet ind i krønikens tale den gamle vejs ælde og samhör med slægternes livsløb. — Vi kan blot mindes den tragiske hændelse i 1513, der for altid har fæstnet denne vej og Tarm kær i historien.

Det var kong Hans, der nævnte aar overværede en bispevielse i Ribe. Her fra agtede han sig til Aalborg, hvor han havde stævnet rigets stormænd sammen. Kongen drog da mod Aalborg ad den vestjydske Hærvej, rimeligvis over Varde med kongsgaarden Vardehus, maaske videre over barfreden i Lunde og kongsgaarden i Lønborg? Mest troligt dog har han fulgt den lige vej fra Varde mod Tarm.

De, der har lidt kendskab til Middelalderens vejnet, undgaar ikke at undre sig over, at kongen ikke i stedet valgte vejen over Foldingbro for saa ved Asbo og Bække at støde til den store midtjydske Hærvej mod Viborg.

Men kong Hans drog altsaa ad den vestjydske vej, hertil har han vel haft sine grunde, og det viser os denne vejs vigtighed i datiden.

Og saa ved vi alle, hvordan det gik: Kong Hans mødte sin skæbne i uføret i Tarm kær. Lad os fortælle det med historikeren Hans Svanings ord fra 1561:

»... En Dag paa Rejsen var der Højflod af Vesterhaff over et Vadested der, som Skjærn Aa løber ud i Stranden, kaldet Tarm Kjær. Engene og alle lave Steder var fyldt med Vand, saa Landevejen var skjult ... Kongen beføl stedkendte Mænd at føre sig ad den af Vandet skjulte Vej. Han kom ogsaa lykkelig over Vejen og kom ind over Kjæret, hvor han til Hest fulgte den Mand, som gik foran ... Da traadte Hesten i et Hul, saa Kongen styrtede af Sadlen, og før nogen kunde komme ham til Hjælp, kom han ganske og helt under Vandet og var udi stor Livsfare, men blev dog tagen op og baaren ind i Tolderens Hus ved Broen. Der blev gjort Ild paa, og hans Klæder trukne af ham. Da han her sad ved

Ilden for at faa Varmen, fik han en stærk Feberrysten. Men intet kunde afholde ham fra at drage videre ...«

Trods kulderysten og feber drog kongen videre for at naa Aalborg til den fastsatte tid. — Og saa gir vi igen ordet til den gamle historiker:

»... Hans Sygdom formerede sig mere og mere, indtil Gud kaldte hannem d. 20. February 1513 ...«

Kun 12 aar efter drog igen en af historiens skæbnefærd ad den samme vej. Det var i 1534 under Grevens Fejde, da især de jyske bønder rejste sig imod adelens og de tyske junkeres overgreb og for at udfri Chr. d. 2.den af fangenskab. Borgere og bønder havde i fællesskab stormet og afbrændt Vardehus. Gengældelsen lod dog ikke længe vente paa sig. Den holstenske junker og feltherre Johan Rantzau med sine tyske landsknægte kom sidst paa aaret over Kolding til Varde, hvor han let adsplittede den lille bondehær paa 4-500 mand. Saa gik det i ilmarch ad Hærvejen mod Nord til Tarm og Skjærn. Her havde en lille bondehær samlet sig Nord for aaen for at værge broen.

Men Rantzau lod sine vaabenøvede folk storme broen. Mod de pansrede knægte og deres skydevaaben magtede de i vaabenbrug uøvede bønder ikke at holde stand.

For den holstenske feltherre kun en episode. For alle de faldne bønder og deres hjem var det verdens undergang. Og undergang var det for bondestandens frihed og menneskeret i mere end halvtredje hundrede aar herefter. — —

Broen over Skjærn aa? Hvor længe har der været bro her?

Vi ved, der i Grevens Fejde blev kæmpet om broen som et afgørende pas mellem Sønder og Nør. I beretningen om Kong Hans's vanhæld nævnes ligeledes broen og tolderens hus. Det mest sandsynlige er, at der allerede langt tilbage i tiden har været bro her, i hvertfald over hovedstrømmen. Men ingen kan i dag med nogenlunde sikkerhed datere det første forsøg paa brobygning her.

LANGS OLDTIDSVEJENS SPOR

Den vestligste rute fulgte samme strækning, hvor den nye landevej byggedes i 1844-46: over Brorsbøl, Lyne, Starbæk, Sækbæk til markedspladsen Varde eller videre ud over Alslev hede (hvor fredede vejspor endnu ses) til det ældgamle udskibningssted Hjerting.

Begge disse Syd-Nord gaaende vejruiter er tydelige oldtidsveje med helligsteder og rækker af gravhøje langs sporene. Selv om den østligste af disse to ruter først er gaaet ud af brug, er den arkæologisk og sagnhistorisk ikke den mindst spændende. Adskilligt særtegner den som den ældste af de to. Lad os lige i et hastigt vend følge denne vejs glemte spor gennem det gamle Horne herred fra Skjærn aa til Varde aa.

Hele strækningen gennem Egvad, Forsom, Vallund, Bøllund og Vestkær ligger gravhøje og tomter af gravhøje tæt langs de gamle spor. Lidt Syd for Egvad kirke har profss. Gudmund Hatt paavist en samling oldtidsagre, de saakaldte Digevoldinger, fra ældre Jernalder.

DEPOTFUND OG RUNESTEN

Nær ved sogneskillet Egvad-Ølgod, lidt Vest for den nuv. sognevej, der her følger det gamle vejstrøg (matr. nr. 11) fandtes 1896-97 en stor samling vaaben og redskaber fra Bronzealderen (Depotfund).

Altsaa en af datidens »sparekasser« for henved 2.500 aar siden. — Den, som prøver at tænke i spareideens baner, maa standse op og smile lidt: Hvor gammel er menneskenes opsparingstrang? — Lisaa gammel som æ vej! —

Lidt Vest for nuv. vej, lige Syd for sogneskillet skal der ifølge overleveringen være gravet en runesten frem ved siden af en høj. Denne sten blev — ligeledes ifølge overleveringen — kløvet og brugt som syldsten under et nyt hus, som blev bygget paa en hedelod matr. nr. 6 c tæt ved Ølgod-Lyne sogneskel.

Gdr. Tage Olsen, »Fryndal«, Forsomho i Ølgod, der har haft sit barndomshjem i nævnte hus, oplyser, hvad han har hørt fortælle om den sag:

Gaard i Vallund tæt ved sogneskellet til Lyne (matr. nr. 7).

I sylden under stuehuset her skal ifølge overleveringen ligge en kløvet runesten.

I 1855 fik en ung mand, Jens Kjeldsen Pedersen, den yderste hedelod (matr. nr. 6 c) af en række hedelodder, som tid efter anden udstykkedes fra Vallundgaard (matr. nr. 7). Da Jens Kjeldsen skal ha hus bygget paa sin hedelod, lægger han bl. a. i sylden en stor sten, han havde fundet paa sin fars mark. Den stod ved eller paa (?) en gravhøj. Han har ligeledes fortalt, at der paa den var forskellige tegn og streger.

Huset staar endnu. I 1887 blev der til den ene ende bygget aftægtslejlighed. Det er saaledes i sylden under det oprindelige hus, den mulige runesten maa ligge. —

OVER VALLUND HEDE — SAGN OG TRO

En af de største af de mange gravhøje er Sawsbjerre i Vallund, den ligger i en granplantage tæt Vest for sognevejen. Her til Sawsbjerre er knyttet en del dunkle sagn om en hovedløs hest, andre mener en hovedløs so. —

Dette ejendommelige sagn om den hovedløse hest er tydeligt nok et ældgammelt færdselssagn, der saa godt som altid er knyttet til vadesteder, broer, slugter og bløder langs de gamle færdselsveje. Og dette sagn møder vi gang paa gang her langs de gamle vejspor, hvor de krydser vandløb eller sump.

Lidt Vest for Sawsbjerre i en lille, men dyb mose, fandtes 1930 et mærkeligt og smukt forarbejdet vognhjul, som arkæologerne ikke med sikkerhed kan tidsfæste. Muligvis er det fra folkevandringstiden? Maa-ske langt ældre?

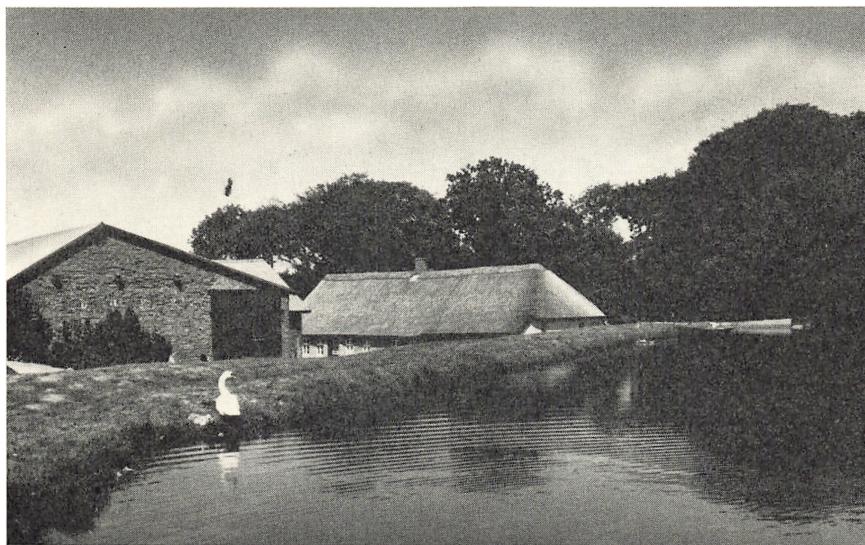
Lige Syd for Sawsbjerre bøjer den nuværende sognevej imod Øst efter Ølgod til. Den gamle vej derimod fortsætter mod Syd over Vallund hede, der nu er opdyrket. Men for godt 30 aar siden, da heden her laa, som den har ligget fra alders tid, furet af det brede vejbælte mellem de mange gravhøje, kunne man tælle op til 36 sideløbende vejspor.

Mange af disse spor er dybt slidte hulveje. Blev vejen for dyb og daarlig, flyttede de farende blot ud til siden og sled et nyt spor ned i lyngbunden, her som andre steder i lyngheden, hvor der er plads nok til siderne.

De første, der engang i en fjærn fortid drog ad dette strøg, har kørt deres trækdyr frem gennem landet: Over heder, gennem skove, over banker, lavninger og vandløb, der hvor vejen lettest lod sig bane, fremad mod det maal, fjærnt forude, vi nu ikke kender. Andre farende folk fulgte i de førstes spor: Hærfolk og handelsfolk, godtfolk og kjæltring-pak. Studedrifter og hestekobler trampede frem i støv eller regnsjap. — Herrefolk drog, til fejde eller til fest. Bønder kom agende, til marked, til ting eller hov? — Udfærd eller hjemvej? Sporene, de drog, var ens. Og langs sporene stod mærketegnene: gravhøje, helligsteder, vandings- og bedesteder.

Er det saa mærkeligt, om alt det af livets stærke trang, af stræben og strid, der gennem tiderne har sat spor her, endnu kan anes som skygger og sus her ved nattetid — som sagn og dunkel tro. For sagn er det, som er glemt — og dog mindes.

»... Jeg er ikke overtroisk«, sae gamle Kræn Graunbøl i Vallund, engang vi drøftede de gamle veje. »Men jeg holder ikke af at færdes ad de

Skærbæk vandmølle ved Ølgod 1967.

strøg ved nattetid — — Hvorfor? — Aa, der er saa møj, een ikke ka gi grunde og forklaring for ...

Wolle Hessel prøvede en aften, han kom fra besøg, at stikke lige til ind over Vallund hede. Det prøvede han aldrig mere. — Jo, han var i en forfærdelig perikel med baade det ene og det andet. Og saa gik han hele tiden og trimlede om i de her gamle vejspor. —

Hen ad Skærbæk til boede Pæ Davidsen i et lille hus. Hans kone var køks, og naar hun var ude at køkserere, kom der en dreng fra nabolaget for at malke koen til aften, det kunne Pæ Davidsen ikke. Nu morede Pejer sig med at fortælle for drengen alle de ræddelige historier og sagn, han vidste om de gamle tingveje over Vallund hede.

— Naar de i gamle dage kørte til ting, kunne det ske, der pludselig stod en gloende stang foran hestene, saa de ikke kunne komme ud af stedet. — Og der var en sort hund, som løb langs sporene med en ildtunge ud af flaben. — Ja, og gloende ildhjul kom trillende langs vejsporene.

Til sidst blev gutten dreng saa forkyst, saa han ikke selv turde gaa

hjem. Saa maatte Pæ Davidsen følge ham paa vej. Og han var mindst lisaa ræd som drengen! ...«

Oppe paa aasen, hvor Ølgod og Strelluf sogne mødes, ligger en høj-gruppe, blandt dem Bavnehøj. Her var det, Tyskerne under besættelsen byggede deres store radaranlæg. Omkring een af højene i denne gruppe har ligget en stenkreds. Disse sten blev — fortælles der — kørt bort til broen ved Starbæk mølle.

VANDINGSSTED OG HELLIGKILDE

Gode og faste vandingssteder havde selvsagt stor betydning for de vejfarende og studedrifterne. Derfor ser vi ogsaa ude paa Vallund hede 3-4 vejspor skille sig ud fra de andre for at slaa et sving ned over den slugt i heden, hvor tilløbet til Skærbæk mølledam har sit udspring. For at vande dyrene selvsagt.

Oppe paa Bøllund mark, hvor de gamle vejspor forlængst er slettet under dyrket mark, laa for en snes aar siden et lille vandhul. Denne lille dam, der var vandrig og med væld i bunden, var paa en mærkelig maade sammenknyttet med den store alfarvej. En herremand (og studehandler?) i Thy havde ladet tinglæse en deklARATION paa denne dam, at alle vejfarende skulle ha lov til frit at vande deres heste og fæ her.

For 12 aar siden blev dette lille sumphul udrænet, og da graves op af drængrøften gennem sænkningen masser af potteskaar. Et helt lille læs blev kørt hjem til museumsinspektør Øllgaards garage, og her laa man saa og rodede i de mange skaar og prøvede at vurdere og datere. Flertallet af skaarene hørte til jydepotter eller middelalderkar. Det er her mere end vanskeligt at skelne mellem middelalder og nyere tid. Der var ogsaa skaar af rhinsk stentøj. Og dybest nede kom mærkelige gamle skaar uden tvivl af lerkar fra Vikingetiden. Ja, flere lod sig endog datere til romersk og keltisk Jernalder (altsaa fra tiden omkr. vor tidsregnings begyndelse).

Der fandtes ogsaa en del skaar af smaa krukker og skaale af den slags, som tit findes i helligkilder (ofret?) — Se H. Øllgaard: »Et tusindaarigt vandingssted i Ølgod«. »Fra Ribe Amt« 1956.

Har mon dette lille vandingssted ved den gamle vej ogsaa været et helligsted? En glemte helligkilde? De mange lerskaar fra et langt tidsafsnit kan tyde derpaa.

FRA TINGHØJENE SØNDERUD

Et godt stykke længere mod Syd, hvor Ølgod og Strelluf sogne med Vestkær og Adsbøl yderste heder støder sammen, dukker den gamle vejs synlige spor igen frem af den dyrkede mark.

Her ligger de fem Tinghøje i den lille hederest, som gårdejer Ejnar Jessen i Vestkær i sin tid med overlærer N. H. Bloch, Ølgod, som mellemmand lod frede under Nationalmuseet. En fredning mange slægtled fremad i tiden vil takke de to mænd for.

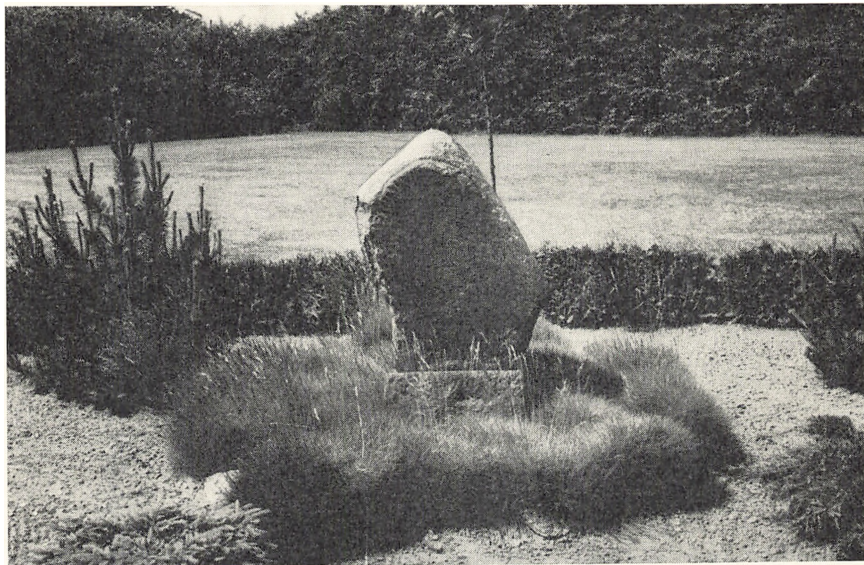
For her paa herredets ældgamle tingsted er de frie herredsbønder stævnet sammen for at høre »loven af Arild« kundgjort, dømme efter gammel tingret, skifte arv og afgøre retstrætter. Gennem mange hundrede aar er egnens retsvæsen og historie midtsamlet paa dette sted. —

Det var her ved Tinghøjene, vi sammen med Thorkild Gravlund indledede vor vandring langs den gamle vejs ærværdige spor.

Fra Tinghøjenes fredede hederest rinder de gamle vejspor ind i udslettelsen under den dyrkede mark gennem Bjaldrup, Horne og Thorstrup sogne. Kun gennem overlevering, sagn, gravhøje og vadesteder (med hovedløse heste) er det muligt at følge den gamle vej.

Man fristes ogsaa stærkt til at knytte den kendte Horne runesten til den gamle vej, som har krydset her tæt forbi. Stenen fandtes 1872 i Horne kirkegaardsdige, den stod derefter i omkr. 80 år i herregaardshaven ved Nørholm, blev saa ved ejeren: Baron Rosenørn Lehns' velvilje flyttet tilbage til Horne kirkegaard.

Engang i tiden er et stort stykke kløvet fra stenen, saa indskriften nu er ufuldstændig. De runer, der er tilbage melder: »Ravnunge Thue rejste høj ...« Hvem han rejste høj over, faar vi aldrig at vide ud fra denne sten. Det fortæller os derimod Læborg runesten: »Ravnunge Thue huggede disse kumler efter sin dronning Thyra.« Og Bække runestenen melder: »Ravnunge Thue, Funden og Gnyble, de tre gjorde

Ravnunge Thues runesten paa Horne kirkegaard.

Thyras høj.« Ravnunge Thue synes at være en vestjydsk runekyndig stormand, hvis gaard muligvis har ligget i Hornelund?

Og hvorfor ikke i sammenhæng med den gamle vejroute nævne de to pragtfulde guldspænder, det største danske smykkefund fra Vikingetiden, fundet i 1892. Det største af de enestående guldsmykker fandt man paa en harvetand! — Baade smykker og runesten er fra samme tidsafsnit af Vikingetiden (H. K. Kristensen: »Øster Horne herreds historie«). Og begge dele peger mod en nu forsvunden storgaard i Hornelund — og mod den gamle vej? — Endnu engang, inden vejen rinder ud over herredsgrænsen, dukker den dog frem, ikke saa meget selve dens vejspor, de er udviskede og halvglemte, men dens mærketegn: En helligkilde og en gravplads og et helligsted: tomten af et kapel med glemte grave.

HELLIGKILDE, KAPEL, MIDDELALDERBORG

Det er paa Kapelbanke sydøstligst i Thorstrup sogn, lidt sydøst for stationsbyen Sig. Endnu ses her svage rester af tidligere bygninger. I præsteindberetningen til Ole Worm skriver stedets sognepræst 1638:

Horne kirke.

»Cappelbjerre paa hvilket Sct. Birritis Capel i fordums Tid haffver været bygget. Ock neden for i en Eng findes en Kilde, Sct. Birritis Kilde, hvilken i gammel Tid haffver været holdet for en Helligdom ...«

Og i indberetningen til Resen 1687 kaldes kilden Sct. Gertruds kilde og kapellet »Thorstrup Kapel«.

I 1935 foretog kirkearkæologen Høgsbro Østergaard en udgravning af denne tomt og fandt de forstyrrede rester af fundamenterne til et lille romansk kapel og enkelte brudstykker af tufsten med skælkalk. Senere i tiden syntes der bygget et mindre gotisk kapel af munkesten. Omkring de to bygninger fandtes flere grave.

Helligkilden, der nævnes med baade Sct. Birgithes og Sct. Gertruds navne, ligger lidt fra kapellet paa skraaningen ned mod engen og Varde aa. Her foretog i sommeren 1936 Høgsbro Østergaard, H. K. Kristensen og H. Øllgaard en udgravning, hvorved de fandt en del skaar af lerkar. Selvfølgelig var der ligesom i Bøllund dammen mange skaar af jdepotter (eller maaske middelalderkar?) Men der var ogsaa skaar af

kar fra ældre jernalder (fra omkr. vor tidsregnings begyndelse). Lidt fra kilden oppe paa skrænten er fundet en urnegrav med brændte ben fra ældre jernalder (Varde Museum).

Det fortæller os, at denne helligkilde har været kendt og brugt for over 2000 aar siden. Senere i tiden er den saa, som det kendes mange steder fra, blevet »kristnet« og navngivet med et helgennavn.

Vi forstaar maaske bedre sammenhængen mellem helligkilde, kapel og den gamle vej, naar vi hører, at Sct. Gerturd er de rejsendes, de farendes skytshelgen.

At kilde og kapel senere i tiden er viet til den meget yngre svenske helgeninde Sct. Birgithe, skyldes maaske, at den gamle vejs færdsel er trukket over til den vestlige rute over Varde? De farende havde ikke længere brug for deres skytshelgen før overgangen over engen og Varde aa.

Lidt fra Sct. Gertruds kilde og kapel paa Kapelbanken ved Sig kan man ude i engen ved Varde aa se de udviskede rester af en middelalderborgtomt. Knubholm nævnes denne borgtomt. En udgravning i 1936 syntes at datere borgen til yngre middelalder (13 og 1400-tallet). Borgen er i sin tid rejst som vagt og værn ved den vigtige vejs overgang over Varde aa. Dr. Oluf Nielsen mener, at Knubholm er stedet, hvor middelalderborgen Karlsgaard laa. Muligvis er Karlsgaard een af de borge, dronning Margrete lod nedrive for lettere at tumle en selvraadig storadel?

Det bolav, der opstod paa herregaardens jord, overtog ogsaa navnet. Og i vor tid er navnet, Karlsgaarde, videreført af vandkraftværket bygget tæt her ved.

Den gamle vejroute gaar fra Horne over Linding mølle og Firhøje, forbi Thorstrup Kirke med retning lige mod landsbyen Sig og Kapelbanke med helligkilde, gravplads og tomterne af de to kapeller: et ældre romansk af tuf og et yngre gotisk af tegl. — Videre sønderud mod overgangssted over Varde aa bag »grenen«, hvor et tilløb fra Sydøst falder ud i aalen.

Pastor Høgsbro Østergaard gør opmærksom paa, at landsbyen Sig — i ældre tid Øster Horne herreds største landsby — er en meget lang-

strakt terrain by i retning Nord-Syd. Paa ældre kort ses tydeligt, at landsbyens gaarde er anlagt i en lang række øjensynligt langs en vej med retning ud mod Kapelbanke og vadestedet over aen nær Knubholm.

Pastor Østergaard oplyser ligeledes, at Syd for vandkraftværket, Karlsgaarde, og det lige Syd herfor anlagte dambrug, er der i skrænten ned mod engen og aen en meget dyb og bred hulvej. Lidt neden for denne hulvej løber bækken, der nu fører vand til dambruget.

Da dammene anlagdes, og bækken uddybedes, fandt man her mange og store sten, der tydede paa et vadested.

Hulvej og vadested viser i lige linje mod overgangen over Varde aa, middelalderborgen Knubholm og Kapelbanke. Altsaa den gamle vejs videreførelse Syd for aen og langt, langt længere sønderud.

Syd for aen er vejen saa stævnet videre mod fjærne maal. Det kunne være fristende at følge den et godt stykke længere imod Syd. Men her faar vi nøjes med at nævne dens kaas mod konge- og handelsstaden Ribe og derfra videre sønder ud. — —

EN MÆRkelig INDGANG

Vi har nu i hastige rids fulgt den vestjydske Hærvej det korte stykke gennem det gamle, nu tredelte Horne herred mellem Skjærn aa og Varde aa. Især nævnt dens mærketegn ind gennem Ølgod sogn.

En mærkelig indgang til en skildring af Ølgod sparekasses første 100 aar, vil kanske nogle mene? Men denne bog skal ikke blot være en beretning om sparekassen og dens mænd, den skal ogsaa prøve at tegne lidt af sognets og egnens fortid, forsøge at knytte traad mellem det, som fordum var, og det, som i dag er.

Og denne gamle vej gennem sognet har længere tilbage i tiden, end vi har rede paa, knyttet sogn og sognefolk ind i vejenes samfærd mellem sogne og herreder og fjærne egne.

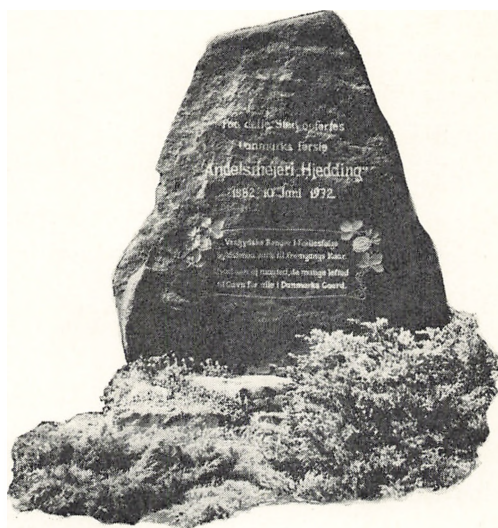
En lignende, men mindre brugt oldtids- og middelaldervej krydser ogsaa Ølgod Østersogn fra Nord til Syd over Dyrvig, Tisbjerg, Paabøl

Lisaa gammel som æ vej

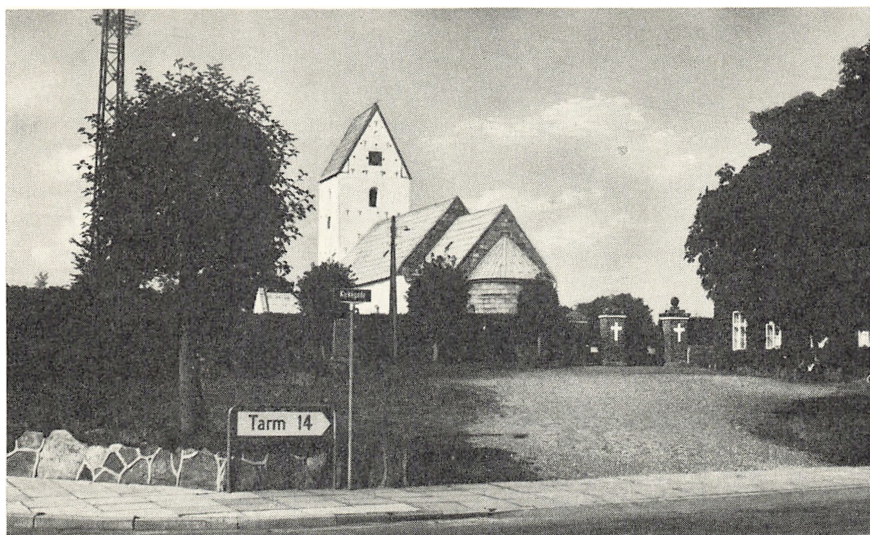
i Hoven, Hejbøl, Krusbjerg (Lillemosen, Trøgelbjerg, Skivildhøj),
Lindbjerg Mark, Hungebjerg. — —

Disse ældgamle veje, deres færdsel og hvad dermed fulgte, har ogsaa været med til at forme sogn og sognefolk og meget af det, som er i dag.

Har vi prøvet at skimte lidt bag fortidens slør, da forstaar vi bedre dybden i det gamle mundheld: Lisaa gammel som æ vej!

Mindesten rejst hvor
Danmarks første Andelsmejeri: Hjedding,
begyndte sin virksomhed 1882.

Ølgod kirke.

Vi prøver at skimte bag fortidens slør

SOGNENAVERN OG SOGNEFOLK

HVERT SOGN har sine folk og sine skikke, sæe de gamle.

Det vil sige: Sognefolk og deres skikke er mest formet inden for sognets rammer ud fra de vilkaar, som her raader: Velstand eller sur armod, eng eller lynghede, samfærd eller hjemmefødninger.

Saaledes har ogsaa i tidligere tid Ølgod og tilgrænsende sogne haft sine skikke og sædvaner, der skilte sognefolkene her ud fra andre sognes bofaste folk og gav dem egenart.

Ud fra sin forholdsvis gode jord og sine mange engdrag var Ølgod sogn fra gammel tid regnet for en god egn, hvor det var heldigt at ha boplads. Vel havde sognet fordem masser af hedestrækninger, især i sognets østlige og nordlige del. Men alle sognets gamle bolav havde forholdsvis let adgang til engdrag og kærgræsning, det, der før i tiden var et velstandstegn.

Alene navnet Ølgod gir sognet en særstilling blandt Vestjyllands

sogne og fortæller os, at som boplads er Ølgod og flere andre af egnens bosteder ældgamle med navne dunkle af ælde.

Endnu er selve navnet Ølgod (1203 Ølguth) ikke med sikkerhed tydet. Der er nok af tydninger, men om dem alle kan siges, at de bygger mere paa gætninger end paa virkelig forskning.

Navnets forled kan være baade det ene og det andet, omtrent i hvad retning man ønsker at tyde det. Endelsen god, eller i gammel skrive-maade: guth, er paa flere maader ejendommelig. Der er her i landet kun fire =guth navne: Ølgod, Voergod, Thyregod, Viegod (nu Viuf ved Kolding).

Disse fire =guth navne er alle store kirkesogne, der ligger hver især som fremtrædende midtpunkter i større afgrænsede landskaber tværs over Jylland. Mon ikke sammenhængen er ved at dæmre for de forskere, bl. a. afd. Rigsarkivar Svend Aakjær, der i de fire -guth sogne aner en ældgammel religiøs hedensk inddeling, en slags stifter eller godedømmer?

Ogsaa sognets øvrige stednavnestof har en hel del at fortælle om egnens naturforhold og bopladsfordeling før i tiden.

Noget af det, som først falder i øjnene, er de mange navneendelser paa -lund. Et forhold, der fortæller os, at paa den tid, flertallet af stednavnene formedes — Vikingetiden, 800-1000 — Valdemarstiden, 1100-1250 — har der her paa egnen været mange rester af fortidens storskov.

Vi kan blot nævne Thorlund (1610 Thourlund). Er forleddet her mon gudenavnet Thor, saa Thorlund er mindet om et gudehov eller en offerlund for Thor? — Navnet kan muligvis ogsaa udledes af Torn. H. K. Kristensen gør i sit store værk: »Øster Horne herreds historie«, opmærksom paa, at han i to tingsvidner fra 1461 har fundet navnet stavet »Thornlund«.

Forstavelsen Val= i Vallund (1610 Woldlund) er efter sprogforskerens opfattelse samme led som i Valplads eller Valraavn= lig eller døddning. — Har vi ogsaa her en gammel offerlund?

Efter overleveringen skal egetømmeret til Ølgod kirke være hugget i Havlund (1638 Hafflund): Den indhegnede lund? —

Vognslund (1638: Vognslund) hører sprogligt sammen med flere

andre Vognslund omkring i landet, muligvis ogsaa med det utvivlsomme helligsted Vognsbjerg i Dejbjerg? — Eller er det mandsnavnet Vogn, som engang i sin tid er knyttet til et skovstykke? —

Hjullund (1638: Hiufflund) er i nyere tid moderniseret til Højlund. Af andre navne, der minder om skov, kan nævnes: Grønlund, Stejlund, Bøllund, Grimlund, Barslund, Okslund. Egknud (1638: Ecknud) Krageris (Krawris) hører ligeledes til skovnavnene.

Ogsaa heden har sat sine spor i egnens navnegivning: Hejbøl (1638: Heybøl): Bolet anlagt ude i heden. — Hjedding, der blev ikke alene landskendt, men verdenskendt, fordi her oprettedes 1882 Danmarks — det vil sige verdens — første andelsmejeri.

Bopladsen Hedehusene er baade som stednavn og boplads af nyere dato, knapt 200 aar gammel.

Blandt egnens stednavnestof er der foruden selve sognenavnet, Ølgod, enkelte andre navne, som synes saa dunkle af ælde, saa sprogforskerne maa ty til old: eller urnordisk for at finde mulighed for tyding. Til disse gamle og dunkle stednavne hører bl. a. by= eller bopladsnavnet List (1203 ligeledes List). Det kan være fristende at forestille sig denne ældgamle boplads paa sydskraaning af Agersnap banke sammenhørende med den store gravplads, der i sin tid kronede dette højtsvungne bakkedrag. 10 store gravhøje har i sin tid givet banken præg af fortid og ælde. (Herredsbeskrivelsen i Nationalmuseets arkiv). Højenes tomter kan endnu svagt skelnes.

Navnet Lindbjerg, knyttet til den gamle herregaard og det store bølav, synes let tydet, de to led: lind og bjerg er tilsyneladende lige til. Og saa er det dog ikke givet, at navnet er saa lige til. Det kan ogsaa ha sin oprindelse fra et af de lindormesagn, der er knyttet til Lindbjerggaard og Lindbjerg banke.

Jo — fortæller sagnet — i gammel tid kom der en hæsleg stor lindorm og lagde sig uden om Lindbjerggaard og truede med helt at lægge gaarden øde. I deres nød blev egnens folk kendt det raad, at de skulle opdrætte en tyrekalv ved ene sødmælk og nøddekærner i 3 aar, saa skulle den være stærk nok til at ta kampen op mod udyret.

Ved den føde blev tyren jo et vældigt bown hoved, og da de tre aar

var gaaet, blev den saa sluppet løs mod lindormen. Og der blev en hæs-
lig kamp. De bøvlede løs paa hinanden i en grysselig tid. Til sidst laa
de døde begge to, baade æ tyr og æ worm. Men der, hvor de kæmpede,
havde de rodet jorden op i et stort hul, der blev til Lindbjerg dam. Og
al det sand og grus, de havde skrabet op omkring sig blev til Lindbjerg
banke ...

Lignende sagn finder vi mangfoldige steder knyttet til kirker, gaar-
de og bakker.

De skulpturer af sære dragelignede fabeldyr, vi ser indhugget i
mange granitkvaddere i de romanske kirkers mure, tydes — sikkert
ofte fejlagtigt — som »løver«. De er snarere tænkt som sagnuhuret
lindormen — hvad tanke eller symbolik, der saa ligger bagved? Se udy-
ret hugget i en granitkvadder paa korets nordmur i Ølgod kirke. —

De tre Snap- gaarde paa rad: Agersnap, Bejsnap, Hallingsnap, naar
først som marknavne, siden som gaardnavne næppe længere tilbage end
til Middelalderen. Snap er ikke ukendt som stednavneendelse og bety-
der et fremspring eller maaske snarere en lang smal strimmel (eng, skov,
ager).

Endelsen = bøl eller bol: Hejbøl, Skodsbøl, Bindsbøl, Adsbøl, Mos-
bøl er udflytterbol eller =gaarde, vistnok især fra første Middelalder.

Noget lignende gælder de mange -strup, -trup navne: Tistrup, Thor-
strup, Tøstrup, Aastrup og m. m. flere. Det er torpbyer eller udflytter-
byer, som for en stor del stammer fra den stærke opdyrkningstid under
Valdemarstidens voldsomme udvidelsestrang baade udadtil og indadtil
(Kirkebygningstiden i 11 og 1200 tallet).

Nogle Torpbyer har sikkert udspring tilbage til Vikingetiden, og en-
kelte maaske endnu længere tilbage?

Adskillige har i sognenavnet Strelluf eller Strellev regnet med at
finde en af de allerældste danske stednavneendelser: -lev. De, der har
haft denne opfattelse, maa vi bedrøve med den oplysning, at sognenav-
net 1203 skreves Strelhøck og i 1330 Strellygh. Det gør dog ikke nav-
net ringere eller sognet mindre frugtbart og anset. Den gammelkendte
vurdering af Strelluf sogns økonomiske forhold, at i Strelluf har de kun

eet fattiglem — og han har penge ude paa rente, — staar stadig ved magt ...

Dette er i korte rids og antydninger lidt om, hvad stednavnestoffet kan fortælle os om egnens fortidige forhold. Hertil maa dog føjes: det er ofte i de gamle marknavne og navne paa enge, høje, veje, moser, vadedsteder, vi finder det ældste og mest særtegnende navnestof.

FLINTFLÆKKER OG POTTESKAAR

Ogsaa ad anden vej kan vi finde frem til viden om vor egns fortid. Arkæologiske fund fra mange forskellige tidsafsnit kan saaledes fortælle os en del om menneskenes færden og virke gennem forskellige kulturperioder her i Vestjylland.

Enkelte løsfund i mærgelgrave og grusgrave synes at pege hen mod menneskers færden her forud for sidste Istid, altsaa 15.000-25.000 aar tilbage i tiden? Men disse fund er endnu spredte og usikre, saa vi maa indtil videre holde os til, at Bøllund bopladsen i Ølgod — omtrent samtidig med Klosterlund bopladsen — er hidtil ældste kendte boplads her i Vestjylland.

Denne boplads fremdraget og undersøgt af museumsinspektør H. Øllgaard melder os om menneskers færden her lige fra tundratiden, kort efter at sidste Istids bræ over Østdanmark havde trukket sig tilbage mod Nord (crk. 12.000-14.000 aar siden).

Den efterfølgende kulturperiode: Gudenaakulturen, synes baade i tid og egn at ha haft langt større udbredelse, end man hidtil har været opmærksom paa. Næsten hvert aar meldes der om nye fund her i Vestjylland fra denne kulturperiode, der spænder over lange tidsrum, maa-ske 8.000 til 5.000 aar forud for yngre stenalder? (Gudenaakulturen her i Vestjylland især undersøgt af Fru Haahr Christiansen og P. Skelmosen, i Varde).

Et særkende for Gudenaakulturen er de tynde, slanke flækker og de fint tildannede tværpile eller flækkepile hugget ud af en passende flække. Tilsammen vidner det om en forbavsende og højt udviklet flint-

teknik, der som forudsætning maa ha mange aartusinders opøvelse og tilpasning.

Om Gudenaakulturen i en naturlig udvikling er fortsat ind i yngre Stenalderens bondekultur, eller der er mellemliggende stenalderkultur, kan endnu vanskeligt afgøres.

Naar man hidtil har haft den opfattelse, at Storstensgravfolket eller Fællesgravfolket ikke har haft bopladser eller gravpladser (Dysser, Jættestuer) i nærhed af Ølgod, da skyldes det nok, at man ikke har været tilstrækkeligt opmærksom paa de gravanlæg, der før i tiden er ødelagt uden at blive undersøgt. De store stensætninger har allerede i tidlig tid fristet til udnyttelse, her hvor jorden ikke gemmer ret mange store sten.

Det er især Enkeltgravfolket, der med deres mange gravhøje har sat sit oldtidspræg paa det vestjydske land.

Denne mærkelige stærke og livskraftige folkestamme, der for godt 4000 aar siden sydfra kom vandrende ind i Vest- og Midtjylland og gennem sikkert lange og haarde kampe fortrængte eller overvældede det her boende Storstensgravfolk, er faktisk den eneste udefra indtrængende folkestamme, vi har sikker viden om.

I modsætning til de tidligere her i landet boende bondefolk: Fællesgravfolket, gravlagde dette nye folk deres døde i enkeltgrave og byggede lave kuplede jordhøje over gravene. Derfor nævnes de Enkeltgravfolket. Vi kalder dem ogsaa Øksefolket, fordi mandens kæreste vaaben var hans stridsøkse, ikke en skarpsleben flintøkse til arbejdsbrug, men en kunstfærdig tildannet økse eller kølle af granit eller grønsten med skaftehul.

Disse Øksefolk var udpræget kvægavlere, derfor søgte de op i Vestjylland, hvor de mange kærstrækninger og engdrag langs vandløbene egnede sig glimrende til kvæggræsning og høbjergning.

— Vi undgaar ikke at føre tanken videre: Fra disse stridbare, kvægavlende Enkeltgravfolk stammer sandsynligvis en stor del af det vestjydske Høslætfolk (i modsætning til Høstfolket i Østdanmark) med kvægavl, høbjergning og udpræget handelsglæde. —

ET GAMMELT HØVDINGESVÆRD SOM TÆKKENAAL

Fra folkene nede omkr. Middelhavet lærte disse stenalderfolk i Norden siden i tiden brugen af metal. Først det mærkelige blandingsmetal bronzen, og siden jernet.

Og netop i Bronzealderens overklassekultur naaede folkestammerne her i de danske landsdele en forfinelse i livsførelse (toiletartikler og kosmetik i Bronzealderens kvindegrave — egekisterne). Og en overlegen støbeteknik (Bronzelurerne — Dejbjergvognene, smykker og vaaben), som i dag kun kan aftvinge os undren og respekt.

Flere af de store gravhøje, som i sin tid kronede Thorlund banke, var bronzealdergrave, delvis udgravet af Nationalmuseet (Th. Thomsen 1896-97) og delvis efterhaanden slugt af store grusgrave. —

Et bronzesværd, som fandtes her, blev forsynet med det nødvendige naaleøje i spidsen og gjorde gennem mange aar udmærket fyldest som tækkenaal.

De største høje i den fredede højgruppe: Tinghøjene i Vestkær, er uden tvivl ligeledes bronzealdergrave — i hvert fald for den øverste del. Bundgravene er rimeligvis stenaldergrave.

Ogsaa flere af de 10 sløjfede høje paa Agersnap banke har uden tvivl været bronzealdergrave, selv om fund herfra ikke er kendt.

Derimod kender vi et andet ejendommeligt fund fra denne kulturperiode: Ved markarbejde fandtes 1896-97 i Forsum, Egvad sogn, lige Nord for Ølgod sogneskel, tæt Vest for Ølgod-Tarm vejen, (matr. nr. 11) et depot fra Bronzealderen. Samlingen indeholdt vaaben og smykker: 2 celter, 1 paalstav, 1 spydspids, 1 bæltespænde m. m. alt af bronze (Nationalmuseets arkiv).

Denne samling af det sjældne og kostbare metal er formentlig en mands eller en slægts sammensparede værdier gemt bort for til sin tid at gøre nytte. — Uden at gøre vold mod begrebet kan vi sige: Det er egens først kendte »sparekasse«, vi her har fundet (crk. 8-900 aar før vor tidsregnings indgang).

Vi maa dog ogsaa nævne en anden mulighed. — Da fundet er sket tæt op mod eller rettere mellem sporene af den ældgamle oldtids- og

middelaldervej: Den vestjydske Hærvej, Kongevejen, Tingvejen, Drivvejen, Studevejen — der er mange navne at vælge imellem for den samme vej, som maaler det vestjydske land i Nord-Sønder — saa kan det vel ogsaa tænkes, at en handelsmand har tabt sin kostbare fragt — eller maaske i hast gemt værdierne væk under et overfald og siden med gyldigt forfald undladt at hente sit eje. — Ja, hvad ved vi? Her kan vi kun gisne os frem, men det gir ogsaa mange muligheder.

JERNET OG NYTIDEN

Som de nordiske folkestammer i sin tid fra Middelhavsfolkene lærte brugen, blandingen og støbningen af bronzen, saaledes lærte de siden i tiden brugen af jernet, saa vi for omkr. 2.600 aar siden kunne gaa ind i en ny kulturperiode: Jernalderen, der paa en maade blev indgangen til nytiden.

Ret snart lærte vi, hvordan vi ud af mosernes myremalm og hedens ahl selv var i stand til at smelte det kostelige jern, der var lige velegnet til vaaben og værktøj.

Myremalm er især udbredt i de vestjydske eng- og mosedrag, hvor der stadigvæk i dag findes store mængder. De, der har gravet vandings- eller drængrøfter i engene i Lindbjerg, Bejsnap, Agersnap, Egknud og mange andre steder, kan snakke med om, hvor vanskeligt det er at grave sig ned i dette rustrøde jernholdige lag. Saa sent som i 1950erne blev der i Bejsnap enge oparbejdet store mængder myremalm, kørt til Esbjerg, indskibet og eksporteret til England, hvor det bl. a. brugtes til renselanlæg paa gasværker og staalværker.

Materialet til jernudsmeltning havde vi saaledes lige for haanden, ogsaa de nødvendige store mængder trækul var let at skaffe i en tid, da tætte egeskove dækkede store dele af Vestjylland. Man huggede løs i skoven, brændte trækul og smeltede jern ud af myremalm. Det gav masser af arbejde til trælle og fledføringer og velstand til bonden.

Derfor findes nu et utal af gamle smeltepladser med mange slaggerblokke rundt om især i Vestjylland. Det er mest smeltegrubens kasse-rede bundfald: Slaggerluppen, der nu viser os, hvor smeltepladserne

Vi prøver at skimte bag fortidens slør

har været. Ved udgravning til nye huse paa »Skrænten« i Ølgod fandtes saaledes et stort antal smeltegruber.

I saa godt som alle gamle vestjydske kirkegaardsdiger (ogsaa i Ølgods) kan vi finde disse slaggerblokke og jernlupper som minde om den tid, da det sidenhen saakaldte »fattige og forblæste Vestjylland« var baade skovklædt og velhavende, fordi man her havde mulighed for gennem jernudsmeltningen at frembringe værdier, der var eftertragtet af andre landsdeles folk.

Maaske har vi netop her forklaringen paa, hvorfor de største og smukkeste romanske granitkirker med sjældne granitskulpturer (»Hejbøl Bonde« og dragen paa Ølgod kirkes kormur) og en forbavsende stenteknik findes netop her op gennem Vestjylland?

Gennem det meste af et aartusinde fra omkr. 500 f. Kr. til ind i Middelalderen foregik her i Vest- og Midtjylland denne jernudsmeltning, der virkede med til, at de store skove, vi i dag finder som mindelser i stednavnene, forhuggedes og blev til smaalunde.

Fritgaaende kvæg og svin virkede med til at lægge trævæksten øde, saa vestenstorm og havgus, lyng, sandflugt og nattefrost fik raaderet over egne, hvor forhen storskoven skyggede.

GANGENDEFÆ OG LIGGENDEFÆ

Fra de ældste tider har menneskene søgt at samle sig og væрге for sine ejendele. Allerede tidligt skelnede man mellem en slægts eje i Gangendefæ: kvæg, heste, trælle, og saa Liggendefæ, der var de lettere flyttelige værdier i metal, vaaben, redskaber, smykker.

Efterhaanden, som menneskene blev talrigere, blev grænser trukket fast i leje ind gennem landet: Grænser mellem landsdele og folkestammer, syssel-, herreds-, bygdegrænser og bopladsskel. De fastboende inden for skellenes hegn stræbte nu efter faste og sikre værdier. Mest jordegods.

Jorden er det bærende og blivende, hvor den enkelte i slægten forsvinder. Derfor er jorden i ethvert ordnet samfund det sikreste og mest brugte opsparingsemne.

Vi prøver at skimte bag fortidens slør

Stadig øget samkvem mennesker imellem og mere indviklet handelsomsætning skabte møntvæsenet som en let haandterlig værdimaaler for den faste jord, en fæstegaard eller en drift stude eller andre vanskeligt haandterlige værdier, rundet frem af jorden.

Sammen med møntvæsenet fulgte rige muligheder for menneskenes trang til opsparing og bortgemme. Saadan en haandfuld skillinger, der synede saa lidt og gemtes saa let, betød dog i værdi det samme som et godt sværd, en okse eller et jordstykke.

Forstaaeligt nok skiftede begrebet »liggendefæ« tydning og blev nu først og fremmest opfattet som penge og pengeværd. Den slægt, som havde et godt forraad af liggendefæ, havde altid mulighed for at hævde sig.

Godsejeren lagde dukater, gylden og dalere i stabler i sin pengekiste. Prangeren stoppede studedriftens fortjeneste i sin rummelige pengekat og spændte den fast om livet.

Og hver søsling og skilling, bonden kunne knibe fra tiende og landgilde, blev stukket tilside i hængeskabets gemme inde paa endevæggen i omhængssengen eller gemt væk i gamle hoseskafter. — For naar lidt kommer til lidt, ka det omsider blive til nowd. —

I ufredstider trængte man til mere sikkert skjul for sine opsparede midler og tyede da oftest til jorden, der trofast gemte, hvad den fik betroet.

Det hændte jo, at ejermanden til et saadant bortgemt forraad fik forfald og glemte at melde sig igen. Saa fik jorden, højen eller mosen lov at gemme videre paa skatten hundredaar efter hundredaar.

SMELTET SØLV

LØB UD AF BILÆGGERENS SPRÆKKER

Der fortælles om en saadan nedgravet skat i mosen Øst for St. Bjerregaard i Lindbjerg. Det gamle i 1915 nedrevne stuehus paa Bjerregaard skal, efter hvad overleveringen fortæller, endog i sin tid være bygget for saadanne fundne penge og sølvtøj, der kom til syne, naar der gravedes

Vi prøver at skimte bag fortidens slør

klyne. Manden stod selv i klynegraven og grov, og konen bar klynene ud i sit forklæde for bedre at finde og bjærge de rare sølvskillinger.

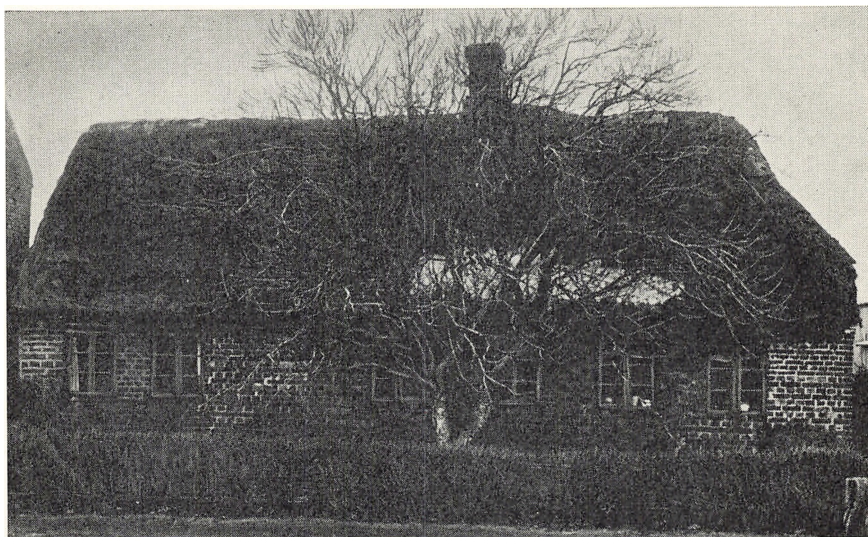
Men de fandt dem nok ikke allesammen, for det skete, fortæller gamle folk, at det smeltede sølv løb ud af bilæggerens sprækker ...

Her ude i mosen har ligget et sammensparet og bortgemt forraad af værdier, forlængst glemt. —

Vi kan med passende tillempelse af begrebet sige: En af egnens sparekasser fra datiden — formodentligt fra Svenskekrigens tid? —

Mindesten for
Niels Hansen Uhd
i Ølgod plantage.

Det gamle stuehus til gården Bjerge — Poul Bjerges fødested.

Med guds frygt og nøjsomhed

SPAAR O Æ BREJ

VESTJYDSK nøjsomhed og sparsommelighed i ældre tid lyder for folk i dag som en fabel og bruges tit som mundheld til at lokke smilet frem.

Alt unødvendigt slid paa tøj og redskaber var af det onde og burde undgaaes: Man laa nøgen i sengen for ikke at slide paa skjorte og særke. Kirkegangstøjet skiftedes ud med de gamle arbejdspløger, saa snart man kom hjem fra kirke eller gilde. Man vidste at fortælle om gaarde, hvor man kun rystede sengehalmen to gange om aaret for ikke at slide for meget paa den knapt tilmaalte halm.

Og om Aadum sognefolk fortaltes, at de i gamle dage kun havde et par kirkegangsbukser i hele sognet, de gik saa paa omgang blandt sogne-mændene, efterhaanden som de skulle til kirke og til alters.

Mange steder i hedeegnene snoede man reb af rævlingrisene, saa sparede man reb til faaretøjr. Den nødvendige legind lavede man af en flad pind med tre huller i — saa sparede man baade smed og jern.

Man købte mindst muligt for at spare de faa skillinger, man havde i eje. Efter sigende havde man kun behov at købe tre ting hos høkeren i byen: Træsko, brændevin og brun tjære.

Ja, brændevinen kunne man til nød selv brænde, om man turde ta risikoen med store bøder og fængselsstraf, om kontrollørerne kom bag paa een under brændingen — og det er et righoldigt kapitel for sig. —

Den brune tjære til at smøre vognens træaksler med, kunne man i en snæver vending klare sig foruden ved at bruge en frisk kolort til at smække ind paa vognakslen, om dens jammerhyl: »Vi kommer der aal-ler! Vi kommer der aal-ler!« blev altfor højroset. — —

Var rugbrødet for nybagt og lækkert, naar en navngiven gaardmandskone i Ølgod smurte fedtoghør til folkene, saa satte hun mellemmanderne en times tid eller to hen i vindueskarmen i solen, saa brødskeerne kunne krumme sig som en flitsbue, saa var det mere drøjt at ta til. Vel skulle folkene ha en god nærende kost, saa de kunne arbejde, men de skulle ikke ligefrem fodres med lækkerier, saa aad de for meget! —

Saaledes blev der dagligdagen livet igennem spinket og sparet paa alle tænkelige omraader i de smaa hedejeme.

Spink o spaarr, ka længg waarr. Men sus og dus gjør tomt hus. —

Og at laane er let som en fjer, men bære hjem igen, er tungt som bly! —

Der er i ordsprogsform mindelser nok om den nøjsomhed og sparsommelighed, der for de gamle slægter var tilværelsens ubønhørlige haarde krav, om man ønskede at klare sig selv igennem uden at falde andre eller sognet til byrde.

Men dette sparsommelighedskrav, der livet igennem mødte de gamle, bundfældede sig i senere slægter som karakteranlæg, der er med til at forme folketypens mest fremtrædende træk: En indgroet uvilje mod unyttige (tøwtløse) udgifter, og en stærk trang til paapasselighed (for ikke at sige paaholdenhed,) parret med en kølig omtanke for at vurdere alle ting og forhold ud fra faste hævdvundne værdimaal: Arbejde, jordens avl, dyrs værdi eller rede penge. —

»Kaet betaal si?« blev et af Vestjydens mest brugte omkvæd.

»Spaar o æ brej«, sae de gamle, »æ bund spar o si sjæl! — Og den, der ett vil spaarr o æ skjællinger, for aaller en daaler!« — Jo vist, det var noget, de gamle ku snakke med om.

Og naar den gammeldags bondekone formaner sin søn: »Howsk o, te den skjælling, der spaares, er lisaa gue som den, der fortjines« — og saa følger til:

»Naar Du kommer ud blandt fremmede, ska Du ett værr en hund imell de ander«. Den skjælling; der ærer dig, ska Du ha lisaa kær som den, der nærer dig!«

Da er hendes ordsprogsknappe livslære formet ud fra de to hovedbud, der stærkest præger vestjydsk folkesind: arbejde og nøjsomhed til daglig derhjemme, selvhævdelse ude blandt fremmede. — —

Den, som evnede gennem hårdt arbejde, gennemført sparsommelighed og ved Vorherres bistand at lægge lidt tilside, havde bedre mulighed for at hævde sig end den smaamand, som aldrig naaede ud over fattigdommens kuede tilværelse.

»Der er tre slags skillinger«, paastod de gamle. — »Jo, der er næreskillingen (den, der gir os det daglige brød), der er tæreskillingen (spareskillingen). Og saa er der æresskillingen. »Og« — fjøede de gamle gerne til: »den maa nødig ligge nederst i pungen!«

Var man naaet saa vidt, at man havde en tæreskilling lagt tilside, da gav det en vis tryghed at vide sig sikret mod de bitre følger af uforudsete uheld. Men denne følelse af tæreskillingens rygdækning maatte nødig mærkes som hovmod eller endnu værre som pral, skete det, da var folkevittigheden straks tilrede med en visker.

DEN STORE ELLER DEN LILLE DYNGE?

Paa en gaard i Skovling var folkene regnet for ret velhavende, en opfattelse de ikke selv prøvede at afsvække. De havde ikke saa faa penge »ude paa rente«, og ved terminstide kom adskillige for at betale rentepenge.

Manden brugte da, naar han modtog indbetalingen, at gi pengene til sin halvvoxsne, ikke altfor kløgtige datter og sige:

»Aa ta lige og læg de penge ind til de andre.«

Lidt efter raabte pigen inde fra storstuen: »Ska a lægge dem til æstuer dyngge eller til den lille?» —

Sædvanligvis plejer Vestjyder jo mest at dølgge over baade den store og den lille dyngge, og helst i stilhed og uden andre vidner end skattevæsenet optælle sammensparede værdier. Det modsatte er pral og dømmes som saadan.

BORG GØR SORG

At laane var for de gamle en vederstyggelighed, som kun den bitre nød tvang folk til at indlade sig paa. Lad gaa med at laane et redskab eller et klædningsstykke hos naboen, det kunne leveres tilbage igen, og man var villig til at gøre gengæld, om lejlighed bød sig.

Men pengelaan, det var at gi sig ind under ufrie kaar. — Borg gør sorg, sae man, saa kort og fyndigt den sag lod sig udtrykke. Mere usnærpet og uden anstød fjøede man til: »Naar laanetøj gaar ud, gaar nøgenrøw ind!»

Det er ogsaa en kendt sag, oplevet af adskillige: »Du laaner af din ven, men betaler tilbage til din uven.« —

Saa længe hvert bondebrug var noget nær selvforsynende i alt, en lille afgrænset verden for sig uden udvidelsestrang eller -muligheder, var laanebehovet indskrænket til det mindst mulige.

Den graa triste fattigdom, der fulgte i aarene efter statsbankerotten 1813, øgede folks angst for gældsstiftelse. Selv smaa gældsposter, der op-sagdes til indfrielse, var i disse aar istand til at jage ellers solide mænd fra gaard og hjem. Da lærte man alvoren i de bitre ord: Borg gør sorg!

Men tiden staar aldrig stille, heller ikke den triste og tunge. Der blev igen fremgang at mærke og trang til opdyrkning og udvidelse. Kun de færreste havde reserver (tæreskillinger), at trække paa, saa nu mærkes mere end før den laanetrang, der forhen kun kendtes af smaakaarsfolk.

Laane — ja, men hvor? — De første kreditforeninger for landbrugere oprettedes først 1851.

(»Kreditforening af grundejere i de danske Østifter«: 1851 »Kreditforening af jyske landejendomsbesiddere«: 1851). I aarene derefter helt op mod aarhundredskiftet følger der flere. Det tar dog sin tid, før

Med gudsfrygt og nøjsomhed

man bliver fortrolig med disse foreningers virkemaade. Saa havde man ligesom mere tiltro til de sparekasser, der efterhaanden var groet frem omkring i landet: Sparekassen paa grevskabet Holsteinborg 1810. — I Odense: 1816. København 1820. Varde Sparekasse 1850. —

Der, hvor endnu ingen Spare- og laanekasser fandtes, brugte man gammel tids skik: laante hos dem, der havde flere midler, end de selv brugte. Det kunne være en særlig velstaaende gaardmand i sognet, som oftest dog den købmand i købstaden, hvor man afhændede sine varer.

Gældsbeviser og forskrivninger var ikke ukendte, men ofte byggede et saadant laaneforhold paa et gensidigt tillidsforhold.

Om Thomas Jensen, Lindbjerg, der ejede Lindbjerg mølle og købmandshandel indtil sidst i 1890erne, fortælles, at de af hans kunder, han havde tillid til, kunne godt faa mindre laan »uden papirer«.

Om gårdejer Jens Chr. Pedersen, Hallingsnapgaard, (død 1927) fortælles noget lignende. Hjalp han en mand med et laan, forlangte han sjældent pant eller skriftligt bevis.

»Du ka jo sige det til din kone, saa siger a det til min.« — Det var den gang sikkerhed nok.

En saadan tillid og redelighed i pengesager, som vi ogsaa paa anden maade har vidnesbyrd om, er med til at gi gammel dansk bondekultur sit præg af soliditet og ordholdenhed.

Lyne kirke.

I nederlagets skygge

DET STORE TIDSSKEL

NEDERLAGSAARET 1864 blev det store tidsskel i Danskerfolkets nyere historie.

Den tyske overmagt med riflede kanoner og bagladerifler virkede baade for dansk overklasse og almue som en barsk opvaagnen fra romantiske drømme.

Voldsfreden og tvangsgrænsen ind gennem ældgammelt dansk land var for det danske folk som et skimt ind i selve udslettelsen: Denne gang nøjes Prøjserne med denne grænse. Men næste gang —.

Nederlaget laa som en tung, mørk slagskygge hen over det danske folks tilværelse. Og mange naaede aldrig uden for denne skygges tyngsel. De blev siden bærere af det triste selvopgivelsens standpunkt: Hvad kan det nytte.

Men for flertallet af det danske folk blev dette sviende nederlag som en spore, der æggede deres livsvilje til stædig trods: Nej, vi vil ikke ud-

slettes! Vi vil prøve paa gennem arbejde, dygtiggørelse, samhjælp at vinde en lille smule indadtil af det, vi udadtil har tabt i landomraade og folketal.

LANDVINDINGSKAMPEN INDLEDES

Og saa er det, praktisk talt hele det danske folk gaar ind i denne vældige landvindingskamp for at skabe alt det nye, som nu gror frem i de følgende slægtled.

Allerede d. 28. Marts 1866 stiftes i Aarhus »Det danske Hedeselskab«, der i tiden har været en saa vældig igangsætter og kraftformidler som maaske ingen anden sammenslutning i vort land:

Vandingseng anlægges, der kan virkningen kendes fra aar til aar. Sure kær afvandes. Heder brydes. Mærgelarbejde sættes i gang. Plantager anlægges. Haver og hegn gror op. Nye, sunde hjem blomstrer frem paa fordums heder og udmarker. — Altsammen i Hedeselskabets spor.

Højskoler toner frem til ungdommens vækkelse og dygtiggørelse. Rødding højskole aabnet 7. Novbr. 1844, flyttes til Askov i 1865. Janderup højskole Vest for Varde oprettes 1868. Samme aar aabnes Vestkær højskole ved Ølgod med landstingsmand Bollerup Andersen som den drivende økonomiske kraft og med højskolelærer Niels Hansen (født i Ansager vandmølle, lærer paa Feldballe højskole), som forstander.

Niels Hansen købte 1872 skolen og flyttede den til sin gaard i Østbæk, hvor den virkede til 1881. — Nu ligger Ølgods store og smukke ungdomsskole paa samme plads.

I disse brydninger i skyggen fra nederlaget vokser ogsaa nye dagblade frem. De gamle forkalkede Stiftstidender, beregnet for købstædernes embedsstand og landdistrikternes større jordejere, kan ikke længere tilfredsstille den vaagnende læselyst og virketrang hos menigmand. Der maa nye dagblade til og andre synsmaader formet i ny friskere stil.

»Vejle Amts Folkeblad« indleder sin virksomhed 4. Oktbr. 1865. Og andre følger snart efter i samme spor. Alene i navnet, »Folkeblad«, ligger noget af et program for det, som her skal følge.

Meget af det, som siden skal vokse stort og livskraftigt, grundes og formes i disse første aartier efter 1864. — Loven om anlæg af Esbjerg

Havn underskrives af kongen og indenrigsminister Estrup d. 24. April 1868.

Den lammende harme og mistrøstighed over nederlaget afløses blandt folkets førstemænd af en trang til at finde nye veje fremad, derfor alt det nye, der gror frem i disse aartier.

Og ude i heder og udmarker gaar menigmand nu ind i en livslang kamp for ud af den øde hede at skabe ny jord til nye bosteder: Tusinder af nye hjem, der gennem udholdende slid, forsagelse og savn bliver fravristet ødemarken og vilde kærstrækninger.

For lederne en folkelig national opgave. For menigmand først og mest selvhævdelse: kampen for dagligt brød, stræbet for at bjerge sig og sine igennem, saa man kunne gi hjemmet til næste led i slægten med lidt lettere livskaar end dem, man selv stred sig igennem.

Det er landvindingskampens fortrop, der i disse aar rykker frem. —

HEDESOGNET ØLGOD

For mange vil det i dag lyde mærkeligt, at Ølgod sogn, ligesom de tilgrænsende nabosogne, ved indgangen til 1800 tallet var en udpræget hedeegn. Kun faa opdyrkede pletter agerjord i tilknytning til sognets mange engdrag. Ellers store sammenhængende hedestrækninger, hvor bolavene eller enkeltgaardene laa som smaa øer ind i lyngsletten.

Øster Herreds sogne synes i fortiden — i hvertfald i lange tidsrum — ret tyndt befolket. Forud for den første matrikel 1664 maa vi gennem lensregnskaber og tiendeydelser delvis gætte os til det omtrentlige folketal i de forskellige sogne.

I den første danske matrikel 1664 nævnes kun de enkelte ejendomme og familier, selve folketallet kan herudfra tilnærmelsesvis udregnes. I matrikelen 1664 opgives 60 ejendomme med 70 familier i Ølgod sogn. I 1688 er der 55 ejendomme med 74 familier.

Folketællingerne indledes 1769. Ved den første tælling opgives folketallet i Ølgod sogn til 394. I 1787 er der 526. I 1801 er tallet vokset til 746. Gennem de følgende 50 aar sker der i Ølgod sogn en voldsom udvikling, som næsten fordobler indbyggertallet til 1456.

Det er den stærke udvikling efter landboreformerne, hvor Lindbjerggaard omkr. aarhundredskiftet 1800 udskiftes. Gaardene købes til selvejere og udstykkes yderligere.

Den tilsvarende udvikling i Ansager og tildels i Tistrup og Hodde sogne sker først omkr. 1860. Her i disse sogne var nemlig en del fæstere under godset Nørholm, hvor bortsalg af fæstegodset først for alvor sker 1860 og følgende aar. —

I »Historisk Samfund for Ribe Amts« aarbog: »Fra Ribe Amt«, 1906, har gaardejer og sparekassebestyrer Niels Hansen Uhd skrevet en meget værdifuld afhandling: »Et Aarhundredes Fremskridt. — Den økonomiske udvikling i Ølgod og Ansager Sogne 1800-1903«.

Man kan med fuld ret kalde dette bidrag for en afhandling, dens hele opbygning og grundighed gir den adkomst dertil. Gennem lange og udførlige skemaer og tabeller gøres rede for de to sognes udvikling og økonomiske fremgang gennem et hundredeaar.

Slutmaalet for den grundige udredning er, at fremgangen gennem hundredeaaret 1800-1903 er for Ølgod sogn 411 nye ejendomme med tilsammen 426 heste og 2088 kreaturer.

For Ansager sogns vedkommende er det 290 nye ejendomme med 394 heste og 1965 kreaturer.

VIRKELIGHEDENS EVENTYR

Hvor mange spændende romaner og virkelighedens eventyr, livet selv har formet i disse aar her ude paa Jyllands hedeegne, det kan ingen gøre rede for.

Handlingsgangen fra udspring til endemaal er i hovedtrækkene ens: En ringe indgang i et smaamandshjem med lyngen tæt op til døren. Udholdende slid, savn og sparsommelighed, der for os i dag lyder som skæmt eller sagn.

Haardt krævende arbejde livet igennem for fødens og selvhævdelsens skyld. Fremgangen næppe synlig fra aar til aar, men mærkbar gennem aartier og menneskealdre.

Det er ikke blot den sandfærdige krønike om opdyrkningen af den

jdyske hede. Det er samtidig et værdifuldt udsnit af hele det danske samfunds fremgang og udvikling i disse aar under nederlagets skygge.

Lad os blot nævne et par enkelte træk:

Manden, der graver en jordhule ind i en lyngbrink ude paa den vilde hede for at skaffe tag over hovedet til sig og sin familie. Det bliver indgangen til en betydelig livsgærning som en kendt og anerkendt plantør, der kom til at betyde meget for plantningssagen paa de midtjydske heedeegne.

Eller blinde Anders Kristian paa Kællingbjerg hede vestligst i Ølgod, der for at faa et lille stykke lynghede udenfor huset brækket op maatte gaa i lige hammel sammen med den graabrogede ko, mens konen, Met Katrin, skubbede bag paa ploven og styrede saa godt, hun nu magtede det ...

Vi kunne længe fortsætte med lignende sandfærdige træk, der tegner de barske vilkaar for de rydningsfolk, der lagde grunden for nutidens levesæt.

Lad blot til slut et par enkelte i dag fortælle lidt fra deres barndomstid, hvad de husker om hededyrkernes indsats i Østersognet for 80-90 aar siden.

KUN TRUFFET GODE OG FLINKE FOLK –

I vestsiden af Krusbjerg by ligger et lille venligt hus i en stor have. Her bor Ingeborg Madsen hos sin søn, Theodor Madsen, der omhyggeligt plejer sin gamle mor.

Ingeborg er fyldt 94, og hun er, trods mange aars sygdom og svaghed, straalende frisk til at fortælle ud fra en udmærket hukommelse helt tilbage til sin første barndom. Derfor god at gæste for den, som gerne vil vide lidt fra ældre tid.

Selv om Ingeborg Madsen nu i aarevis næppe har været uden for sin stue, og paa grund af sit svage syn er bundet til sengen eller lænestolen, saa er hun dog levende med i, hvad der sker ude i verden, for radioen og sønnen fortæller hende om, hvad der sker. Hun er en elskelig gammel kvinde, mild og glad trods al modgang.

»Der er saa mange venlige mennesker her i verden«, siger hun med

sit gode smil. — Helst vil hun dog fortælle om det tilbage i tiden, hun stadig klart mindes:

»... Ja, se min far hed Kristen Andersen. Han er født i Vorbasse. Han lærte i sin ungdom skrædderhaandværket, men han ville gerne være lærer, saa kom han paa Hoven højskole og blev uddannet til vinterlærer.

Det var som vinterlærer, far kom her til Krusbjerg skole. — Nej, der var da hverken lejlighed eller andet til skolen. Læreren maatte leje sig ind eet sted og købe kosten et andet sted.

Kosten fik han hos Kr. Frøsig, Lindbjerg Mark — Bøgelevgaard hedder det nu. — Her tjente min mor. Hun var fra Stenderup. Ja, her blev de saa kendt med hinanden, min far og mor.

Da de blev gift, købte de en lille ejendom Vest for Krusbjerg Banke — den, som nu Albert Friis ejer. Nu er det jo en god gaard. Men den gang: Et lille gammelt hus med klynegrave lige uden for døren og ellers hede rundt om. De købte ejendommen af Rasmus Tysker og Trine, som saa fik bygget et lille hus Øst derfor — ja, det er forlængst revet ned — og de to gamle skulle far og mor saa svare aftægt til.

Hvor de skulle faa den aftægt fra, begriber jeg ikke. Mor fik som medgift fra sit hjem en ko, det var den, der skulle føde dem, baade aftægtsfolk og de unge.

Trine Tysker kunne sætte tandpine væk. Hun tog en splint af en hyldegren og stak den ned ved den gale tand, indtil der kom blod, saa blev splinten igen sat ind i hyldegrenen. — Ja, saa skulle tandpinen forta sig. Der sad megen tandpine i den hyldebusk ude paa Trine Tyskers kaalgaardsdige. Jeg var helt ræd for at komme den for nær. — —

Havde min far ikke tjent en smule kontant løn som lærer, saa begriber jeg ikke, hvordan de havde faaet føden. Ja, huha, hvor havde de det fattigt.

Det, de stred for, var jo at faa saa meget dyrket op af heden og de gamle klynegrave, saa de kunne holde to køer og ha mælk hele aaret. Da de omsider fik to køer, blev de spændt for ploven, men det tog det meste af mælken. Det næste var saa at faa en stud til hjælp.

Ja, huset var saamænd baade gammelt og ringe. Men det var jo vort hjem, som vi holdt af og længtes efter, naar vi var ude at tjene. — Køk-

I nederlagets skygge

kenet var smalt og mørkt med aabent ildsted eller aaben skorsten. Gulvet var kampestenspikning. Selvfølgelig var der lergulv i stuen. Mor var saa dygtig til at strø det fugtige gulvsand, saa det stod med toppede stænk, det saa pænt ud. —

Sengen var med skodder eller omhæng for. Hvor sov man trygt og

Gammel bondestue med alkove (Ølgod museum).

godt i en saadan omhængsseng. — Far og mor stod jo tidligt op, for at far kunne faa noget arbejde lavet, inden han gik om til skolen.

Naar vi børn vaagnede, var vi næsten altid sultne. Saa fik vi et stykke tørt rugbrød. Aa, som det smagte. — Min ældre søster kan huske, at vi børn en aften græd af sult. Mor græd ogsaa, for hun havde intet at gi os. Ikke engang et stykke tørt brød. Det er der ingen, som i dag forstaar, knapt nok tror.

Børn i dag, og voksne da med, aner ikke, hvor et stykke tørt brød kan være en kostelig Guds gave. —

Vor meste kost var grød og kartofler. Jeg tror, det var en god kost.

Vi blev efterhaanden seks søskende: to drenge og fire piger. Jeg var den næstældste. Jo, vi tærede vor kost og groede godt til.

Men hvor haardt det end kneb for far og mor at skaffe føden til os og aftægt til de gamle, saa har jeg aldrig hørt, de har klaget sig eller været utilfredse.

Efterhaanden gik det saa meget fremad for os, saa vi fik en lille hest til at løse studen af. Per Nielsen ovre paa Lindbjerg Mark. — Ja, det var ham, der blev den første uddeler i den første vareindkøbsforening her i Krusbjerg i 1888. Butikken holdtes kuns aaben hver Torsdag Eftmd. Derfor kaldte folk Torsdagen for »Pejers Daw«. — Se, Per Nielsen havde ogsaa en enkelt lille hest, saa lavede han og far »sammenspænd«, saa de kunne køre med fuldt spænd, det fremmede godt for markarbejdet. — —

Siden blev der lavet friskole paa Lindbjerggaard. Her blev far lærer, og der gik jeg i skole min hele skoltid.

Selvfølgeligt kom vi børn tidligt ud at tjene. Jeg var lige fyldt 9 aar, da jeg kom ud. De første 4 aar tjente jeg hos Kr. Bjørslev her i Krusbjerg. — Kun i sommertiden, ja. Om vinteren var vi hjemme og gik i skole hver dag og hele dagen. Jo vi kunne skam naa at lære en del saadan en lang vinter.

Da jeg blev konfirmeret, kom jeg ud at tjene hele tiden, lige til jeg var 24 og blev gift. — Mange pladser i de aar. — Ja, men de var gode allesammen.

Jeg tjente hos Tinus Bruun, Nytofte, og i fire aar hos Kr. Frøsig, saa kom jeg til Ølgod præstegaard hos pastor Olrik, siden til manufakturhandler Hans Mogensen i Ølgod. Det var den gale spekulationstid i Esbjerg, der slog ham ud, saa han maatte sælge forretningen.

Et aar var jeg husbestyrerinde hos skomager Lindvig Osmundsen i Ølgod. Her blev jeg syg og laa syg hjemme i to aar. Da saa jeg begyndte at komme mig, fik jeg en let plads hos lærer Brødsgaard i Sædding ved Skjern.

Min mand, Søren Madsen, traf jeg i Ølgod. Han var skræddersvend hos skræddermester Kr. Frøsig. Ja, ham, der købte Hans Mogensens forretning. Derfor hedder den butik endnu C. Frøsig.

I nederlagets skygge

I førstningen, Søren og jeg var gift, boede vi 6 aar i Bølling. Saa blev Søren syg og kunne ikke sy. Vi var nødt til at ha en lille ejendom, som jeg kunne passe, for at vi kunne bjerge føden. Den fik vi ovre i Hesselho.

Søren var syg i mange aar, han blev aldrig saa rask, at han kunne arbejde. Saa byggede vi hus her i Krusbjerg. Det var, som om jeg kom hjem igen. Her lige ved siden af mit barndomshjem.

Megen sygdom at trækkes med. — Ikke saa slemt endda. Sygdom ka man ogsaa vænne sig til og lære af. Jeg er da blevet 94.

Og naar jeg ser tilbage over alle disse 94 aar, staar det for mig, at jeg kun har truffet gode og flinke folk ...«

DE FULGTES AD OG HJALP HINANDEN

Omkring 1878 kom der en ny mand til een af de smaa hedejendomme i Agersnap. Det var Mads Abrahams datter, Abelone, der blev gift med en ung mand fra Ansager, Mads Peder Madsen. De unge overtog ejendommen, og de gamle gik paa aftægt.

Det blev en lang aftægt, for Mads Abraham blev 90, og hans kone, Kirstine, 95 aar.

De unge maatte hænge godt i, hvis de skulle klare aftægten og endda selv faa føden. Og det skulle jo ogsaa helst gaa lidt fremad.

Ejendommen var god, der hørte to engskifter til, saa de kunne holde 2-3 køer og et par smaa stude. Da de i 1913 afstod ejendommen til den ældste datter, Kirstine, og svigersønnen, Søren P. Sørensen, var der 6 køer.

Søren Sørensen satte det op til 16 malkekøer. Gaardens nuv. ejer, Gunnar Kruse, holder 24. — Det er udviklingen for en enkelt ejendom, som kort tegner fremgangen for dansk bondebrug, ja, for hele det danske samfund gennem fire slægtled.

Det, der gav muligheder for fremgangen — her som andet steds — var lyngheden, som laa rundt om ejendommen. Det var bare at faa den brækket op, mærglet og opdyrket, saa avlen kunne gaa frem, og der i løbet af nogle aar kunne holdes en ko mere.

Det var bare om at faa heden brækket. — Det lyder saa let sagt i dag

med nok af hestekræfter i traktorer. Knappt saa lige til med et stude-spænd. — Og føden skulle bjærges, og aftægt svares.

Mads Peder Madsen var de første aar nødt til at gaa ud en del i dagleje for at tjene en smule til hjælp til ejendommens drift. Var daglønnen kun lille, højest 1 kr. i den bedste sommertid, saa var det dog en kontant skilling, der haardt tiltrængtes i den lille bedrift.

Gaa i dagleje hos fremmede og dyrke hede op for sig selv var to ting, som ikke saa godt falder sammen. Mads Peder klarede det paa den maade, at han stod op kl. 3 nat og kørte med stude-spændet den halve mil til Bjerregaard paa Lindbjerg Mark efter et læs mærgel, saa kunne han stille i dagleje kl. 5^{1/2} og naa at faa en god dags arbejde fra haanden. inden solen gik ned ved 9 tiden.

Naar Mads Peder ved første gry kørte efter mærgel, satte Abelone sig til spinderokken et par timer, inden det blev tid til at fodre og malke. — Der skulle spindes meget garn til hoser og vadmæl, for de fem raske piger, der efterhaanden kom til huse, var lige saa skrappe som drengebørn til at slide paa klæderne.

Og naar Mads Peder var ude i dagleje, passede Abelone det hele der hjemme: børn, jord, dyr. Men mest glade var de to: Abelone og Mads, naar de kunne hjælpes ad. Naar Mads brækkede hede, kørte Abelone studene. Og naar han pløjede agermark, gik hun med spaden langs furen og gravede de store sten frem.

»... De fulgtes altid ad og hjalp hinanden, far og mor« — fortæller deres yngste datter, Margrethe, gift med husmandslederen Carlo Nielsen, de har gennem godt 50 aar hjulpet hinanden — ligesom de to gamle før dem — og med flid og omhu drevet deres ejendom i Øster Hejbøl.

Margrethe sidder en dag og fortæller en nysgærrig gæst om minder fra barndomshjemmet i Agersnap.

»Noget af det første, jeg kan huske derhjemme fra« — fortæller Margrethe — »det var, naar jeg tidligt om morgenen, før det endnu var rigtigt lyst, blev vaagen og var ene i stuen, saa listede jeg ud til hussiden og stod og kikkede ud i morgentaagen, der ku jeg skimte far og mor, som gik og hjalp hinanden at pløje.

Saadan hjalp de altid hinanden. —

Mads Peder Madsens gaard i Agersnap omkr. 1902.

Far ville gærne ha heste i stedet for stude. Da han ingen forstand havde paa heste, fik han Mikkell Tranbjerg til at hjælpe sig med at købe en plag. Saa pløjede han med plagen og en stud for ploven. Det var et uligeligt spænd. Plagen ville helst rask frem. Det kunne studen ikke lide. Gik det altfor hurtigt, drejede studen blot hovedet lidt og satte et horn ind i siden paa plagen, saa den blev krakilsk.

»Det er en skidt køren, dette her,« sae far. Saa brugte han igen studene, til vi fik købt et par heste, et par skimler, ret et par søde dyr, som vi piger var glade for og brugte til at ride paa. —

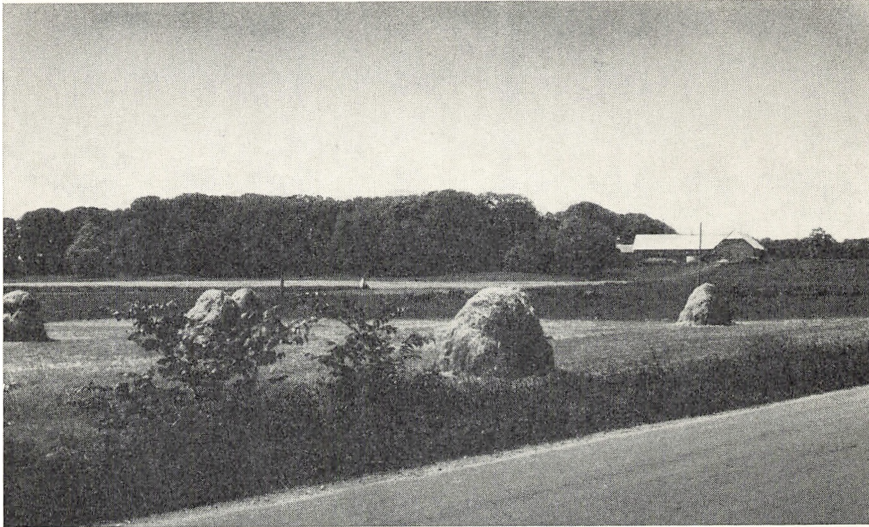
Ja, de sled, de gamle, men det klagede de sig ikke over. Kun naar uheld satte ind, var det, som der gik en sky for solen en lille tid. Men skyerne drev jo altid over.

Vi piger fik ogsaa lært at bestille noget, det har vi aldrig lastet far og mor for.

Mor var saa god. Hun slog os aldrig. Var der noget galt, saa hun bare paa os, det var meget værre end en lusing af far. —

Hvem jeg husker bedst, far eller mor? —

Jeg husker dem bedst sammen, for de fulgtes altid ad ...«

Lindbjerggaard ved Ølgod.

Boplads, by og borger

EN GAMMEL BY OG EN SMUK KVINDE –

HVAD FORSKEL er der paa en gammel by og en smuk kvinde?

Jo, hvad alder angaar, har en by og en kvinde det stik modsat:

Hvem tør vel aabenlyst fritte ud om en kvindes alder. Men gælder det en by, spørger vi højt og frimodigt: Hvor gammel er Ølgod by?

Og saa kan vi igen ty til det gamle mundheld som svar: Lisaa gammel som æ vej!

Som by er Ølgod forholdsvis ny, dens udspring er knyttet sammen med Vestbanens aabning i 1875. Men som boplads er Ølgod ældgammel, det fortæller os alene navnet, der er saa dunkelt af ælde, saa det endnu ikke med nogenlunde sikkerhed er tydet.

Gennem de sidste 6-800 aar har Ølgod sogn haft to samlingspladser, der ligesom har midtsamlet de gamle slægters tilværelse: Kirken og herregaarden Lindbjerg. Det var evigheden og timeligheden, hvis magt og myndighed hegnede slægternes liv ind fra vugge til grav.

Boplads, by og borger

Selve sognebyen synes forhen ikke stor eller betydningsfuld nok til at drage vejene sammen til et knudepunkt. Det er den store smukke kirke, der har virket samlende paa vejene og de bofolk, der drog ad disse veje for at sogne (søge) til kristkirken, som de vel forud før troskiftet har sognet til et andet helligsted: Vi, gudehov, helligkilde?

Om der forud for kirken har været et saadant helligsted som samlingsmærke her i Ølgod, ved vi endnu intet om. Ja herredets ældgamle tingsted, Tinghøjene i Vestkær, med den vestjydske Hærvejs ældfurede spor trukket dybt ind mellem de store gravhøje har jo langt tilbage i tiden været et viet samlingssted for herredets fri bønder. —

Tingstedets plads her har vel nok været afgørende for, at den store og smukke herredskirke fik sin plads i Ølgod.

Skriftlige oplysninger om bopladsen Ølgod rækker ikke særligt langt tilbage i tiden. Ingen større historiske hændelser har fæstnet navnet. Kun smaaglimt ud fra tingbøger, kongebreve, skøder o. lign. gir nu og da enkelte navne og aarstal. Først præsteindberetningen til Ole Worm gir lidt mere. Den er fra 1622, saa det maa være præsten Hans Sørensen, der har optegnet den. Store ting fortæller den ikke. I slutningen hedder det:

»En Gaard ved Kirken med nogle smaa Huse. Ølgod By. 2 Gaarde
1 Bol.«

Det er alt, hvad der er om sognebyen. Først matrikelen af 1664 gir lidt bedre maalestok. Med sin snørklede ældeblegede skrift melder den:

Ølgod Bye:

Søffren Nielsen og Peder Ifversen:

1 Gaard 6 Tdr. 2. Fdk. 2 Alb.

Morten Lassen og Peder Ollofsen:

1 Gaard 5 Tdr. 1 Skp.

Tarp:

Hans Søffrensen sidst paaboende og nu staar øde.

1 Gaard 3 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk.

Boplads, by og borger

Bjergene:

Karen Peders sidst paaboende og nu øde.

1 Gadehus.

Jones Jensen sidst paaboende og nu øde.

1 Gadehus.

Anne Hansdatter paaboende og nu øde.

1 Gadehus.

Anna Pedersdatter paaboende og nu øde.

1 Gadehus.

Alle Welbyrdige Henrik Juls Tjenere (Fæstere) til Lindbjerg.

Peder Bagger 1 Bol.

Niels Bøllund 1 Bol.

Tjenere til Præsten Peder Jensen, Ølgod.

De mange øde huse og bol er Svenskekrigens triste spor. Af dem har den gamle matrikel et uhyggeligt tal. Men allerede godt en snes aar efter er forholdene kendeligt bedre, for i matriklen af 1688, den saakaldte Markbog, læser vi:

Ølgod Bye,

hvor Tarpgaard tilligger og flere Huse og Boelser ved Navn Bierre og det, som ligger omkring Kirken. Degnebol til Ølgod Kirke, Mads Olsen, Degn.

Peder Laursen. Peder Olsen: $\frac{1}{2}$ Gaard.

Niels Hansen, Ølgod By $\frac{1}{4}$ Gaard.

Niels Pedersen $\frac{1}{4}$ Gaard.

Søren Nielsen $\frac{1}{2}$ Gaard.

Morten Thomsen og Peder Olluffsen $\frac{1}{2}$ Gaard.

Alle Henrik Juls Tjenere til Lindbjerg.

Laur Hansen, Tarpgaard 1 Gaard.

Tjener til Christen Pedersen udi Kjøbenhavn.

2 Boelhuse i Bierre tilhørende Præstegaarden.

3 Boelhuse ved Kirken og 1 i Bierre tilhører Henrik Jul.

Desmere 3 Gadehuse i Ølgod tilhører Henrik Jul.

I tilgift fortæller Markbogen os, at jorden her er »god, meddel og skarp«. I Ølgod Bjærg dog »god, meddel og ond«.

Saadan som Byen her er jordebogsført, har den paa det nærmeste uden større afvigelser holdt sig gennem godt et par hundrede aar. Først ved Vestbanens aabning 1875 rykkes byen langsomt ud af sit middelalderleje og bliver efterhaanden til Stationsby mere end kirkeby.

Det var en opbygning af nye værdier, et rydningsværk, der i meget kan sidestilles med hededyrkernes. Den samme indsats af vilje og flid, sejg udholdenhed og gammeldags nøjsomhed.

De er jo ogsaa af samme æt, hededyrkeren og de første handlende og håndværkere, der som pionerer slog sig ned i de nye jyske stationsbyer. Og de er hver paa sin vis med til at skabe værdier og gøre landet større.

KENDTE ØLGOD BORGERE SET MED UDMARKSDRENGENS ØJNE

Før i tiden var der stor forskel i folks opfattelse af de to byer, der hørte med ind i deres vestjyske livskreds: Æ staj, og æ bøj.

Æ staj: Varde, var fra gammel tid Staden for en stor omkreds: Sædet for retsvæsen, skattevæsen, doktorvæsen og andre væsener, man kun ugerne og kun for sine synders skyld var nødt til at søge og skatte til. — Men her i Staden holdtes ogsaa de store markedsstævner, man gerne drog til, og hvor man villig drak de lidkøb, som godt handelsheld krævede.

Æ bøj, Ølgod, er derimod fra første færd som by: Oplandets by, dagligbyen, hvor man leverer sine produkter og køber de varer, man skal bruge.

Derfor den store forskel i folks syn paa de to byer — ja, og i mindet, naar udmarksdrengen tænker tilbage paa barndom og drengetid og den tids samfærd med »æ bøj«.

Til Staden fik drengen kun sjældent lov at følge med, maaske hvert andet aar kun, og da kørte man med tog. En ufattelig herlighed for drengen! Han nød det altsammen: farten, bulderet, kulrøgen, de mange fremmede mennesker og de skiftende landskaber, der hastigt gled forbi.

Kendte Ølgodborgere omkr. 1900:

Paa trappen: Manufakturhandler Albert Ovesen og købmand Th. Lauridsen.
Siddende: Niels Christensen (Møller). Slagtermester Jensen. Rejsebud Brüel.
Slagtermester Offenbergs og Nielsen.

Der var i en saadan rejse fra Ølgod til Varde oplevelser til et helt aar, ja, meget længere frem i tiden. —

— Og saa tænke sig, at den store, brede mand, der sad lige overfor os i kupeen og snakkede hyggeligt med far, han bestilte næsten ikke andet end at rejse med toget. Han hed Bryld og var noget, de kaldte rejsebud, og rejste mellem Ølgod og Varde een eller to gange hver dag. — Lykkelige mand, der kunne køre med tog hver dag aaret rundt. —

Jeg saa ham tit, naar jeg var i Ølgod. Bred og sindig kom han vandrende til eller fra stationen og næsten altid med en lille sød pige ved haanden.

Og da pigen var bleven stor, og hendes far ikke kunne mere, da rejste hendes mor: fru Hanne Bryld, den samme tur to gange daglig mellem de to byer. Hun vidste mere om vekslere, skatterestancer og alskens recepter i Ølgod og omegn end nogen somhelst anden.

Postbudene foran Ølgod station omkr. 1902. I baggrunden forstander Birck.

Der blev sagt, at saa længe fru Hanne Bryld passede sin rejsebudvirksomhed, kunne Varde Bank godt spare sig at aabne en afdeling i Ølgod. —

Paa stationen i Ølgod var det spændende at komme, naar man en sjælden gang skulle med toget. Endnu mere spændende, men knapt saa frydeligt, var det, om man var sendt et ærinde ind paa stationens kontor. Her herskede nemlig stationsforstander Birck, og det var ikke blot drengen langt ude fra hedekanten, men ogsaa mangan ældre bondeemand, der fornam hjærtet banke dik-dik mod vadmeststrøjen, før de vovede de tre knopik paa kontordøren. — Mon æ forstander er gal i daw? —

For det vidste man, at humøret der inde paa kontoret var uberegneligt som tordenvejr i Hundedagene. Forstanderen kunne være flink og venlig, men saavist ogsaa det modsatte, om noget gik ham imod.

Nu bagefter med mere kendskab til forholdene, forstaar man bedre, at ansvaret og den urimelige store arbejdsbyrde, der hvilede paa for-

stander Birck, var mere end nok til at rejse en mands nervesystem paa højkant. Ikke blot havde han som stationsforstander ansvaret for den største modtagelsesplads paa hele Vestkysten. I tilgift var han ogsaa postmester med 9 eller 10 landpostbude under sig. — Forstaaeligt nok, om der nu og da drev blaaner derinde paa kontoret! —

Lille Marius Lauridsen ude fra Forsomho var af sin far sendt et ærinde op paa stationen. Han var ikke glad for den tur, det var at tænke paa næsten som at gaa ind i tøjret til en stor, gal brumtyr! Længe stod han uden for den graamalede kontordør og hørte, hvordan uvejret buldrede derinde. Da det omsider stilnede af, vovede han at linne døren. Men han var knapt naaet inden for, før Birck for imod ham med et brøl:

»Hvad vil Du? Jeg skal lære Dig, knægt, at banke paa, inden Du gaar ind paa et offentligt kontor!«

Som den lydige og velopdragne dreng lille Marius var, gik han igen ud i ventesalen, biede en passende tid, inden han bankede paa: Een-to-tre. Dermed var Birck mere end formildet: »Det er godt min dreng, kom Du bare. Det var da heller ikke saadan ment.« —

Til de mange krøniker om forstander Birck vil jeg gerne føje et lille stilfærdigt træk, der ogsaa tegner lidt af mandens væsen.

Det var en sur, kold novembermorgen længe før dag. Jeg skulle rejse til min første plads som ung højskolelærer, og jeg var den morgenstund den eneste rejsende paa stationen.

Da jeg gennem den lille hønseluger havde faaet min billet udleveret, kom forstander Birck ud i den kolde graa ventesal, satte sig ved min side paa den haarde træbænk og sludrede hyggeligt med den tilfældige rejsende blandt de mange ukendte rejsende, der gik gennem hans ventesal.

Det var sidste gang, jeg saa forstander Birck. Han døde samme aar. Men det er et lille godt minde at gemme paa. — —

DEN MÆRKEDELIGE DIALEKT

Var det med hjerteklabappelse, man vovede de tre knopik paa forstander Bircks kontordør, da var det med frygt og bæven helt ned i bukserne og kun under nødvendighedens haarde tryk, man vovede sig ind i doktor Phillipsens venteværelse. Forstander Birck kunne da kun skælde ud, men doktoren kunne trække tænder ud, skære i en bullen finger eller ta haardt paa syge lemmer. Ogsaa han kunne skælde ud, saa det bed og sved, endda man knapt forstod, hvad han sagde.

Det var jo det pinagtige ved at omgaaes læge Phillipsen, at hans sprog var noget nær uforstaaelig for en vestjyde.

Et daarligt opereret hareskaar, delvis skjult af fuldskægget, virkede, at han fik læspende udtale, som gjorde hans københavnske sprogtone endnu mere uforstaaelig.

Som en ældre kone udtrykte det: Han snakker da saa haste, og saa ka een jo ett forstaa hans dialekt.

Og forstod folk ikke en besked første gang, saa doktor Phillipsen nødtes til at gentage den, blev han hidsig og skældte ud.

Hvordan denne københavnske ortodokse Jøde var havnet i kommunens lægebolig ved Ølgod station, maa være en roman for sig. Men her slog han og hans hustru sig altsaa ned i 1879.

Og sært nok gik det saadant, at denne fremmedartede Jøde og Københavner, som ingen forstod, og som i førstningen lige saa lidt forstod disse sindige faamælte bønder, han levede sig efterhaanden sammen med egnens folk. Gennem sin samvittighedsfulde og pligtstro virksomhed som læge vandt han alles agtelse.

Ved dag og ved nat var han paa færde ad sognets lange og knudrede veje for at lindre og hjælpe, hvor lægehjælp krævedes. Det var før sygekassernes tid, og for smaakaarsfolk kunne en læge- eller apotekerregning virke som en knugende gældsbyrde, det kunne ta aar at afdrage.

Men saadan var den barske, tillukkede læge Phillipsen sindet, at han tit i smaa fattige hjem, hvor sygdom hærgede, ikke blot gjorde sit arbejde gratis, men ogsaa tit lagde pengene til medicinen.

Saa vidt forskellige, de end var, lægen og hans patienter, det fælles-

menneskelige knyttede dog baand tværs over de store forskelle i livskaar, indstilling og sprogvanskeligheder.

Da læge Phillipsen i Febr. 1904 havde virket i sin vidtstrakte praksis gennem 25 aar, modtog han som tak og paaskønnelse for pligtopfyldende gærning gennem de mange aar, en flot udført adresse med tegninger af Sigurd Olrik og flere hundrede underskrifter. (Denne sjældne adresse findes nu paa Ølgod museum).

I 1906 var dr. Phillipsen syg og opslidt, nødt til at trække sig ud af sit krævende arbejde. Han ønskede at bygge hus paa en højde lidt Nord for Ølgod by. Fru Phillipsen derimod længtes tilbage til København, derfor rejste de.

Men endnu mere end to slægtled efter læge Phillipsens virketid og bortrejse lever der stadig paa egnen mangfoldige historier om og overleveret respekt for denne ensomme Jøde i en opofrende lægegærning.

Og udmarksdrenge, som læge Phillipsen uden al tvivl reddede fra døden under en ondartet difteritis-epidemi 1898, vil altid med tak og ærbødighed mindes denne mærkelige ordknappe mand med det rige medfølelse sind bag det barske ydre. — (Om dr. Phillipsen se Jenny Alkjærsgs bog: »Huse i Hederanden«).

BYENS DRØJESTE MÆND

Skal det være efter drøjde, man nævner de mænd, som udmarksdrenge især heftede sig ved fra sine første besøg i Ølgod, da maa møllejer Niels Christensen — eller Niels Møller, som han nævntes i daglig tale — komme først. Han ejede Ølgod Mølle og byggede et bageri ved siden af.

Hverken hans vægt, som ikke var ringe, eller hans data kan her opgives. Men med kasketten i nakken, smil og godt humør bar han sine mange pund.

Han havde sit frispog de fleste steder, og ellers tog han det uden forlov. Ved et gilde kom han i snak med provst Thyssen, der ellers ikke indbød til utidige spøgefuldheder. Mølleren var i humør og ville ha provsten til at gætte gaader:

»Hvis nu man tar dig og mig og en prokurator og putter os i en stor sæk og ryster os godt sammen, hvad tror Du saa det er for een, der først kravler ud?«

Provsten gættede paa den tyndeste. — »Nej«, skogrede mølleren, »det er en stor kæltring!«

Provstens fuldskæg strittede, hvad ellers blev regnet for faresignal. Men han holdt sig. Lidt efter siger han helt fremsommelig: »Sig mig engang, Niels Christensen, hvor mange ærlige lemmer tror Du mon, Du har?«

Jo, mølleren mente da, han havde nogle stykker af den slags.

»Nej, der er saamænd kun eet ærligt lem paa hele din syndige krop, og det er din højre tommeltot, for den stikker Du ned i toldkoppen, saa den fylder op for kornet, naar du tar mølletold!« —

At Niels Møller med aarene voksede i omfang og vægt, havde drengen en saare naturlig forklaring paa: Jo, han fik selvfølgelig selv lov til at spise alle de 5øreskager, der ikke blev solgt i butikken. — Jo, han ku vel nok sagtens!

At slagtermester Offenberg og slagter Jensen ogsaa fyldte godt, kom sig sagtens af, at de vel nok hver dag spiste bøf og flæskesteg. Den formodning kunne drengen dog ta til efterretning uden misundelige tanker. At øl kunne gi vom og drøjde, anede drengen intet om. Han kendte kun det øl, hans mor bryggede.

Offenberg havde ikke faaet tilmaalt begge ben lige lange. Naar han gik, hvad han gjorde mindst muligt, saa det ud omtrent, som en høj fjedervogn ad en hullet hedevej. Der var to ting, som hævede ham højt i drengens øjne. Jo, han havde laadden skindkrave paa sin kørekappe, og han rejste flere gange om aaret til Hamborg med opkøbte kreaturer.

Slagtermester Jensen var altid flot kørende og kørte gerne hurtig. Og den lille pige, der engang saa slagter Jensen købe et helt punk skaaret sukker og dele det mellem sine to heste, fik her et overvældende indtryk af overflod og dyrevenlighed. — Skaaret sukker var en flothed, som kun ved juletid fandtes i hendes hjem, og da kun et enkelt stykke til hver af 9 søskende selveste juleaften.

En mand som baade drengen og de fleste voksne saa op til med re-

spekt, var dyrlæge Th. Jessen, kraftig af skikkelse, faamælt, omhyggelig og punktlig af væsen. Hvor haard og krævende hans tilværelse var, forstod drengen først langt senere: Altid ved nat som dag parat til at ta ud, selv kørende med hestevogn — og godt kørende — tit milelangt ad elendige veje ud i sognets yderkanter eller langt ind i andre sogne. I alskens vejr, mørke, regn eller sne. Ikke mærkeligt, om denne mand paa disse lange, kolde naturre blev ordknap og oftest uden smil.

Heller ikke Kræ Lausen var slem til at forsnakke sig. Han oprettede sit »Højskolehjem« paa hjørnet, hvor nu sparekassen ligger. I salen her holdtes gennem mange aar søndagsskolernes store juletræ, som sikkert mange ældre endnu mindes med glæde. Siden byggede han »Centralhotellet« og skænkede det bagved liggende »Torv« til Kommunen.

Som vært var han noget for sig selv. Hans leveregel var kort udtrykt: Hvis man er doven, det ka man ikke selv gøre for, men bliver man for tidligt opslidt, det er ens egen skyld!

Som oftest laa han paa langs ad en af skænkestuens haarde træbænke, tilsyneladende i dyb slummer, men med en lille sprække ved øjelaaget, saa han hele tiden var med i, hvad der skete i stuen.

Kendt er det lille træk om gæsten, der efter at ha forsynet sig med det, der var sat frem, tog og tømte sukkerskaalens indhold ned i sin lomme ud fra den opfattelse, at det havde han ogsaa betalt for. —

Kræ Lausen lettede sig sindig fra sit umagelige leje, gik sindig og afmaalt hen og tømte flødekandens indhold ned i gæstens lomme til sukkeret og sae:

»De her maa Du ow heller fo mej, for de haar Du ow betaal for!« —

Det indtryk, drengen fik af en mand, maatte man tit som voksen omvurdere. Der var nu købmand Th. Lauridsen med butik, hvor nu urmager Poulsen har forretning. For drengen at se var han en mut og ordknap mand, der gik bag sin disk og sae mindst muligt til kunderne.

Og saa opdagede man siden, at netop den tilsyneladende tørre og mutte købmand var en musikglad mand, som kunne sidde i timevis ved sit klaver og fantasere. Tilmed var han en spasmager og lun rad. Han havde sin gang i hjemmet hos boghandler Nielsens og gik hjemmevant i køkken og spisekammer her, for han holdt meget af søde sager.

Fru boghandler Nielsen brugte at bage sine julesmaakager i god tid, inden julehandelen ret satte ind. Og det skete, at inden man naaede jul, havde købmand Lauridsen omtrent tømte fru Niensens kagekasse.

Naa, tænkte boghandleren, det skal vi nok sætte pind for. Og næste jul, da kagekassen var fyldt, satte boghandleren en solid hængelås for kassen. Saa gik de ind i den forrygende juletravlhed, der varede lige til juleaften. Da de juleaften havde lukket den sidste kunde ud og dødt-rætte gik op i lejligheden for at nyde hvilen og fru Niensens lækre kager, da sad der to hængelåse for kagekassen — og kun til den ene havde boghandleren nøglen! — — —

DET STORE SPEJL

Den første egentlige manufakturhandler i Ølgod var, saa vidt kan ses, Mouritzen, der begyndte sin forretning først i 1890erne i et lille hus paa hjørnet, hvor nu Aage Pedersen har forretning. Siden overtog Albert Ovesen denne forretning og flyttede hen, hvor nu Buck Jensen har »Engelsk Beklædningsmagasin«.

Albert Ovesen var mere beleven og snaksom, end man paa disse egne var vant til. Nogle syntes, det var morsomt og tiltalende. Andre blev stødte. Det havde enhver lov til, som man nu var sindet til.

Drengen var som nykonfirmeret inde hos Ovesen for at købe en hat, det var en stor flothed, men et bryllup ventede forude. Det viste sig vanskeligt at finde den rigtige størrelse i hat, de var alle for store.

»Nej«, sae Ovesen med overbevisning, »det er skam ikke hatten, der er for stor, det er hovedet, der er for lille! Men det kan et par gamle aviser hjælpe paa.« —

Omtrent samtidig med Mouritzen begyndte Hans Mogensen den manufakturforretning, han siden solgte til I. C. Frøsig, hvis navn forretningen endnu fører.

Hans Mogensens butik var efter datids forhold stor og flot. Især et stort spejl i mandshøjde var noget forhen uset, det kunne nok faa een og anden til at synke i knæhaserne, naar man saaledes uforberedt blev stillet over for sit eget spejlbillede. Gamle sure koner blev blanke i

øjnene og fandt et forlængst forglemt smil frem, naar de saa sig selv i hel figur.

Da drengen første gang saa sig selv i det store spejl, blev han flov og utilpas ved saaledes at være stillet til skue, og han la mærke til, at flere af de voksne mandfolk vist havde lignende fornemmelser, for de vendte helst ryggen til, og kun i smug skottede de hen til spejlet.

En markedsdag kom en mand ind i butikken. Han havde ikke spyttet i koppen, da han drak lidkøb, saa han var lidt i stød. Da han faar øje paa sit eget spejlbillede, staar han lidt og funderer, inden han spørger: »Hvem er mon den mand, a tøws, a sku kende ham«?

Men da manden i spejlet gør akkurat de samme fagter: snyder næsen, tar en skraa og klør sig bag kasketten, saa bliver manden med lidkøbene harm, forstaaeligt nok: »Skal din stodder gøre nar ad skikkelige folk, saa ka Du vist trænge til nogle gode tærsk!« —

Hans Mogensen maatte skyndsomst i gang med at redde sit spejl. —

Da portør paa Ølgod station, Niels O. Jensen, midt i 1890erne kom af dage ved en ulykke, sad hans enke tilbage med en husfuld uforsørgede børn, hvoraf den yngste endnu ikke var født ved farens død. Det saa nærmest fortvivlet ud for den unge enke. Nogle behjærtede mænd, bl. a. læge Phillipsen, hjalp hende i gang med en lille handel med hæfter, baand og knapper i huset i Jernbanegade, hvor »Ølgod Kontantforretning« nu er.

»Niels Jensens Enke« hed den lille forretning officielt. Men kendingsnavnet ud over egnen var og vedblev at være: Inge Malen.

Og Inge Malen var en dygtig og paapasselig kvinde, der opdrog sin store børneflok godt og arbejdede den lille handel frem til en virkelig god og solid forretning. Et af hendes mundheld var: Det er det bedst prima, der ka faaes! — —

De faste kunder med gode indkøb kom ind i den lille stue bagved og fik kaffe. Drengen var engang med sin mor her, og det, han husker bedst fra dette besøg, var en lille sød pige, der kom ind og af sin mor, Inge Malen, fik en 10 øre til en markedstur. — Drengen syntes, hun var nydelig. Og saa var hun meget velhavende. — Jo, hun ejede 10 øre, han havde kun en 5 øre! — —

BOGHANDLERENS JULEUDSTILLING

Men det i Ølgod, der for drengen var det midtsamlende, det var dog boghandleren og hans butik. Og hvad boghandleren var for drengen: det samlende, det opmuntrende og idegivende, det samme var boghandler Nielsen i byens og egnens udvikling.

Ikke mindst ved juletid var boghandlerens butik som et eventyrland, der langvejs drog alle omegnens barnelængsler. Og mon ikke adskillige af de ældre endnu husker den forventningens spænding, der fyldte barnesindet, naar man fik lov til at drage til byen for at se paa æ boghandlers juleudstilling.

Alverdens tænkelige herligheder, først og fremmest bøger, syntes samlet i den lille butik og de to tilstødende stuer, der ved juletid var lagt til butikken. Fru Nielsen viste frem og forklarede — og somme tider gav hun mere væk, end hun solgte. Det var hendes venlighed og milde smil, der trak kunderne til butikken, paastaar Niels Egknud og mange andre.

Der er mange lyse og skønne barneminder knyttet til den butik ved juletid.

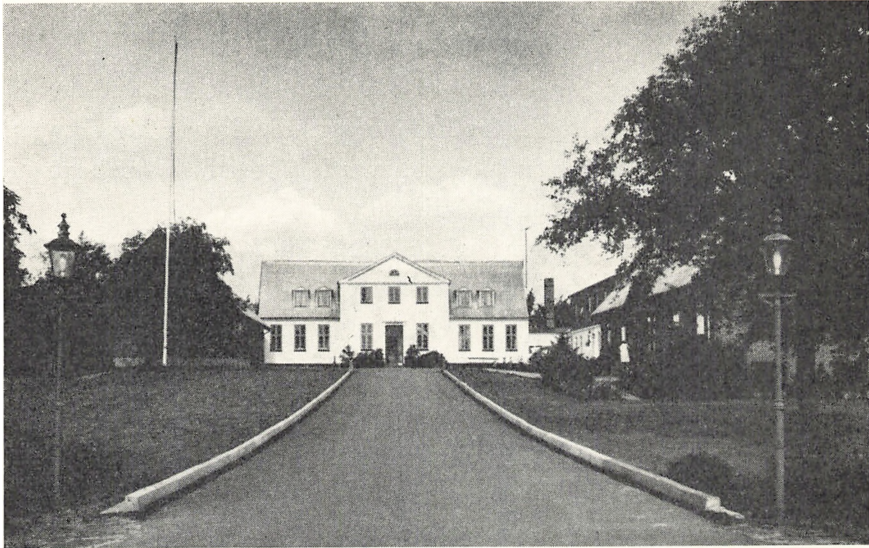
Boghandler Nielsen selv viste bøger og julehefter frem og solgte dem med omtanke og forstand — og anbragte imens smaa sandheder og af og til en hvas spydighed paa passende steder: Kanske hændte det nu og da for kunden, at en saadan lille spydighed hentet i boghandlerens butik bed sig fast i sindet og tit vækkede mere end en lang præken.

Mangen lille purk kom stikkende med nogle smaaskillinger i næven og bad boghandleren finde en bog, der passede som julegave til far.

Og boghandler Nielsen forstod altid at finde den rette bog. Som ældre mand kunne han sige: Jeg har altid gjort, hvad jeg kunne for at sælge den rigtige bog til den rigtige køber. Jeg har aldrig solgt en bog, som jeg paa forhaand vidste, ikke passede til køberen.

For at gennemføre en saadan handelsmaade — skal vi sige bogservice — krævedes baade kendskab til bøger og forstand paa mennesker. Og begge disse karaktertræk gled med aarene ind som en del af selve boghandler Nielsens væsen.

Alt imens boghandleren bandt bøger ind, solgte dukkehoveder, hylde-

Indkørsel til Ølgod Ungdomsskole.

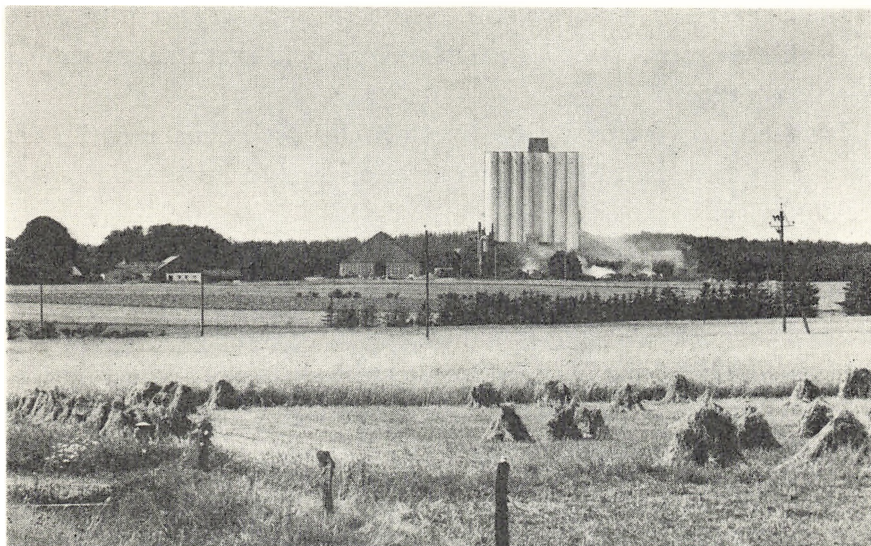
borter og frimærker og snakkede folk til at købe bøger, saa arbejdede han ogsaa med paa at bygge og forme sin by og egn.

Der var opgang og fremdrift i tiden lige før og efter aarhundredskiftet. Ny jord brødes, skov plantedes, og nye hjem rejstes, og de gamle gjordes større og tryggere. Og rundt om i det danske land groede i disse aar frem en hel mængde smaabyer og stationsbyer, hvor alt skulle formes fra bunden af lige fra rendesten og brandstiger til samfærdsel og til sammenhold om de mange opgaver.

Og i dette arbejde med at bygge og forme en nytidsby ud af enkelte smaahuse langs nogle opkørte hjulspor, i dette arbejde var boghandler H. Nielsen med som en af førstemændene.

Han var med til at stifte »Haandværkerforeningen« i 1898 og var dens formand gennem 20 aar. Var i 1903 med til at stifte »Ølgod Borgerforening«, var i mange aar — ikke byens, men helhedens talsmand inden for sogneraadet. — Kort sagt: han var med i første række i alle de foreninger, opgaver og nydannelser, som brød paa inden for by og egn.

To ting især ofrede boghandler Nielsen af et villigt sind hele sin ar-

A/S H. C. Thyregods store siloanlæg set ude fra Forsomho.

bejdskraft: Plantningssagen og Teknisk Skole i Ølgod. Naar Ølgod paa et forholdsvis tidligt tidspunkt fik saa smuk og velledeet en Teknisk Skole, da skyldes det i første række boghandlerens mangeaarige indsats for denne sag. Ogsaa nu som kommunens administrationsbygning staar den tidligere Teknisk Skole som et smukt minde om Haandværkerforeningen og dens mænds indsats for byens ungdom.

Ungdommens dygtiggørelse betød overmaade meget for boghandler Nielsen og hans samtidige, derfor ofrede de saa meget for at faa en smuk og god Teknisk Skole. Ungdommen er fremtiden: Folkets fremtid.

Og i plantningssagen laa for ham en anden del af egnens og landets fremtid: hegnede marker, læende hegn, skove over nytteløs hedejord. — Gennem mange aar var boghandler Nielsen formand for »Ølgod og Omegns Plantningsforening«, der spænder over 22 sogne. Han var ogsaa een af de drivende kræfter ved tilplantningen af »Ølgod Aktieplantage«. Og selv anlagde han det smukke anlæg »Hansinelund«, hvor han har rejst en række særprægede mindesten for mange af dansk litteraturs kendte mænd: H. C. Andersen, Holberg, Johs. Evald, Grundtvig, Carl Bagger, Jeppe Aakjær og m. fl.

Dette anlæg har han skænket til sognet og byen. Og Ølgod har her et saa smukt og ejendommeligt »digteranlæg«, som ingen andre stationsbyer har magen til. —

Boghandlerparrets eneste søn, Svend Nielsen, rejste som ung til Paris, hvor han groede fast. Han er nu ejer af og direktør for Frankrigs største bogforlag.

En ensom mand, tænkte maaske en og anden om boghandler Nielsen, da hans hustru var død, og sønnen langt borte i Paris. — »Nej, jeg bliver aldrig alene« — sae boghandleren selv — »for jeg har mine gode venner, bøgerne, omkring mig hver dag, og de er baade trofaste og sanddru« ...

Skal vi prøve i et par enkelte linjer at særtægne Boghandler H. Nielsen og hans virke i Ølgod, da kan vi sige:

*Bøgernes tale, groende træer
fyldte hans drømme, formed hans færd.*

Det er kun enkelte af de folk, som udmarksdrengen saa og oplevede i sin barndoms by. Der var mange flere, som burde nævnes og særtægnes ved de smaakrøniker, som lever endnu. Spillemanden Hans Peder Larsen fortjente ogsaa en omtale: Murermester om sommeren, spillemand i gildernes tid. Hvor megen glæde og livsmod han og hans violin har tryllet ind i unge sind, kan ingen maale. — Ogsaa hver enkelt af Handelsstandsforeningens medlemmer burde nævnes, og deres virke tegnes i faa linjer, men saa ville bogen her svulme ud til et større værk.

Uden nogens fortrydelse tør dog vist nævnes to, som i særlig grad har været med til at forme det nye Ølgod og byens omdømme udadtil.

Det er forstanderinde fru Vedsted Hansen, der som ung enke gjorde det krævende kunststykke at rejse en forfalden skole uden elever og føre denne skole: Ølgod Ungdomsskole, frem til en anerkendt og landskendt skole, hvor eleverne er glade for at være. Og egnens folk fra en vid omkreds kommer for at opleve alt det kønne, her er samlet: have, park, svømmebassin, forsamlingsaal, de friske elever, den lyse sang: dygtige ordføreres tale. Skolen er nu overtaget af sønnen: Gunnar Vedsted Hansen.

Og der er nu afdøde Møller H. C. Thyregod. Den unge Møllersvend,

Boplads, by og borger

der med et par bare næver, en ukuelig vilje og en mægtig udholdenhed gennem mange aars ihærdigt arbejde skabte »Ølgod Havregryns mølle«. Det, der nu er firmaet: A/S H. C. Thyroged, hvis nybyggede siloanlæg som et lysende vartegn øjnes milevidt ud over egnen.

Uden at underkende andres indsats, tør vist siges, at naar navnet Ølgod nævnes ud over landet, da skyldes det i første række A/S H. C. Thyroged og Ølgod Ungdomsskole.

Mindesten for boghandlerparret Sine og H. Nielsen,
rejst i Hansinelund.

Forløber for sparekassen

BRANDKASSEN FØR SPAREKASSEN

DET SIGER sig selv, at en nydannelse som Sparekassen indenfor sognets rammer ikke uden videre formes og sættes i drift uden forudgaaende grundig drøftelse og forsøg.

Selve sparekasseideen fandt fra Hamborg og over England vej her til landet. 1810 oprettedes Danmarks første sparekasse paa grevskabet Holsteinborg. 1816 kom een i Odense, den næste i København 1820.

Fra den tid gik det ret hurtigt fremad, saaledes at i 1860 virkede her i landet 58 spare- og laanekasser med en indestaaende kapital paa omkr. 28,5 mill. rd. Allerede 1870 var de danske sparekassers tal vokset til 168, og den indestaaende kapital til næsten 62 mil. rd.

Ingen af disse første sparekasser fik deres virkekræds i Vestjylland — eller for at tale med datidens sprogbrug: den fattige Vesteregn. — Ikke fordi der her savnedes opsparingstræng, og saavist heller ikke laane-træng, nu man stod overfor den stærke udstykning og hedeopdyrkning med nybygning.

Aar 1800 var der i Ølgod sogn 122 beboede ejendomme. 1850 var tallet 205.

Ved folketællingen 1845 var sognets folketal 1306. I 1860 var tallet steget til 1757.

Og med denne jævnt stigende tilvækst i folketal og ejendomme følger naturligt en tilsvarende øget virksomhed. Stadig flere udflyttere gaar nu i lag med heden.

Allerede omkr. 1830 begynder enkelte af de fremmeligste at bruge

mergel til deres jord. Dog først efter 1850 tager merglingen ret fart. Og hermed indledes et nyt tidsafsnit for de jyske hedeegne.

1850 oprettedes Varde Sparekasse, det hjalp til, at man nu blev for-
trolig med en saadan kasses virksomhed, og flere fulgte efter omkring i
Vestjylland. Ogsaa i Ølgod indsaar de fremmeligste af sognets mænd, at
en saadan sparekasse ville paa mange maader virke til gavn og frem-
drift for egnen. Den 20. Februar 1868 oprettedes Videbæk sparekasse.
Kun godt en uge senere stiftedes Aadum sparekasse, i Nr. Horne
herred.

I aarene forud for Ølgod sparekasses oprettelse virkede en anden
sammenslutning paa afgørende maade til at forme og udvikle behovet
for en sparekasse i sognet. Det var »Brandassurance-Foreningen for rør-
lige Ejendele i Ølgod Sogn«, der stiftedes 1848.

Grunden til oprettelsen af denne gensidige brandassurance-forening
var selvfølgelig først og fremmest sikring mod følgerne af ildsvaade.
Men samtidig tjente forsikringen ogsaa et andet formaal: Udskiftning-
en og den begyndende hedeopdyrkning krævede kapital, der som re-
gel kun lod sig fremskaffe som laan hos private. Det betød meget for de
laansøgende, at de gennem brandforsikring kunne tilbyde laangiveren
bedre sikkerhed, selv om ildsvaade skete.

Efter brandforsikringens første vedtægter, skulle bestyrelsen ved ind-
træffende ildsvaade udfærdige en reparationsliste over, hvad hver enkelt
inden for brandkassen skulle svare til skadens udbedring. Bidraget op-
krævedes i forhold til den enkeltes indtegnede forsikringssum.

I 1855 vedtoges det inden for brandforsikringen at oprette en grund-
fond som en yderligere sikring af foreningens virksomhed. Bestyrelsen
fik dog ikke direkte raadighed over denne fond, idet der nedsattes et
»Formandsraad«, som forvaltede de indkomne midler, de regnedes som
forudbetalte reparationsbidrag, som bestyrelsen først kunne hæve til
udbetaling af erstatninger, naar der var konstateret erstatningspligt.

Efter som denne grundfond voksede, administreredes den ud fra en
fast regel om, at nye medlemmer ved indtegning i foreningen, og gamle
medlemmer, der fik deres forsikring forhøjet, maatte indbetale et vist
beløb af den nytegnede eller forhøjede forsikringssum. Denne indbeta-

Forløber for sparekassen

ling til grundfonden skete efter en fastlagt skala, og herved fik de nye medlemmer af forsikringen andel i grundfonden paa lige fod med de øvrige forsikringstagere.

Var der inden for den gensidige forsikring tale om nedsættelse eller slettelse af forsikringssum, kunne der ikke udbetales tilsvarende andele i grundfonden, men andele af indskud lod sig overføre til nye medlemmer eller forsikringstagere til udligning af indskud til grundfonden.

Den nuv. formand for Ølgod sogns gensidige brandforsikring for løssøre: Kr. Møller Kristensen, gør opmærksom paa, at uden det direkte nævnes i vedtægterne, havde man her i praksis fundet frem til en andelsmæssig ordning af dette fællesskab omkring grundfonden.

Oprettelsen af denne grundfond inden for brandforsikringen førte med sig, at der i aarene 1856 til og med 1862 opkrævedes 16 skl. af hver 10 rd. forsikringssum. Senere opkrævedes efter en mindre skala.

I 1868, da Ølgod sparekasse indledede sin virksomhed, havde brandkassen samlet en grundfond paa ialt 4.578 rd. efter datids forhold en betydelig kapital. Heraf var udlaant 4.155 rd: 7 pantelaan paa tilsammen 2.200 rd. og 28 andre laan paa ialt 1955 rd.

Man har indtryk af, at der i datiden var langt større laanebegær, end der var midler til udlaan. Dette forhold har formandsraad og bestyrelsen for brandkassen haft nøje kendskab til. Der var tydeligt nok behov for en spare- og laanekasse — ikke mindst det sidste. Det er ikke tilfældigt, at de allerfleste af den nye sparekasses 16 garantier var mænd med tilknytning til brandkassen.

Det er saaledes ikke en løs eller tilfældig paastand, at Brandkassen var den egentlige forløber for og igangsætter af Ølgod sparekasse.

OPØVELSE I FÆLLESSKAB

Den gensidige brandforsikring var paa mere end een maade forløber for Sparekassen — og vi kan føje til: ogsaa for Danmarks første andelsmejeri i Hjedding, der oprettedes 1882.

Gennem samarbejdet i brandkassens ledelse med organisation og administration opøvedes mændene i det fællesskab, der var en saa vigtig

forudsætning for alt det folkelige, faglige, økonomiske fællesskab, som andelssagen sidenhen førte med sig, og som danske bønder udviklede til en saadan fuldkommenhed, saa alverdens landbrugslande her har gaet i lære.

Da Ølgod brandkasse oprettedes i 1848, blev Niels Peder Christensen, Egknud, den første formand. Han er født 1790, var altsaa, da han blev valgt til formand, 58 aar. Vi ser i dag, at han havde en ualmindelig god haandskrift, og hans protokoller er mønstergyldigt ført.

Selskabets første vedtægter er undertegnet M. C. Lindvig, skolelærer og kirkesanger i Ølgod. Det er ganske sikkert ham, der ikke blot har ført disse vedtægter i pennen, men ogsaa for en stor del formet dem.

Han var kendt som en meget brugt dokument skriver, saa det rent formelle og juridiske var ham ikke fremmed. Han døde 1854.

Der er ingen tvivl om, at Niels Peder Christensen har savnet den kloge degns raad og bistand, og derfor var det sikkert meget belejligt, at han i 1859 som ny nabo fik den unge gaardejer Niels Hansen Uhd fra Rotviggaard i Ansager sogn. Vi ved, at Niels Uhd har ydet N. P. Christensen raad og hjælp ved en retssag.

Efter brandkassens forsikringsprotokol indtegnedes Niels Hansen Uhd som medlem d. 18. november 1859, da han afløste Jeppe Laugesen. Egknud, som han havde købt gaarden af. Den 24. juni 1863 afstod han igen denne gaard med forsikring til Jens Christensen Kasbjerg. Og den 27. juni 1863 overtog han sin svigerfars gaard i Egknud, hvor han boede til sin død i 1908.

Allerede ved Brandkassens aarlige generalforsamling d. 17. Decbr. 1864 valgtes Niels Hansen Uhd til medlem af formandsskabet. Det er i sig selv et godt vidnesbyrd om den tillid, standsfællerne har følt overfor den udensogns fra tilflyttede unge mand: De tog ham ind i ledelsen af deres fællesskab.

Da Niels Hansen Uhd i 1878 var valgt til formand for Brandkassen, omformede han foreningens vedtægter, saa de kom i overensstemmelse med formaal og almindelig hævdvunden fremgangsmaade, saaledes som 30 aars erfaring i foreningsarbejde og opøvelse i fællesskab havde lært ledelsen.

Jydepottesamlingen i Ølgod museum.

En trang indgang i en trang tid

SOGNEMÆND TIL MØDE HOS NIELS UHD

DEN 15. DECEMBER 1867 samledes en del af Ølgod Sogns gode mænd paa Niels Uhds gaard i Egknud og enedes om oprettelsen af en spare- og laanekasse for Ølgod sogn samt vedtog og underskrev kassens første vedtægter.

Det er i grunden alt, hvad vi ved om dette møde.

Alle de, der var med, er nu forlængst døde. Og ingen fandt paa at lave væsen af denne sammenkomst som noget for sognet og egnens fremtid betydningsfuldt.

Hvor vidtrækkende en nybegyndelse, der her indleddedes, skønnes ret maaske først nu efter 100 aars prøvetid.

Der gik dog nogen tid, før de forskellige formelle ting, ministeriets godkendelse af vedtægterne m. m. var bragt i orden, saa kassen kunne indlede sin virksomhed.

Det skete den 16. Maj 1868.

En trang indgang i en trang tid

Denne dag, der siden er regnet for sparekassen stiftelsesdato, holdtes nemlig kassens første kontordag, hvor Carl Mettinus Bruun som den første indskyder indsatte 5 Rd. Og Niels Frandsen, Forsomho, som den første laantager fik tilstaaet et laan paa 50 Rd.

Hermed har saa Ølgod Sogns Spare- og Laanekasse indledet sin virksomhed.

Bag denne kendsgerning ligger sikkert ikke blot dages, men aars grundige overvejelser og drøften af spørgsmaalet mand og mand imellem.

Det var ikke tanken om gevinst eller egen fordel, men sognets opkomst og smaafolks tarv, man især havde for øje.

En sparekasse betød nemlig først og fremmest, at de smaasummer, der enten dryssedes bort eller som spareskillinger laa unyttet hen paa folks kistebunde, nu fik en mere frugtbringende anvendelse og gennemkassens formidling kom ud i omsætningen til fordel for sparernerne og til hjælp for laanerne.

Det er denne sparekassens betydningsfulde og samfundsstyrkende opgave, der med Niels Uhds haand og tankegang gives udtryk for i indledningen til sparekassens love, hvor det om kassens formaal hedder:

Hensigten med Laane- og Sparekassen er at samle de smaa Summer, de mindre bemidlede Beboere samt Tjenestefolk og Børn af Ølgod Sogn til visse Tider have liggende frugtesløse, i een Kasse for derved at opmuntre dem til Sparsommelighed og Orden og give dem Lejlighed til at sammenspare en Kapital, de kunde have Gavn af i Fremtiden, som ogsaa at gøre det lettere for de Beboere af Ølgod Sogn, der midlertidig trænge til smaa Summer, at erholde disse til Laans. —

Der var i tiden sidst i 60erne en ret stærk trang for laan.

Brugen af mergel var ved at tage fart. Man begyndte at lægge mere kraft i hedeopdyrkingen. Nye hjem stiftedes. Der skulle penge til baade her og der, og de var ikke lette at opdrive.

— Dog maa det ikke forties, at hjælpsomheden mand og mand imellem var stor. Kom en arbejdsom smaamand i betryk, gik han vist sjæl-

En trang indgang i en trang tid

dent omsonst om en haandsrækning hos den eller den af sognets velstillede gaardmænd.

Der krævedes sjældent noget skrifteligt som sikkerhed for laanet. Den almindelige formel var: »Du ka jo sige det til din kone, saa siger a det til min.«

En saadan gensidig tillid er den allerbedste grobund for en sparekasse. Thi en sparekasse er jo i egentligste forstand tilliden sat i system.

Det var ikke tilfældigt, at det blev den unge gaardmand Niels Hansen Uhd i Egknud, der kom til at sætte sparekassen i gang og gennem en lang aarrækkes udvikling blev den drivende og bærende kraft i arbejdet.

Foruden at han — skønt i alle maader en selvhjulpen mand — ragede op over de fleste af sine sognefæller baade i viden og fremsyn, saa havde han netop de egenskaber, der gjorde ham selvskreven paa den plads, han kom til at fylde saa godt — grundig, solid, retsindig og samvittighedsfuld i alle forhold. En værdig ætling og bærer af den gamle bondekultur, som just i disse aar stod overfor en vanskelig og endnu langt fra fuldbyrdet fornyelse.

SPAREKASSENS SIKKERHED

Den ældre sparekasse for Varde og omegn har tydeligt nok været det vejledende forbillede den dag i December 1867, da nogle af sognets mest fremsynede mænd ved det før omtalte møde hos Niels Uhd formede og underskrev kassens vedtægter samt sikrede dens oprettelse ved tegning og delvis indbetaling af hver en aktie paa 25 Rd.

Om denne kassens betryggelse hedder det i vedtægternes § 2:

»Kassens Betryggelse sker ved Tegning af een eller flere Aktier paa 25 Rd. der kunne indbetales paa een Gang eller med 5 Rd. hvert Kvartal. Aktierne ere uopsigelige fra Aktiehavernes Side, men kunne afhændes til Beboere i Ølgod Sogn. Kassens Underballance dækkes af Aktierne.«

En trang indgang i en trang tid

Efternævnte 16 mænd satte deres gode navne samt hver 25 Rd. ind som garanti for kassens sikkerhed.

Kun 3 af aktieejerne indbetalte dog det første aar det fulde aktiebeløb. De øvrige nøjedes med større eller mindre rater, som det ses af følgende opgørelse for det første aar:

Gdr. I. M. Bollerup Andersen, Gammelgaard	5 Rd.
Gdr. Mads Kr. Poulsen, Mejlvang	25 Rd.
Gdr. Søren Christiansen, Medum	15 Rd.
Gdr. Hans J. Plauborg, Lindbjerg Mark	10 Rd.
Gdr. Chr. Hansen, Agersnap	10 Rd.
Gdr. Morten Akselsen, Ekknud	15 Rd.
Gdr. Niels Hansen Uhd, Ekknud	10 Rd.
Gdr. Jes Hansen, Søndervang	15 Rd.
Gdr. Chr. Jørgensen, Agersnap	10 Rd.
Gdr. Chr. Knudsen Tranberg, Agersnap	25 Rd.
Gdr. Knud Petersen, Vestkær	10 Rd.
Lærer N. T. Bruun, Ølgod	10 Rd.
Gdr. Chr. Laugesen, Ekknud	5 Rd.
Gdr. Chr. Hansen, Kathrinelund	10 Rd.
Gdr. Gravers Madsen, Hjedding	
Gdr. Niels P. Kristensen, Ekknud	25 Rd.

Det er ialt 200 Rd. — Halvdelen af aktiekapitalen eller garantifonden — indbetalt det første aar.

Som sparekassens første bestyrelse valgtes blandt aktieejerne følgende 7 mænd:

- Gdr. Niels Hansen Uhd, formand og kasserer.
- Lærer N. T. Bruun, Ølgod.
- Gdr. H. J. Plauborg, Lindbjerg.
- Gdr. Christen Hansen, Agersnap.
- Gdr. Jes Hansen, Søndervang.
- Gdr. Mads Kr. Poulsen, Mejlvang.
- Gdr. Søren Christiansen, Medum.

En trang indgang i en trang tid

At Varde sparekasse ret naturligt har staaet den nystiftede bestyrelse i tankerne siges indirekte paa første blad af bestyrelsens forhandlingsprotokol:

»Med Hensyn til at den ældre Spare- og Laanekasse i Varde og de forskellige her paa Eggen oprettede Sparekasser forrenter deres Indskud med 4 % pr. Anno, har vi besluttet, at Renten saavel af Aktierne og Indskud i Ølgod Spare- og Laanekasse erlægges med 4 % pr. Anno.«

Den nyoprettede sparekasse fik til huse i Niels Uhds gaard i Egknud, det sted hvor den gennem 40 aar blev drevet til gavn og fremdrift for hele eggen.

Begyndelsen var yderst beskedent.

Man holdt kun »Sparekassedag« en gang hver maaned, den første lørdag i maaned. Ved et bestyrelsesmøde den 18. januar 1873 vedtoges dog blandt flere andre lovændringer, at man yderligere skulle holde 2 kontordage — ikke maanedligt, men aarligt. — Den 4de Lørdag i de to terminsmaaneder.

Det er med ejendommelige følelser, man sidder og blader i sparekassens gamle forhandlingsprotokol, her hvor man gang paa gang mindes om, hvor uanseeligt udspringet var for en nu stor og omfattende virksomhed.

Gennem disse knappe, men klart og sikkert formede beretninger om, hvad der er drøftet og vedtaget paa generalforsamlinger og bestyrelsesmøder gennem aarene, kan man ikke blot følge kassens virksomhed og vækst. Men man kan derigennem ligesom ane hele sognets liv og udvikling, fordi de to ting: Sognet og sparekassen saa nøje er knyttet sammen.

DET FØRSTE REGNSKAB

— Den gamle forhandlingsprotokol er, gennem de aar den spænder over, næsten som et spejl for sognets næringsliv.

Virksomhedens indgang er, som tidens kaar var: nøjsom og uden

En trang indgang i en trang tid

pral. Vi læser beretningen fra den første aars-generalforsamling den 2. Januar 1869:

»Til Formand og Kasserer valgtes Niels Hansen Uhd i Ekknud, endvidere vedtoges, at ved Udlaan af Kassen vilde Laantageren have at erlægge for Obligationsskrivning en Gebyr for Obligation under 100 Rd. 8 Skj., for 100 Rd. og derover 1 Mrk. Formanden fremlagde forrige Aars Regnskab, som revideredes af den samtlige Bestyrelse der ikke fandt noget mod samme at erindre.«

Derefter dato og bestyrelsens underskrifter. Det er alt.

Heller ikke virker første aars regnskab særlig imponerende. — Dets magre resultat paa godt 11 Rd. Underskud endnu mindre.

Regnskabet, der omfatter tiden fra 16. Maj 1869 til 11. Decbr. samme aar, ser i al sin beskedenhed saaledes ud:

Kassen ejer:

Obligationer mod Selvskyldnerkaution . .	846 Rd. 0 Mrk. 0 Skl.
Kassebeholdning	1 Rd. 0 Mrk. 10 Skl.

Ialt. . . . 847 Rd. 0 Mrk. 10 Skl.

Kassen skylder:

Aktieindskud	200 Rd. 0 Mrk. 0 Skl.
Indskud af Sparere	643 Rd. 3 Mrk. 0 Skl.
Uafkrævede Renter	7 Rd. 0 Mrk. 8 Skl.
Forudbetalte Renter af Udlaan	8 Rd. 2 Mrk. 6 Skl.

Ialt. . . . 858 Rd. 5 Mrk. 14 Skl.

Derfra hvad Kassen ejer Ialt. . . . 847 Rd. 0 Mrk. 10 Skl.

Underballance. . . . 11 Rd. 5 Mrk. 4 Skl.

Lige saa betegnende for den beskedne begyndelse virker de tre, fire linjer fra et møde den 4. April 1869:

En trang indgang i en trang tid

»Det vedtoges at anskaffe sig en brandfri Kasse til Sparekassens Arkiv og Penge, hvortil bevilgedes 35 Rd. Der tilstodes Kassere-
ren i Løn for Aaret 1868 5 Rd.

Mødet hævet.«

Dette mere end beskedne vederlag for et betydeligt og samvittighedsfuldt arbejde samt for et værelse med lys og varme bliver dog næste aar forhøjet til 10 Rd. Og dette forhøjedes igen 1872 til 25 Rd. aarlig.

Men først aaret efter anskaffelsen af penge-kassen tillod man sig at belaste sparekassens budget med en fod til denne kasse.

Herom hedder det som andet og sidste punkt paa dagsordenen fra et bestyrelsesmøde den 5. Marts 1870:

»Det vedtages at lade forfærdige en Fod til Kassen og en Indretning med 2 Skuffer i til samme.

Mødet hævet.«

Og ved et møde den 18. Januar 1873 vedtoges yderligere:

»En Protokol anskaffes og Pengekassen forbedres«. —
(Hvori forbedringen bestaar, nævnes desværre ikke).

Allerede tidligt har der vist sig vanskeligheder ved at faa renter og afdrag ind i rette tid. Det ses af en vedtagelse fra et møde den 18. December 1869:

»Der vedtoges, at saafremt Laanhaverne ikke betalte eller fik fornyet til Tiden, vilde de have at indfinde dem hos Kassereren paafølgende Dag fra Kl. 5 til 8 Eftermiddag, og saa fremt det i det seneste ikke er sket inden paafølgende Onsdag, har Kassere-
ren at indkalde dem for Forligelseskommissionen for at faa dem til at indgaa Forlig om skadesløs Tilbagebetaling eller faae Sa-
gen henvist til Rettergang.«

GENNEM PRØVEAARENE

Den afgrænsning man i de først vedtagne love havde sat for kassens virksomhed til kun at omfatte Ølgod sogn, viste sig efterhaanden uheldig paa flere maader.

Og allerede efter 5 aars virksomhed møder vi den første mærkepæl i udviklingen: Kassens Virksomhedsomraade udvides.

Paa et møde den 18. Januar 1873 vedtoges blandt flere andre lovændringer ogsaa følgende betydningsfulde ændring:

»Ogsaa Beboere af andre Sogne har Adgang til at benytte Kassen.«

I en svarskrivelse af 8. Maj 1873 til indenrigsministeriet begrundes denne udvidelse af kassens virksomhed saaledes:

»Det var ikke Bestyrelsens Mening at optage flere Sogne som delagtige i Kassen, og vi tror heller ikke at kunne vente Tilslutning fra flere Sogne, da der i Aadum, som er nærmeste Nabo-sogn i Nord, findes en Sparekasse, og de tilstødende Sogne i Syd vil for en stor Del have næsten lige saa nær til Varde, hvis Sparekasse til alle Tider vil have en overordentlig større Betydning, saa Grunden, der gav Stødet til oprettelse af en Sparekasse her i Sognet, nemlig: for stor Afstand fra Varde til, at dens Sparekasse kunne afbenyttes herfra af mindre bemidlede ikke er der tilstede i samme Grad. Men ved den Erfaring, vi have faaet i de 5 Aar Kassen har bestaaet, tror vi at kunne fortrøste os til at udtale omendskønt den har gjort megen Nytte i flere Henseender, og dens Status har været god, vil det dog være mindre heldig i Fremtiden med den i dens hidtil gældende Lovs § 17 anførte Begrænsning, thi Pengene indflyde selvfølgelig meget uregelmæssig i en saadan lille Sognekasse, og Trangen til Laan er vel endnu mere uregelmæssig, hvorved foraarsages, at der til for-

En trang indgang i en trang tid

skellige Tider maa henligge større Summer frugtesløse til Tab for Kassen, naar vi ikke vil nægte at modtage Indskud, hvad man nødig gør, naar det er fra mindre bemidlede. — —

Da man ikke ret vel tør anbringe større Summer i Værdipapirer, paa Grund af at man ved saadan en lille Sparekasse tit kan blive nødt til at afhænde disse med Tab i knappe Penge-tider.

Saa har man da troet det rigtigst at give Beboere af andre Sogne Adgang til Afbenyttelse af Kassen saa meget mere som vi oftere fra Beboere i de nærmeste Distrikter i samme ere anmodede om Laan, som vi har maattet nægte endog paa Tider, vi have haft større Summer liggende frugtesløse i Kassen, ligesom vi da ved Lejlighed ere opfordrede til at gøre nævnte Forandring, da de paa Grund af Afstanden kunne faa Laanet ordnet lettere og med mindre Bekostning.

Man har derfor troet, at alle omliggende Sogne burde have lige Adgang uden nogen Undtagelse, hvorved man dog ikke venter, at det i det hele vil faa stor Udstrækning.« —

Vi har medtaget hele dette afsnit af skrivelsen ikke blot for dens gode oplysninger om sparekassens forhold disse første aar, men lige saa meget for at vise med hvilken klogskab og diplomatisk kløgt skrivelsen er affattet.

For bestyrelsen gjaldt det jo om at opnaa ministeriets samtykke til udvidelsen. Men det var givet, at den ældre og langt større sparekasse i Varde ville gøre, hvad den kunne, for at formaa ministeriet til afslag.

Derfor fremstilledes udvidelsen som noget ret betydningsløst, som mindst af alt kan tænkes at røre Varde sparekasses eller de andre af egnens sparekassers omraade.

Og at ministeriets samtykke til udvidelsen gaves saa tidligt — til lige gavn for baade sparekasse og egn — skyldes uden tvivl først og fremmest formandens diplomatiske klogskab. Det eneste forbehold ministeriets svarskrivelse tager, er, at udtrykket for virksomhedsomraadet »alle omliggende Sogne« ønskes ændret til det mere skarpt afgrænsende: »de

En trang indgang i en trang tid

til Ølgod tilgrænsende Sogne«. — En formel indskrænkning, der intet kom til at betyde reelt.

Allerede den 10. Juli samme aar har ministeriets samtykke til lovændringen foreligget, for paa et den dag afholdt bestyrelsesmøde vedtoges:

»At lade nedenstaaende Bekendtgørelse læse ved Kirkestævne i Ansager, Tistrup, Horne, Strelluf, Lyne:

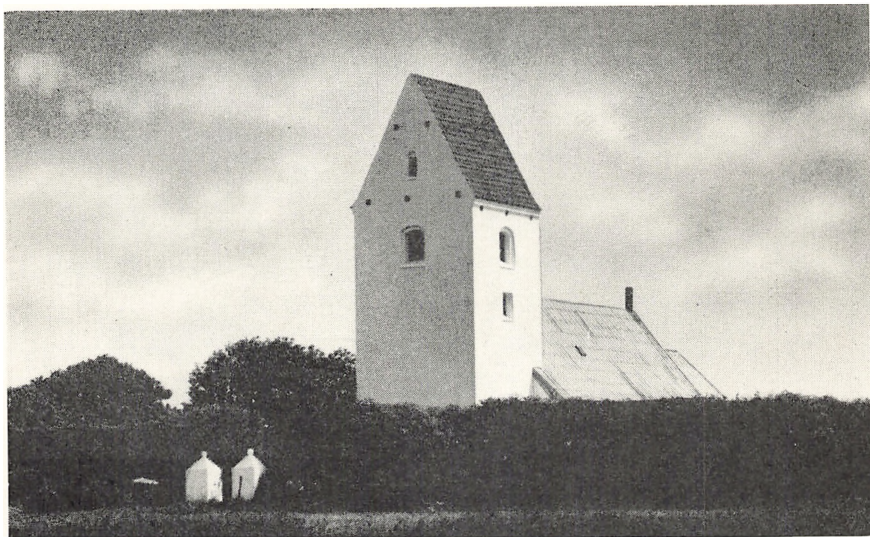
Efter at der ved den aarlige Generalforsamling for Ølgod Sogns Spare- og Laanekasse er vedtaget, at de i samme anbragte Kapitaler fremtidig kan udlaanes til Beboere i de til Ølgod tilgrænsende Sogne, og Bestyrelsen hertil har erhvervet Indenrigsministeriets Tilladelse, bekendtgøres herved, at Laan paa 1-6 Maaneder foreløbig kan erholdes mod antagelig sikker Selvskyldnerkaution. Renter af Laan paa kortere Tid end 3 maaneder er $7\frac{1}{2}$ % og for 3-6 Maaneder 5 % pr. Aar. Skriftlige Begæringer om Laan indeholdende Oplysninger om hvilken Kaution der kan stilles, maa indgives til Bestyrelsens Formand, Niels Hansen Uhd, Ekknud, 14 Dage forinden den Sparekassedag, paa hvilken Laanet ønskes.

Sparekassedagene ere den 1ste Løverdage i hver Maaned og 3die og 4de Løverdage i Juni og December Maaneder.« — —

Aaret 1873 er et af mærkearene i sparekassens virksomhed.

Gennem en jævn og støt femaarig udvikling har bestyrelsen nu arbejdet kassen gennem den første vanskelige tid, da man endnu i meget stod usikker og famlende og var nødt til at prøve sig frem og høste erfaringer.

Men nu er man naaet gennem prøvearene og ind i fremgangsarene.

Strelluf kirke.

Prøveaar og fremgangsaaar

ET AAR, DER HUSKEDES

ARET 1868 blev et aar, der huskedes i Vestjylland slægtled frem i tiden. Ikke først og fremmest fordi, det aar blev Ølgod Sparekasse oprettet og indledede sin virksomhed, men mere fordi, vejrliget artede sig saa helt forkert det aar.

Fra midt i Maj til sidst i August faldt der i største delen af Vestjylland ikke en regndråbe. Hvordan avlen blev en saadan tørkesommer, kan man i dag kun gætte sig til, men vanskeligt forestille sig.

Markerne fik med datidens redskaber kun ringe dybdebehandling. Jorden havde forsvindende eller slet ingen gødningskraft at tære paa. Intet læ mod den stærke, udtørrende blæst. Paa høje sandmarker naede den udstrøede sæd knapt nok at spire. Hvor den kom op, sygnede den bort uden at sætte aks og skride igennem.

Mange i Vest- og Midtjylland avlede ikke engang udsæden. Selv enge, som de fleste bønder i Ølgod sogn ellers satte deres lid til, naar

sommertørken truede, slog det aar fejl og laa gusten gule under solens naadeløse brand. Der blev kun lidt med høg og endnu mindre kvæggræsning.

Man forstaaer godt, at de gamle, der huskede dette strenge misvækstaaar, blev fjærne i blikket og fik sordine over stemmen, naar de siden i tiden talte om »det strengg aar den gang«.

Vi i dag har svært ved at forstaa, hvorledes det den gang kneb haardt for mange smaakaarsfolk at faa det daglige brød — blot det simple tørre rugbrød uden smør eller lækkerier til!

Den fattige brødrug, man avlede eller i dyre domme tiltuskede sig, blev længst mulig drøjet med havre, ukrudtsfrø eller avner. Om man enkelte steder med nøden udenfor døren greb til ældgamle tiders nødhjælp og drøjede den sidste smule brødrug med lyngbrum (lyngens visne blomster og blade), tør vi ikke paastaa, selv om vi har hørt det fortælle. —

Men tørkeaaaret 1868 satte mærke i folks sind, der sad fast i slægtled. Selv nederlagsaaaret 1864 med dens ulykker blev ligesom trængt bag ved.

Jo, Sparekassens stiftelsesaar gik ikke saa let i glemme, selv om det i første og andet slægtled vel nok mest var tørken, man huskede.

Efter et saadant misvækstaaar var der selvsagt i mange hjem haardt brug for laan. Den nye sparekasse havde den bedste vilje til hjælp — mod tilbørlig sikkerhed, selvfølgeligt, — og saa langt midlerne rakte. Men de rakte endnu kun kort. Vi husker Sparekassens første regnskab fra 16. Maj til 11. December 1868 med et samlet udlaan paa 846 rd. og med en underballance paa ialt 11 rd. 5 mark. 10 skl.

Selvfølgeligt blev forholdet anderledes. Sparekassens prøveaar blev stridt igennem og blev til fremgangsaaar. Men det skete ikke fra Jul til Mikkelsdag et enkelt aar.

LIDT AF, HVAD TALLENE FORTÆLLER

Tar vi for os en tabel over Sparekassens udlaan og indlaan, antal af konti, reservefond og samlet omsætning gennem de første 50 aar — om man vil, gennem alle de 100 aar fra 1868 til 1968, da faar vi indtryk af

jævn og støt fremgang. En fremgang, der i de sidste 40-50 aar tar fart og mangedobles.

Ser vi nøjere efter i en saadan tabel eller følger kurverne paa en grafisk tavde — vil vi opdage, at der ikke blot er den jævne fremadskridende opgang i takt med tiden. Nu og da ser vi spring, der fortæller om tidens feberpuls og krigstider og krisetider.

Vi ser ogsaa, at i de sidste 5 aar af 1870erne er der en tydelig tilbagegang fra aar til aar: Indskuddene daler fra 52.777 kr. i 1876 til 36.739 kr. i 1879. Antal af konti gaar ned fra 248 i 1875 til 217 i 1879. Og selvfølgelig gaar udlaanet tilsvarende ned fra 53.970 kr. i 1876 til 38.015 kr. i 1879.

Det er de for landbruget saa vanskelige tider med smaa priser og svigtende afsætning, der her sætter sine mærker. Opdyrkningen, udskiftningen af nye brug, nybygning og plantning er nu saa smaat i gang, der kræves driftsmidler til det altsammen. Der bliver intet tilovers til Sparekassen, har man lidt indestaaende her, er man nødt til at trække ud og bruge, derfor gaar indlaanet ned i disse aar. For at klare disse udtræk er Sparekassen nødt til at opsigte adskillige laan. Og mange smaakaarsfolk med mindre laan gik i disse aar i en stadig angst for at faa deres sparekasselaan opsagt til udbetaling. Og der fortælles om, hvordan disse smaalaanere kom til Niels Uhd og bad og tiggede om, at deres laan fik lov til at staa uopsagt endnu nogle aar, for de vidste ikke udvej for at skaffe pengene, det betød ruin for dem at faa laanet opsagt. — Det var en streng tid for mange af sognets folk og ingen let tid for Sparekassen.

— Ser man nøjere til og prøver at tænke efter til det, der ligger bag ved disse tal: Sparekassens virke gennem aarene, da bliver disse mange enkeltsummer ikke længere døde tal, men udtryk for liv og virksomhed.

Bag hver enkelt konto, og endnu mere bag udlaanene staar mennesker, hver med sin større eller mindre andel i kassens midler — og hver med sin skæbne.

Indskuddene er opsparet forraad af kraft og arbejde. Mest smaaskillinger og smaasummer samlet gennem flid og nøjsomhed. I smaabitte dryp og tynde bække er de rislet ind i sparekassen for her at vokse til en bredere strøm.

Udlaans-siden er de mange kontiers overskydende forraad af opsparede arbejdsverdier, der som laan fordeles ud til de, der af denne eller hin grund savner støtte. Det kan være som nødhjælp i en trang tid. Det kan lige saa ofte være til driftsmidler til udvikling og fremgang, hvor enkeltmands kraft ikke strækker til.

Saa mange konti. — Saa stort et samlet indskud. — Saa meget udgaet som laan. — Aarstallene tidsmærker udviklingen: Jævn stigning. Stilstand eller stærk fremgang. — Krigstid. — Krisetid. — Besættelse. — Driftsomlægning og mekanisering. — Ny krisetid med stærkt laanebehov. — Tiden og egnen gennem 100 aar.

Nej, det er saavist ikke døde tal, vi her finder. De virker snarere som et fortættet udtryk for liv og arbejde. Hvert enkelt tal har sit at melde, ikke blot om Sparekassens fremgang, men ogsaa om egnens udvikling, om tidens kaar og sognets folk gennem det sidste hundredaar.

I hele den økonomiske udvikling og materielle fremgang er Sparekassen med. Den tar mod de opsparede verdier og formidler dem, saa laanehjælp er at faa for de, der trænger.

1890erne har ord for at være en daarlig tid økonomisk, og der var næppe heller ret meget at raabe hurra for. Trykket har dog ikke været haardere, end Sparekassen har kunnet holde sin jævne fremgang, vel nok en del hæmmet men dog stadig fremgang — fra aar til aar. Denne fremgang forstærkedes efter aarhundredskiftet, og hvad dør skete.

EN NY BY VOKSER FREM

1875 aabnedes Vestbanen. Og omkring den nye station voksede de første smaahuse frem. De første haandværkere og forretningsfolk gik i gang med at bygge en ny stationsby og skabe sig et levebrød.

Hvor smaat og fattigt det den gang var, er svært at forstaa for nutidsmennesker. Alt skulle jo bygges op fra bunden af, intet uden slid og gæld var forud givet.

Det var her som ude i heden og udmarken en opbygning af nye værdier, et rydningsværk, der i meget kan sidestilles med hededyrkerens:

Den samme indsats af vilje og flid, sejt udholdenhed og gammeldags nøjsomhed.

De var jo ud af samme æt: hededyrkerne og de første haandværkere, der som pionerer slog sig ned ved de nye jydsk stationsbyer. De var hver paa sin vis med til at skabe værdier og gøre landet større. Men de fleste i disse første prøveaar havde mere behov for at laane end spare op. Derfor saa Sparekassens ledelse ogsaa med hovedryst og tvivl paa det husbyggeri ved den nye station.

Og ud fra Niels Uhds ufravigelige sikkerhedskrav forlangte han for et laan paa 100 kr. til en husmand ude fra sognet 4 kautionister. Men for et lignende laan til en af stationsbyens næringsdrivende krævede han 5 kautionister. For — som han sae: »De jordløse huse deroppe ved æ station, har vi ikke ret megen fidus til.« —

De første handelsboder i Ølgod var knyttet til kirken, sognets samlingsplads fra ældgammel tid. Jernbanestationen med stationsbyen er som samlingssted saa ny, saa dens tilblivelse næsten kan gøres op inden for mands minde (Vestbanen aabnet 1875).

Fra gammel tid holdtes hver helligdag det saakaldte »kirketorv« ved Ølgod kirke. Efter gudstjenesten handlede der paa kirkepladsen, hvor handelsfolk rundt om fra var mødt frem og falbød deres varer: Tøjrrøb og skraatobak, salt, brun tjære og brændevin. — Rebslageren blev som regel mistænkt for, at han aftenen før torvedagen havde lagt rebet i vand, for at det kunne veje mere. Og brændevinsankeret, paastod man, var spædet op med vand. —

Ogsaa andre livsvigtige varer og nødvendige brugsting som karter, tappe til øltønder, spinderokker og hølør falbødes her. — Smaafolk, der havde mere end een stikkelsbærbusk i kaalgaarden derhjemme, mødte frem i sommertiden og solgte stikkelsbær i kræmmerhuse a 5 øre.

Per Maae gik rundt med sin kurv og solgte hvedebasser og lidt mere gedulgt med sin skæggemand og skænkede en bette dram eller to til baserne, saa de lettere gled ned. — Gedulgt, jo for han maatte altsaa ikke saa gærne gaa kroen i dens lovlige næring.

Dersom et kvindfolk — paa skrømt — undslog sig for den tilbudte dram, sae Per Maae. »Drik Du baareste, morlil, det er bando en

gue dram, den er brænd i Tarm møll, den ska ett slaa di luw aw.«

For folk, der havde milsvej at færdes til kirke, var det en stor lettelse, om de foruden et Guds ord fra præstens præken ogsaa ku ta med sig hjem nogle af de faa, men nødvendige varer, de ellers maatte ofre en lang og vanskelig købstadtur for at faa til købs.

De fleste præster var imod denne søndagshandel. Og da de første smaa handelsboder aabnedes, gled handelen af sig selv fra kirkepladsen og ind i disse nye butikker, hvor lukkelov og lukketid var et ukendt begreb, der endnu laa langt ude i en ukendt fremtid.

Loven om næringsfrihed kom 1857, og efter de fem overgangsaaar stod det i 1862 enhver frit for at aabne en høkerbutik hvorsomhelst og handle med hvadsomhelst. En frihed, der fik smaa handelsboder til at skyde frem rundt om, hvor baner lagdes, veje samledes, og folk færdedes.

Dog længe forud for næringslov og baneanlæg har der været en købmandshandel i Ølgod i Kathrineberg i Mejling lidt Sydvest for kirken. Vi ved ikke ret meget om denne købmandshandel ud over, at den blev oprettet og drevet af en mand, der hed Lauridsen, eller Anders Mejling, som hans kendingsnavn var.

Paa Ølgod kirkegaard lidt Syd for kirken staar et af de gamle sorte jerngravkors. Paa det læser vi:

Anders Lauridsen. Født 1811.

Gift med Kirstine Christensen 1839

Død 1858.

Det er faktisk det meste, vi ved om Anders Mejling. Inden for slægten mener man, at Anders Lauridsen oprettede sin købmandshandel kort efter sit giftemaal, altsaa i førstningen af 1840erne.

Han hentede selv sine varer i Flensborg. En saadan tur, der tog fire døgn, krævede en solid vogn, et par kraftige heste og en ikke altfor kuldskær kusk. Det var paa en af disse lange haardtkrævende køreture, Anders Mejling hentede sin helsot, en halslidelse, saa han døde 1858, kun 47 aar gammel.

Enken har næppe ret længe fortsat med købmandshandelen. Hun blev siden gift med dav. lærer og kirkesanger i Ølgod N. T. Bruun, der

1877 byggede »Aldersro«, hvortil de flyttede, da han tog sin afsked som degn.

Det kan synes mærkeligt, om der fra crk. 1860 og til 1876 ikke har været nogen handelsbod nær Ølgod kirke og kro. Men i saafald er det helt gaaet i glemme nu.

I 1876 aabnedes en lille handelsbod i ejendommen lige Syd for kirken (Brødsgaards ejendom, i 1962 købt af Ølgod kommune og nu nedlagt).

Det var den unge, kun 21 aarige P. Nikolaj Knudsen, der her lagde grunden for en kommende solid købmandshandel. Da den nye købmand endnu var for ung til at drive selvstændig forretning, gik handelen i farens navn og hed K. Pedersen & Co.

Ved brorens død flyttede Nikolaj Knudsen omkr. 1885 forretningen til sin fødegaard »Vestervang« lidt Syd for Ølgod. Og i 1899 byggede han den nuvr. ejendom paa den plads, der siden blev hjørnet af Storegade og Søndergade.

Da folk saa den efter datidens forhold store og flotte hjørneejendom vokse frem, sae man med hovedryst: »Ja, naar han bygger saa tosset, saa skal han snart faa handlet færdig.«

Den spaadom slog dog ikke til, for Nikolaj Knudsens forretning voksede sig stor og anset. Og d. 11. Oktbr. 1937 overtog sønnen, Knud Knudsen, den gamle forretning, hvis ry for soliditet han siden har udbygget. —

Kort efter, at Vestbanen var aabnet, og Gæstgivergaarden var bygget nær den nye station, aabnedes en lille købmandshandel skraas over for Gæstgivergaarden (P. Bachs ejendom). Da Carl Tranberg, som den gang ejede Gæstgivergaarden, omkr. 1900 byggede den store hjørneejendom, flyttedes købmandsforretningen her hen og overtoges af den unge købmand Fr. Riis (senere uddeler i Lindbjerg brugsforening, og en kortere tid kasserer i Ølgod Sparekasse).

Først i goerne aabnede den senere uddeler i Ølgod Vareindkøbsforening, I. K. Jensen en lille handel i den ejendom ved kirkepladsen, der senere blev kapellanbolig (den nuvr. museumsbygning).

I de første vanskelige aar, prøveaarene, kneb det tit haardt for de

mindre handlende og smaahaandværkere at klare sig igennem. Der var ingen driftskapital at opdrive, smaat med handel og for lidt arbejde til haandværkerne.

Augustinus Johnsen fortalte en gang paa sin lune maade:

»Se den gang der sidst i goerne, da jeg begyndte som selvstændig tømrer- og snedkermester, var det smaat baade med arbejde og penge. Havde vi i sommertiden af og til tordenvejr, gik vi faktisk og kiggede efter, om ikke der var ildebrandsrøg at se her eller der? —

Jo, for det kunne maaske betyde tømrerarbejde til en ny gaard. — Akkurat ja, det var samme indstilling, som lille murer Guldager i Hejbøl, naar han sae: »Vorherre er nu en god mand, for han lader hellere sin torden svide en gaard af, end han lar en gammel murer gaa uden arbejde.«

Saa var det en Søndag eftermiddag i Juli, vi fik et forskrækkeligt tordenvejr. Jeg havde travlt med at holde udkik, om der skete noget. Og hen ad mod aften kvolmede en voldsom røg tilvejs ud ad Øst paa. Jeg satte i trav om til kirken og op i taarnet for at blive klar over, hvor det brændte. — Men da sad tømrer Mads Holm der allerede og kiggede!« —

Jo, de maatte være om sig for at klare skiven, de første, der slog sig ned i den nye stationsby.

Man fortalte, at da drejer R. J. Rasmussen i sin tid midt i goerne nedsatte sig som drejer i Ølgod ejede han kun 1½ par bukser. Men ved stor flid og nøjsomhed, hjulpet af sin dygtige hustru og deres to sønner naaede han som drejer, cyklehandler og sidst som cigarhandler paa hjørnet frem til at blive ikke blot en velhavende, men ogsaa meget anset mand.

Og om købmand Søren Andersen sae man, at han kun ejede en gammel standkiste, da han begyndte som købmand i Jernbanegade der, hvor nu Erik Jørgensen har forretning.

Ogsaa Søren Andersen blev ved flid og dygtighed en velhavende mand.

Da han blev medejer af Østbæk teglværk, saa han selvfølgelig helst, at byen voksede den vej ud, og han sae tit:

»I skal bare se, naar Ølgod faar sporvogne lisom København, saa

kommer byens raadhus nok til at ligge oppe paa Harkes banke.« — —

Selvironi er ikke den ringeste form for humor. — —

Helt paa bar bund begyndte boghandler H. Nielsen ikke midt i goerne, da han aabnede sin lille forretning ved Stationsvejen (nu Jernbanegade), selv om der ikke var meget at rutte med.

Men han havde det enestaende held at finde og gifte sig med den sødeste lille gaardmandsdatter fra Hjedding. Hun var uddannet som mejerske, hvad der ikke var ret megen brug for i en boghandlerbutik, men endda blev hun det lysende midtpunkt baade i hjem og butik.

Da naboerne hørte, hun skulle giftes med en bogbindersvend, der ville lave butik i stationsbyen og sælge bøger, blev der megen ynksom snak: »Aak, Herregud endda. Hvad ka det blive til for dem? Hvad skal vi vel købe i den butik? Ja, en ny almanak hvert aar, men ka de leve af det?«

Skik og brug krævede, at der holdtes stort bryllup, hvor meget end boghandleren strittede imod. Det gav en festlig, men anstrengende dag med god levemaade og en hel mængde unyttige brudegaver. Blandt meget andet fik de 9 plat de menager. Det var nemlig i en tid, da plat de menager var højeste top paa en modebølge — ligesom der siden i tiden kom andre modebølger med abstrakt og absurd som højeste modetop paa tidens kunstbølge. —

Disse plat de menager tog boghandleren dagen efter brylluppet og satte ind paa de tomme hylder i sin butik, saa var de da ikke helt tomme længere, og der var lidt at handle med.

Og saa tog han fat paa at sælge frimærker saaledes, at de, der kom i butikken for at købe et frimærke, som oftest ogsaa fik en bog.

»Synes I ikke, den er god, ka I bare komme med den igen,« sae boghandleren. Og ellers solgte han dukkehoveder, hyldepapir og blomstervaser og satte billeder i ramme, imens han snakkede sognets og byens vel, ungdommens sag og solid venstrepolitik:

»... For nu er vi ikke sat udenfor længere. Tænk blot: en bonde er nu minister, og ham, degnen fra Stadil, er kultusminister og den mægtigste mand i landet. Vi er nødt til at sætte os ind i politik, for det er ungdommen, der kaldes paa nu.« — —

NU KOMMER DE SKAM OGSAA TIL
AT REGNE MED OS

For ret at forstaa, hvad det politiske systemskifte 1901 betød for det jævne folk omkring i landet, maa man ha oplevet dette spændende tids-
skel, selv om det kun var som dreng.

Sandt nok: Drengen vidste intet om det politiske spil eller magtfor-
delingen, men han havde sindet aabent til at føle glæden og stoltheden,
der laa dulgt i jævne ord fra jævne mennesker.

Det var ikke blot høslættidens høduft, der i disse Julidage 1901 laa
i luften og drev med vinden landet over, det var ogsaa en egen spæn-
ding, som fra de folk, der forstod at tyde den slags, videregaves til andre
mindre vidende: »Det ser ud til, at der snart vil ske noget der inde i
København ...«

Og drengen, som hentede avisen hos naboen, havde ogsaa paa for-
nemmelsen, at der stod noget spændende i avisen i disse dage, noget
med store bogstaver, hvor navnet, han kendte saa godt derhjemme fra,
kom igen flere gange. — Paa slægtsskabets vegne følte han stoltheden
prikke sig i sindet: Tænk, at han, Jens Christian fra Paabøl, som nu
kaldtes Christensen-Stadil, var udnævnt til minister. —

Det politiske skifte og dets rækkeevne ud i fremtiden forstod drengen
intet af, men han oplevede paa sin maade systemskiftet og fornåm mere,
end han forstod, hvordan, folk, han kendte, tog det nye til sig, og blev
ligesom mere ranke og selvfølende derved.

Det fik altsammen sit udtryk i naboen, Niels Andersens, ord da han
glad smilende stak avisen til drengen:

»Ja, nu kommer de skam ow til at regne med wos.«

Det var netop det, der skete ved systemskiftet d. 24. Juli 1901: En
bølge af selvfølelse og selvtillid vældede op i menigmand. Han følte paa
en maade, at ogsaa han nu havde lod og del i landets styre. Det er jo
vore mænd, der nu raader for udviklingen. Nu kommer de skam ogsaa
til at regne med os og vort arbejde.

Der blev landet over arbejdet, udvidet, nybygget som aldrig før. For
man forstod nu bedre end forhen, at den enkeltes arbejde ikke blot er

Prøveaar og fremgangsjaar

til gavn for den enkelte, men for helheden. Samfundet er et nyt begreb, som for menigmand faar nyt indhold ved systemskiftet.

Den sikre, jævne og støtte fremgang fra 1901 til op mod første verdenskrig 1914 er vel nok de mest stabile og de lykkeligste fremgangsjaar, vi har oplevet i Danmarks gaard.

Og hvad, der gælder for helheden, gælder ogsaa eet af de mindre led: Ølgod Sparekasse. Prøveaarene var nu for alvor blevet til fremgangsjaar.

Mindesten for J. C. og hustru, Karen Kirstine,
rejst af Hoven sognefolk ved Skovridergaarden i Paabøl.

Niels Hansen Uhds gamle stuehus,
hvor Ølgod Sparekasse havde tilhuse i 40 aar fra 1868 til 1908.
Egknudgaard ejes nu 1967 af Ole Steffensen.

Et hoved højere end sine standsfæller

EN SVAGELIG, MEN KLOG DRENG

AT FORTÆLLE om Ølgod Sparekasse gennem dens første 40 aar uden en mere udførlig omtale af Niels Hansen Uhd, er ugørlig. Ikke blot er denne mand een af de drivende kræfter ved Sparekassens oprettelse, men han er ogsaa til sin død d. 7. Oktbr. 1908 den sikre og omhyggelige leder af Sparekassens daglige drift.

Naar her forsøges en kort levnedstegning af denne særprægede mand, da er kilderne — foruden egne indsamlinger — først og mest museumsinspektør H. Øllgaards udmærkede artikel i det lille festskrift til Sparekassens 60 aars mærkedag, samt et utrykt manuskript af Kr. Møller Kristensen med gode oplysninger om Ølgod Brandkasses første aar, og om Niels Hansen Uhd og hans virksomhed og hans dagligdags færden imellem naboer og standsfæller. — —

Paa fædrene side stammer slægten Uhd fra Urupgaard i Grindsted sogn. Niels Hansen Uhds far, Hans Uhd, var i sin ungdom vinterlærer i Mejls ved Varde. Han flyttede siden til Skovlund, hvor han blev gift med en datter fra Rotviggaard. Hun døde dog barnløs kun et par aar efter deres giftermaal.

Siden blev Hans Uhd gift med en søster til sin første kone, Else. Og i dette ægteskab blev Niels Hansen født d. 20. Septbr. 1840 som eneste barn.

Det er troligt nok, at den lille Niels Hansen som eneste barn er blevet forkælet lidt i sin barndom. Da han tilmed i sin opvækst var sygelig, er det forstaaeligt, om der fra hans fars og mors side er pyldret lidt om den svagelige dreng, deres eneste.

Ogsaa skolegangen blev ikke sjælden afbrudt af sygdomsperioder. Men hullerne i skoleundervisningen blev godt udfyldt af faren, den tidligere vinterlærer. Og da der til Skovlund skole kom en ung dygtig vinterlærer, John Jensen, sørgede Hans Uhd for, at han kom til Rotviggaard for at gi sønnen lidt ekstraundervisning.

Læreren gav sin elev det skudsmaal, at han var en mester til at tegne, men helt umulig til skrivning. — Alle de, der i arkiver eller andet steds har haft lejlighed til at se og beundre de mange forskellige dokumenter, skøder, kontrakter o. lg. formet og nedskrevet af Niels Hansen Uhd med en fin, letlæselig haandskrift, ja, de kan ikke andet end smile lidt ved at høre den unge lærers vurdering. —

Tegnefærdigheden udnyttede drengen ret snart til forretning ved at forfatte og tegne de den gang brugte bryllupssange og gravvers forsynede med smukt tegnede rammer af liljer og roser, klassiske søjler og englehoveder.

Især testamonier og gravvers betød meget for de gamle. Saa længe deres navne var mindet i et saadant indrammet ligvers paa væggen i det gamle hjem, var de ikke helt glemte, men ligesom sammenknyttet i kæden mellem de svundne slægter og de levende. — En del af de gamles evighedstro.

Et smukt tegnet, velformet gravskrift i hjemmet betød den gang mere for de efterlevende end et gravminde paa selve graven.

Drengen Niels Hansen i Rotvig fik snart god søgning, og hans ry som tegner og versmager gik over flere sogne, saa han helt ødelagde forretningen for flere ældre degne, der ellers havde hævdvunden ret til lidt ekstra fortjeneste ved at levere disse tegnede mindevers.

Man har hidtil ment, det kun var i Niels Uhds drenge- og ungdoms-aar, han tegnede disse mindevers, men museumsinspektør H. Øllgaards nyere undersøgelser viser, at Niels Uhd ogsaa som solid gaardmand i Egknud har fortsat med at levere smukt tegnede og farvelagte gravskrifter. Det maa for gaardmanden og foreningslederen mere ha været lysten end fortjenesten, der har ansporet hans tegnefærdighed.

Det kunne være fristende at eftersøge, hvor Niels Uhd fandt sine forbilleder til gravskrifterne, og hvilke paavirkninger, det er muligt her at efterspore. — Og et saadant arbejde er Øllgaard glædeligvis i gang med. —

Hjemmet paa Rotviggaard var efter datidsforhold ret velstaaende, hvilket dog ikke gav sig udslag i den daglige levevis. Den var som i alle vestjydske bondehjem præget af nøjsomhed og arbejdsomhed. Men det er forstaaeligt, at enestesønnen mest muligt blev forskaanet for strengt arbejde. Han var hele sin opvækst kendt som en svagelig, men klog, dreng, mest optaget af tegning og boglige sysler. Og mærkeligt nok, selv om Niels Uhd i sin manddom synede bred og kraftig — paa mere end een maade et hoved højere end sine standsfæller, saa vedblev han alle dage at være svag af helbred.

Maaske levedes i hjemmet paa Rotviggaard lidt mere med i aandelig vækkelse og politisk røre end i flertallet af sognets hjem. Der var ret nær forbindelse til Morten Hansen i Ansager vandmølle.

Drengen Niels Hansen Uhd og sønnen i vandmøllen, som ogsaa hed Niels Hansen, blev gode venner og kammerater, et venskab, der kom til at vare livet ud. Hver især øvede de inden for deres omraade en værdifuld indsats for Ølgodegnens fremgang: Niels Uhd som kommunalmand og sparekassemand og foreningsleder. Niels Hansen som skolemand: Forstander for og siden ejer af højskolen i Vestkær, som han i 1872 flyttede til sin gaard i Østbæk ved Ølgod. Efter 1881 drev han en privat realskole i Aal, der gav ham kendingsnavnet: Niels Hansen Aal.

EN UNG GAARDMAND I ET FREMMED SOGN

Om Niels Hansen Uhd i sin opvækst har drømt om at blive noget med bogligt arbejde, ved vi ikke. For bondesønner var der den gang næppe andre muligheder end lærer eller præst. Og disse muligheder har maaske ikke særlig tiltalt knøsen. Hans svagelige helbred lagde vel ogsaa hindringer i vejen for systematiske boglige studier.

Højskoletanken var endnu saa ny og uprøvet, og Niels Uhd blev selvstændig gaardmand i saa ung en alder, saa han ikke naaede et højskoleophold. Maaske han ud fra sin politiske indstilling med udpræget højresynspunkter slet ikke følte nogen dragning imod højskolen? — Det faar staa hen.

I en ret ung alder, knapt 20 aar, blev Niels Uhd gaardejer i Ølgod, idet hans far købte Jeppe Laugesens gaard i Egknud til ham. I brandkassens forsikringsprotokol ser vi, at Niels Uhd indmeldes som medlem af brandkassen d. 18. Novbr. 1859, da han afløser Jeppe Laugesen.

Man undgaar ikke at undre sig over, at Niels Uhd, denne purunge gaardejer, tilflyttet fra et nabosogn, saa hurtigt evnede at gøre sig gældende blandt sine standsfæller og ret snart bliver den ledende inden for sognets faglige og økonomiske sammenslutninger. Allerede ved Brandkassens aarlige generalforsamling d. 17. Decbr. 1864 vælges Niels Uhd, kun 24 aar gammel til medlem af formandsraadet.

Naar dette sker som en selvfølgelig ting, da skyldes det uden tvivl det solide og tillidvækkende, der altid var et særkende for Niels Uhd. Alt, hvad han gav sig af med, satte han sig grundigt ind i. Det fællesnyttige gik for ham forud for det egennyttige, egen fordel.

Ved handel og mageskifte forbedrede han sin gaard meget, men samtidig gavnede han naboerne ved, at deres markskifter blev mere sammenhængende og derved driftsmæssige mere værdifulde.

I 1863 blev han gift med Kirsten Marie Nielsen, datter af Jens Egknud Nielsen. D. 24. Juni 1863 afstod han sin gaard til Jens Christensen Kasbjerg, for saa d. 27. Juni samme aar at overtage sin svigerfars gaard i Egknud, hvor han siden boede til sin død d. 7. Oktbr. 1908.

Da Niels Uhd i 1859 kom til Egknud, laa gardenes udlodder som

lange, smalle sideløbende skifter, der gik fra det gamle bolavs hjemmemarker og helt op til Frøsig. Disse skifter var meget smalle, kun fra 5 til 8 agre brede, og derfor vanskelige at udnytte, saa meget kom til at ligge hen i hede og skrup.

I 1886 købte Niels Uhd nabogaarden af Morten Akselsen. De to gaarde laa tæt sammen, og Niels Uhd ville gerne ha lidt bedre plads omkring gaarden. Ved købet fik han to udmarksskifter sideløbende, derved var der mulighed for bedre udnyttelse af disse udlodder. Ved mageskifte og handel blev der efterhaanden tværs over den sydlige del af de gamle smalle skifter oprettet 4-5 mindre ejendomme.

Bygningerne paa Morten Akselsens gaard solgtes til Peder Egknud sammen med en parcel af Søndermarken. De første aar boede Peder Egknud i husene, hvor de stod — derfor er Niels Egknud født her i den gamle gaard. — Senere brugtes bygningernes materiale til bygning af den nye gaard.

SPARELYST OG LAANETRANG

Mange har den opfattelse, at det først og mest var opsparingstrangen, der laa bag oprettelsen af de første sparekasser — ogsaa den i Ølgod. Det er dog et stort spørgsmaal, om ikke laanetrangen var en lige saa stærk drivkraft bag sparekassernes nydannelse?

Der var i disse aar brug for betydelig driftskapital: Udflytning, opdyrkning, nybygning og udvidelser paa forskellig maade. Men for laan af de nødvendige penge var der kun ringe mulighed, om man ikke gennem formaaende slægt havde held til at laane privat. Derfor blev Brandkassens reservefond en søgt, men utilstrækkelig laanekilde.

Som medlem af Ølgod Brandkasses formandsraad fra 1864 fik Niels Uhd et indgaaende kendskab til dette forhold. Og i drøftelserne om en mulig oprettelse af en sognesparekasse for Ølgod har laanekassen uden tvivl spillet mindst lige saa stor en rolle som sparekassen.

Der fortælles, at Niels Uhd, mens han og andre gik og tumlede med planerne om en spare- og laanekasse for Ølgod, en dag var et ærinde inde paa sparekassen i Varde. Han tog da mod til sig og bad bogholder Michelsen fortælle lidt om forretningsgangen i en saadan institution.

»For,« fjøjede han til, »vi tænker saa smaat paa at lave en sparekasse hjemme i Ølgod.«

Michelsen, der var kendt som en elskværdig, men lidt hidsig mand, har formodentlig opfattet spørgeren som en altfor nysgerrig kunde eller maaske en fremtidig konkurrent. Nok er det, hidsigheden løb af med ham, og han overfusede den jævnt udseende bondemand ret grundigt.

Da overhalingen stilnede lidt af, sae Niels Uhd paa sin sindige men altid vægtige maade:

»Hør vil De ikke være venlig at sige mig hvor mange fra Ølgod sogn, der har konti her i sparekassen?«

Bogholderen maa vel ha indset det rimelige i spørgsmaalet. Og ved at slaa efter i kassens bøger viste det sig, at kun ganske enkelte fra Ølgod brugte kassen. Michelsen skønnede deraf, at en ny sparekasse sikkert kunne faa en gunstig plads i Ølgod, endda uden at skade Varde sparekasse. Og fra nu af blev han lige saa elskværdig og hjælpsom, som han før havde været afvisende. —

Det er særtegnende for den respekt, den da kun 27-28 aarige Niels Uhd nød inden for sine standsfællers kreds, at han syntes selvskreven til leder af den nye sparekasse.

Saa kort tid han end havde boet i Egknud, var han kendt som en grundig, solid og retsindig mand. Og gennem sit arbejde med brandkassen havde bestyrelsen og formandsraadet set, at her var en mand med sjældne evner til at organisere og administrere. Hvor afgørende den rette organisation kan være for en virksomhed, var man næppe endnu helt klar over. Men eet var mændene bag sparekasseplanerne enige om: Niels Uhd var den rette mand til at lede kassen.

Davr. formand for Brandkassen, Niels Peder Christensen, der maaske kunne være paa tale som sparekasseleder, var den gang 78 aar, saa hans medvirken blev indskrænket til, at han valgtes til revisor gennem 2 aar.

Og saa gik da Niels Hansen Uhd ind i det krævende arbejde med fra grunden af at opbygge den nye sparekasse og lede den til fremgang for egn og samfund gennem de næste 40 aar.

Hans offentlige arbejde blev dog ikke indskrænket til kun at omfatte Sparekassen. Hans sognefolk og standsfæller havde brug for og

bud efter ham til mange andre formaal. Saaledes var han i en aarrække formand for Ølgod sogneraad.

I 1878 blev Niels Uhd valgt til formand for Ølgod brandkasse, og han gik nu i gang med at omforme brandforsikringens vedtægter, saa de kom i overensstemmelse med de fremgangsmaader, der efterhaanden havde vundet hævd, især med hensyn til de skiftende indskud, bestemt af grundfondens størrelse i forhold til risikoen.

Omformningen og fornyelsen af disse vedtægter var en udmærket øvelse for den opgave, der i 1882 blev lagt hen til Niels Uhd: Udformningen af vedtægterne for Danmarks — det vil sige verdens — første andelsmejeri.

Hvilken afgørende indsats, der her blev øvet, skulle der gaa mange aar, før man tilfulde forstod. Men endnu i dag ligger disse vedtægter for det første andelsmejeri som den faste hjørnesteen under hele den vældige andelsbygning, danske bønder i tiden siden da har rejst.

Den gang bønderne i Hjeddning og Vestkær i slutningen af 1881 og de første maaneder af 1882 under nødvendighedens haarde tryk arbejdede for i fællesskab at bygge et nyt mejeri og her lave bedre smør til lidt bedre priser end dem, man fik for det hjemmekærnede, ja, da var det delvis ikke noget nyt og uprøvet. Lindbjerg mejeri havde allerede været i drift siden den 10. Maj 1882. Men her var det et konsortium, der stod bag ved, ikke en andelskreds.

I Billum, Vest for Varde, havde man ogsaa bygget nyt mejeri, og her var man meget nær efter andelsformen, kun havde man her stemmeret efter antal malkekøer. — Man fristes til i dag at lave en vittighed om, at Billumfolkene den gang var 85 aar forud for deres tid. —

Der var saaledes mulighed for at se og vurdere, hvad der allerede var sat i gang. Og da Hjeddningfolkene var blevet enige om at bygge »fællesmejeri«, som de kaldte det — ordet »Andels« var endnu ikke formet — henvendte de sig til Niels Uhd og bad ham hjælpe til med at udforme vedtægterne. Dertil var han ogsaa villig. Men, som han saa ofte sae: »Vi maa til bunds i den sag.«

For bedst muligt at komme til bunds i denne sag rejste Niels Uhd til Billum for at se mejeriet her i arbejde og for grundigt at gennemgaa

vedtægterne for mejeriet »Burgaard«. Her var noget, han ikke kunne bruge, men ogsaa en del, som næsten uændret kunne gaa ind i de nye vedtægter for Hjedding mejeri.

Niels Uhd sae selv siden, at den tur til folkene i Billum var ikke omsonst.

Uforberedt mødte Niels Uhd ikke til arbejdet den nat sidst i Marts 1882, da lovene for det første andelsmejeri blev formet. Han havde den gang gennem 14 aar arbejdet med sparekassen og endnu længere havde han i brandkassens formandsraad forsøgt at knytte uensartede interesser sammen til fællesskab. Og nu havde han fundet frem til det bedste og mest brugbare i det nye Burgaard mejeris vedtægter.

ET GODT STYKKE NATARBEJDE

Særtegnende nok ved man ikke med sikkerhed den nøjagtige dato for dette aftenmøde, der blev indledningen til den ny form for fællesskab. Saa vidt, man kan regne ud, maa det ha været d. 28. Marts 1882.

Indgangen til dette nybrud i dansk bondefællesskab syntes saare beskeden: tre vestjydske gaardmænd mødtes paa gaarden Pedersborg i Vestkær sammen med den unge mejerist, Stilling Andersen, de havde lejet til at drive deres nye mejeri, for i fællesskab at sammenføje love og vedtægter for det nye »Interessentskab«.

De tre gaardmænd var Niels Hansen Uhd, Egknud, Niels Kristensen, Pedersborg og Peder Hedager, Hedagergaard.

Mærkeligt nok er i de fleste omtaler af dette møde, Peder Hedagers navn gledet ud. Han var ganske vist en stiltfærdig mand, men det var dog ham, der paa et møde i Ølgod i slutningen af 1881 fremsatte den nye og aldrig før prøvede ide: at samle mælken fra de forskellige ejendomme og lade fløden kærne til smør paa et mejeri, som alle leverandører ejede i fællesskab. —

En del bønder fra Hjedding, Vestkær og flere bolav var samlet i Ølgod for at drøfte oprettelsen af en »Smørcentral«, hvor det uensartede smør fra de forskellige hjem kunne samles og æltes sammen til en ensartet vare, saa man muligvis kunne faa en lidt bedre pris end hidtil.

Hjeding gamle mejeri — nu museum.

Her indledes d. 10. Juni 1882 arbejdet i Danmarks — d.v.s. verdens første Andelsmejeri.

Her var det, Peder Christensen Hedager, der var mejeriuddannet, fremsatte den tilsyneladende saare simple — men i dag ser vi: geniale — ide, om ikke det var bedre at samle mælken og fremstille smørret og saa i fællesskab eje og drive mejeriet?

Det var denne ide, der slog an. Og nu skulle saa disse fire mænd udforme ideen i lovparagraffer.

Peder Hedager kunne dog paa grund af sygdom i hjemmet ikke blive natten til ende, men forlod Pedersborg ved midnatstid. De andre fortsatte arbejdet, til det var fuldført.

Det var Niels Uhd, der førte pennen, og det er hans grundige, vel gennemtænkte synsmaader, vi genkender i de fleste af vedtægternes punkter.

Sikkert med et lettelsens suk kunne Niels Uhd kl. 5 om morgenen sætte det sidste punktum for syttende og sidste paragraf i »kontrakten«.

Det var jo nyt og uprøvet, og meget var der at ta hensyn til og gen-

nemdrøfte, om disse vedtægter skulle evne at opfylde deres hensigt og knytte fællesskabet sammen og føre det frelst gennem de mange tænkelige og utænkelige vanskeligheder, der kunne ligge forude.

Et vanskeligt og krævende arbejde, men det blev udført og gjort saa solidt og gennemtænkt, saa disse 17 punkter i vedtægterne for verdens første andelsmejeri næsten uændret kom til at danne mønster for lovene for alle de andelsmejerier, som siden fulgte. Ja, mere end det:

Disse vedtægter, tildels formet og nedskrevet af Niels Hansen Uhd, ligger stadig som den faste syldsten under danske bønders storslaaede andelsværk.

BAGSTRÆBER ELLER FREMSKRIDTSMAND?

Fra forskellig side er gjort gældende, at fremskridtsmanden Niels Uhd ikke havde saa megen tiltro til det nye, han selv var med til at sætte i gang, saa han turde melde sig ind i det nye andelsmejeri fra første færd.

Her kan der være grund til at fremholde en synsmaade, Niels Uhd tit brugte, naar han skulle forhandle en sag eller prøve at skaffe forlig i en trætte:

»En sag har altid mere end een side. Vi maa prøve at se paa sagen fra flere sider.«

Paa lignende vis er det med et menneskes væsen, det er mere sammensat og flersidigt, end det ydre kan tyde paa. Ogsaa Niels Uhd, denne saa stoute, rolige, ligevægtige mand, hvis stilfærdige væremaade rent umiddelbart indgød tiltro og tillid, ogsaa han havde i sindet mere end en enkelt tragten, der gav ham tilskyndelser. —

Adskillige mente, at Niels Uhd var altfor urimelig forsigtig med at forlange overdreven sikkerhed selv for smaalaan i sparekassen. — Det er bagstræb! sae de, der ønskede at laane, men manglede kautionister. Det holder udviklingen tilbage. Dygtige haandværkere og husmænd uden driftskapital kunne naa langt mere, om de bare kunne faa de nødvendige laan til at sætte i gang. Lad os faa mere udsyn og vovemod ind i ledelsen! — —

Ja, hvis forsigtighed og ansvarsfølelse overfor andres penge er bag-

stræb, da var Niels Uhd en udpræget bagstræber, dybt rodfæstet i gammel bondekultur.

Men samtidig var han ogsaa en foregangsmand, der stadig prøvede at finde frem til det nye, som kunne gavne ham selv og hans standsfæller og dermed hele det danske samfund, derom er vidnesbyrd nok. Af natur og ud fra barndomshjemmets arvede sæd og skik var Niels Uhd yderst konservativ og forsigtig.

Det er muligt, at den nye form for mejeridrift lod sig gennemføre med held og fordel, og mens han formede vedtægterne for det ny fællesskab og prøvede at gennemtænke alle muligheder og alle vanskeligheder, der kunne melde sig, da har det sikkert staaet for ham: sæt nu, vi ikke faar det hele med, saa alligevel noget uforudset støder til og vælter hele foretagendet? — Bedst alligevel at se tiden an lidt i førstningen. — Det solidariske ansvar er nu værst for dem, der ejer noget. —

Som den konservative natur Niels Uhd var, faldt det af sig selv, at han var Højremand i en tid, da de allerfleste af hans standsfæller var Venstre.

Og det er lige saa naturligt, at man inden for Højrepartiet var opmærksom paa denne stiltfærdige solide gaardmand med de mange tillidshverv, en mand, der tydeligt nok samlede en hel egns agtelse og tillid. Han maatte jo være en glimrende kandidat til at samle stemmer paa valgdagen. Der manglede da heller ikke opfordringer til at lade sig opstille, der var kredse nok, som gerne ønskede ham som kandidat.

Men Niels Uhd sae afgjort nej til disse opfordringer. Han vidste med sig selv, at han ikke egnede sig for en valgtribune. Forhandle en sag i en mindre forsamling, prøve paa at faa modstillede synspunkter til at bøje sig sammen, der var hans styrke.

Men klare sig i en skarp politisk debat, svare paa spidsfindige spørgsmaal, gribe nærgaaende tilraab i luften og gi svar paa tiltale, saa latteren vendte sig imod modparten — det evnede han ikke, og det vidste han. Derfor valgte han at dyrke den hjemlige sogneager og la andre fare land og rige rundt til politisk mandejævning.

Ikke paa det politiske felt, men inden for sognets økonomiske og faglige omraade gjorde Niels Uhd sin indsats, saa det kendes endnu.

Et hoved højere end sine standsfæller

I aarene 1887-88 arbejdedes der ihærdigt for at faa oprettet et andels-svineslagteri enten i Varde eller i Esbjerg. Det blev Esbjerg, som gik af med sejren her. I det forberedende arbejde her, var Niels Uhd selvfølgelig ogsaa med, han blev indvalgt i den første bestyrelse og var medlem her fra 1888 til 1900.

Øster Herreds Landboforening var Niels Uhd ogsaa med til at stifte i 1895. Han blev straks valgt til formand.

Ogsaa plantningssagen havde Niels Uhds varmeste medhu. Den gang laa sognets marker uden hegn eller læ, bredt ud for og naadeløs prisgivet vestenvinden med havgus og sandflugt i følge. Hvad det ville gavne, om der blev plantet levende hegn, og haver og smaaplantager groede frem, brød vestenblæstens herredømme og gav læ og lunhed om marker og bosteder, det skulle der den gang fantasi til at forestille sig. Denne fantasi havde Niels Uhd. Det skyldtes hans personlige indflydelse og forhandlingsevne, at A/S Ølgod plantage blev dannet, og de store hede-stykker blev købt og tilplantet. Selv plantede han omkring sin gaard, hvad de store gamle træer ved gaarden stadig vidner om.

Da tanken om Tyendespareforeningen kom frem i slutningen af 1890erne, forstod Niels Uhd straks, at denne ide lod sig udnytte til gavn for ungdommen. Sammen med Jens Christensen, Ansager, og lærer Christensen, Tistrup, stiftedes i 1899 Øster Herreds Tyendespareforening, med Niels Uhd som formand.

TIL BUNDS I Æ SAG —

Man fristes i dag til et lidt overbærende smil, naar man hører, at Ølgod Sparekasse i de første aar af sin virksomhed kunne nøjes med en enkelt kontordag hver maaned. — Nej, mere var det ikke! — Efterhaanden udvikledes det dog til en egentlig kontordag.

Til gengæld var disse maanedlige eller egentlige »Sparekassedage« betydningsfulde dage for mange af sognefolkene.

Det var ikke blot indskud eller ansøgninger om laan, der drøftedes her inde i Niels Uhds stue.

Allerede i sine drengenaar havde Niels Uhd forsøgt sig som dokument-skriver. Hans lærer var ret søgt til den slags, og drengen Niels Hansen var en lærenem elev. Ret snart blev da hans evner som juridisk konsulent og skriftfører taget i brug i Egknud.

Folk havde en indgroet mistillid til alt prokuratorvæsen og retsvæsen. At komme i prokuratorklør var efter de flestes opfattelse omtrent enstydig med at blive klædt af til skjorten.

Skulle der skrives skøder, aftægtskontrakter eller andre kontrakter, da var det en sær nemhed at kunne faa det ordnet hos Niels Uhd, til hvem næsten alle nærede tillid, i stedet for at vove sig ud i det uvisse hos en prokurator eller paa et retskontor.

Niels Uhd udviklede efterhaanden stor øvelse i at affatte de forskellige dokumenter. Derfor finder vi nu mangfoldige steder baade hos private og i arkiver disse smukt skrevne, klart og omhyggeligt affattede dokumenter, der bærer Niels Uhds sikre præg.

Paa de offentlige kontorer var man ikke altid glad for eller venlig stemt overfor lægmandsskrevne dokumenter. Her dannede Niels Uhds aktstykker dog en undtagelse, for her vidste man, at baade det juridiske og det sproglige var i orden.

Men naar Niels Uhd kunne ordne skriveriet, maatte han vel ogsaa kunne lempe en handel i lave, ordne spegede juridiske spørgsmål eller forlige to parter, der var røget i trætte og ikke saa anden udvej end en bestelig proces.

Saaledes blev der efterhaanden meget, som fyldte op i de fastlagte sparekassedage. Niels Uhd klagede engang til bekendte over, at naar parterne kom til ham for at faa skrevet skøde eller kontrakt, da var det først i hans stue, at handelen skulle til at gaa for sig. Paa den maade maatte han tit spille masser af tid ved at agere mægler.

Her i denne stue blev ogsaa mange uoverensstemmelser mellem na-boer bilagt, saa mange dyre processer med aarelangt tovtækkeri og bitert fjendskab blev undgaet.

Niels Uhd var en udpræget forhandlingens mand. Naar han saaledes prøvede at ordne trætter og juridiske spørgsmål, havde han et tit brugt mundheld: »Lad os komme til bunds i æ sag.«

Til bunds i sagen, det var altid det, Niels Uhd stiledede efter i alt sit arbejde.

Undertiden var enkelte lidt utilfredse med, at Niels Uhd som sparekasseformand krævede overdreven sikkerhed selv med smaa udlaan af sparekassens midler.

Man sae saaledes, at naar folk i Østersognet ønskede at laane et par hundrede kr. i sparekassen, da var de nødt til at køre til Egknud i skravogn, for at alle kautionisterne kunne faa plads paa vognen.

Og da fire kendte Ølgod borgere søgte om at laane 200 kr. maatte de værsgo yderligere skaffe et femte godt navn til underskrift.

For — som Niels Uhd engang sae til boghandler H. Nielsen, da denne først i goerne byggede sit nye hus og søgte om et lille laan. — »Ja, se, disse her jordløse huse deroppe i stationsbyen har vi nu ikke ret megen tiltro til«. —

Smaalig og usmidig, vil vel adskillige i dag mene om dette stærke krav om sikkerhed, som gennem Sparekassens første aar var ufravigeligt.

Og saa bunder det dog først og mest i en stærk ansvarsfølelse overfor andres penge, det er betroet gods, som skal forvaltes samvittighedsfuldt og under ansvar og ikke under nogen form sættes i voeve. — Derfor disse strenge krav om sikkerhed. —

Ud fra denne ansvarsfølelse overfor de betroede pengemidler blev Ølgod Sparekasse administreret i de 40 aar, Niels Uhd stod for styret. Det samme var ogsaa tilfældet i aarene efter, saaledes, at da Ølgod Sparekasse fejrede 60 aars tidsmærke, kunne man fastslaa det enestaaende, at i alle disse aar havde sparekassen ikke været nødt til at afskrive en eneste øres tab.

INDENFOR NABOLAVET

Det var ikke blot udadtil i mange vestjydske sogne Niels Uhd nød agtelse og respekt. Ogsaa hjemme i nabolavet var han afholdt. Hans standsfæller saa op til ham og anerkendte hans overlegenhed i viden og indsigt, men regnede ham dog for een af deres egne. Og saa havde han dette stilfærdige bondelune, der tit med en enkelt ytring kunne sætte tingene paa plads. —

Ud fra en tydelig udtalt mistro spurgte den Varde byfoged engang Niels Uhd: »Hvordan kan det egentlig hænge sammen, at der altid brænder saa mange landejendomme i foraarstiden?«

Og Niels Uhd svarede paa sin sindige maade: »Mon ikke det stammer fra, at i foraarstiden, naar husene er tomme for foder, da er der saadant et godt træk gennem husene?« — —

Overveje og gennemtænke en sag var næsten altid Niels Uhds standpunkt, sjældent kom han ud for en omgaaende afgørelse. Det kunne dog ske.

En dag med stærkt stormvejr var Niels Uhd og hans nabo Kr. Laugesen, et ærinde i Varde. De fulgtes om aftenen hjemad fra Ølgod station og skiltes lidt før Kr. Laugesens gaard, hvor vejen gik fra efter Egknud.

Da Kr. Laugesen naaede hjem, saa han, at vesterhuset var blæst om i stormen. I stedet for med ynke og klage at fundere over uheldet bestemte han straks, at huset snarest muligt skulle bygges op. Og i trav satte han bag efter Niels Uhd. Ved at stikke lige til over engen, naaede han sin nabo, før denne endnu var naaet helt hjem.

»Det var altsaa bare det, a ville sige: Mit vesterhus er blæst om i dag, ka a faa et bette laan i Kassen, saa a ka faa huset stablet op igen, saa vil a indbyde dig til rejsegilde i dag om fire uger.«

Niels Uhd blev saa overrumplet af den andens fremfusenhed, saa han helt glemte de sædvanlige krav om kaution og sikkerhed.

Fire-ugers dagen derefter holdt Kr. Laugesen rejsegilde, som lovet.

Kr. Møller Kristensen gengir efter sin mor et lille træk, der tegner forholdet i nabolavet i Egknud. Det er Niels Uhd, der fortæller det paa sin rolige afbalancerede maade:

»Det var der i efteraarstiden, da man plejer at ha deher smaagilder for nabolavet. Vi havde ogsaa budt nogle naboer sammen en aften. Det var meningen, at vi ud paa aftenen, saadan som det var skik den gang, skulle ha en romtoddy. Lidt før aften opdagede jeg, at romflasken saa lidt halvtom ud.

Købe en ny flaske rom var jeg ikke opsat paa, det var i den allerdaarligste tid i 70erne, saa jeg spædede romflasken op med brændevin, det kostede ikke mange øre.

Gildesaftenen gik saamænd meget godt, og det sank godt i romflasken. Et par dage derefter kom Niels Peder Christensen for at byde os til aften-gilde. Inden han gaar, siger han: »Hør, ka Du ikke laane mig den halve flaske rom, vi levnedede her forleden aften?«

Det kunne han selvfølgelig, og Niels Peder fik den halvfylde flaske med hjem.

Da gildesaftenen kom, og man var naaet til den sædvanlige romtoddy, kom Niels Peder frem med flasken, men nu var den fyldt til halsen. Hvad den var spædet op med, ku jeg nemt mærke paa smagen ...«

ET GODT EFTERMÆLE

Engang i en lidt mismodig stund klagede Niels Uhd sig overfor provst Thyssen over, at det arbejde, han havde faaet at udføre, ikke helt kunne tilfredsstille hans trang.

»... Det er kun penge og altid penge og økonomiske spørgsmaal, der har mine tanker og fylder min tid. Det er, ligesom det egentlige og værdifulde her i livet glider bag ved. Jeg ville gerne være med der, hvor kirkelige og folkelige spørgsmaal sættes i forgrunden, og hvor man stiler efter højere maal end et godt aarsregnskab. — Men« fjøede han til med et suk: »Det er kun penge, procentsatser og sikkerhed, det er forundt mig at virke med ...«

Hvad provst Thyssen har svaret paa dette hjertesuk, ved vi ikke. Men vi kan tænke os, at han har sagt omtrent som saa:

»Hør ved Du hvad, Niels Uhd, det er skam ingen ringe gærning at virke med økonomiske og praktiske spørgsmaal. Tænk blot paa, hvor mange Du er med til at hjælpe i gang eller redde ud af haabløs fattigdom. Tænk paa alt det nye, Du er med til at sætte i gang.

Penge er ikke at foragte, saa længe de tjener os og det godes sag. Men for at det kan ske, maa vi ha mænd, der forstaar at lade pengene virke i livets og fremgangens tjeneste. Det skal nok kendes i fremtiden, at den gærning, Du har øvet med praktiske forhold, den har virket med til, ikke blot at føre dit sogn fremad, men den har ogsaa været med til at bane vej for lysere, bedre tanker i menneskesind ...«

Et hoved højere end sine standsfæller

Ja, om provst Thyssen har sagt saadan eller noget lignende, ved vi altsaa ikke. Men vi ved, hvad provsten bl. a. sae i sin tale ved afsløringen af mindestenen rejst for Niels Hansen Uhd.

Som et synligt udtryk for den takskyld, hans sognefolk følte overfor Niels Uhd og hans arbejde, rejstes i den sydlige udkant af Ølgod plantage en smuk mindesten med indsat bronzerelief udført af kunstneren Hansen Jacobsen.

Dette minde blev afsløret d. 19. Juni 1910 i overværelse af godt 500 mennesker. Ved denne lejlighed sae provst Thyssen bl. a. i sin tale:

»... De gamle satte pris paa et godt eftermæle, og jeg tror, vi kan sige om Niels Hansen Uhd, at hans navn sent vil glemmes, ikke alene for de udvortes gerninger, han har gjort. Der har vi jo plantagen, sparekassen, arbejdet i landbrugets tjeneste, kommunens tjeneste o.s.v. Nej, jeg vil særlig nævne det, der staar paa denne sten:

»Sandhed, Ærlighed og Trofasthed prægede hans Liv.«

Det er sandt, og derfor blev hans ord altid paaagtede, og alle bøjede sig for hans mening. Han havde en inderlig lyst til at være til gavn for andre mennesker. Han arbejdede ikke i egennyttens tjeneste, men selvforægtende for at gøre andre vel.

Ingen kom forgæves til ham, særlig fattigmand var han god imod. Hvor mange stridigheder har han ikke bilagt. Hvor gør det godt i et samfund at se en mand, man fuldt kan stole paa. Han var en sandhedens tjener, der aldrig gik krogveje. Jeg har enkelte gange set Niels Uhd vred. Det var, naar nogen kom med en daarlig sag til ham. De, der vovede det, gjorde det aldrig mere.

... Derfor fik han et herlig navn iblandt os, fordi hans liv var Sandhed. Trofasthed. Ærlighed.

Lad da denne sten, vi her har rejst, hjælpe til, at den sandhed, ærlighed, trofasthed, han havde, maa præge mange kommende slægter her i Ølgod ...«

Sparekassens bygning i Ølgod fra 1931 til 1968.

Fra krigstid til krisetid

FØRSTE VERDENSKRIG SÆTTER SKEL

EFTER Niels Uhds død d. 7. Oktbr. 1908 blev sparekassens lokaler flyttet fra gaarden i Egknud til Ølgod stationsby. Det havde i de senere aar været følt som en ulempe, at sparekassen ikke havde lokaler i byen, men saa længe Niels Uhd levede, ønskede ingen at foretage forandringer.

Nu blev der lejet husrum i møbelsnedker Augustinus Johnsens ejendom i Storegade, hvor sparekassen havde tilhuse i de følgende 23 aar.

Sogneraadsformand Gravers Birkmose, Grønlund, valgtes til formand, han var tillige bogholder indtil 1915, da sogneraadsformand Jens Møller Kristensen overtog posten som formand og bogholder. Han afløses 1921 af husmand Jørgen Pallesen. Tinus Bruun, Nytofte, delte fra 1908 posten som kasserer med grd. Peder Rich til 1917, da Peder Rich selv overtog hvervet.

Flytningen af sparekassen fra Egknud til Ølgod by virkede gunstigt

for omsætningen. Disse aar fra aarhundredskiftet og til 1914 var en sund fremgangstid og en rolig fremadskridende udvikling, hvor sparekassens jævnt og stadigt stigende omsætning er et godt barometer for egnens rolige ubrudte økonomiske opsving.

Denne støtte og sunde fremgang brydes brat, da første Verdenskrig i 1914 truende tordner frem, sætter skel i tiden og brænder feber ind i handel og omsætning. Priser og tal stiger og stiger som et termometers kviksløvsøjle i lummerhed tordenluft.

Der kom forhen ukendt mange penge i omløb mellem folk. Hestepriiser og hestehandel var et kapitel, der skabte sagn aar frem i tiden.

Hvis en skikkelig bondemand kom kørende til byen med et godt spænd heste for vognen, var han sikker paa adskillige gange at faa stillet et halvdulgt spørgsmaal:

»Det er endda et par pæne bæster. Hvad mon Du ku tænke dig at forlange for dem?«

Var manden forsigtig og tænksom, tog han mod rosen paa øgenes vegne, men passede vel paa ikke at nævne pris.

Den mere aabenmuede og uforsigtige tog munden fuld og nævnte en pris noget nær det dobbelte af, hvad han regnede for rimeligt.

Og saa gik det, som det blev oplevet mangfoldige gange: Den troskyldige spørger blev i et nu til det, han var, en snu handelsmand:

»Ja, saa er vi enige om den handel. Du ka køre hen paa gæstgivergaarden og faa dine penge.«

Prisen var underordnet, for Tyskerne manglede heste til krigsbrug. De tyske opkøbere betalte gladelig prisen og glemte ikke en klækkelig fortjeneste til sig selv.

Gamle udlevede pøsekøer og tuberkelkøer, som ejeren forhen kun havde besvær med at faa kulet ned, fik nu værdi og solgtes til gulaschfabrikkerne, der især tjente to formål: at fede danske gulasch-millionærer, og holde liv i tyske skyttegravs-soldater. —

Vist saa kom der mange penge i omløb blandt folk. Og vi kan i sparekassens regnskaber følge, hvordan størrelsesforholdet mellem indlaan og udlaan fra 1914 til 1918 stadig forskydes over mod større indlaan.

Vestjylland fik ved krigstidens kornlove sammen med de øvrige rug-

dyrkende dele af Jylland en højst ugunstig særstilling ved tvangsaflevering af alt brødkorn — til lave tvangspriser selvfølgelig. —

De fleste af Ølgod sogns ejendomme var den gang stærkt rugdyrkende. Aflevering af alt brødkorn i en tid, da erstatning i foderkorn næppe var til at opdrive, førte ganske naturligt til, at de allerfleste maatte sælge større eller mindre dele af deres besætning. De fleste svinestier stod gennem 1 til 2 aar gabende tomme. Hvad hjalp det bonden, at der betales gode priser for slagterisvin, naar svinefoder ikke var til at opdrive for penge.

En del af pengene for de mindskede besætninger fandt den kendte vej til sparekassen. Det kan vi sidde og tælle os til af de voksende indskud. —

Alt faar dog ende. Ogsaa en verdenskrig. Og da køb og salg efter krigens slutning atter blev frit, fik folk igen brug for deres smaaskillinger til køb af mere besætning, forbedring og udvidelser af bedriften, installation af elektricitet, køb af nye maskiner. Ogsaa store mergelarbejder var i gang paa egnen.

Derfor viser aarene 1919 og 20 den største omsætning i sparekassens hidtidige historie. 1919 lige ved 5 mill., 1920 godt 4½ mill. — Samtidig viser indskudene en tilbagegang paa godt 228.000 kr. — Nu har folk brug for pengene.

Man lærer i disse aar at regne med store tal. Men selv om man fik mange penge hjem for sine varer, havde man dog brug for endnu flere til ophjælpning af de krigsdrevne landbrug og til ny udvidelser. Især de store elektricitetsarbejder paa egnen med bygning af Karlsgaard kraftstation og udbygning af ledningsnettet krævede store driftskapitaler.

Fra 1918 til 20 stiger sparekassens udlaan med 520.253 kr. mens indlaanene kun stiger med 261.462 kr. Disse forskydninger i aarene 1918-21 er dønningerne fra de store verdensbølger, der i disse aar gik over landene.

UNDER EGET TAG

Gennem godt og vel 62 aar klarede Ølgod sparekasse sig med lejede lokaler. Men omsætningen og indtjeningen var nu naaet op paa saa store tal, saa ledelsen fandt det rimeligt, at kassen kom under eget tag.

Indledningen til dette fremstød er, at bestyrelsen d. 2. Oktbr. 1929 af Anton Sørensens enke, Hanne Sørensen, køber ejendommen paa hjørnet af Storegade og Nygade for 19.500 kr. til overtagelse 1. April 1930. Samtidig lader man arkitekt Vedsted Hansen udarbejde tegninger og overslag til sparekassens nye hus.

D. 5. Marts 1930 afholdes offentlig licitation over nybygningen. Snedkerarbejdet overdrages Aug. Johnsen for 9.624 kr. Alt det øvrige arbejde med undtagelse af varmeinstallationen fik murermestrene Nissen og Dahl, Ølgod, for 38.798 kr. Varmeanlægget blev d. 1. Maj 1930 overdraget L. Mortensen, Esbjerg, og Fr. Bruun, Ølgod, for 3.720 kr. Det var det laveste af de indkomne 6 tilbud.

D. 14. Jan. 1931 har forhandlingsprotokollen en enkelt linje ang. den nye bygning: »Bestyrelsen vedtog at godkende nybygningen.« — Det er al den festevitats, der ofres paa den sag.

Den nye smukke hjørnebygning pynter godt i gadebilledet, og kunderne finder i stigende tal ind ad den gæstfrie dør og frem til skranken.

Selvfølgelig kan der siges et og andet om det nye hus. Hver især har jo sin opfattelse af, hvordan det retteligt bør være. Bruun Pontoppidan saa efter een af sine naboer:

»Jow, det er da et møj skønt hus. Men a tøws nu, der er lovligt lidt plads til æ kautionister!«

For lidt plads til kunderne. Maaske tilstrækkeligt de første aar. — Men efterhaanden. —

Niels Chr. Gravensen, Krusbjerg, saa lidt anderledes paa den sag: »Vorherre bevares, sikke et slot. Der er da plads nok til Ølgod sogns penge det første par hundrede aar eller mere!«

UNDER KRISENS TRYK

Hvornaar indledes 30ernes landbrugskrise?

Mon ikke der omkring 1930, da var det, flæskepriserne gik saa voldsomt ned?

»Nej,« siger andre, der har funderet over tingene og prøvet at finde frem til aarsager og sammenhæng: »Krisen indlededes sommeren 1925,

da den halverede Krone med eet slag ved lov sattes op i pari, saa priserne for landbrugets varer i løbet af uger og maaneder faldt 30 til 50 %, mens renter, skatter og andre faste omkostninger steg. Her var indgangen til den landbrugskrise, der ødelagde saa mange bondehjem og lagde fattigdommens og utryghedens tryk over de fleste.

Hvorledes denne brutale kronehævning — »den ærlige Krone«, som det saa smukt hed — virkede blot paa en enkelt gren inden for landbrugets arbejdsfelter, kan et enkelt tal antyde:

Paa et møde i E. A. S. d. 19. August 1925 oplyste direktør Emborg: »... Vi har sat 300.000 kr. til i Juni maaned. Hvis kronen havde staaet som sidste aar ved denne tid, ville prisen ha været 60 øre mere pr. kg ...«

1925 var alt i alt et ulykkesaar: Til den »ærlige Krones« brutale nedslag i priserne kom mund- og klovsygens hærgen med dens følger af tab og ulæmper. Og til alt det øvrige dette aar føjedes saa Andelsbankens sammenbrud. Det var spotten, der føjedes til skaden.

Under dette tryk og fattigdommens stadige trussel satte det danske landbrug i aarene 1925 til 32 ind med en imponerende kraftudfoldelse. Er indtægterne ved de styrendes ensidige pengepolitik uventet og pludseligt halveret, mens renter og skatter og andre udgifter stadig stiger, da maa man nødvendigvis for at kunne eksistere frembringe og sælge flere varer — helst den dobbelte mængde, om det er muligt.

Med en kraft og voldsomhed, som aldrig forhen set, sættes landbrugets produktion i vejret. Denne kraftudfoldelse i varefrembringelse opfanges dog og udviskes af verdensmarkedets faldende priser og verdenspolitikens afspærringside. Kun Krisetidens værste virkninger forhales et aars tid ved denne stærke forøgelse af produktionen.

En anden følge af den voldsomme forøgelse af svineholdet og baconfremstillingen var overfyldningen af baconmarkedet med truende sammenbrud og derudfra regulering af produktionen, begrænsning af svineholdet.

D. 21. Febr. 1933 vedtoges en lov, der gav landbrugsministeren myndighed til at regulere svineslagtingerne. Ved et cirkulære af 28. Febr. 1933 blev det overdraget andels- og privatslagterierne at gennemføre denne regulering.

Til det antal slagterisvin, som hver enkelt landbruger efter indviklede regler og udregninger fik lov til at levere til fuld notering, udstedtes kort. Hvert kort giver »Ihændeleveren Ret til Levering og Slagtning af 1 svin«.

Dermed var et nyt begreb og et nyt værdipapir sat ind i landbrugets omsætning. Og her som alle vegne, hvor værdipapirer med svingende værdi omsættes i handel, er der arbejds mulighed for spekulation, saa svinekortenes ikke altfor stabile værdi blev endnu mere svingende!

Mon ikke adskillige ældre i deres skrivebordsskuffe som et lille bedsk minde (maaske sammen med tyske 1000 marks sedler fra 1923?) gemmer et eller flere svinekort fra perioden 1. Juli til 28. Juli 1934, da de gik ned i 1 kr. for et halvt dusin! — Til gengæld har saa andre maattet bøde op til 90 kr. for et enkelt kort i Septbr. 1937. —

Da bonden omkring 1931-33 ved prisfald og regulering nødtes til at trække vejret lidt efter den voldsomme anspændelse i arbejde og produktion, han havde sat ind for at afbøde krisen, kunne han ta overblik over det foreløbige udfald, og det var ikke særligt lysteligt:

Gælden var blot vokset. Det samme var skatterne!

Og nu satte krisen ind i al sin skaanselsløse haardhed: 30-35 kr. for et slagterisvin. Sunde veldrejede korthornskøer paa 600-700 kg destrueredes, for der var ingen købere til kødet. Ejermanen fik 70-80 kr. hjem. Værsgø!

Samtidig gik i byerne over 100.000 arbejdsløse og smaasultede. Arbejdere og haandværkere i tusindtal maate gaa ledige, fordi ingen evnede eller turde sætte noget i gang.

En mand i Ølgod sogn byggede nyt svinehus i 1930. Han mente, det var vejen ud af klemmen. Da huset var færdigt, fyldte han det op med indkøbte torvegrise til 45-48 kr. pr. gris. Da han havde grisene færdig-fedet med dyrt indkøbt foderkorn og leverede slagterisvinene fik han 31 til 35 kr. pr. gris. — Der kom ikke flere grise i den svinestald de følgende 7 aar!

Fattigdommens tryk og tvangsauktionernes dommedag steg over bondehjemmene i disse triste aar, mens haabløshedens graa havgus virkede lede og bitterhed over de ulige vilkaar, der blev budt landets borgere.

Var det saa mærkeligt, om een eller anden sae som saa: Hvad nytter det altsammen, alt hvad jeg slider og sparer. En dag før eller siden kommer de andre og tar det hele fra mig. Vi synker blot ned i en fattigmands klasse, som trods den bedste vilje ikke magter at betale enhver sit. — Og nødes vi til at gaa fra hjem og jord, hvor skal vi da søge hen, for i byerne med 100.000 til 150.000 arbejdsløse er der jo ingen brug for os!

Saa bitter var krisen for landbruget i 3oerne: Et haardt vederlagsløst arbejde gennem 6-7 aar. Men det var dog det arbejde, som den gang hjembragte til det danske samfund over 75 % af af fremmed Valuta, der var saa afgørende for at opretholde hele samfundets form og levesæt.

MED HENSTILLING OG LANGMODIGHED

Naar man sidder og gennemlæser sparekassens regnskaber fra disse triste aar, undres man egentlig over, at krisen ikke har sat stærkere spor her. Selvfølgelig: nedgangen i indlaan, uddrag af indestaaende kapital og stigende udlaan taler sit tydelige sprog.

Et forstærket indtryk af krisens virkninger faar man gennem bestyrelsens forhandlingsprotokol.

I »Forretningsordenen for bestyrelsen og direktion for Ølgod sogns spare- og laanekasse« fastsættes bl. a.:

»Den del af bestyrelsen, som danner tilsynsraadet samles hvert aars April og Oktober med direktionen og foretager en almindelig kritisk gennemgang af sparekassens aktiver og passiver samt gør sine udsættelser desangaaende til iagttagelse af direktionen.«

Disse udsættelser af forfaldne og ikke til tiden betalte laan, renter og afdrag er normalt meget faa. De fleste forfaldne restancer, der gøres »udsættelse« over, hører som oftest til, om man saa maa sige, faste »stamgæster«, der — som Jørgen Pallesen engang udtrykte det — med venlige henstillinger og lidt langmodighed fra sparekassens side omsider bringes i hus.

Fra krigstid til krisetid

Men fremad mod og hele krisetiden igennem bliver forholdet helt anderledes. Det er nu ikke blot »stamgæsterne«, disse udsættelser gælder. Det bliver nu efterhaanden alle de mange af sparekassens kunder, der ikke med deres bedste vilje evner at fremskaffe de forfaldne ydelser.

Nu er det ikke længere enkelte linjer, de fylder, men hele protokolsider. Og naar man i dag lader øjnene løbe ned over disse protokolsider, undgaar man ikke at føle lidt af suget fra det økonomiske, ja, og menneskelige tryk, disse mange navne og restancer er et udtryk for.

Men vi føler med vished, at ikke blot Niels Uhds stærke krav om sikkerhed, men ogsaa hans godlidende henstillinger og langmodighed overfor kriseramte skyldnere stadig holdtes i hævd indenfor sparekassen.

Kun der, hvor baade henstillinger og langmodighed syntes spildt, maatte der andre midler forsøges.

Længere fremad i 30erne faar den gamle protokol mere direkte vidnesbyrd om krisetidens ulykker med konkurs, akkorder, moratorier og al anden ved lov legaliseret skyldnersvig.

Bestyrelsen vedtar d. 7. Juni 1933, »at de statshusmænd, der søger herom, kan gaa over til konjunkturbestemt afgift og faar indtil 2 terminers henstand med restancer, alt uden der sker henvendelse til kautionisterne.« — Det er loven af 25. Marts 1933, der virker.

30ernes landbrugskrise med samtidig overvældende arbejdsløshed i byerne var en syvaarig trist graa ørkenvandring.

Storegade i Ølgod 1967 med Sparekassens hjørne.

Gennem de fem onde år

TIDLIG TORDEN

MON IKKE de fleste ældre mennesker, der som voksne eller større børn oplevede d. 9. April 1940, i dag og deres hele levetid ud vil gaa med et ømt ar i sindet ved mindet om denne bitre, onde dag?

Om en lyd, en duft eller en tone rører dette ar, staar det igen lyslevende for os: Harmen. Skammen. Afmagten. — Især afmagten føltes lammende.

Det kan ske, at flyverbrummen eller fjærn rullende torden med eet kan knytte traad tilbage i tiden, og i mindet staar vi igen ude ved lade-gavlen, lytter mod den ustandselige motorlarm, spejder mod de sorte fugle, fjærnt ude som svindende prikker eller tæt over gaarden som drønende sorte dødsmaskiner. —

— En sær uvirkelig opvaagnen hin graa, triste aprilmorgen: Endnu halvt i søvne hørte man en mærkelig rullen, som fik luften til at dirre. —

Tordenvejr? — Det var tidligt paa aaret. Og luften føltes mere som graa kulde end som tordenluft. Der syntes snarere at være sne i luften end torden. —

Motorlarm? — Ja, det er nok snarere motordrøn end torden. Masser af lastbiler eller flyvere? — Det er flyvere, ser man, da man kommer udenfor. Hvad vil de alle disse sorte ulykkesfugle?

Saa staar man da ude ved gavlen og spejder, mens det i tankerne dæmmer noget om Norge. »Altmark«. Engelsk mineudlægning i norske fjorde.

Men de har da ikke lov til at flyve her ind over neutralt land, alle disse tyske krigsflyvere. En hensynsløs krænkelse af vor neutralitet!

Radioen maa da vide noget? Ind i stuen at lukke op for radioen. Det naar man ikke, der kommer bud inde fra stuen fra den aabne radio. — En gammel bleg mor med graadskælvende stemme: »Vi er besat. Tyskerne har besat Danmark!«

Og saa faldt det over een: Harmen. Afmagten. Skammen. — Det kan svide endnu som et ømt ar over et lægt ondt saar. — —

Ja, saadan kom d. gende April 1940 til mange, mens andre oplevede dagen anderledes eller endnu mere pinefuldt nær paa.

Dagene og ugerne, der fulgte, bryder man sig ikke om at mindes. Harmen og afmagten aad ind i sindet som gravrust i jærn. Man er som spærret inde i enecelle med fællesskabet brudt. Man har kun fællesskab om rygter, vilde rygter, man ikke tror, men kun har som eneste haab! —

Nej, de første dage, uger, maaneder efter d. gende April er ikke gode at mindes. Det var som en graa, tung havgus, en knugende lammelse af tanker og handlekraft. —

Hvad mindes vi først som et lille solstref af kommende samling og fællesskab? — Mon ikke »Alsangen«?

»ALSANGEN«

Var det tilfældigt mon, at »Alsangen« fødtes i Aalborg? — Sikkert ikke. Aalborg var i disse sommermaaneder i 1940 den af alle danske byer, der ligesom var krigen nærmest og dagligt følte dens bitre kaar: Havnen og

den store flyveplads med ustandselig tyske hærtransporter pr. skib eller fly til Norge. De engelske bombeangreb mod flyvepladsen. Det tyske luftskyts larmen og bombernes torden. Sprængstykkekerne, man om morgenen fandt strøet omkring i gaderne, skulle nok lære folk at søge dækningsrummene.

Var det ikke ret naturligt, at her trængte man til at finde sammen i fællesskab. Og sangen blev det første, der virkede samling.

Jo, den Søndag med Alsangen i Aalborg var et af de første solstrejf ind i en knugende graa undergangsstemning.

Hele Aalborg var den Søndag morgen som en samlet lyd af titusinder trippende fødder mod gadernes sten — som lyd af stadig regn mod skiffertag.

Den store Budolfiplads var som en bølgende sø af mennesker. Skulder ved skulder. 20-30-40.000? Hvem tæller vel draaberne i en sø!

Det er Alsangens dag i Aalborg. En hel by, ja, et helt folk synger sig sammen og vedkender sig sindelag og danskhed. Ligesom prøvende og uvis, halvt undseeligt overfor sig selv og sidemænd, synges de første vers. Det er mere nynnen end fuldtonigt sang.

Saa synger man sig op og trækker vejret friere, aander ud og gir sig hen i sangen. De mange stemmers lyd stiger som et brus op i blæsten over den store plads:

... »Kongernes konge, ene Du kan
skærme vort elskede fædreland ...«

Er mon et haardt vindkast gaaet over pladsen, for alle mandshatte stryges i et nu? — Nej, men en fælles grebethed og stærk samfølen lægger sig som sus af store vinger ud over alle de syngende. Det er ikke 40.000 enkeltvæsener, men et samlet folk, der med blottede hoveder og kanske med ildhuens syleprikken over issen aander sin bøn ud i sang:

»... Værn om vort herlige og ældgamle Nord.«

Alsangen. — En moderetning? — Nej! — En udløsning af et helt folks trang til at vidne for alverden: Vi er danske. Og vi vil alle tider være det, vi er!

Gennem de fem onde aar

Lidt af alt det, som er holdt nede og lukket inde, det løses ud og gives udtryk i ord og toner. Man synger sig sammen, oplever i en kort feststund lidt af den samhørsfølelse, der kan bære et folk gennem mange graa hverdage.

Dette med sangen som vækker og udløsning er ingen ny opfindelse, men noget Sønderjyder og Højskolefolk har kendt gennem slægtled. Alsangen fødtes i Aalborg. Fra fællesskabet gennem sangen gik vejen til samling om modstand: Den første sabotage. De første dødsdomme over danske modstandsfolk. Det var Aalborg, som her gik foran.

Og fra Aalborg bredte Alsangen sig ud over det hele land. Ogsaa i Ølgod, Lindbjerg, Hejbøl, sang man sig sammen.

Selvfølgeligt kunne man ikke synge fjenden ud af landet, og friheden i hævd paany trods fremmed tvang og voldsfærd. Nej, men gennem sangen kunne man knytte det brudte fællesskab mellem landsmænd.

Og den tid kom, da fællesskab og sammenhold gjaldt for mere end sang og stemning: Vilje til frihed, til modstand! —

SORTE KLYNE

Mere reelt og dagligdags møder os besættelsestidens bitre vilkaar gennem sparekassebestyrelsens gamle forhandlingsprotokol, kortfattet og uden Alsangens poetiske sving!

Fra tilsynsraadets møde d. 17. April 1940 finder vi følgende:

»Det vedtoges paa grund af den af Tyskland d. 9. April 1940 skete besættelse af Danmark og de deraf følgende pengerestriktioner, at der fremtidig ikke af nogen sparer kan hæves mere end 50 eller 100 kr. hver 3die dag efter direktionens skøn, og at bevilgede laan i almindelighed kun udbetales ved overførelse til anden konto i sparekassen.

Undtagne herfra er beløb, der udtrykkelig er indsat til bestemte formaal. Indtil videre bevilges ingen laan.« — —

Man vidste endnu intet om besættelsens vilkaar, eller hvorledes udviklingen kunne forme sig. Bedst dog at sikre sig imod panik og run paa sparekassen.

Ind midt i det alvorstunge kommer saa i protokollen d. 5. Maj 1940 et lille tilfældigt smil. Bare en enkelt linje, der fortæller meget:

»Det vedtoges at købe 15 tons sorte klyne leveret i kælder.«

Vi ser hele baggrunden for os: Afspærringen, indskrænkninger, kul, olie, benzin beslaglagt. Vinteren toner frem forude med kulde og mange slags afsavn, der gennem de fem onde aar bliver stadig mere tyngende.

Bedst i tide at sikre sig, hvor det er muligt. De sorte klyne bliver igen en værdsat varmekilde. Brunkullene da med, trods deres løbesod og stank af gas. Der arbejdes som aldrig før i tørvemoser og brunkulslejer, især her i Jylland.

Det har den fordel, at danske arbejdere holdes i gang med nyttigt arbejde i stedet for at sendes til Tyskland som slavearbejdere.

Denne opgave: at holde de danske arbejdere her hjemme i landet, bliver stadig mere vanskelig, som besættelsestiden skrider fremad. Raastofferne slipper op, virksomhederne gaar i staa, mange arbejdere gaar ledige: en tydelig fristelse for besættelsesmagten at sende de danske arbejdsløse til ammunitionsfabrikkerne og fæstningsarbejdet i Tyskland, saaledes som det skete i andre besatte lande.

Saa dog hellere holder arbejderne her hjemme i landet, selv om. —

Med sorg og harme saa vi, hvorledes de vældige tyske fæstningsanlæg, især omkring Esbjerg og langs hele den jyske Vestkyst voksede frem ved danske arbejders indsats af arbejde.

Først bagefter skønner vi, det var trods alt bedre at beholde vore arbejdere her hjemme end sende dem ud i det uvisse til slavekaar og livsfare nede i Tyskland.

Dette vældige fæstningsbyggeri og besættelsesmagtens rутten med penge kostede dyrt: Svimlende summer af millioner og milliarder, som vi alle kom til at betale.

For Tyskerne hentede blot pengene i den danske Nationalbank, saa

hurtig seddelpressen kunne spy pengesedlerne ud. — Regningen fik det danske folk bagefter!

Der kom mange penge i omløb her i landet, forbavsende mange.

Først købte man de varer, der var at faa. Og efterhaanden, som varerne blev færre og sjældnere, og pengene mere rigelige og mindre værd, gjorde man den opdagelse, at uden varer til købs, er penge grumme lidt bevendt.

Hvad skal vi med det skidt? sae folk arrige, naar de stod med tegnebogen rund af store sedler og knapt nok kunne faa til købs den smule, rationeringsmærkerne lød paa!

Naa, ka skidtet ikke bruges til andet, ka det da bruges til at betale gæld med. Og de, der var kloge nok, sørgede for at faa laan og obligationer indløst.

Da landbrugskrisen i 1938-39 mildnes, satte det spor i sparekassens protokol derved, at tilsynsraadets »udsættelser« af for gamle restancer svandt en del ind. Gennem hele besættelsestiden svinder de fra aar til aar, indtil den 6. Novbr. 1945 de tætskrevne protokolsider er afløst af en halv linje:

»Ingen udsættelser. Alt i orden.« «

Sparekassens indskrænkninger i April 1940 for laan og udbetalinger blev ikke af længere varighed. Man faar efterhaanden helt andre problemer at slaas med: Altfor mange penge!

Tyskernes træk paa nationalbanken spreder stadig flere penge i omløb. Landbrugets besætninger maa indskrænkes af mangel paa korn og foderstoffer. Mindre kunstgødning, færre maskiner kan købes. Penge sparet. — I byerne staar de handlende med tomme lagre, tomme butikshylder, selv ikke de elendigste erstatningsvarer kan købes: Tobak af kartoffeltop. Kaffe af tørrede roer. Sengetøj af papir. — Selv ikke den slags er tilsidst til at opdrive.

Ingen varer. Men masser af penge!

Sparekassens indlaan svulmer. Stadig færre trænger til laan. Og mange ældre laan indfries.

Allerede 16. Septbr. 1942 vedtar bestyrelsen at købe et større antal kreditforeningsobligationer. Det er de stadig stigende indskud, man prøver at gøre rentebringende.

I et møde i bestyrelsen d. 2. Oktober 1942 fremlægges en skrivelse fra sparekassens bankforbindelse: Saafremt sparekassens indskud i banken væsentligt forøges, kan der kun ydes $\frac{1}{2}$ % pr. a.

Som varemangelen stadig bliver mere udtalt, vokser pengeregigligheden. Den volder banker og sparekasser mange spekulationer.

Paa et bestyrelsesmøde d. 23. Febr. 1944 oplyses det, at sparekassen nu har en kassebeholdning paa godt 1 mill. kr. For at aflaste lidt, vedtog man at købe for 100.000 kr. statsobligationer i det udbudte statslaan. Og d. 3. Maj 1944 vedtar man at tegne yderligere 300.000 kr. kasseobligationer i statslaanet.

Og dog har man stadig altfor mange penge at slaas med. D. 15. Marts 1944 vedtar man at nedsætte indlaansrenten til 1 % pr. a. paa anfordring. Og direktionen bemyndiges til efter eget skøn at afslaa at modtage indskud.

Det har dog ikke tilstrækkeligt hæmmet pengestrømmen ind i kassen, for d. 28. Marts vedtar man at nedsætte indlaansrenten yderligere til $\frac{1}{2}$ %.

For faa penge kan være en ulykke. Her lærte vi, at for mange penge — og intet at bruge dem til — ogsaa kan volde stort besvær.

Hvilke mærkelige forhold for bankvæsen, disse altfor mange løsgaaende penge uden kontrol kan afstedkomme, kan et enkelt lille træk tegne:

En forretningsmand her fra egnen solgte en ejendom i en nordjysk by og fik en større sum udbetalt. Med denne kapital henvendte han sig til sin bankforbindelse for at indsætte pengene her og fik svaret:

Vi beklager meget, men saa stort et indskud kan vi desværre ikke modta til forrentning. — Faa pengene opbevaret? — Vi ligger faktisk med flere penge, end vi bryder os om. Men De kan leje en bankboks og saa gemme beløbet der, til De faar brug for pengene! — —

NATTEN OG STJERNERNE SYNGER

Ogsaa krigens mere barske væsen møder os i den gamle protokol.

For 30. Juni 1943 læser vi:

Udvalget til vurdering af krigsskader har været i Ølgod og vurdere ulemperne ved beslaglæggelsen af tilflugtsrummet under sparekassen med gennemgang gennem butikken.«

Boksanlægget i kælderen under sparekassens bygning er det sikreste tilflugtsrum i Ølgod, som saadant blev det altsaa udnyttet af det offentlige. Rundt om paa aabne pladser i alle danske byer byggedes ned i jorden grimme cementkasser, bunkers, eller offentlige tilflugtsrum under mulige krigshandlinger eller luftangreb.

De allieredes overflyvninger tiltog næsten fra maaned til maaned gennem krigens sidste to aar. Vældige luftflaader af bombemaskiner i massive formationer krydsede ved dag og nat ind over det jyske land paa vej mod tyske maal.

Amerikanske bombere om dagen med deres sikre sigtemidler. Engländerne om natten hen over det mørklagte danske land.

Oppe paa banken, hvor Ølgod og Strelluf sogne mødes omkr. Bavnehøj, havde tyskerne anlagt deres store radaranlæg, hvis hemmeligheder ingen den gang ret kendte. Her sad 60 unge tyske telefondamer, foruden teknikere, politifolk og vagtmandskab, lyttende og spejdende paa tavler og skærme for at opdage de allierede flyvere langt ude over Vesterhavet og følge dem paa deres vej ind over land.

Gennem et specielt udbygget telefonnet omkring til tyske kommandocentraler, luftskyts og flyvepladser blev flyverne rapporteret, modtaget af luftskyts og jagere og fulgt paa vej langt ned i Tyskland. Uventet eller overraskende kom disse flyvetogter saavist ikke, selv om afledningsangreb og skinmanøvre nok kunne holde tyskerne i uvished og spænding, indtil bomberne faldt over maalet, hvor nu det var: Hamborg? Bremen? Rostoch? Berlin? — — —

Det er længe siden nu. Ja. Men spændingen fra disse overflyvningsnætter kan endnu mærkeligt nærværende ligge og dirre i mindet:

— — En fin rytmisk tone vokser ud af natten et sted højt oppe i et blaat stjernestrøet rum.

En tone, der stiger og falder, men stadig bliver mere hørlig, uden det er muligt at gætte, hvorfra eller hvorhen. Og som tonen vokser i styrke, skelnes flere som fra strenge, der dirrer med hver sin tone, som er det selve natten og stjernerne, der synger.

Og alle de mange her i det mørklagte land løfter hovedet og lytter spændt i natten op mod den fine syngen, der vokser ud til en tonende torden højt oppe mellem stjernerne.

Tys, hør blot: Flyvere! Engelske flyvere! Hvor mon maalet er i nat? —

Vi fornam det som fangen, der faar et friskt bølgeblad blæst ind i sin celle: Et varsel om foraaet: Giv tid! Det kommer!

Tonen deroppe mellem stjernerne var som en hilsen ude fra den verden, der brutalt var lukket til. Og menneskene hernede i mørket lyttede og spejdede og mærkede haabet gro. Det haab, der var slidt saa jammerligt tyndt gennem ydmygelser og mange graa forsmædelsens dage.

Saa en nat voksede den spinkle tone deroppe fra mørket til en drøgende torden, der fik husenes ruder og menneskenes nervetraade til at dirre. Der trak en byge af motorbrøl hen under stjernerne. Og før end fjærnet naaede at suge drønet til sig for at gi det tilbage som en rytmisk syngen, trak en ny tordnende byge ind fra Vest. Igen og igen!

Alle vore sanser samlet i lytten og spejden: Se blot, hvor luftskytsets farvede lysspor trak deres brogede perlebaand højt op i natten: Nymindegab — Oksbøl — Esbjerg. —

Flot at se det udfolde sig som fyrværkeri i Tivoli. Men ulige mere spændende! — Og se blot. Se: Et glimt højt oppe, der flammede op som et fastvokset lyn for saa at glide nedad og sluges af jordkredsens mørke: En ramt flyvemaskine, der kom i brand og eksploderede. — Menneskeliv slettet ud i pine og gru!

En ny flyverbølge trak frem. De gaar højt i nat. Der var intet at skimte. Kun drønet naaede ned. Det lagde sig som et tæppe af torden ned over landet og fik alt til at dirre af lydbølgernes ustandselige svingen.

Saa trak tordenblaanen mod Syd. Nogle faa maskiner kom enkeltvis bagefter og kunne skelnes hver for sig. Deres brummen var ikke saa dyb, men mere pibende. — Jagere? — Engelske eller tyske?

En fin syngende tone meldte, at en ny bølge trak frem ude i Vest. Langt der ude et sted maatte der være masser af luftskyts i virksomhed. Det lød som et knudret hidsigt rullende tordenskrald. Og glimt som stærke kornmod lyste ustandseligt op over himlen, hvor lyssporenes farvede kugler steg i baand op i natten som bobler nede fra jordmørkets gærende ondskab.

Og nu. — Se! Se: De første flyvere er naaet frem til maal. Den natmørke synsrand i Sydøst blev levende af blink og af luftskytssets lysspor. Faldskærmslys og farvede signalblus hang højt oppe som røde og gule stjærner. Rødlig kornmodslafren flammede op over den mørke nat-himmel. — Bombenedslagene vel? —

Var det mon flyvepladserne ved Flensborg og Slesvig? Eller Kiel? Maaske selve Hamborg, det gjaldt i nat? —

Dagen derefter lyttedes der anspændt i radioen for lettere at kunne gætte sig til, hvad angrebet gjaldt. Og børnene samlede de blanke staniolstrimler, der laa strøet ud over alle marker. — Det var vel nok flinkt af Englænderne, at de saadan sendte os juletræspynt. Bare de ville huske at pakke lidt chokolade ind i staniolen. — Kanske een og anden var heldig og fandt et broget flyveblad som en hilsen ude fra frihedens verden. —

Natten og stjernerne sang. Tiere og stærkere trak de tordnende byger ind over det i mørke bundne danske land og videre mod Syd. —

SÆRMELDINGER OG MARCIPAN

Ikke alle flyverne der højt oppe i rummet fortsatte mod de tyske maal. Ogsaa langs hele Vestkysten og omkring fæstningen Esbjerg var der nok af militære maal, som kunne tiltrække de allierede flyvere og deres bomber.

Luftkampe over Vestjylland og nedskudte bombere blev stadig mere almindelig i krigens sidste aar.

Fra tilsynsraadets møde d. 2den Oktober 1943 læser vi i protokollen:

»... Det henstilles til direktionen, at denne paa grund af den bestaaende krigstilstand med forekommende bombenedslag udarbejder et yderligere sæt lister med nummerfortegnelse over sparekassens kasseobligationer ...«

Ingen ved, hvad dagen eller den kommende nat kan bringe? Man maa sikre sig mod alle muligheder.

Paa den maade var der i disse sidste krigsaar mangfoldige, ikke blot inden for sparekassen, der søgte at sikre sig mod det uventede — der ikke var saa uventet endda. — Mon ikke adskillige for paakommende tilfælde havde en let haandkuffert staaende pakket med værdipapirer og lidt nødvendigt tøj. Ja, og en nogenlunde sikret retrætevej fastlagt? —

Gestapos smaa graa benzindrevne biler var heller ikke ukendt paa disse egne. For sammen med den tyske terror voksede den danske modstand. Det var jo netop det sidste krigsaar, de jyske modstandsfolk og sabotører fik deres store muligheder, vel nok den mest afgørende indsats: Sabotagen mod jernbanerne.

Hitlers vaklende fronter trængte haardt til de godt 400.000 tyske soldater, der holdt Norge besat. Disse reserver havde ingen anden vej til fronterne end ned gennem Jylland. Blev de jyske baner sprængt, blev de tyske troppetransporttog sinket. Reserverne naede ikke tidsnok frem.

Derfor havde den engelske radios danske udsendelse saa mange »særmeldinger«: Hilsen til. — Og derfor arbejdede de jyske modtagergrupper og sabotørgrupper systematisk, modig og med en dødsforagt, der fik de, der kendte lidt til forholdene, til at gyse og beundre. —

»Marcipanen« klaskedes ned om skinnesamlingen eller skiftesporet. Detonatoren paa plads. — Gud i vold! Nu gjaldt det om at ruppe sig! —

Sprængningsdrønene tordnede hver nat langs de jyske banestrækninger. — Ogsaa her langs Vestbanen. Baade Syd og Nord for Ølgod.

Vældige tyske troppetransporter blev i dagevis laaset inde paa de jyske længde- og tværbaner. Hitlers fronter vaklede end mere, for reserverne kom ikke frem i tide. —

Naar Ølgod og omegn blev forskaanet for direkte krigshandlinger, drab og ond terror ud over nervøse, vildt skydende tyske vagtposter, da skyldes det i første række, at vi i Ølgod havde saa udmærkede byledere indenfor modstandsbevægelsen: Læge B. Øllgaard og kæmner Rohde. De to udfyldte hinanden paa en glimrende maade:

Dr. Øllgaard ivrig, iderig, uforfærdet og altid i virksomhed, endda han havde prøvet Vestre fængsel og vidste, at Gestapo stadig laa paa lur efter ham.

Rohde afbalanceret, rolig, agtpaagivende. Han havde den store fordel, at han som Sønderjyde kendte Tyskerne og tysk mentalitet. Han forstod at forhandle med de tyske Værnemagts-officerer. Naar tiden var dertil, tog han ikke i betænkning at slaa i bordet for officererne og skælde dem ud, saa det lynede og tordnede. Den slags havde de respekt for og føjede sig som regel efter Rohdes forlangende.

Hvad by og egn skylder disse to mænd, ved kun de færreste. Heller ikke ret mange ved, at øverste kommanderende over modstandsbevægelsens region 2 sektion x, han, der samordnede og organiserede modstand og sabotage paa denne egn, var løjtnant i garden, grosserer Børge Hansen fra Skive.

Og saa var der alle de mange: Husmænd, gaardmænd, uddelere, mejerister, tjenestekarle, haandværkere, lærere, præster, læger, der ikke uden frygt, men modige, frivilligt meldte sig til den folkehær, der var med til at vinde os friheden.

Mange senge stod i disse nætter i sidste krigsjaar tomme, mens mændene og karlene øvede sig i orientering, omgang med skydevaaben og sprængstoffer. — Et helt afsnit af modstandskampen stod i særmeldingers og »marcipanens« tegn.

Udplyndret for varer! Overfyldt med Tyskernes stjaalne penge! Indskrænkninger og rationeringsmærker. Tømte butikker, men skoler og forsamlingshuse stoppet ud med værnemagtssoldater! Sparekassens boks-kælder inddraget til offentligt beskyttelsesrum. — Nætterne uroet af den syngende torden højt oppe mellem stjernerne. — Tunge sprængningsdrøn fra jernbanesabotagen. — Langs banelinjen nervøse, tyske vagtposter, der skød vildt omkring sig, blot en fugl rørte sig i en busk! —

Gennem de fem onde aar

»Her er London! B.B.C. sender til Danmark!« — Aandehullet ud mod den frie verden. — »Vi har en særmelding: Hilsen til —«

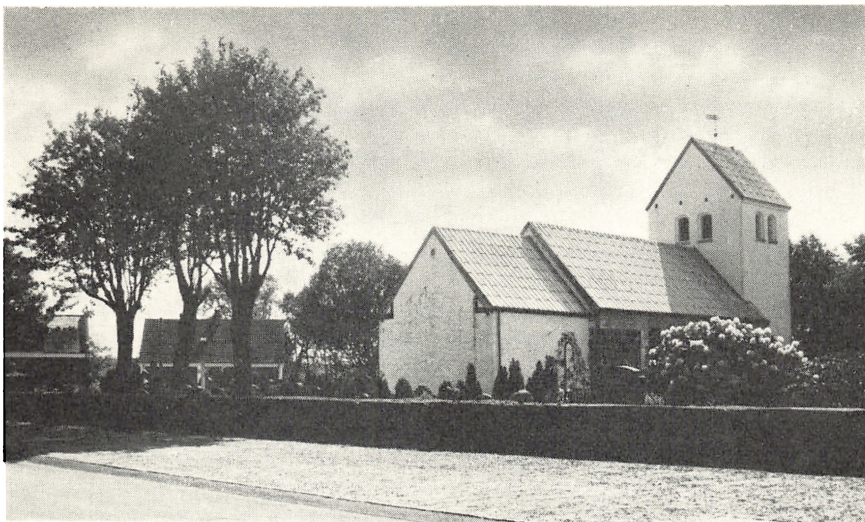
Flere tunge drøn. Og mange riffelskud.

Harmen og afmagten fra d. 9. April vokset ud til vilje og handling. —

Saaledes sled det sidste af de fem onde aar sig i stigende spænding hen imod udfrielsen.

Mindesten rejst ved Lindbjerg Mejeri.

Hoven kirke.

Udfrielse og oprydning

»... OG LANDET BLOMSTRED
I RØDT OG HVIDT ...«

KUN DE, der gennemlevede d. 9. Aprils forsmædelse og lammende afmagt, kan fuldt ud fatte den bundløse, jublende glæde, der som en bølge af lys og lyksalighed slog ind over det danske folk ved udfrielsesbudskabet d. 4. Maj 1945.

Vi har det i øret endnu, baade ordene og tonefaldet, glæden der lyste igennem:

»Her er London. — B.B.C. kalder Danmark.« — Der følger nogle nyheder uden større spænding. Saa afbryder redaktør Johs. G. Sørensen: »Et øjeblik!« — Lidt efter er hans stemme der igen:

»Montgomery har i dette øjeblik meddelt, at Tyskerne i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig.« —

Nej, ingen i dag fatter, hvad vi den aften følte og oplevede: En ufattelig glæde og lykkefølelse, hvis lige kun opleves en enkelt gang i hvert

Udfrielse og oprydning

aarhundrede — maaske ikke engang det. Vi kan ikke finde bedre udtryk end en strofe fra Mads Niensens lille skønne digt:

»... *Og landet blomstred i rødt og hvidt.
Og det var foraar, og Danmark frit!*«

Som sorgen og harmen d. 9. April virkede lammende og ligesom tog glæden ud af arbejdet og hverdagen, saaledes virkede jubelen over freden og friheden nu løftende og samlende.

Man trængte til at være sammen med landsmænd for at dele glæden med andre. — Og midt i den jublende glædesrus ramte sorgen des haardere, der hvor den slog ned:

Netop under glædesstormen, aftenen den 4. Maj kom en ensom mand cyklende fra Grimstrup til Varde — pastor Lilleøre, for med skaansomme ord at fortælle Gerda og redaktør P. Friis, at deres søn, Mogens Friis, denne straalende begavelse, i gaar d. 3. Maj, var faldet i kamp mod Hipofolk i København. —

Han var kun 19 aar, student med udmærkelse fra Esbjerg 1944. Aktivt med i modstandskampen fra 1943. Alle vi, der kendte ham, saa hen til ham og hans fremtid med store forventninger, hvad den lille digtsamling han efterlod sig, fuldtgyldigt underbygger. —

Alt slettet ud ved et skud fra et baghold. — Den sorg, der rammer pludseligt, mens et helt folk jubler af glæde, maa føles mangedobbelt tung.

OPRYDNING

Den mest frydefulde glæde som det bitreste savn varer ikke ved gennem alle dage. Hverdagen melder sig med sine krav. Efter udfrielsen var kravet, der trængte sig paa: Oprydning efter besættelsens grænseløse svindele og svineri med værdier.

Denne oprydning blev allerede indledet selve natten mellem d. 4. og 5. Maj. Det var de folk, der i ly af Gestapos terrorbander havde levet højt af deres landsmænds udplyndring og nød. De blev nu indfanget for at staa til ansvar for deres landesvig.

Maaske blev der her i glædes- og sejrusrusen gjort fejlgreb, og maaske

blev der taget unødigt haardt paa smaasyndere, hvis fejltrin ikke burde vejes efter lokalt maal, men mere i forhold til helheden? Det kan man 25 aar efter beklage.

Mere er der dog grund til at undres over, at der ikke ud fra indeklemt harme og hævntrang skete langt værre ting. Vi maa forbavses over den disciplin, der holdt frihedskæmperne i ave, saa de kun handlede efter ordre, der blev givet ud fra køligt overlæg.

Oprydningen blandt fjendens haandlangere, medløbere og profitjægere var det første, der gennemførtes, fordi folkeviljen krævede det.

Det næste ud fra nødvendighedens krav var at faa ryddet op i vejspærringer, pigtraadsspærringer og minefelter. Det var ogsaa tvingende nødvendigt at faa samling paa de store mængder vaaben, ammunition og al tænkelig udrustning, der i depoter og mange andre steder laa og flød efter den slagne tyske hær.

Det var tit mærkelige forraad, Tyskerne havde samlet sammen. Især i krigens sidste aar, da Værnemagten forberedte sig paa at holde Jylland som det sidste fort, førte de en mængde udrustning og ammunition hertil.

I et depot i en plantage mellem Ansager og Aalling fandt man saaledes flere vognladninger farvede signallys og lysraketter. Det er muligt, lageret var bestemt til fordeling over hele Jylland, men det var nu havnet her. Det er ogsaa muligt, vældige mængder lysspor og signalblus rettelig burde være afleveret samlet for at blive destrueret? Nu kom denne særegne form for ammunition en hel egns ungdom tilgode. Ved hjælp af særlige til dette formaal egnede pistoler kunne disse lyssignaler skydes til vejrs, hvor de foldedes ud i mangefarvede ildblomster, der ud fra farve og varighed havde sit at melde til de troppeenheder, der spejdede efter signalet.

— Gaa til angreb! — Artillerihjælp ønskes! — Læg ilden længere frem! — Gaa tilbage! — —

Da antallet af signalpistoler ikke var i forhold til signalpatronernes mængde, fandt man snart paa andre maader til affyringen. Og sommeraftnerne i 1945 stod i tegnet af glimtende, straalende, mangefarvet festfyrværkeri.

En biltur fra Frihedsfesten paa Isbjerg ved Varde og til Krusbjerg Sct. Hansaften 1945 er et minde om en lys midsommernat, da hele Vestjylland blomstrede ud i festligt fyrværkeri af broget farvede signallys og faldskærmsblus. — Uden hensyn til deres tyske militære tydning, flammede de her som et tegn paa glæde og triumf over udfrielsen fra tysk vold og tvang —

En oprydning, som trængte sig paa, og var meget krævende og meget vanskelig, var at faa orden og redelighed paa alle de løsgaaende penge, der truede hele vort økonomiske system med omvæltning.

Omkr. 12 milliarder havde tyskerne pumpet ud fra Den danske Nationalbank og ind i omsætningen. Og det var ikke blot skattevæsenet, der ønskede kontrol med disse løsgaaende, tit vildfarende pengeværdier, men hele samfundssystemet led under pengeforringelsens usikkerhed.

Denne oprydning gennemførtes ved pengeombytningen d. 24. Juli 1945. For de fleste betød denne pengeombytning med forudgaaende kontrol og afstempling af værdipapirer, at de fik nye pengesedler for gamle. For enkelte derimod var det dommedag over gyldne velstandsdrømme.

Hvem kan vel gøre op, hvor græmmelsen sved mest pinefuld, enten for den mand, der lod opgørelsen gaa sin gang til den bitre afslutning med konfiskation af overskydende værdier og en kraftig bøde oven i buketten. — Eller den mand, der i enrum gjorde op med sig selv og sin altfor store formue og saa lod de overskydende penge og obligationer forsvinde i centralfyret!

En smærtefuld afslutning paa en drøm om velstand. Men pengesæneringen og kontrol med penge og værdier var et tvingende nødvendigt led i den store oprydning efter Tyskernes uhyggelige fallitbo.

SPAREKASSEN UDBYGGES

Lidt efter lidt, ikke i løbet af et par aar, men op gennem 1948 naar det danske samfund igen frem til nogenlunde stabile forhold. Der bliver igen varer at købe og mulighed for at reparere eller bygge nyt. De tømte

Udfrielse og oprydning

lagre fyldes lidt efter lidt. De krigsdrevne virksomheder paa land og i by trænger haardt til at blive rettet op eller fornyet.

De mindre formuer, der reddedes gennem pengesaneringsens naaleøje, strækker ikke langt til den genopbygning, som nu forestaar.

Igen er der trang til at laane. Og naar der er brug for udlaan, kan der igen gives renter af indskud. Det ene følger ud fra det andet som led i samfundets tandhjuls mekanik. Værket begynder atter at virke og kører lidt knirkende videre.

Der gennemføres paa generalforsamlingen d. 10. Juli 1950 en vedtægtsændring, som sætter garantiandelene op fra 200 kr. til 500 kr. Man har lært at regne med større tal end forhen, og det slaar igennem baade her og der.

Saaledes er der paa mangfoldige omraader vidnesbyrd om, at oprydningen er ved at være overstaaet, og genopbygningen og udbygningen er nu i fuld gang.

Friluftsscenen i det smukke anlæg ved Hejbøl Knap.

Ungdomsopsparing

TYENDESPAREFORENINGEN

FOR DE GAMLE slægter, der var med til at rejse de første sparekasser, var sparetanken ikke blot et rent økonomisk formaal, men i lige saa høj grad et etisk og moralsk spørgsmaal. At faa ungdommen og smaakaarsfolk til at indsætte i sparekassen de smaasummer, der ellers tit blev drysset væk, var en god maade til at faa smaapenge til at virke samlet og gøre dem frugtbringende.

Og de unge tjenestefolk eller smaakaarsfolk, der gennem sparsommelighed naaede at faa en lille sum i sparekassen, fik derved øget selvtilid og ligesom mere tryghed overfor fremtiden. De menneskelige værdier, der herved skabtes, var maaske mere afgørende end selve sparepengene.

Det er disse ideelle synsmaader, der ligger bag oprettelsen af de første tyendespareforeninger. Den første her i Jylland var »Skodborg og Vand-

fuld Herreders og Lemvig Købstads Tyende- og Arbejderforening«, stiftet 1886. Og der kom snart flere lignende foreninger.

Det var en ide ret efter Niels Uhds sind. I 1889 tog han sagen op og sammen med lærer N. Christensen, Tistrup, og sognefoged for Ansager, Jens Christensen, Krongaard, stiftede de »Øster Herreds Tyendespareforening«, med Niels Uhd som formand.

Foreningens ideelle og filantropiske formaal kommer tydeligt til orde i vedtægternes første §, formaalsparagraffen.

»Foreningens formaal er:

At formaa tyende og dermed ligestillede arbejdere til sparsommelighed, særlig med den erhvervede arbejdsfortjeneste. At aabne dem let adgang til sikker anbringelse af deres sparemidler til den højest mulige rente.

At præmiere flittige sparere.

At hjælpe sparerne til at skaffe sig hus og hjem, ved at støtte dem med raad og daad, naar de begærer dette.«

Foreningen omfattede Øster Herreds sogne: Ølgod, Ansager, Hodde, Tistrup, Thorstrup, Horne samt Strelluf sogn i Nørre Herred. Med disse sognes tre sparekasser: Ølgod, Ansager og Tistrup sparekasse.

I foreningens præmierings-paragraf fastsættes bl. a.:

»Bestyrelsen uddeler præmier til foreningens medlemmer efter følgende regler: At vedkommende i de sidste 3 aar har været medlem af foreningen og har været indskyder de sidste 2 aar«. —

»Bestyrelsen fastsætter hvert aar, hvormeget der kan anvendes til præmier. Dette fordeles saa mellem de medlemmer, der opfylder ovenstaaende betingelser, i forhold til de paa deres sparekonti indvundne renter, dog saaledes, at renten af den sum, der indestaar paa et enkelt medlems konti ud over 800 kr. ikke medregnes, og renten kun kommer i betragtning af selverhvervede indskud og ikke af, hvad der er tilfaldet vedkommende ved arv, gave el. lign.«

Ungdomsopsparing

Til denne paragraf er der i 1902 og i 1918 tilføjet et par nye bestemmelser og vejledende udformninger:

»... For tyende, der en gang har naaet højeste præmie, kan der kun tildeles med halv størrelse til de øvrige præmier.

Præmierne fordeles procentvis med det halve af bestyrelsen og den anden halvdel af repræsentanterne ...«

Tyendespareforeningen blev ledet af en bestyrelse paa 3 mand og et repræsentantskab paa 16 mand. De tre sparekasser gav indberetning i seperat indlaansprotokol (kassebog) over bevægelserne paa afdelingens forskellige konti.

Som formænd for Øster Herreds Tyendespareforening har følgende fungeret i de 53 aar, foreningen virkede i sin oprindelige form:

Niels Hansen Uhd, Ølgod	1889-1908
Lærer Jens Olesen, Hauge	1908-1913
Gaardejer Jeppe Frandsen Pedersen, Strelluf	1913-1920
Gaardejer Niels Pallesen, Galtho	1920-1921
Lærer I. P. Hansen, Skovlund	1921-1929
Gaardejer Peder Helt Hansen, Skovlund	1929-1942

Der ydedes statstilskud til foreningen. Og de tre sparekasser gav hvert aar et tilskud, som i lighed med de andre filantropiske gaver blev bevilget paa sparekassernes generalforsamling. I mange aar ydede Ølgod sparekasse 800 kr. Det blev 1941 forhøjet til 1000 kr. og allerede næste aar, foreningens sidste, sat op til 1200 kr.

Enkelte private gav ligeledes mindre tilskud til Tyendespareforeningen for at støtte denne særlige form for opsparing. Det bør saaledes nævnes, at de tre søskende fra Krusbjerg: Mette, Gravers og Niels Chr. Graversen med særlig velvilje fulgte denne afdeling. Foruden aarlige mindre tilskud er der for mange aar siden ydet 500 kr. (den gang et meget stort beløb). Og selv om afdelingen nu er ophævet, var der i N.

Chr. Graversens Testamente skænket et beløb paa 1000 kr., hvor de aarlige renter af en fond skulle fordeles til flittige sparere.

De, som har kendt de tre søskende, kan nikke genkendende til det livssyn, som særtegnede disse tre: Arbejdsomhed, nøjsomhed, sparsommelighed, de gamle bondeegenskaber, der, ud fra nødvendighedens haarde lov, sattes højt i deres barndomshjem, og som fulgte dem livet igennem. Ad den vej blev de forholdsvis velhavende. Men altid var de villige til hjælp. — Hjælp til selvhjælp. — Sparetanken var for dem en ide og en samfundssag, som de med glæde støttede.

Øster Herreds Tyendespareforening var gennem de 53 aar, den virkede en værdifuld hjælp og løftestang for ungdommens fremtidsmuligheder. Men efterhaanden voksede tiden og udviklingen fra denne opsparingsform. Pengerigeligheden, de langt større indtjeningsmuligheder, samt en stadig skærpet kontrol og øgede krav til administration virkede samme vej, saa tyendespareforeningerne kendtes forældede og afbrugte.

Ved et cirkulære af 28. Jan. 1942 fra Handelsministeriets Sparekassetsyn opstilledes der for opnaelse af statstilskud en hel del skærpede regler for administration af disse tyendespareforeninger. Regler, der muligvis var baade gennemtænkte og gavnlige, men alligevel føltes hæmmende for en sund videreførelse af tyendespareforeningerne efter deres hidtidige virkemaade.

Et enkelt lille træk kan tegne, hvordan man praktisk tog paa tingene uden større højtidelighed. Gaardejer Peder Helt Hansen, Skovlund, der var formand for Ø. Hs. Tyendespareforening fra 1929 til 1942, fortæller:

»Jeg fik jo listerne til kontrol fra de øvrige bestyrelsesmedlemmer og repræsentanter. Ved at gennemgaa disse lange lister fra een af repræsentanterne lagde jeg mærke til, at flere af de, der stod paa listen, var døde for aar og dag siden.

Jeg sae da til vedkommende repræsentant: »Jeg synes, Du tar medlemmerne lidt nøje med, der er flere opført, som er døde. Tror Du, de fortsætter med at spare op?«

»Ja, hvem ved,« sae han. »Sparsommelighed ka blive til en vane. Og

en indgroet vane er sejglivet. — Men ser Du, jeg har ikke tid til at sidde og skrive disse her lange lister, saa faar jeg en gammel degn til at lave listerne. Det faar han en daler for. Men til den pris ka man da ikke forlange at faa alle de døde sorteret fra. Lad dem bare staa i listerne, de protesterer saamænd ikke, selv om de ikke faar præmie!« — — —

EGNE HJEM

Det foran omtalte cirkulære af 28. Jan. 1942 fra Handelsministeriets Sparekassetilsyn var sikkert en medvirkende aarsag til, at sparekassernes ledende mænd i 1942 gik ind for at forny de gammeldags tyendespareforeninger og ændre dem efter nyere tids forhold.

Den gamle forening ophævedes i 1942. Derefter fik hver af de tre sparekasser oprettet en afdeling under navnet: »Spareafdeling for oprettelse af egne hjem«, ved medlemskab knyttet til afdelingen for hele Jylland.

Vedtægternes § 1, formaalsparagraffen, adskiller sig mere i ordvalget end i selve maalsætningen fra formaalsparagraffen for tyendespareforeningen.

»Spareforeningens formaal er:

at lære unge at spare midler til eget hjem, egen virksomhed og egen forsørgelse, ved at modtage indskud til frugtbargørelse og derved at støtte bestræbelser for oprettelse af nye selvstændige hjem og virksomheder.«

I § 3 trækkes linjerne for ledelsen:

»Spareafdelingen ledes af sparekassens tilsynsraad og direktion, jfr. de for sparekassen af Handelsministeriet under 7.-3.-1938 stadfæstede vedtægter.«

Der førtes stadigvæk et særligt regnskab for afdelingen, ved den aarlige indberetning dog kun i sammendrag. Men præmiefordeling og tilskud foregik stadig efter samme mønster som oprindeligt.

Ungdomsopsparing

Selve ordningen ophørte i 1956 som en følge af renteaftalen mellem sparekasser og banker, hvorefter der ikke maatte ydes særlige præmier for opsparing, i hvertfald ikke efter de da gældende regler.

Ølgod Sparekasse opretholder dog stadig denne særlige afdeling for unge sparere som en underafdeling af indlaansmidler paa 6 mdrs. opsigelse, dog med den forskel, at man gjerne ser de indskudte midler anvendt i de øjemed, hvortil opsparingen oprindeligt foretoges: eget hus, egen bedrift, forbrugsgoder, der rækker ud over dagen og vejen.

Da afdelingen ophørte i 1956, fandt ledelsen det naturligt at gruppere antallet af »Egne hjem» sparere i aldersklassen 18-30 aar, og derfor er kontoantallet i 1966 kun skønsmæssigt ansat.

Ogsaa under moderne bogholderisystemer har sparekassen holdt fast ved afdelingen for at kunne følge saldoen og det aarlige indskud. Det kan nævnes, at der i 1966 blev hævet ialt 3.147.000 kr. saaledes at fremgangen kun er rentetilskrivningen. Man maa dog regne med, at mange unge har anvendt de skattebegunstigede opsparingsformer, sikkert med en sum omkr. 1/2 mill.

Fra tyendespareforeningen og siden afdelingen: »Egne hjem» kan følgende tal vise udviklingen:

1889:	117 konti.	Aarlig opsparing	5.443 kr.	Saldo	36.198
1912:	413 konti.	Aarlig opsparing	45.178 kr.	Saldo	183.645
1920:	961 konti.	Aarlig opsparing	314.259 kr.	Saldo	608.711
1927:	1.062 konti.	Aarlig opsparing	160.382 kr.	Saldo	916.946
1938:	1.745 konti.	Aarlig opsparing	234.000 kr.	Saldo	1.825.000
1945:	2.656 konti.	Aarlig opsparing	379.546 kr.	Saldo	2.943.456
1956:	2.923 konti.	Aarlig opsparing	969.716 kr.	Saldo	3.877.255
1966:	1.500 konti.	Aarlig opsparing	3.469.000 kr.	Saldo	6.477.085

Hoven gamle vandmølle.

De ledende og de tjenende

FRA EEN TIL MANGE

GENNEM de første 40 aar af Ølgod Sparekasses virksomhed var der kun een enkelt mand: Niels Hansen Uhd, baade til at lede og tjene. Han bestred hvervet baade som formand, bogholder, kasserer, kontorist m. m.

Omsætningen var ikke større og administrationen ikke mere indviklet, end en enkelt mand, Niels Uhd, opvokset og sammenvokset med sparekassen gennem de mange aar, var i stand til at røgte de forskellige hverv, som der siden blev mange om at passe.

I Niels Uhds sidste leveaar, da omsætningen voksede, fik han nu og da lidt hjælp af svigersønnen, Peder Rich, og sognefoged Tinus Bruun passede kassererposten.

Det var dog først ved Niels Uhds død og sparekassens flytning til Ølgod by, at de forskellige poster blev udskilt. Formands- og bogholderposten forblev dog foreløbig samlet og overtoges af sogneraadsformand,

De ledende og de tjenende

gdr. Gravers Birkmose, Grønlund, til 1915, da han afløstes af sogneraadsformand, amtsraadsmedlem, gdr. Jens Møller Kristensen, Egknud. Han afløses 1921 af husmand Jørgen Pallesen, Egknud, der var en kendt foregangsmand inden for husmandsbevægelsen.

Formandsposten og bogholderstillingen er nu udskilt. 1929 vælges sogneraadsformand, amtsraadsmedlem, sagfører H. H. Aarrebo til formand for tilsynsraadet. Den stilling han til gavn for baade sparekasse og egn udfyldte til sin død 1962.

Ved sagfører Aarrebos død valgtes næstformanden, fhv. gaardejer Kr. Møller Kristensen, til formand for tilsynsraadet. Han var som mangeaarig formand for Ølgod sogns gensidige brandassurance vel indøvet i administration og organisationsforhold, saa han var velegnet til sammen med direktionen at lede den nu ret store sparekasse.

Hvordan de ledende og de tjenende indenfor sparekassen er fornyet gennem aarene, gir de gamle forhandlingsprotokoller overblik over.

Paa generalforsamlingen d. 12.-8.-1930 valgtes mejeribest. N. F. Kristensen som tredje revisor i stedet for sagfører Aarrebo, der i 1929 blev valgt til formand.

Ved næste generalforsamling d. 12.-8.-1931 blev Niels Egknud valgt til revisor.

Sognefoged Tinus Bruun trak sig paa grund af sygdom tilbage fra tilsynsraadet paa generalforsamlingen d. 28.-7.-1933. I hans sted valgtes gdr. Laurids Laugesen, Lindbjerg.

Ved et bestyrelsesmøde d. 17.-1.-1934 meddeles, at kassereren, Peder Rich er syg. Man vedtar i hans sted at leje mejeribestyrer Kristensen, Ølgod, for 6 kr. pr. arbejdsdag.

Paa generalforsamlingen d. 15.-8.-1934 trækker tømmerhandler Hans Sindberg sig tilbage fra bestyrelsen paa grund af sygdom. I hans sted vælges gdr. Knud Nielsen, Medum. Uddeler Fr. Riis, Lindbjerg, blev valgt til revisor med Aug. Johnsen som suppl.

D. 7.-3.-1935 holdes ekstraordinær generalforsamling ang. personale-spørgsmaalet. Kasserer Peder Rich er død. Man forhandler om at antage en lærling til hjælp i sparekassen. Og d. 13.-3.-1935 antages Osmund Osmundsen, Ølgod, som lærling. D. 28.-9.-1938 flytter Osmundsen, i

fuld forstaaelse med sparekassen, over til Varde Bank, Ølgod, hvor han gennem en lang arrække har virket som en skattet og meget afholdt kasserer.

Paa generalforsamlingen d. 24.-7.-1935 valgtes mejeribestyrer N. F. Kristensen til bestyrelsen i stedet for afd. Peder Rich.

Gdr. Jens Sørensen, Gammelgaard, døde d. 30.-8.-1936. Uddeler Fr. Riis, Lindbjerg overtar posten som kasserer fra d. 1.-10.-1936.

Ved et bestyrelsesmøde d. 3.-9.-1937 vedtog man at holde sparekassens generalforsamlinger skiftevis paa Afholdshotellet og Hotel Ølgod.

Paa generalforsamlingen d. 9.-6.-1937 vedtoges det at ændre navnet til »Ølgod og omegns spare- og laanekasse.« — Paa samme generalforsamling valgtes møbelsnedker Aug. Johnsen og mejeribestyrer Ejnar Jensen, Lindbjerg, til revisorer.

Ved bestyrelsesmødet d. 30.-10.-1937 mødte for første gang det af Handelsministeriet d. 13.-10.-1937 udnævnte medlem af tilsynsraadet, sogneraadsformand gdr. Niels Johannesen, Grønlund.

Paa generalforsamlingen d. 8.-6.-1938 valgtes boghandler H. Nielsen, Ølgod, ind i tilsynsraadet i stedet for fhv. mejeribestyrer N. F. Kristensen, der nu som bogholder er blevet medlem af direktionen.

D. 28.-10.-1938 antages Børge Christensen som elev fra 15. Oktbr. Der var 6 ansøgere. — — Mon Børge Christensen den gang drømte om at tjene sig op til direktør for sparekassen?

Efter kasserer F. Riis's død d. 12. Febr. 1939 blev pladsen opslaaet ledig. Blandt de indkomne 46 ansøgninger valgte tilsynsraadet første-mejerist Jørgen Nielsen, Lindbjerg, som kasserer fra d. 1.-4.-1939.

Jens Møller Kristensen trækker sig paa grund af sygdom tilbage fra tilsynsraadet ved generalforsamlingen d. 4.-6.-1940. I hans sted vælges sønnen, gdr. Kr. Møller Kristensen, Egknud.

Paa generalforsamlingen d. 3.-6.-1942 vælges Ejnar Jensen og Aug. Johnsen til revisorer med Niels Egknud som suppl. Til statsautoriseret revisor valgtes J. P. Clausen, Esbjerg.

Knud Nielsen, Medum, døde d. 14.-6.-1947. Paa generalforsamlingen d. 28.-6.-1947 valgtes i hans sted gross. Emil Enevoldsen, Ølgod. Niels Egknud valgtes til revisor med Andr. Mikkelsen som suppl.

De ledende og de tjenende

Paa grund af sygdom fratræder N. F. Kristensen posten som bogholder d. 1.-11.-1947. Samme dag overtager Børge Christensen stillingen som direktør.

Ligeledes paa grund af svigtende helbred trækker boghandler H. Nielsen, Ølgod, sig ud af tilsynsraadet d. 27.-5.-1948. Paa generalforsamlingen d. 19.-6.-1948 vælges i hans sted gdr. Jens Pallesen, Gammelgaard. Man forhandler om oprettelse af filialer i Lyne, Horne og Skovlund. Det videre fornødne overlod generalforsamlingen til tilsynsraadets afgørelse.

D. 18.-8.-1948 paa et møde i tilsynsraadet antages Georg Pagaard, Asp, som tillidsmand ved den ny filial i Horne. Ved filialen i Lyne antages gdr. Berg Johnsen, Glibstrup. Og d. 2.-5.-1954 vedtager man at aabne en filial i Strelluf med sognefoged Jørgen Rasmussen som tillidsmand.

Og paa et nyt møde d. 12.-1.-1949 kan der bydes velkommen til Handelsministeriets nye tilsynsførende, sogneraadets formand Søren Hejbøl Pedersen.

Tidligere bogholder N. F. Kristensen døde d. 29.-9.-1949.

Frede Møller Kristensen antages som elev fra d. 1.-7.-1952.

Laurids Laugesen dør efter 20 aars medlemskab af tilsynsraadet. I hans sted vælges paa generalforsamlingen d. 24.-6.-1954, Ole Graversen, Adsbøl.

Paa generalforsamlingen 29.-6.-1955 mindes formanden boghandler H. Nielsen, der er afgaaet ved døden.

Assistent Aage Pedersen udnævnes til bogholder, og frk. Else Hansen til kasserer, fra 1. April 1956.

D. 1.-4.-1957 antages Aksel Pedersen som elev. Blev senere fuldmægtig og fratræder 1.-9.-1966 for at overtage en stilling som bogholder i Aabybro sparekasse.

Paa generalforsamlingen d. 20.-6.-1956 trak Mikkil H. Mikkelsen sig tilbage fra tilsynsraadet. I hans sted vælges sønnen Hans P. Mikkelsen.

Sognefoged Jørg. Rasmussen, Strellev-kontoret er afgaaet ved døden, og i stedet antages Hans P. R. Hansen.

Ruth Pedersen og Bente Østergaard Hansen antages som elever fra 1. April 1958.

De ledende og de tjenende

Paa generalforsamlingen d. 15.-5.-1958 vælges grd. Hans Nielsen, Hejbøl, til tilsynsraadet. Anders Mikkelsen, Ølgod, trak sig tilbage som revisor. I hans sted vælges mejeribestyrer Thomas Jensen, Lindbjerg.

Tidligere kasserer Jørgen Nielsen døde d. 10. Maj 1959. Formanden sagfører Aarrebo udtaler mindeord paa generalforsamlingen d. 20.-6.-1959.

Frk. Else Hansen fratræder som kasserer d. 1.-10.-1959. Og frk. Ellis Pedersen fratræder til d. 1.-1.-1960. — Assistent Holger Sørensen, Ølgod, tiltræder d. 1.-1.-1960.

Som elever antages fra d. 1.-4.-1960 Tom Møller Kristensen, Ølgod, og Henry Pedersen, Strelluf. Ligeledes antages som elev Anna Marie Andersen fra d. 1.-7.-1962. Og Erik Plauborg fra d. 1.-7.-1962. Fra d. 1.-8.-1963 antages Anna Kristensen, Ølgod, og fra d. 1.-2.-1964 Marianne Salmonsén.

SAGFØRER AARREBO DØR. NY FORMAND VÆLGES

Aar 1962 d. 26. Septbr. afholdt tilsynsraadet møde, hvor alle medlemmer var mødt. Næstformanden, Kr. Møller Kristensen, indledede mødet med følgende mindeord over den afdøde formand, sagfører H. H. Aarrebo:

»Tirsdag d. 11. Septbr. 1962 rygtedes det i Ølgod by, at sagfører Aarrebo var død i Italien. Saa vidt rygtet kom frem, gik flagene paa halv.

Sagfører Aarrebo og frue rejste først paa maaneden til Sicilien paa ferieophold og for at fejre Aarrebos 75 aars fødselsdag under rolige former. Han var ved afrejsen frisk som sædvanlig, saa dødsbudskabet kom overraskende.

Sagfører Aarrebo har været formand for tilsynsraadet fra 1929, og før han blev formand har han været revisor i sparekassen fra 1921 til 1929. Ialt crk. 41 aar i sparekassens tjeneste.

Sparekassen og sparesagen havde altid Aarrebos fulde interesse. Og han sparede sig ikke, hvis der var noget i forbindelse hermed, han ville støtte eller ønskede fremmet. Han orienterede garantierne omhyggeligt

De ledende og de tjenende

ved de aarlige generalforsamlinger om sparekassens forhold og om, hvad der ellers kunne have interesse. Aarrebo søgte altid at skabe rimelighed til alle sider, saa hverken sparere eller laanere skulle føle sig forurettet.

Sagfører H. H. Aarrebo har været Ølgod by og omegn og ikke mindst sparekassen en god mand.

Ære være hans minde.«

D. 26.-9.-1962 vælges Kr. Møller Kristensen ganske naturligt til formand. Søren Hejbøl Pedersen blev næstformand.

Der var kommen henvendelse fra Hoven om at oprette filial der i byen. Man vedtog at oprette kontor, saa snart man fik lokale sikret.

Paa generalforsamlingen d. 18.-7.-1963 valgtes som nyt medlem af tilsynsraadet, i stedet for afd. sagfører Aarrebo, direktør Hans Thyregod, Ølgod.

BYGGEPLANER

Ved et møde i tilsynsraadet d. 31.-10.-1963 nedsattes et byggeudvalg: formanden Kr. Møller Kristensen, næstformand Søren Hejbøl Pedersen og direktør Hans Thyregod. —

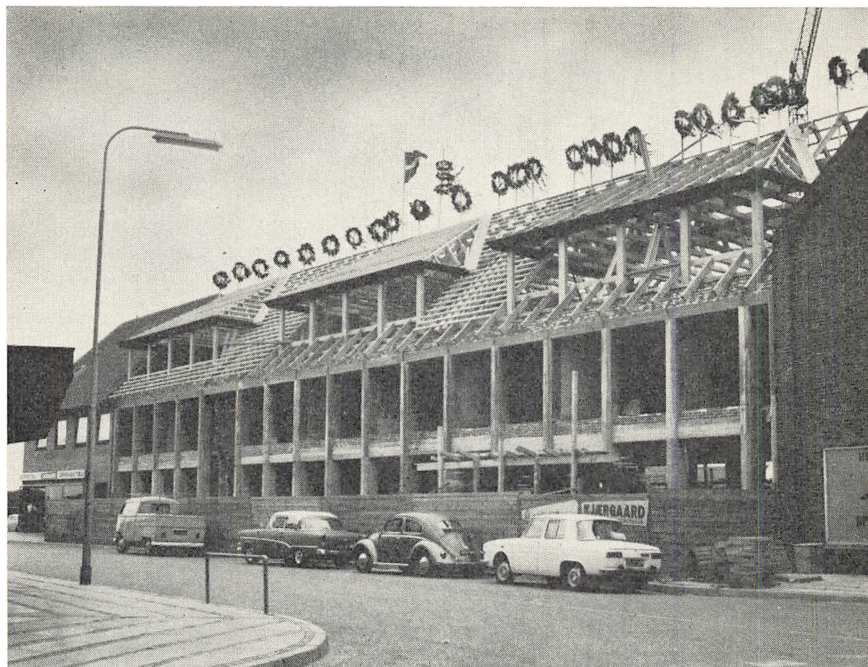
De forholdsvis nye lokaler i sparekassens smukke hjørneejendom var efterhaanden blevet for trange — ikke blot for kautionisterne! Man arbejdede derfor med planer om at udvide lokalerne ved ombygning. Ud fra disse planer nedsattes dette byggeudvalg.

Men paa et møde i tilsynsraadet d. 9. April 1964 forelaa der fra byggeudvalget et forslag om at stille planerne om ombygning i bero og i stedet forsøge køb af møbelhandler Jens Johnsens ejendom paa hjørnet af Storegade og den nye Torvegade for her at lade opføre en hel ny ejendom til sparekassen.

Paa næste møde i tilsynsraadet d. 23.-4.-1964 kan byggeudvalget meddele, at Jens Johnsens ejendom er købt med et betinget skøde med skæringsdato d. 1.-12.-1964.

Paa et møde d. 22.-7.-1965 møder vi nyt personale: Assistent frk. Edith Brodersen, uddannet i Varde Sparekasse, og eleverne Jens Verner Hansen og Svend Pedersen.

Forhandlingen paa generalforsamlingen d. 5. August 1965 drejede

Da kransene hejstes over Ølgod Sparekasses nye bygning d. 20. Juni 1967.

sig især om vedtægtsændringer, saaledes at tilsynsraadet udvides fra 7 til 9 medlemmer, og der sættes en aldersgrænse ved 67 aar. Valgperioden afkortes saaledes, at der afgaar 2 medlemmer hvert aar, første gang ved den første generalforsamling efter vedtægtsændringen.

Da sparekassens vedtægter kræver, at der for gyldig vedtagelse af vedtægtsændringer skal være mindst $\frac{2}{3}$ af garanterne tilstede var denne generalforsamling selv med 102 mødte garantier ikke beslutningsdygtig, saa der maa afholdes en ekstraordinær generalforsamling. — Derimod kan foretages valg. Og uddeler Nicolaj Riis vælges til revisor i stedet for Niels Egknud, der ikke ønskede genvalg.

Den ekstraordinære generalforsamling afholdtes d. 1. Septbr. 1965, hvor de forhandlede vedtægtsændringer vedtoges, som de var skitseret paa den ordn. generalfrs.

Paa et møde d. 28. Juli 1966 meddeles det fra Handelsministeriet, at mejeribestyrer Th. Jensen, Lindbjerg, er udnævnt til Ministeriets re-

De ledende og de tjenende

præsident i tilsynsraadet i stedet for Søren Hejbøl Pedersen, der afgang paa grund af aldersgrænsen.

Arkitekt Kjær, Ølgod, har udført skitsetegning til den nye sparekassebygning. Sparekassen har nu endelig skøde paa grunden, hvor de forskellige lagerskure, m. m. nu kan rives ned.

Arkitekt Kjær er bemyndiget til at samarbejde med Sparevirkes specialister samt ingeniør H. K. Lauridsen, Varde, til at lade udarbejde detailtegninger og konditioner til brug ved den offentlige licitation, som tænkes afholdt saa tidligt, saa haandværkerne faar en mulighed for at anvende vintertiden til det indledende byggearbejde.

Paa generalforsamlingen d. 30. Juli 1966 afgik Jens Pallesen paa grund af alder. I hans sted valgtes gdr. Chr. Sørensen, Gammelgaard. De to nye medlemmer af tilsynsraadet efter vedtægtsændringen blev grd. Jens Medum Nielsen, Lyne, og møbelhandler Tage Thomsen, Ølgod. Som ny lokal revisor valgtes uddeler Chr. Beck, Strelluf.

Ved et møde i tilsynsraadet d. 11.-8.-1966 blev direktør Hans Thyregod valgt til næstformand.

Med en lille festlighed paa byggepladsen fejredes Tirsdag d. 20. Juni 1967 kranshejsningen over de rejste tagspær paa sparekassens nybygning. Formd. Kr. Møller Kristensen, direktør Børge Christensen, arkitekt J. Kjær og flere af haandværkerne takkede for godt samarbejde og udtalte gode ønsker for arbejdet i sparekassens nye hus.

Paa generalforsamlingen d. 27. Juli 1967 afgang Hans P. Mikkelsen og Ole Graversen paa grund af alder. I deres sted vælges lærer Niels Chr. Madsen, Bounum, og grd. Peder Johannessen, Strelluf.

Sparekassens nybygning ca. 14 dage før indflytningen.

Sparekassens mænd gennem 100 aar

KUN 6 FORMÆND I DE 100 AAR

NAAR Ølgod spare- og laanekasse har haft en saa sund og kraftig udvikling op gennem aarene, da skyldes det selvfølgelig mange samvirkende forhold. En af disse aarsager er sikkert, at sparekassen gennem disse 100 aar kun har haft seks formænd.

Den, som sysler med sparekassens historie, fornemmer disse seks formænd som en rank rejsning op gennem sparekassens udvikling. Hver især har ud fra sine særlige anlæg givet sin indsats til gavn for helheden. Og helheden var sognets, byens, sparekassens sunde økonomiske vækst.

To af formændene tegner sig tilsammen for 72 aar af de 100. Den første formand, Niels Hansen Uhd for 40 aar fra 1868 til 1908. Og den næstsidste formand, sagfører H. H. Aarrebo, fra 1929 til 1962.

Det er forstaaeligt, at denne ensartethed i ledelsen har givet en fasthed og stabilitet over forretningsgangen, der fornemmes som en fast

linje gennem hele den stærke udvikling. En linje, der kort kan udtrykkes: Ikke blot fordel for den enkelte, men for helheden.

De øvrige fire formænd med kortere virketid (fra 6 til 8 aar hver) har fulgt denne linje og lagt den fast gennem opgangstider, krigsaar og krisetider.

Denne faste fremadskridende linje og et solidt egnspræg fremholdes ogsaa ved fornyelsen af ledelsen, der i mange tilfælde sker ved, at en søn gaar ind i og fortsætter sin fars stilling i sparekassens ledelse:

Da Jens Møller Kristensen trækker sig tilbage fra tilsynsraadet i 1941, vælges hans søn, Kr. Møller Kristensen ind i hans sted. Og begge vælges hver til sin tid til formænd.

Jørgen Pallesen var formand fra 1921-1929. 19 aar efter hans afgang vælges hans søn, grd. Jens Pallesen, ind i tilsynsraadet.

Grd. Jens Sørensen, Gammelgaard, sad fra 1921-1936 i ledelsen, dels som bogholder, dels som medlem af tilsynsraadet. I 1966 valgtes hans søn, Chr. Sørensen, Gammelgaard, ind i tilsynsraadet.

Grd. Knud Nielsen, Medum, var medlem af tilsynsraadet fra 1934-1947. Hans søn, Jens Medum Nielsen, Lyne, vælges som nyt medlem i 1966.

Da gdr. Mikkell H. Mikkelsen, Hjedding, trak sig tilbage 1956, vælges hans søn Hans P. Mikkelsen (Østergaard) til at fortsætte.

Mejeribestyrer Ejnar Jensen, Lindbjerg, var i en aarrække valgt til revisor. I 1966 blev hans søn, mejeribestyrer Thomas Jensen, Lindbjerg, af Handelsministeriet udpeget som ministeriets repræsentant i tilsynsraadet.

Det er givet, at en saadan rent generationsmæssig sammenhæng i ledelsen vil virke med til at skabe sammenhæng ogsaa inden for sparekassens forretningsform og udviklingens fremadskriden. — Det er sammenhængen i den gamle sognesparekasse, der stadig fortsættes og udvikles i den større egnessparekasse. —

De seks formænd gennem sparekassens første 100 aar tegnes her i korte rids — Niels Hansen Uhds levnedstegning findes i et af de foregaende afsnit.

Sparekassens mænd gennem 100 aar

Gaardejer Gravers Birkmose, St. Grønlund

Ved Niels Uhds død i 1908 faldt det ret naturligt, at hans efterfølger i sparekassen blev sogneraadsformand og gdr. Gravers Birkmose.

Aaret i forvejen (1907) var Gravers Birkmose indvalgt i tilsynsraadet. Og ligesom han i sin tid afløste Niels Uhd som formand for Ølgod sogneraad, saaledes afløser han nu Niels Uhds 40-aarige virke i sparekassen som formand og bogholder.

Gravers Birkmose er født i Ringkøbing d. 8. Juli 1849. I 1879 købte han den vel ansete gaard St. Grønlund. Gaardens anseelse faldt ret naturligt ogsaa paa den nye mand, især da man saa, at han var en dygtig og solid mand, der forstod at omgaas jord og dyr. Han havde desuden det, som folk satte pris paa: Et roligt tillidvækkende væsen og en solid fremtræden.

Han blev indvalgt i sogneraadet og blev formand i en aarrække. I 1907 trak han sig tilbage fra sogneraadet. Ved Niels Uhds død blev han formand og bogholder i sparekassen. Han var tillige medlem af Varde Banks bankraad.

Som sogneraadsformand blev han somme tider skyldt for at være lidt selvraadig og indstillet paa at føre sine egne ideer igennem. — Hvor meget, der ligger bag denne paastand, skal ikke her efterforskes. Kun skal tilføjes, at denne beskyldning for diktaturtilbøjeligheder meget let vil ramme den selvstændige og energiske leder, som sætter noget ind paa at gennemføre det nye, han anser for det bedste.

Inden for sparekassen mærkes dog intet til selvraadighed eller gnidninger i de 7 aar, Birkmose var formand.

1909 solgte han St. Grønlund til Niels Johannesen og flyttede til Ølgod. Han var medlem af Ølgod Sogns menighedsraad. Og et par aar var han formand for Ølgod Borgerforening. Han døde i Novbr. 1915.

Gaardejer Jens Møller Kristensen, Egknud

Den 9. August 1890 kom der en ny mand til Egknud. Han hed Bertel Kristensen og kom fra Agerkrog i Tistrup. Han havde købt gaarden ret Øst for Niels Uhds gaard.

Da han snart skulle giftes, gik han straks i gang med at pynte op inde

i stuerne, for at de kunne være rede til at ta mod hans unge brud. Først og fremmest skulle et par gamle alkovesenge ryddes ud. Der var i de senge født og død flere, end Bertel brød sig om at tænke paa. Et saadant indelukket sengeleje hørte fortiden til, altsaa skulle de væk snarest.

Det arbejde kostede ham livet. Ikke mange dage derefter blev han heftig syg og blev indlagt paa Varde sygehus angrebet af det, man den gang kaldte »Gastersfeber« (gastrisk feber), en form for Tyfus og meget smitsom.

Og saa mærkeligt formede det sig, at den dag, der var bestemt som hans bryllupsdag blev han begravet paa Tistrup kirkegaard.

Da gaarden i Egknud ikke i hast lod sig sælge, maatte en ældre bror ta til Egknud som gaardbestyrer. Det var tydeligt, at han kom til at passe gaarden vinteren over, derfor fik han sin søster, Marie, som husbestyrerinde, det gjorde opholdet ligesom lidt mere hjemligt. Men ellers tragtede han kun efter at slippe derfra snarest muligt. Overtage gaarden ville han slet ikke høre tale om. Den var forsømt, bygningerne gamle. Det var i det hele noget rod, især markplanen med de vidt spredte markskifter var ham stærkt imod.

Paa den tid var udskiftningen og flytningen af Morten Axelsens gaard ved at være afsluttet. Og det viste sig nu, at Niels Uhd ikke havde købt denne gaard for selv at faa mere jord, men for at faa sin markplan mere samlet og saaledes, at de andre gaarde i bolavet ogsaa kunne faa en bedre jordfordeling.

Da Jens Møller Kristensen i foraaet 1891 fik at vide, at han godt kunne faa det østlige stykke af Niels Uhds agermark imod at mageskifte med andre marklodder, ja, saa havde han ikke noget imod at overta gaarden og blive i Egknud.

Saaledes gik det til, at Jens Møller Kristensen blev bofast i Ølgod sogn til gavn for sognet og dets offentlige liv. For det viste sig, at netop Jens Møller paa mange maader blev arvtager efter Niels Uhd som leder inden for sognets kommunale, økonomiske og kulturelle udvikling. —

Jens Møller Kristensen er født i Agerkrog i Tistrup d. 14. Juli 1860. Søn af gdr. Kr. Bertelsen. Hans morbror var landstingsmand Niels Møller, Letbæk Mølle.

I de unge aar var Jens til Kræn Bertelsens med i skytte- og gymnastikforeningen og blev her een af lederne, var to gange paa Vejstrup højskole og levede som flertallet af datidens landbougdom og højskoleungdom et rigt og optaget ungdomsliv.

Lidt før, han egentligt havde tænkt sig, blev han ved brorens bratte død gaardejer i Egknud. Men var han halvvejs mod sin vilje blevet ejer af den stærkt forfaldne gaard, saa skulle den ogsaa rettes op og forbedres saa godt, det var muligt. Og dette arbejde gik den unge Jens Møller nu i gang med.

Maaske har han nu og da i de første aar længtes en smule tilbage til de glade ungdomsdage og det rige foreningsliv i Tistrup? Først da han i 1898 blev gift med Elisabeth Hansen fra Kathrinelund i Lindbjerg, blev hjemmet i Egknud et rigtigt hjem.

Ogsaa Lisbeth var ud af en gammel bondeslægt. Hun havde i ungdomstiden som Jens Møller faaet præg af højskolekulturen. Og hun blev ham en trofast medhjælp i arbejdet.

For arbejdet trængte sig paa nu, først med at faa den forfaldne gaard sat i skik, dernæst med de mange opgaver, der lagdes hen til ham. Hans standsfæller og sognefolk havde opdaget ham og betroede ham efterhaanden den ene tillidspost mere krævende end den anden.

I 1898 blev han indvalgt i bestyrelsen for Ølgod sogns brandkasse. Og i 35 aar, fra 1905-1940, var han foreningens formand. Fra 1901-1917 var han medlem af sogneraadet, sogneraadsformand fra 1907-1916. Formand for hjælpeekassen fra 1917-1933. Derefter i Menighedsraadet fra 1916-1934.

Fra 1916-1928 var han medlem af Ribe Amtsråd. Dette hverv førte mange andre tillidsposter med sig: I bestyrelsen for Varde-Grindsted jernbane og for Grindsted Amtssygehus. Endvidere var han medlem af Sandflugtskommissionen, Epidemikommissionen og Landvæsenskommissionen.

Ogsaa kulturelle og politiske sammenslutninger var Jens Møller med til at lede og præge. Han var formand for Ølgod skytteforening, formand for Lindbjerg foredragsforening.

Jens Møller var ud fra sit barndomshjem og fra sin ungdoms ople-

velser Venstremænd af hele sin overbevisning. Venstrevælgerforeningen i Ølgod førte en ret hensygnende tilværelse, indtil han i 1910-1915 blev formand, og igen 1918-1927. I disse aar naaede foreningen op paa godt 800 medlemmer og var den gang een af landets største Venstrevælgerforeninger.

I 1913 blev Jens Møller indvalgt i tilsynsraadet for Ølgod sparekasse, hvor han fortsatte, til han i 1941 afløstes af sin søn, Kr. Møller Kristensen. Fra 1915-1921 var han formand og bogholder for sparekassen. — Han døde i Novbr. 1941, godt 81 aar gammel.

Alle disse mange her nævnte tillidshverv og adskillige andre røgtede Jens Møller paa sin stilfærdige og retsindige maade efter sin bedste overbevisning, og netop derved vandt han sine sognefællers tillid som faa andre.

Husmand Jørgen Pallesen, Egknud

Man hører undertiden fremsat den paastand, at i et landsbysamfund vil en mands indflydelse for en stor del afhænge af hans gaards størrelse. Tilstrækkeligt mange td. ld. kan opveje dygtighed og evner.

Vil man gendrive denne paastand, kan man bl. a. henvise til husmand Jørgen Pallesen i Egknud. Han er et fuldtgyldigt vidnesbyrd om det modsatte. Med kun et husmandssted paa 14 td. ld. gav han en betydelig indsats i det offentlige liv og var i sin tid med til stærkt at præge udviklingen i sit hjem sogn.

Jørgen Pallesen er født i Hornelund, Horne sogn, d. 26. Jan. 1854. Han stammer fra en dygtig og virksom slægt. De var i hjemmet fire brødre, som hver for sig gjorde en god indsats for sig selv og for andre.

Sin brud fandt Jørgen Pallesen i sit hjem sogn. Og deres fremtidshjem fandt de i Egknud i Ølgod, hvor de købte et lille forsømt husmandssted med gamle bygninger.

Med stor faglig dygtighed drev de deres lille ejendom frem til et mønsterbrug med stor frugthave, der fik tildelt mange præmier og diplomer. Af sig selv gled Jørgen Pallesen ind i det faglige arbejde indenfor Husmands- og Landboforeningen. Han var saaledes i en aarrække dommer i konkurrencen mellem mark- og havebrug. Gennem sit eks-

empel og ved oplysende møder og bladartikler var Jørgen Pallesen med til at paavirke og vejlede mange af datidens unge husmænd.

Ogsaa paa anden maade havde hans standsfæller brug for ham: Han blev medlem af Ølgod sogneraad, formand for det private Alderdomshjem, tillidsmand i Den alm. Brandkasse, tilsynsførende i Plejehjemsforeningen m. m.

Det mest ansvarsfulde hverv, der tildeltes Jørgen Pallesen, var vel nok de 8 aar, 1921-1929, han var formand for Ølgod sparekasse i en vanskelig efterkrigstid og brydningstid.

Da ægteparret solgte jorden fra ejendommen, vedblev de at bo i hjemmet og pleje den smukke have.

Jørgen Pallesen døde i 1933.

Sagfører H. H. Aarrebo, Ølgod

Spørger nogen om hvem, der gennem den længste aarrække har virket i sparekassens tjeneste, da maa vi svare: Næst efter sognefoged Tinus Bruun, Nytofte, der var medlem af tilsynsraadet i 46 aar fra 1887-1933, har sagfører H. H. Aarrebo givet de fleste aar i sparekassens tjeneste: Som revisor fra 1921-1929 og som formand fra 1929 til sin død d. 11. Septbr. 1962. Ialt 42 aar.

Langt frem i tiden vil Niels Uhd og sagfører Aarrebo staa som de to mænd, der mere end nogen andre har været med til at forme og præge udviklingen inden for sparekassen. Det er disse to store personligheder, der rager frem af sparekassens historie og gir farve og præg til arbejde og maalsætning. —

H. H. Aarrebo er født i Aarre ved Varde d. 10. Septbr. 1887. Hans far var den paa egnen kendte gaardejer og sognefoged P. Hansen. Gennem udspring og opvækst var Aarrebo saaledes solidt rodfæstet i vestjydsk slægt og jord, noget, der siden i tiden var med til at præge hans indstilling til mange forhold og medvirkede til, at han blev mødt med en tillid, som menigmand sjældent rent umiddelbart tildeler en »prokurator«.

Efter sin juridiske eksamen fik Aarrebo ansættelse som fuldmægtig i Fjerritslev. Og omkr. 1916 begyndte han som ung sagfører i Ølgod og fik

snart oparbejdet en god forretning her. Som et udtryk for den tillid, han allerede som ung og ny borger i byen nød, kan nævnes, at han allerede i 1921, kun 5 aar efter sin ankomst, blev indvalgt i sogneraadet og straks valgt til formand, en post han paa fortrinlig maade udfyldte, til han i 1929 trak sig tilbage, fordi andet arbejde: Amdtsraadet, sparekassen, hans sagførerforretning tog al hans tid.

Ligeledes i 1921 blev Aarrebo valgt til revisor i sparekassen. Det blev indgangen til 42 aars værdifuld arbejde i sparekassens tjeneste.

For Aarrebo var sparetanken en samfundssag, ikke alene til gavn for den enkelte, men for hele samfundet. Det er opsparing af værdier, de enkelte borgeres opsparede smaasummer, der gir samfundet soliditet og mulighed for fremgang. —

Ud fra denne samfundsopfattelse maatte Aarrebo naturnødvendigt være i modstilling til de politiske magthavere, der ud fra socialøkonomiske teorier bevidst søger at svække og hæmme folks naturlige sparevilje.

Og lige saa naturligt var det for Aarrebo, at han ud fra den samme samfundsopfattelse ofrede en stor del af sin tid og sit arbejde paa at styrke og udvide sparekassens virksomhed og gøre vekselvirkningen mellem indskydere og laantagere saa frugtbringende som muligt.

Paa hver eneste af sparekassens generalforsamlinger lagde han garantierne paa sinde, at de tjente sig selv, deres egen og derigennem samfundet ved at indsætte deres penge i sparekassen.

I sin beretning paa generalforsamlingen d. 19. Maj 1960 sae Aarrebo bl. a.:

»... Aaret 1960 er jo et jubilæumsaar for sparekasserne, idet det er 150 aar siden, Danmarks første sparekasse saa dagens lys.

I den anledning vil der til efteraaret — ogsaa fra vor sparekasses side — blive rettet et fremstød for sparesagen. Det har jo den største betydning, at spareviljen bliver styrket, saaledes at de, der har evne til at spare op, ogsaa virkelig gør det til gavn for sig selv og for samfundet.

Og jeg synes, at de, der kan, maa se deres fordel ved at gaa til spare-

kassen med deres midler. Det giver penge til udlaan paa gode vilkaar — ogsaa til dem selv, naar de faar brug derfor.

Her er ingen aktionærer, der skal ha udbytte — kun administrationsomkostningerne skal betales. Tilmed yder sparekassen studielaan paa gode vilkaar og har en betydelig gavefond til sociale og kulturelle formaal. —

Derfor kære garanter, sæt jeres penge i sparekassen og opmunter jeres medhjælpere, venner og bekendte til det samme ...«

Sagfører Aarrebos beretninger paa sparekassens aarlige generalforsamlinger var ikke blot en grundig orientering om sparekassens øjeblikkelige likviditet og virksomhed. Men han tog som oftest langt videre sigte, gav gennemtænkte udredninger for de samfundsøkonomiske og politiske kræfters indvirkning paa vilkaarene for dagligdagens arbejde, prøvede paa at finde ind til aarsagerne bag de økonomiske strømninger, der af det arbejdende folk mærkes som opgang eller krise.

Der er mange, som optaget har lyttet til disse Aarrebos aarlige beretninger og har derigennem vundet bedre forstaaelse af sammenspillet i moderne samfunds indviklede mekanik.

Vi kan blot ta indledningen til Aarrebos sidste beretning paa generalforsamlingen d. 30. Juni 1962, faa uger før hans uventede død:

»... Jeg er ikke helt klar over, hvad der menes med »et godt aar« for en sparekasse? Men det maa vel navnlig kendetegnes ved god fremgang i indlaansmidlerne og prompte betaling af afdrag og renter, i det hele gode økonomiske forhold for sparekassens kunder. Det vil altsaa sige, at hvis det gaar godt for sparekassens kunder, hvad enten disse er sparere eller laanere, gaar det ogsaa godt for sparekassen, saa det bliver et godt aar.

Hvis denne betragtning holder stik, kan regnskabsaaret 1961-1962 vel ikke siges at være et godt aar for sparekassen ...«

Hvorfor det ikke kan kaldes et godt spareaar, begrundes Aarrebo med faa sætninger:

»... Saa længe den nuværende inflation er løbende og vel nok sti-

gende, og pengenes købekraft derfor aftagende, er der i nogen grad lagt gift for opsparingsviljen! ...«

Paa generalforsamlingen d. 6. August 1953 udtalte Aarrebo mindeord over en af tilsynsraadets afdøde medlemmer (Laurids Laugesen, 1933-1953):

»... Der fortælles et lille træk om vor store politiske fører I. C. Christensen, fra hans sidste leveaar, da han havde trukket sig tilbage fra politik. Der sad en dag i hans stue nogle gæster, som førte samtalen hen paa alle de fremragende og høje udmærkelser, som I. C. gennem sit politiske liv var tildelt.

Det fik I. C. til at trække en skrivebordsskuffe ud og vise gæsterne, hvad han her gemte: Ridderkors, Storkors og en vrimmel af udenlandske ordener prydet med diamanter og ædle stene.

»Men«, sae I. C. — »det er ikke nogen særlig tilfredsstillelse for mig at eje disse ordenstegn. Tilfredsstillelsen ligger først og fremmest i, at det arbejde, der var een betroet, og det virke, man har haft at udføre, er udført samvittighedsfuldt og saa godt, som evnerne har rakt«.

Disse I. C.s ord kan ogsaa passe paa Laurids Laugesen. Han har altid søgt efter bedste evne at udføre det arbejde, der blev ham betroet. Og derved blev han en god tjener i samfundet ...«

Dette lille træk og disse ord af Aarrebo kan vi med fuld ret laane for at bruge dem om sagfører Aarrebo selv:

»Han søgte altid efter bedste overbevisning, og saa vidt hans evner rakte, at udføre det arbejde, der blev ham betroet, godt og samvittighedsfuldt. Og derved blev han en god tjener i samfundet ...«

Fhv. gaardejer Kr. Møller Kristensen, Ølgod

Naar man sysler med Ølgod sparekasses historie gennem disse 100 aar, er det morsomt at lægge mærke til, hvorledes Ølgod Brandkasse (»Brandassurance-Forening for rørlige ejendele«, stiftet 1848) baade er forløber for sparekassen og har virket som en slags forskole for flere af sparekassens bedste mænd.

Det var inden for brandkassens ledelse, Niels Uhd i sin tid fandt frem til nogle af de grundregler for fællesskab, han siden udformede i spare-

Sparekassens mænd gennem 100 aar

kassens første statutter, og i 1882 i vedtægterne for Danmarks første andelsmejeri.

Jens Møller Kristensen gik samme vej: I 1898 valgtes han til bestyrelsen for Ølgod Brandkasse, fra 1905-1940 var han den ledende formand. Vi kan kalde det forskole eller noget andet, det er i hvertfald medvirkende til at forme indgangen til Jens Møllers arbejde i sparekassens tjeneste: Medlem af tilsynsraadet 1913-1941. Formand 1915-1921, sammen med hele hans store offentlige virke.

Da han i 1940 ønskede at slippe formandsposten i brandkassen blev denne overdraget til sønnen, gaardejer Kr. Møller Kristensen, der ligeledes aaret efter fortsatte i sin fars plads inden for sparekassens tilsynsraad for saa ved sagfører Aarrebos død 1962 at vælges til sparekassens formand.

Sparekassens kontor i Horne 1967.

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Formænd for tilsynsraadet

Sogneraadsformand, gaardejer Niels Hansen Uhd	1868-1908
Sogneraadsformand, gaardejer Gravers Birkmose	1908-1915
Amtsraadsmedlem, gaardejer Jens Møller Kristensen	1915-1921
Husmand Jørgen Pallesen, Egknud	1921-1929
Amtsraadsmedlem, sogneraadsfrm., sagfører H. H. Aarrebo	1929-1962
Gaardejer Kr. Møller Kristensen, Egknud	1962-

Direktører

Børge Christensen, Ølgod	1947-
--------------------------	-------

Bogholdere

Niels Hansen Uhd, Egknud	1868-1908
Gravers Birkmose, Grønlund	1908-1913

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Jens Møller Kristensen, Egknud	1913-1921
Jørgen Pallesen, Egknud	1921-1929
Jens Sørensen, Gammelgaard	1929-1936
N. F. Kristensen, Ølgod	1936-1947
Aage Pedersen, Ølgod	1956-

Kasserere

Niels Hansen Uhd, Egknud	1868-1908
Tinus Bruun, Nytofte	1908-1917
Peder Rich, Egknud	1908-1934
N. F. Kristensen, Ølgod	1934-1936
Fr. Riis, Lindbjerg	1936-1939
Jørgen Nielsen, Lindbjerg	1939-1956
Else Hansen, Ølgod	1956-1959

Medlemmer af tilsynsraadet

Gaardejer Niels Hansen Uhd, Egknud	1868-1908
Lærer N. T. Bruun, Ølgod	1868-1887
Gaardejer C. Knudsen Tranberg, Agersnap	1868-1903
Gaardejer Christen Hansen, Agersnap	1868-1903
Gaardejer Jes Hansen, Søndervang	1868-1914
Gaardejer Mads Chr. Poulsen, Mejlvang	1868-1907
Gaardejer Søren Christiansen, Medum	1868-1878
Gaardejer Hans J. Plauborg, Lindbjerg	1868-1878
Gaardejer Jørgen Hatting, Nørtarp	1878-1908
Gaardejer Morten Axelsen, Egknud	1873-1888
Købmand Thomas C. Jensen, Lindbjerg	1888-1901
Husmand Jørgen Pallesen, Egknud	1901-1929
Gaardejer Gravers Birkmose, Grønlund	1907-1915
Gaardejer Jens Møller Kristensen, Egknud	1913-1941
Sognefoged C. Martinus Bruun, Nytofte	1887-1933
Tømmerhandler Hans Sindberg, Ølgod	1908-1934
Gaardejer Peder Sørensen Rich, Egknud	1908-1934

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Gaardejer Jens Sørensen, Gammelgaard	1921-1936
Sadelmager Anton Sørensen, Ølgod	1914-1929
Gaardejer Mikkel H. Mikkelsen, Hjedding	1929-1956
Sagfører H. H. Aarrebo, Ølgod	1929-1962
Gaardejer Laurids Laugesen, Lindbjerg	1933-1953
Gaardejer Knud Nielsen, Medum	1934-1947
Mejeribestyrer N. F. Kristensen, Ølgod	1935-1938
Gaardejer Niels Johannessen, Grønlund (Handelsministeriets repræsentant)	1937-1948
Boghandler H. Nielsen, Ølgod	1938-1948
Gaardejer Kr. Møller Kristensen, Egknud	1941-
Grosserer Emil Enevoldsen, Ølgod	1947-1958
Gaardejer Jens Pallesen, Gammelgaard	1948-1966
Gaardejer Søren Hejbøl Pedersen, Agersnap (Handelsministeriets repræsentant)	1948-1966
Gaardejer Ole Gravesen, Adsbøl	1954-1967
Gaardejer Hans P. Mikkelsen (Østergaard)	1956-1967
Gaardejer Hans Nielsen, Hejbøl	1958-
Direktør Hans Thyregod, Ølgod	1963-
Mejeribestyrer Thomas Jensen, Lindbjerg (Handelsministeriets repræsentant)	1966-
Gaardejer Chr. Sørensen, Gammelgaard	1966-
Gaardejer Jens Medum Nielsen, Lyne	1966-
Møbelhandler Tage Thomsen, Ølgod	1966-
Lærer Niels Kr. Madsen, Bounum	1967-
Gaardejer Peder Johannessen, Strelluf	1967-

Revisorer

Gaardejer Niels P. Christensen, Egknud	1869-1875
Grd. Christian Hansen, Kathrinelund	1869-71, 1875-76 og 1878-1880
Gaardejer Chr. Laugesen, Egknud	1873-1874
Lærer N. T. Bruun, Ølgod	1870-1871
Købmand Th. C. Jensen, Lindbjerg	1876-1880
Gaardejer Jørgen Hatting, Nørtarp	1877-1879

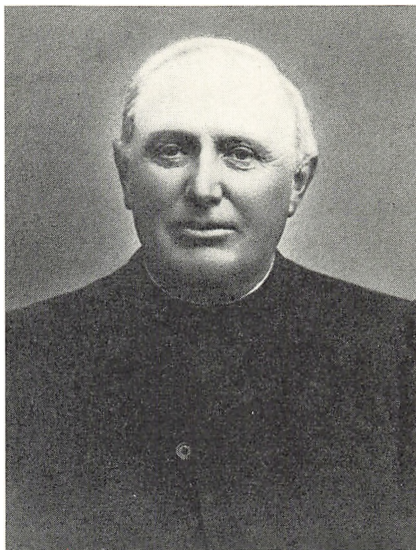
Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Landinspektør Thonnes Jensen, Bejsnap	1881-1891
Lærer Sindberg, Ølgod	1881-1918
Købmand I. P. Jensen, Ølgod	1891-1893
Mejeriejer C. Terndrup, Lindbjerg	1893-1901
Lærer C. Nørgaard, Lindbjerg	1901-1902
Gaardejer Hans Jørgen Pedersen, Ølgod	1901-1917
Gaardejer Jens Møller Kristensen, Egknud	1910-1915
Gaardejer Jens Sørensen, Gammelgaard	1917-1921
Møbelhandler Augustinus Johnsen, Ølgod	1915-1931
Sagfører H. H. Aarrebo, Ølgod	1921-1929
Købmand P. N. Knudsen, Ølgod	1921-1931
Mejeribestyrer N. F. Kristensen, Ølgod	1931-1934
Gaardejer Niels Egknud, Grønvang	1931-1937 og 1947-1965
Uddeler Fr. Riis, Lindbjerg	1934-1936
Mejeribestyrer Ejnar Jensen, Lindbjerg	1942-1956
Statsautoriseret revisor J. P. Clausen, Esbjerg	1942-1960
Statsautoriseret revisor Torben Oxbøll, Esbjerg	1960-
Rentier Anders Mikkelsen, Ølgod	1947-1958
Mejeribestyrer Thomas Jensen, Lindbjerg	1958-1966
Uddeler Nicolaj Riis, Lindbjerg	1965-
Uddeler Chr. Beck, Strelluf	1966-

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

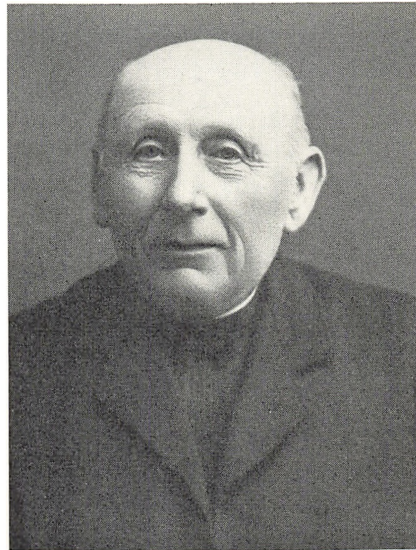
Niels Hansen Uhd

Gravers Birkmose

Jens Møller Kristensen

Jørgen Pallesen

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

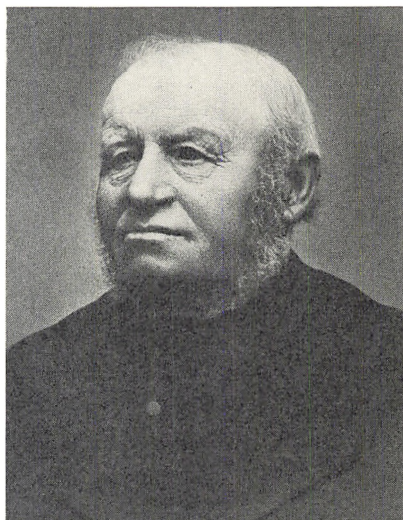
H. H. Aarrebo

Kr. Møller Kristensen

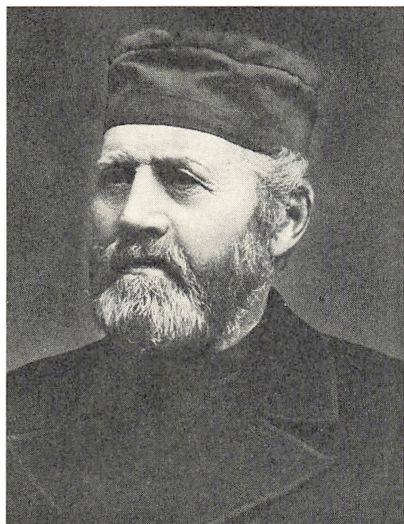

N. T. Bruun

Kr. Knudsen Traberg

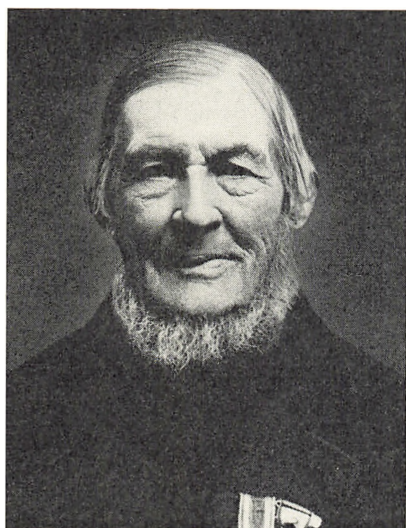
Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

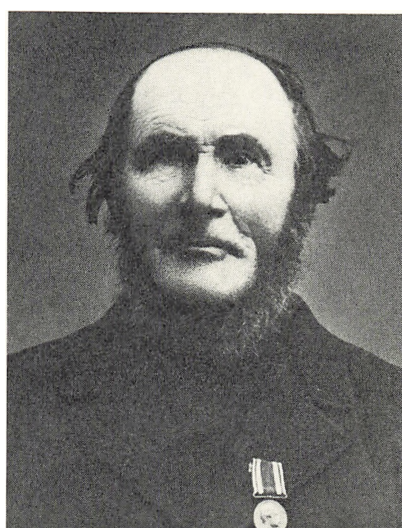
Chr. Hansen

Jes Hansen

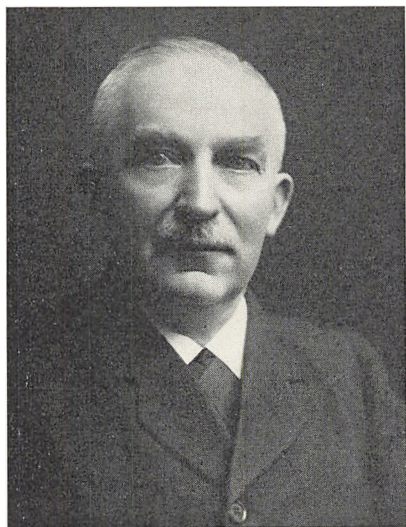

Mads Kr. Poulsen

Jørgen Hatting

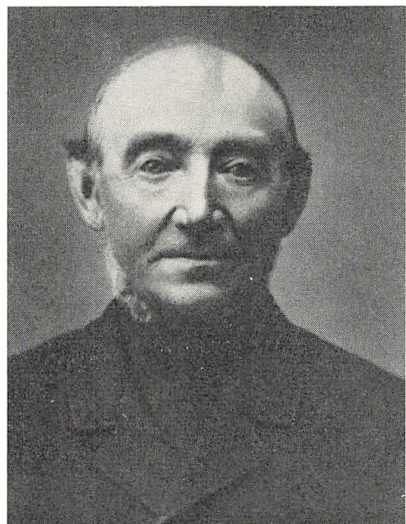
Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

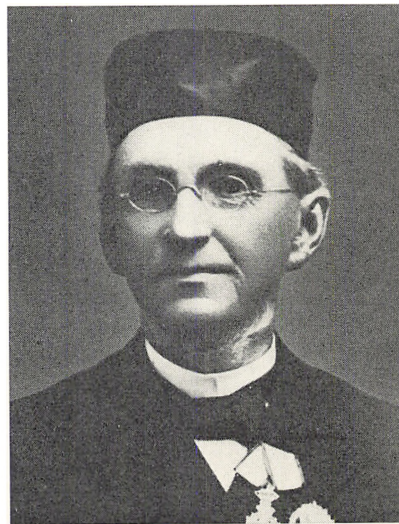
Anton Sørensen

Tinus Bruun

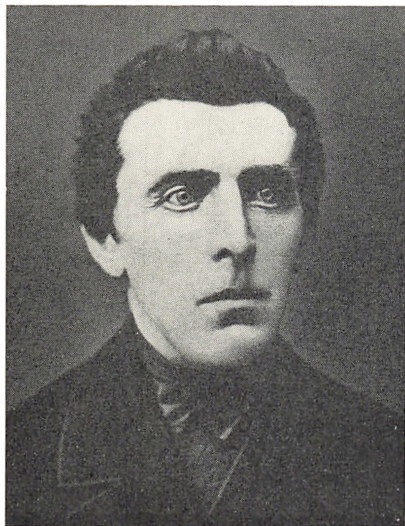

Hans J. Plauborg

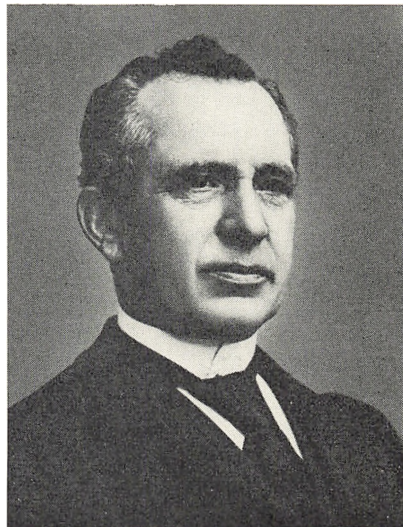

P. Sindberg

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Morten Akselsen

Th. Chr. Jensen

Hans Sindberg

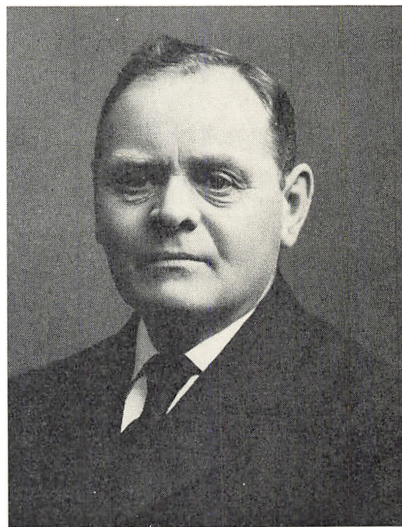

Jens Sørensen

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Hans Jørgen Pedersen

Peder Rich

Fr. Riis

Emil Enevoldsen

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

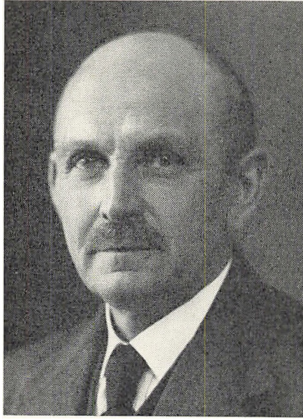
Hans P. R. Hansen, Strelluf

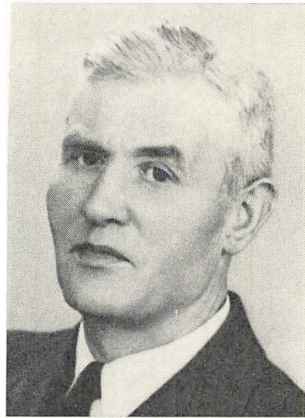
Berg Johnsen, Lyne

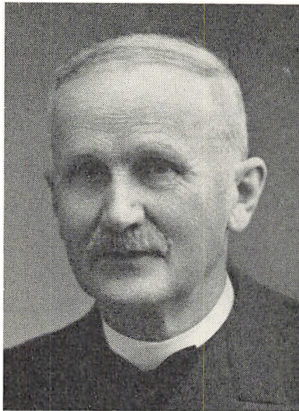
Georg Pagaard, Horne

Anders Mikkelsen

Ejner Jensen

Augustinus Johnsen

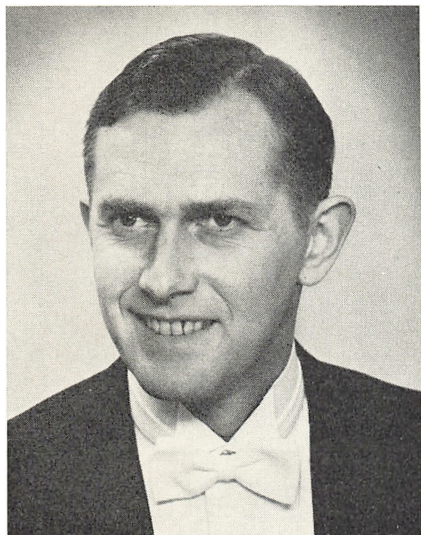

Niels Egknud

**Statsaut. revisor J. P. Clausen
Esbjerg**

Navne og data for sparekassens mænd gennem 100 aar

Nic. Riis

Chr. Bech

T. Oxbøll

Tilsynsraad og direktion 1943.

Forreste række: Knud Nielsen, H. H. Aarrebo, Hans Nielsen og bogholder N. F. Kristensen.

Bagerste række: Mikkel K. Mikkelsen, Laurids Laugesen, Kr. Møller Kristensen, Niels Johannesen og kasserer Jørgen Nielsen.

Tilsynsraad og direktion 1965.

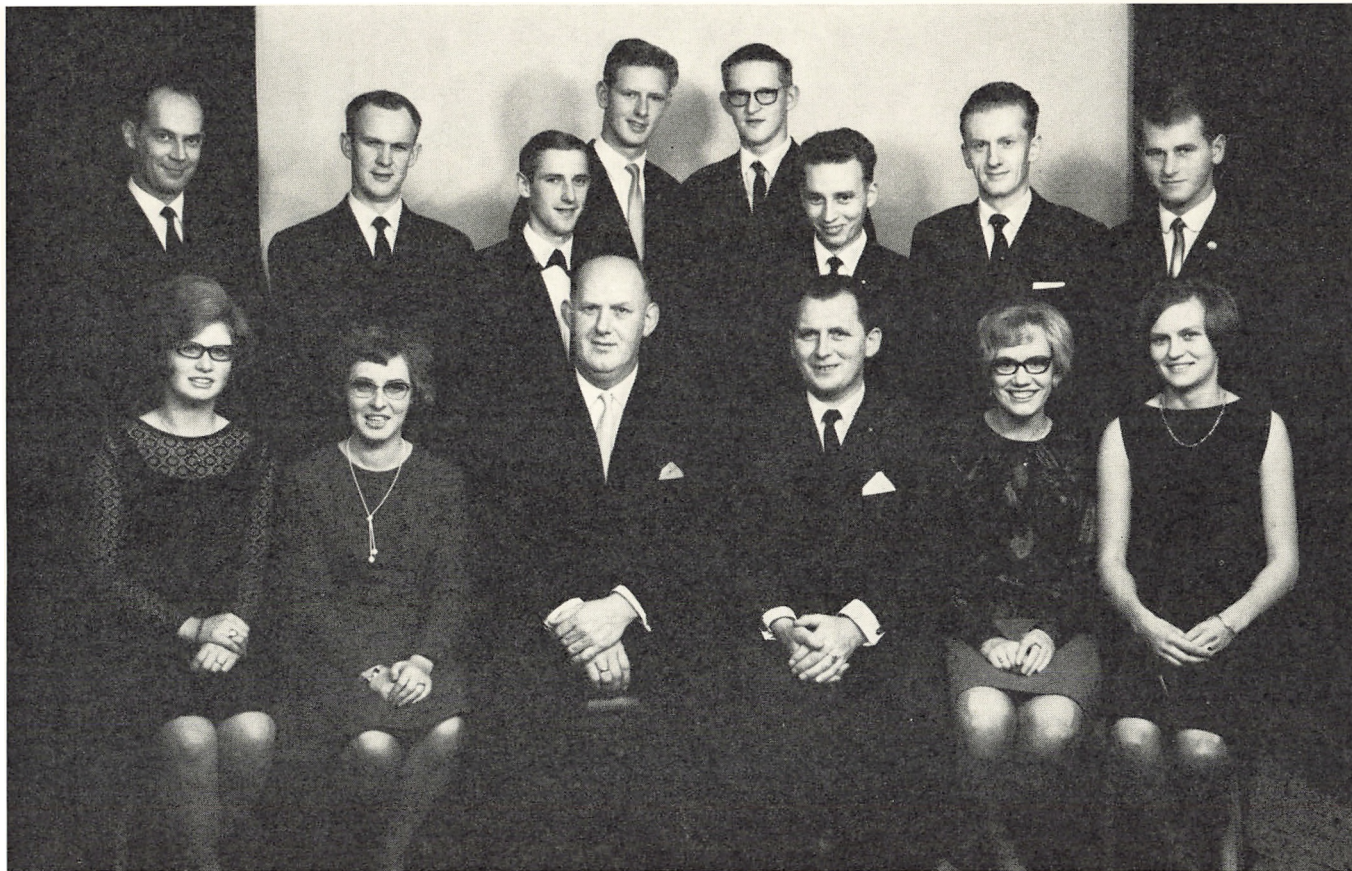
Forreste række: Hans Nielsen, Kr. Møller Kristensen, Børge Christensen, Søren Hejbøl Pedersen, Jens Pallesen.

Bagerste række: Hans P. Mikkelsen, Ole Gravesen, Hans Thyregod.

Tilsynsraad og direktion i jubilæumsåret.

Siddende: Gaardejer Hans Nielsen, fhv. gaardejer Kr. Møller Kristensen, direktør Børge Christensen, direktør Hans Thyregod.
Staaende: Gaardejer Jens Medum Nielsen, mejeribestyrer Thomas L. Jensen, møbelhandler Tage Thomsen, lærer Niels Chr. Madsen,
gaardejer Kr. Sørensen, gaardejer Peder Johannesen.

Personalet i jubilæumsåret.

Forreste række: Assistent Marianne Salmonsén, assistent Ruth Pedersen, direktør Børge Christensen, bogholder Aage Pedersen, assistent Anne Kristensen, assistent Edith Brodersen.

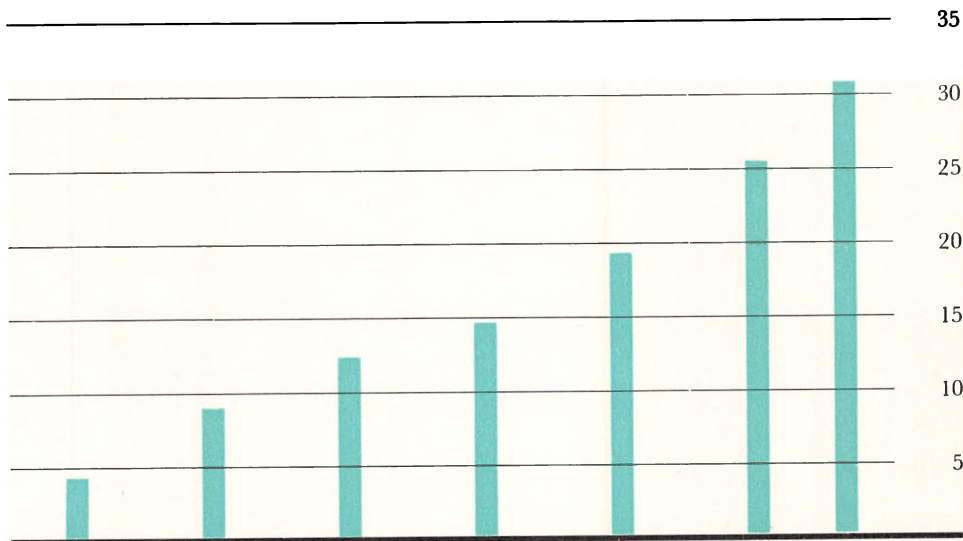
Bagerste række: Fuldmægtig Holger Sørensen, elev Jens Verner Hansen, assistent Henry Pedersen, elev Svend Pedersen, assistent Erik Plauborg, fuldmægtig Aksel Pedersen, nu bogholder i Aaby-Biersted sparekasse, prokurist Frede Møller Kristensen, assistent Tom Møller Kristensen.

Statistik

INDLÅN

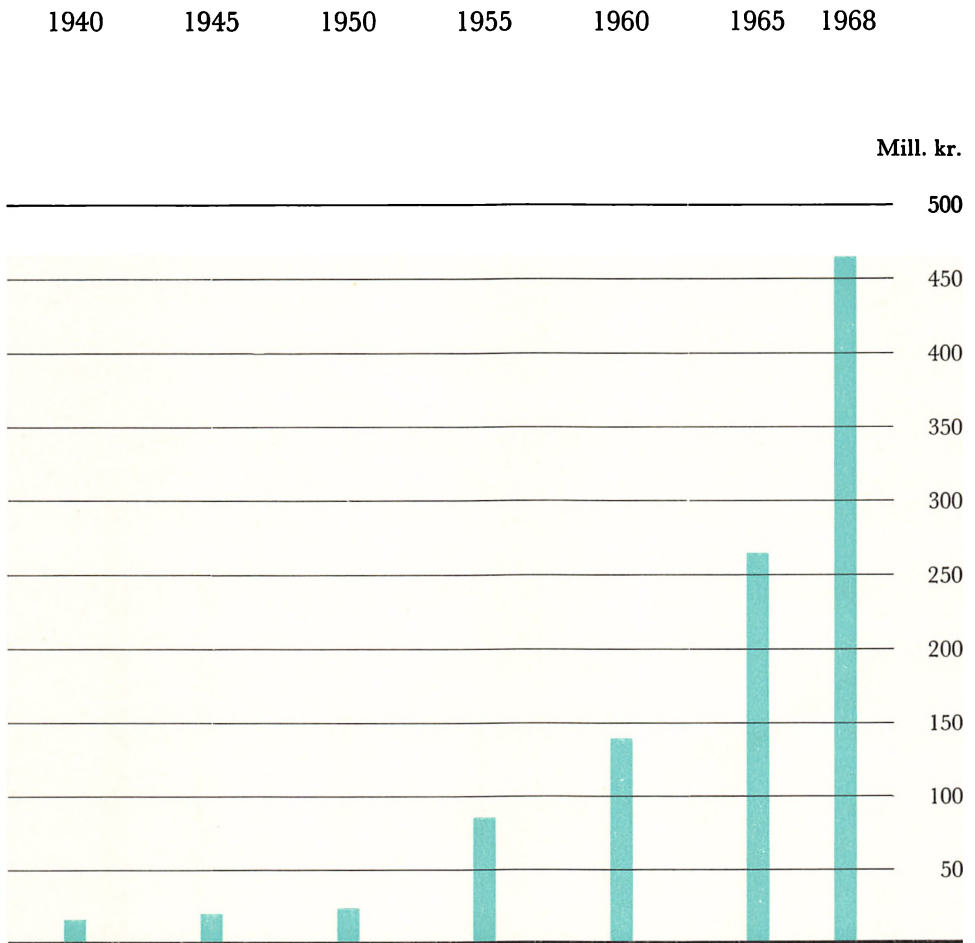
1940 1945 1950 1955 1960 1965 1968

Mill. kr.

OMSÆTNING

(Hovedbogens ene side)

SPAREKASSENS UDVIKLING I TAL

	Indlaan rdl.	Udlaan rdl.	Reservefond rdl.	Omsætning rdl.
1868	909	902	÷ 12	
1873	6.903	5.608	64	
	kr.	kr.	kr.	kr.
1878	44.358	43.350	2.263	
1883	84.219	90.900	4.815	
1888	132.163	136.545	9.625	165.308
1893	225.272	214.689	14.782	216.228
1898	331.353	325.710	23.129	407.269
1903	396.879	368.642	32.317	590.431
1908	594.550	564.959	45.501	755.998
1913	944.869	842.861	65.522	1.499.086
1918	.021.603	1.619.253	85.923	2.311.693
1923	2.521.229	2.385.214	154.191	3.184.110
1930	2.988.631	2.957.629	304.128	4.595.325
1935	3.156.453	3.095.041	395.395	4.292.631
1940	3.954.575	4.002.902	515.080	6.551.068
1945	8.512.804	5.730.660	713.000	18.597.984
1950	12.249.628	11.699.199	905.024	27.323.564
1955	15.027.924	15.308.490	1.116.106	83.590.093
1960	19.787.601	21.615.147	1.693.563	134.433.154
1965	25.570.954	27.347.589	3.015.686	273.334.032
1966	27.686.714	27.614.340	3.288.806	291.133.648
1967	29.930.222	30.089.056	3.512.249	390.743.716

Ølgod Museum.

Sparekassens støtte til almennyttige formaal

MANGE BÆKKE SMAA MED UDSPRING I SPAREKASSEN

ALMENNYTTIGT — et før i tiden, tit brugt udtryk. Nu er det sprogligt gledet mere i baggrunden og dækket ind med forskellige fremmedord af blandet herkomst.

I sig selv er spareideen og sparekassesagen tydeligt almennyttigt, eller om man vil: samfundsnyttigt, det lader sig klarlægge med gode og solide grunde.

Selve det økonomiske ved sparekassernes virksomhed tjener afgjort almennyttige formaal: Opsparede arbejdsværdier, der gennem udlaan ophjælper fremgang og forbedringer baade for den enkelte og for større kredse.

Saaledes kan sparekassens formaal og virksomhed i hele sit anlæg ken-detegnes som samfundsnyttigt. Men ogsaa rent direkte har sparekassen gennem de 100 aar med mindre bidrag støttet mange almennyttige for-

Sparekassens støtte til almennyttige formaal

maal og kulturelle opgaver. Sammenlagt bliver det dog ret store summer.

Indgangen til disse hjælpogaver er som hele virksomheden den gang ret beskeden: 10 rdl. til plantningsarbejde og 5 rdl. til en husflidsforening, to bevægelser, som var fremme i datiden og regnedes for særlige almennyttige.

Efterhaanden som sparekassens omsætning og det indtjente overskud voksede, blev de aarligt uddelte hjælpbidrag ogsaa mere rigelige.

Gennem sparekassens første 50 aar var tilsynsraadet nogenlunde frit stillet med hvormeget og til hvem, man ønskede at uddele gavehjælp. — Overskuddets størrelse selvfølgelig dog afgørende her.

Senere blev gennem sparekasselove og ministerielle forordninger denne uddeling lagt ind i mere faste rammer. I sparekasseloven af 1919 fastsættes saaledes, at saalænge reservefond og andre sikringsfonds ikke tilsammen udgør 15 % af sparernes tilgodehavende, maa der højst anvendes 10 % af overskuddet til almennyttige og velgørende formaal.

Den største enkeltsum, som hidtil er uddelt, var i 1918 oprettelsen af et jubilæumslegat paa 5.000 kr. Den gang en meget stor sum. Udviklingen og kroneforringelsen siden har gjort summen noget mindre imponerende.

Dette jubilæumslegat forvaltes af en femmands bestyrelse, hvoraf tilsynsraadet vælger een, garanterne een. Øster Herreds Landboforening, Ølgod Borgerforening og Haandværkerforeningen hver een.

Legatrenterne er fortrinsvis brugt som tilskud til Ølgod private Alderdomshjem, Husmandsforeningen, Landboforeningen og Teknisk Skole.

De første 40-50 aar gik disse støttogaver især til stedlige formaal: Plantningsforeningen, Sygeplejeforeningen, Biblioteket, Arbejdet adler, det private Alderdomshjem og siden Ølgod Museum. Historisk samfund for Ølgod, der udviklede sig til »Byhistorisk Arkiv for Ølgod« har ogsaa modtaget god støtte til sit arbejde.

Senere udvidedes gaveuddelingen ogsaa til at omfatte foreninger med landsomfattende kulturelle, nationale, filantropiske formaal: Landsforeningen til tuberkulosens bekæmpelse, Kampen mod kræften, Soldater-

Sparekassens støtte til almennyttige formaal

hjemesarbejde, K.F.U.M. og K., Sydslesvigske Feriebørnsrejser, Dansk Kirke i udlandet, Grænseforeningen og mange flere formaal.

Efterhaanden har denne aarlige gaveliste naaet en imponerende længde. Og det er forbavsende mange foreninger og formaal, der hvert aar melder sig som ansøgere. Og muligt er det, at adskilligt filantropisk og kulturelt arbejde blev stærkt hæmmet, om disse aarlige tilskud, ikke blot fra Ølgod sparekasse, men fra alle lignende pengeinstitutter og store virksomheder, blev standset.

»Modtager Ølgod sparekasse mange ansøgninger om støtte?« spørger vi sparekassedirektør Børge Christensen.

»En del, ja. Flere hundrede om aaret! Jeg tror, vi gennemsnitligt aaret rundt modtager omkr. 2 af den slags bønsskrivelser hver dag. Det er indlysende, at selv med vor bedste vilje er vi ikke i stand til at efterkomme alle disse mange hundrede ansøgninger.

Tilsynsraadet gennemgaar dem alle, foretager en udvælgelse og en indstilling til generalforsamlingen. Det bliver saa garanterne, der enten godkender indstillingen, ændrer det bevilgede tilskud, eller faar enkelte nye føjet til ...«

Smaabeløb kun! vil mange mene. — Ikke noget videre at hefte sig ved. — Tilskud paa 25 til 300 kr. virker i sig selv ikke imponerende. Her er det igen erfaringen om de mange bække smaa, der gør sig gældende. Med et enkelt bidrag paa 50 kr. løses ikke større opgaver. Men tilstrækkelig mange bidrag paa 50 kr. bliver til den sum, der magter opgaven.

Smaabækkenes udspring: Sparekassens gavefond, har de senere aar ligget paa omkr. 5.000 kr. aarligt.

Denne sparekasses støtte til almennyttige formaal er jo kun en lille enkelthed ud af helheden. Men en enkelthed, der ikke bør glemmes inden for kassens egentlige virksomhed.

Gennem de 100 aar er der som støtte til disse forskellige samfundsnyttige formaal uddelt op mod $\frac{1}{2}$ mill. kr.

Det nye torv i Ølgod 1967.

Vi skimter tilbage og frem

SMAASNAK OM FORNE DAGE OG OM FREMTIDENS KRAV

VAR MANGT og meget bedre før i tiden? Der var i hvertfald meget, som var anderledes! — Er dagen i dag, som vi ønsker den? — Hvad venter vi os af fremtiden? Og hvad kræver den af os? —

Der er mere end nok at tænke over og snakke om. Spørge og lytte.

Det er just, hvad vi her vil: Smaasnakke med nogle af egnens gode mænd, ældre og yngre, som det falder sig, i forskellige livsstillinger, men alle med tilknytning til Ølgod sparekasse, enten ledere eller kunder.

Foretrækker vi at sige det paa engelsk, kan vi kalde det smaa interviews. —

NIELS EGKNUD, ØLGOD

En god forstand har det modsat et par gamle træsko!

Fra vinduet i Niels Egknuds stue paa 1. sal i det private alderdomshjem er der en glimrende udsigt ned over Ølgod gamle torv med alle de parkerede biler. Det skifter ustandseligt. Biler standser op, andre kører. Folk mødes, hilser, snakker om vejr og grisepriser, eller haster afsted efter hvad, der skal naaes.

Det er hele sognet med ærinde til byen, som her stævner sammen, tilfældigt mødes og stadig skifter neden for Niels Egknuds vindue.

Saadan har egnens folk og virksomheder stadig skiftet og udviklet sig gennem mange aar af Niels Egknuds tilværelse. Det er lettere at tælle de af egnens faglige, økonomiske, kulturelle sammenslutninger, hvor Niels Egknud ikke har været med i ledelsen, end de, hvor han var med til at lede og sætte sit præg. En tid var han saaledes formand for eller i ledelsen af 12-14 af egnens foreninger.

En saadan medleven i folks samfærd og den fremadskridende udvikling maa gi en indholdsrig og spændende tilværelse. — Niels Egknud kendte de allerfleste i mange af Vestjyllands sogne. Og alle kendte Niels Egknud.

Nu kan han sidde ved sit vindue og ligesom fra oven overse et udsnit af det sogn, hvor han har levet og virket de allerfleste af sine 81 aar. —

»Hør, Niels Egknud, Du er jo i 1886 født som nærmeste nabo til Niels Uhd og hans sparekasse, og siden har Du gennem mange aar som revisor været med i arbejdet inden for sparekassen, saa Du maa jo kunne fortælle os en hel del om manden Niels Uhd og om arbejdet i Ølgod sparekasse?«

»Det er ikke umuligt, jeg kan det — Niels Uhd hører med ind i mit verdensbillede, lige fra jeg kunne kravle over dørræet. Se, min far tjente hos Niels Uhd, fra han var 13 aar, og til han i 26-aars alderen giftede sig, og hans gamle husbond hjalp ham til en ny udflyttergaard i Egknud. Niels Uhd tog sig af alle sine folk og hjalp dem godt i vej, naar den tid kom.

Jeg har gaaet meget i dagleje hos Niels Uhd. Han var en herlig mand at arbejde for. Og saa havde han en egen evne til at snakke med børn. Det var en stor dag, naar man gennem maaneders sparsommelighed havde faaet nogle kr. samlet sammen, saa man en sparekassedag kunne stille i Niels Uhds stue og faa sine penge sat ind i sparekassen.

Og den store, svære mand tog saa varsomt paa børnenes smaaskillinger og lagde dem ind i »sparekassen«, alt mens han snakkede med børnene og forklarede dem:

»Jo, ser I, nu gemmer vi eders skillinger her og passer godt paa dem. Og saa en dag kommer der en mand, som er i bekneb for at laane penge, fordi han skal ha sit hus bygget om. Han er glad for, han kan laane jeres penge og blive hjulpet i sin betryk, og som tak for laan gir han saa hvert aar renter af eders penge, saa I faar stadig flere penge her i sparekassen ...«

Jeg blev den gang gennem Niels Uhds jævne forklaring saa optaget af spareideen, saa den lige frisk har fulgt mig siden.

Jo, Niels Uhd havde en egen evne til at snakke med alle, enten det var børn eller gamle. De, der spurgte ham tilraads, fik ikke altid svar straks. Han ville helst ha tid til at tænke over tingene. Og kom svaret, var det tit formet som et rammende mundheld, som man selv kunne tænke over og lægge ud. —

Da jeg havde tjent nogle aar og var fyldt 20 aar, døde min far, og jeg kom hjem som gaardbestyrer for min stedmor og mine smaa søskende.

Jeg var for ung og uerfaren til at arbejde selvstændig. Men det gik altsaa.

En foraarsdag, jeg var i gang med at saa havre, kommer Niels Uhd ud til mig:

»Naa, Niels, hvordan gaar det?«

Jeg mente, det gik helt godt. Man skal jo aldrig laste sit eget arbejde. —

»Nu er jeg bare kommen lidt i vildrede med, hvor mange skæpper havre jeg skal saa pr. td. ld. Jeg spurgte min formynder ad, og han sae: Hvis ikke Du ligefrem falder med saasækken, saa ka Du næsten ikke saa for tykt. Saa Du bare 16 skp. paa hver td. ld.

For at være sikker i min sag, spurgte jeg den næstklogeste mand her i sognet, og der fik jeg det raad: Det er ikke klogt at saa mere end otte, ni skæpper, for det er bedre at avle korn end halm!

»Naa, hvad raad har Du saa fulgt?« spurgte Niels Uhd.

»Ingen af dem, jeg fik, for jeg læste i et landbrugstidsskrift, at naar ellers jorden var nogenlunde gødet, ku man godt saa 11-12 skp. havre pr. td. land.

»Det er ret Niels,« sae Niels Uhd. »Du skal ikke spørge for meget. Du skal bruge din forstand, for en god forstand har det modsat et par gamle træsko – den bliver bedre af at blive brugt! ...«

– Det raad har Niels Egknud troligt fulgt i aarene siden.

Allerede som helt ung kom han med i ungdomsarbejdet i Lindbjerg. Han ledede gymnastikken for baade karle og piger, blev valgt til formand for Ungdomsforeningen og Gymnastikforeningen.

»... Ja, det var en herlig tid, de ungdomsaar! Der var fart og idealisme over ungdomsarbejdet den gang. Alt det, vi drømte om at naa, og alt det, vi troede, vi kunne naa! Mon nogen tids ungdom har haft bedre udgangsstate end vi unge lige forud for første Verdenskrig?«

»Og fra ledelsen af ungdomsarbejdet gled Du saa helt naturligt ind i ledelsen af dine standsfællers faglige og økonomiske sammenslutninger: Landboforeningen, Brugsforeningen, E.A.S. Udstykningsarbejdet, Byggetilsynet og meget mere?«

»Saadan gaar det vel altid. Er man først gaaet i gang med den slags og prøver at gøre arbejdet saa godt, man kan, saa griber det om sig. Før man ser sig for, har man hænderne fulde, næsten nok til hver dag i ugen ...«

»Hvordan saa med »Grønvang«, blev den gaard af sig selv til mønsterbrug med elitebesætning?«

»Naa helt af sig selv kommer den slags vel ikke. Men jeg havde jo Petra der hjemme, saa jeg kunne sagtens være borte den halve tid, uden at noget blev forsømt.«

»Du har været formand for Øster Herreds Landboforening i 24 aar, formand for Ribe Amts vestre Landboforeningers Planteavlsudvalg i 25 aar. Været med i udstykningen og i byggeudvalg for landarbejderbo-

liger og med i meget andet. Ja, og revisor i Ølgod sparekasse i 35 aar. — Hvad har Du været mest glad for af alle dine offentlige hverv?»

Svaret falder omgaaende:

»Næst efter ungdomsarbejdet i vor pure ungdom, er landboforeningsarbejdet vel nok det, der har fyldt mest i min tilværelse og givet mig størst tilfredsstillelse. Ja, selvfølgelig var det ogsaa spændende og opmuntrende at hjælpe til med udstykning og at bygge gode, solide huse til de nye brug ...«

»Du har haft god brug for din forhandlingsevne.«

»Ja, snak har jeg aldrig sparet paa! — Min gamle lærer Sindberg sae den gang, jeg gik i skole i Ølgod: »Se, Niels Ebbesen var en herre til mund og haand. Niels Egknud er det mest til munden!« —

Jo han var en klog mand, gamle lærer Sindberg. Han forstod, at jeg tit sae lige ud, hvad jeg tænkte, det ka godt gi besvær for begge parter. — I 1928 foreslog jeg paa generalforsamlingen, at sparekassen skulle gaa over til indskud paa folio og checkkonto. Jeg blev af den grund taget haadt i skole af to af sparekassens bedste mænd, for som de bl. a. sae: Hvis vi begynde med den slags bankvæsen, kan to mand ikke længere passe kontoret. — Og af de, der var klogere end jeg, maatte jeg døje mange skoser, fordi jeg pønsede paa at lave revolution!

Paa næste generalforsamling blev mit forslag vedtaget med stort flertal. Og da kaldtes det ikke revolution. At der nu paa kontoret er et personale paa 15 i stedet for den gang kun 2, regner vi da ikke for en ulykke. —

— Om jeg tror, at sparesagen og sund opsparing stadig er en samfundssag?

Ja, det er min faste overbevisning! Og jeg vil sige lige ud, at den regering, der ud fra taagede teorier eller ligefrem partipolitiske fiduser prøver paa at undergrave eller hæmme det jævne folks sunde sparevilje, den gør samfundet og landet en ringe tjeneste.«

»Det vil sige, at Du, Niels Egknud, stadig tror paa, at spareviljen er et sundhedstegn i det danske folk?»

»Selvfølgelig! — Naar man som lille dreng har siddet paa Niels Uhds knæ og hørt ham fortælle om, hvad en spareskilling er værd for en

mand, saa vil spareideen og dens gavn for samfundet altid være en del af ens livsindstilling ...«

FABRIKANT JØRGEN GAARDE, ØLGOD

*En god sparekasse, et dygtigt kommunalt styre og et
vaagent foreningsliv, kan være afgørende —*

Blev jeg i dag spurgt: Kan Du ved et eksempel definere hvad ordet »imødekommenhed« dækker? Da vil jeg uden lang omtanke svare:

Naar en optaget forretningsmand midt i sin travle kontortid gir sig tid til elskværdigt at svare paa nærgaaende spørgsmaal fra en nyfigen gæst. — Netop saaledes, som det formede sig en frisk augustdag paa Jørgen Gaardes kontor.

»Hvordan føles det at bryde op fra en gammel slægtsgaard og blive forretningsmand inde i byen?«

Har Jørgen Gaarde travlt og vil maaske gerne ha snakket færdig med gæsten for at gaa i gang med dagens arbejde, saa forhaster han sig ikke med svarene, de falder sindigt og med omtanke. Ikke noget med utaalmodighed eller jagværk.

»For mit vedkommende betød det ikke større omvæltning. Jeg blev jo paa min hjemegn, i den by, jeg i forvejen kendte saa godt. Og en yngre bror fortsætter der hjemme. En daarlig arm gjorde for mig udslaget. Det var før mekaniseringen af landbruget rigtig tog fat. Og de smaa midler, jeg havde i sparekassen, troede jeg, kunne strække længere i en forretning.

»Og saa blev Du fabrikant. Strakte midlerne langt nok til at sætte en saadan virksomhed i gang?«

»Det gjorde de vel knapt. Men sparekassen var flink og hjalp, saa jeg kom i gang. — En saadan haandsrækning glemmer man ikke.«

»Faar man blot en ide og springer lige ud i det uden videre som forretningsmand?«

»Naa, springer, og uden videre, er vist ikke de rette udtryk. — Det var et tilsyneladende tilfældigt tilbud, jeg tog op. — Lidt, der blev til mere. — Ja, det var læder og plastic-tilbehør til cykler. Der var stort

behov for den slags, da jeg begyndte i 1951. Siden blev der flere biler og færre cykler.«

»Kan Du saa ikke lave tilbehør til biler?«

»Det gør jeg ogsaa. Se, for at drive en fabrik, selv om det kun er i det mindre, maa man stadig kunne forny sig og sine tilbud, finde nye ideer og nye former.«

»Prøver Du saaledes at forny baade dig selv og din virksomhed?«

»Det er man nødt til, for konkurrencen er haard. Udviklingen har ført med sig, at jeg nu mere driver grossistforretning end fabrik. Jeg har en rejsende til at rejse for mig, saa jeg selv kan være her hjemme.

Længtes tilbage til landbruget? — Nej, det har jeg ikke endnu haft tid til. Og forholdene for landbruget er jo heller ikke særligt lyse, saa man sidder og blive misundelig! — —

Mine varer? — Dem faar jeg for en stor del fra udlandet, bl. a. fra Tyskland. Det er noget memmere at importere varer i dag, end for aar tilbage. Men man skal være klar over, at det er den rigtige vare til den rigtige pris, man bestiller i udlandet, da det jo i reglen er langt hurtigere og nemmere at faa leveret fra en dansk fabrik.

Hvad jeg mener om Momsen? — Ja, naar der for importens vedkommende er sket en liberalisering, er det modsatte tilfældet for det indenlandske handelssamkvem. Naar en vare er belagt med en indførselstold, skal den mange gange paalægges en ekstra afgift, før der til sidst lægges Moms paa. Momsen er en af de værste byrder, der er lagt paa erhvervslivet, og flere er paa vej, saa det bliver mere og mere vanskelig at være selvstændig. Momsen har ogsaa betydet en kreditstramning.

»Du er ogsaa foreningsmand her i Ølgod, Jørgen Gaarde?«

»Naa ja. I 1964 blev den ældre Haandværkerforening og den noget yngre Handelsstandsforening samlet til een forening, og jeg blev valgt til formand. Jeg var i forvejen formand for Handelsstandsforeningen.«

»Hvilken fløj af denne dobbelte forening gir saa mest arbejdet til formanden?«

»Haandværkerforeningen er op gennem aarene lagt i gode faste rammer, og nu den ikke længere driver Teknisk skole, gir denne forening

ikke meget besvær. Haandværkerne har jo langt mere arbejde, end de kan overkomme, og det tegner til at fortsætte aar fremad, saa her er ikke noget, der presser paa inden for deres sammenslutning.

Det er handelsstandsproblemerne, der er mest tidskrævende. Byen her er jo inde i en god udvikling. Og jeg tror, denne udvikling vil fortsætte. Saafremt da vi hjælper til.

Selvfølgelig vil vi gerne ha mere industri til byen, saa vi kan udnytte den ledige arbejdskraft. Mange landmænd kan ikke klare sig igennem, som forholdene er. De maa se sig om efter arbejde, hvis de skal ha udsigt til at blive ved deres ejendomme. Men hvorfor skal de køre til Tarm, Grindsted eller Varde for at finde arbejde? Hvorfor ikke køre den kortere vej til Ølgod, saa baade arbejdssted og fortjeneste kan blive her hjemme?

Derfor maa vi ha mere industri her til byen. Mange industrier kan klare sig med ufaglært arbejdskraft. En saadan industri kan blive en støtte for landbruget i en vanskelig overgangstid. Det er een af grunden til, at vi arbejder saa stærkt for at faa den slags industri til byen. Vi vil fastholde arbejdskraften og de gode kunder. —

Jo, ogsaa ledelsen af Ølgod Idrætsforening gir selvfølgelig en del arbejde, især nu, mens vi bygger Hallen. Vi er glade for, at det lykkes for os. Jeg maa sige, at ogsaa her har sparekassen og dens folk været med og vist forstaaelse for byens problemer.

Maa jeg føje ind her, at sparekassens mange filialer virker ogsaa til at knytte oplandet fastere til byen.

Ja, jeg tror altsaa paa en fortsat god udvikling. Ganske givet kommer vi før eller siden ind i fællesmarkedet, saa det urimelige haarde økonomiske tryk over landbruget kan lettes. Det vil gavne os alle.

Ser fortrøstningsfuldt paa fremtiden? Ja, det gør jeg, og dertil har jeg flere grunde. —

En god sparekasse, et dygtigt kommunalt styre, og et vaagent foreningsliv kan være noget nær afgørende for en bys udvikling ...«

ANDERS JOHANNESSEN, STRELLUF

Midt i et godt sogn

Fra gammel tid har Strelluf ord for at være et lille godt sogn. Efter sige havde sognet i ældre tid kun eet fattiglem — og han havde penge ude paa rente!

Dette lille frodige og veldyrkede sogn har man et godt overblik over oppe fra Anders Johannessens værelse paa de gamles hjem i Strelluf. Det vil sige: Det er Sydsognet med en del af byen, man fra det sydvendte vindue ser ud over. Vil man kikke ud over Nordsognet, gaar man bare ud paa trappegangen med det store vindue mod Nord. —

»Du sidder jo som en bisp i en gaaserede her midt i sognet og kan holde øje med det hele. Men saadan har Du ikke siddet til stads ret tit i dine 83 aar!«

»Naa, nej, det ka siges. Der har jævnt væk været nok at virke med. Jeg ka da ogsaa gøre lidt gavn endnu af og til derhjemme paa gaarden. — Jo, der gaar min søn og en karl ene to og pukler med det hele. Det er mærkelige forhold, vi faar her ude paa landet. — Socialistregeringen vil jo absolut ha landet lavet om til industri, derfor skal landbruget gøres fattigt og alle vore unge jages ind i fabrikker eller administration. Men al den gode valuta, vi ka slæbe hjem for smør, flæsk og kreaturer, vil de alligevel gærne ha til at købe raavarer for.

Naar først de har faaet lavet landbruget til en proletarklasse og alle de unge jaget bort fra landet og ind til byerne, hvor vil de saa faa den valuta fra? Det gad jeg nok vide!

Nej, det er godt, man er født saa tidligt. — Ja, i 1884 i Vogslund i Ølgod — for ha en gaard at bøvles med nu til dags, uden hjælp og uden fristunder og bare samle gæld for at faa lov til at arbejde, det er der ikke megen morskab ved.

Det er godt, at nogle af vore unge endnu har mod og lyst til at gaa ind til den haarde og slidsomme tilværelse her ude paa landet. Nogle af de yngre tar endda besværlighederne med friskt humør — Bertel Thorlund sae forleden dag: »Vi maa skam ikke klage os saa længe, vi

Sparekassens kontor i Strelluf 1967.

ikke er nødt til at sende penge med vore køer og stude til Tyskland!«

Andre forhold, da jeg var ung. — Ja, det ka siges. Jeg kom ud at tjene, saa snart jeg var konfirmeret, først 5 aar i Ørbæk hos Hans Chr. Hansen og Jens Jepsen Jensen. Saa kom jeg til Poul Kristensen i Vallund. I 1905-1906 var jeg paa Høng højskole. Det var en god tid. Forstander Anders Jørgensen og hans søn Thormod Jørgensen var dygtige og forstod at faa os unge vækket op.

I 1906 var jeg soldat i Fredericia. Om det aars tid var helt tidsspilde, skal jeg ikke sige, men man var mest glad, naar det var overstaet.

Saa tjente jeg i Hedevang i Lyne i 1907. Kom saa til Topgaard i 4 aar som bestyrer. Nu var jeg bleven forlovet og længtes efter at faa mit eget at virke med. Det blev garden her lidt Vest for kirken. Jeg købte den af Peder Vestergaard i 1911 for 30.000 kr. En masse penge den gang. Vi fik siden lært at regne med større tal. —

Hjemme fra fik vi især to egenskaber indprentet. — Jo, arbejdsomhed og sparsommelighed —. Derhjemme i Vognslund blev der sparet, det

var ikke noget særsyn, for det gjorde alle den gang, enten af den haarde nød eller af vane. —

Om en kendt mand i Lyne fortalte man, at naar han havde sammen- sparet 40 kr. laante han 10 kr. for at kunne sætte 50 kr. ind i sparekas- sen. Jo, det er den slags folk, der kommer i vej og kan klare baade for sig selv og andre.

Naar vi søskende rejste hjemme fra for at klare os selv, fik vi den for- maning med: Vær altid forsigtig med at skrive Jeres navn, det kan være risikabelt. Men er nogen i knibe, og I ka hjælpe dem, da maa I ikke undslaa Jer. — —

Om jeg har brugt Ølgod sparekasse? — Ja, som indskyder, men al- drig som laaner. I 1903 fik jeg min første konto i kassen. Det var, da jeg tjente hos Poul Kristensen. Han skulle en dag til Ølgod, og saa siger han: »Hør Anders, skal jeg ikke sætte lidt af din løn ind i sparekassen, saa pengene ka begynde at virke for dig og samle renter?«

Det var jeg godt med paa. Ja, og saa kom man i vane med at spare op. Somme kalder det en god vane, andre siger, det er dumt, fordi kro- nen stadig bliver mindre værd. Nu gaar det jo saa stærkt med inflatio- nen, saa ikke engang renterne ka følge med til at klare forringelsen. Det skal altsaa ogsaa være et led i regeringens planmæssige økonomiske po- litik! — Og saa vil somme endda paastaa, det er kloge folk og fine na- tionaløkonomer, der regerer os! — —

Været med i andelsarbejdet? — Ja, baade som menig og i bestyrelser. I mange aar var jeg formand for brugsforeningen. Og jeg er stadig re- visor. — Men de unge i dag forstaar ikke ret ideen i Andelstanken. For dem drejer det sig bare om penge og fordel, mindre end ideen om fæl- lesskab og sammenhold.

Vist saa er det forstaaeligt, at de unge, der sidder i økonomisk klem- me med en ejendom, prøver at faa flest muligt kontanter hjem. Det er de saa piskendes nødt til for at eksistere. Mange er jo under et fortvivlet økonomisk tryk, maaske endda værre end vi var i 30erne.

Men det gør mig alligevel ondt at opleve, hvorledes Andelsideen i dag smuldrer. De gamle, der rejste Andelssagen, fortjente, at deres børnebørn og oldebørn var lidt mere trofaste mod ideerne! — —

Vi skimter tilbage og frem

Anders Johannessen selv er en trofast mand baade i væsen og vaner. — Den bil, han stadig kører, har han nu kørt i 37 aar! —

— Ølgod sparekasse? — Ja, den har jeg tillid til, den er solidt og godt ledet ...«

GAARDEJER TINUS BRUUN JENSEN, FORSOMHO

Noget, der er fremgang i, er der glæde ved —

Det skifter med sol og byger over et høstligt land. De gule bygmarker staar med hængende aks, som længes de tilbage mod Jorden. Binderen eller mejetærskeren kan snart gaa i gang. Enkelte binderhøstede marker staar med tætte rækker af skokke.

Den friske blæst suser i de mange levende hegn og smaaplantninger. Man har fornemmelsen af at køre ad krogede veje gennem et skovland, hvor gaardene luner sig bag store haver og plantning. Langt ude i Syd rejser Thyregods kæmpesilo sit hvide mærketegn mellem jordens grøde og himlen derover.

Den, som ikke i en menneskealder har færdedes her i Forsomho, og som mindes en bar vidtstrakt flade med faa ejendomme og store hede-strækninger helt ud til en fjærn synsrand — han maa undre sig. Og for ham bliver blæstens sus i de grønne plantninger og hviskelegen i de modne kornmarker til en hymne om menneskeflid og udholdende higen fremad mod bedre og tryggere hjem. —

Straks, man nærmer sig Tinus Bruuns gaard, er man klar over, at her bor et dygtigt ægtepar, som forstaar sine ting. Der er orden over marker, have, hegn, bygninger, og grøde i alt det, som skal gro og trives. Og dette indtryk forstærkes inde i de hyggelige stuer i det nye stuehus. Hun, som her færdes og gir tone og præg til det hele, forstaar sine ting. —

Saadan hastende og skiftende bygedrift midt i høsttiden har ogsaa sine fordele. — Jo, nu kan Tinus Bruun faa tid til i ro at snakke med gæsten, uden altfor mange tanker ude hos arbejdet og høsten.

Han er for nylig vendt tilbage fra en tur ned gennem Holland, Belgien, Nordfrankrig sammen med andre kvægavlsfolk. De var ude at se paa tyrestationer, avlsarbejde og meget andet, det har værdi at kende for

en dygtig kvægavler. De mange brogede rejseindtryk ligger endnu friske i Tinus Bruuns sind.

»... Ja, det er spændende saaledes at se og sammenligne de vidt forskellige vilkaar for bønderne i mange af Europas lande ...«

»Ville danske bønder bytte med andre landes vilkaar?«

»Det tror jeg ikke, selv om det urimelige økonomiske tryk, dansk landbrug nu maa arbejde under, ikke blev budt og næppe heller kunne bæres af andre vesteuropæiske landes bønder.

Jeg har før været i Polen, og her ser det efter vor maalestok meget fattigt ud. Vi skal menneskealdre tilbage i tiden for at kunne drage sammenligning med danske forhold.

Fransk landbrug ser efter vor opfattelse noget sjuaket ud. — Lige saa pynteligt og velordnet det er i Holland, lige saa rodet forekommer os de franske bøndergaarde. Og faa steder er der større utilfredshed end mellem de franske bønder.

Vi danske synes, at med de afsætningsmuligheder og de priser, de kan regne med i Frankrig, saa ville vi være velhjulpede ...«

»Er prisforholdene meget forskellige?«

»Det er de. Jeg kan vise det med et enkelt eksempel: En belgisk bonde kan for 2 udsætterkøer købe sig en splinterny Folkevogn. En dansk bonde skal levere 15-16 kreaturer for at købe den samme vogn! —

Og dog er det jo ikke de smaa priser, vi faar for vore varer, der virker saa tyngende for dansk landbrug. Det er mere de urimelige omkostninger, der stadig dynges over os! Hver gang det hellige, almindelige pristaal stiger, som det er meningen, det skal! betyder det nye øgede omkostninger for landbruget, uden at vi faar en øre mere for vore varer.

Momsen? — Ja, nu faar vi ogsaa den at trækkes med! Den er en lænke at slæbe paa, ikke blot for landbruget, men for hele samfundet. For Socialistregeringen er det derimod en ønskedrøm, der her fuldbyrdes. Nu har de hals- og haandsret over os allesammen. Vil de kue os og ha flere penge i kassen, ka de bare skrue procentsatsen op! — Ja, vi synes faktisk, at opositionen er altfor slap og medgørlig. —

Overgangen, før vi kommer med i Fællesmarkedet og de første aar

indenfor, vil sikkert blive en haard overgangstid for dansk landbrug ...«

»Vil det sige, at Du ser mørkt paa fremtiden for dansk landbrug?«

»Jeg ser vanskelighederne og urimelighederne baade i dag og forude. For vi synes, det er urimeligt, at danske bønder, der hjemfører over halvdelen af den for samfundet livsnødvendige udenlandske valuta, skal indkomstmæssig ligge allerlavest nede i samfundet. Gøres til en slags proletarklasse!

Men alligevel ser jeg lyst paa fremtiden, bare vi kan staa sammen. Vore oldeforældre og bedsteforældre klarede sig gennem en vanskelig nedgangstid ved at støtte hinanden og holde sammen i fællesskab.

Det er min tro, at bare danske bønder holder sammen, som de før har gjort, saa er der ogsaa en fremtid for os. — Jeg tror endda en god fremtid!

Om arbejde, kvægekspert, svinepriser og skatteskalaer er nok til at fylde vor tilværelse? — Nej, langt fra! Det kulturelle er ogsaa en vigtig side af vor tilværelse, det maa vi nødtigt glemme.

De selvglade kulturprofeter inde i København har saa travlt med at lave »kulturcentre« omkring i landet. De aner sikkert intet om, at de allerfleste af de smaa skoler her ude paa landet har været saadanne smaa virksomme kulturcentre for deres kreds. Men har man mon oplevet, at de store nye centralskoler er blevet samlende midtpunkter for folkelig kultur og oplysning? —

Hvad en lille skole med et dygtigt lærerpar kan gavne sin kreds, kan vi her i Forsomho snakke med om. Det, lærer Johns. Kristiansen og fru Kristiansen har betydet for Forsomho skolekreds, er ikke let at gøre op i en hast. Noget lignende kan gælde for mange andre af sognets skoler og lærere.

At vi beholdt vor skole, fik den udbygget og fik et lærerpar som Kristiansens, det har jo ogsaa sin baggrund. Der var gjort et stort arbejde forud af mænd som Jørgen Steffensen, Søren Chr. Nielsen og Tage Olsen. Her ser vi igen, hvad sammenhold er værd, naar der er noget, man vil naa ...«

»Du er jo og har i mange aar været med i ledelsen af forskellige faglige foreninger, ikke mindst landboforeningens ungdomsarbejde, for-

mand i 2 aar for Ribe Amts Landboudom, og adskilligt andet. Hvad er dit indtryk af landboudommen i dag?»

»Den ungdom, vi endnu har her ude paa landet, er solid og god, og den egner sig godt til at bygge en fremtid paa. Men vi maa være klar over, at der kræves mere og bedre uddannelse for, at de kan klare sig i det haarde kappestræb, der er og stadig skærpes. Vi er saa heldige inden for Øster Herreds Landboforening at ha dygtige konsulenter, der forstaar at gi vore unge lyst til arbejdet.

Der er ogsaa grund til at nævne, at Niels Egknud og Kr. Holt Sørensen i deres formandstid gjorde en stor indsats for ungdommen og fik arbejdet lagt ind i et godt leje, saa det egner sig til at bygge videre paa.

— Min uddannelse som landmand? — Næst efter mit hjem skylder jeg tak til de dygtige mænd, jeg har tjent hos: Hans Pedersen, Agersnap, Herluf Pedersen, Hallingsnap, Søren Grønlund, Topgaard og Eske Grønborg, Hesselbo. Det var mænd, jeg lærte af og kom til at sætte pris paa. Ja, og saa var jeg paa Borris landbrugsskole, der fik jeg mit praktiske arbejde lagt ind i solide teoretiske rammer ...«

»Du træffer mange betydelige mænd og mange forskellige mennesker gennem dit foreningsarbejde?»

»Det gør jeg, og det regner jeg for en stor rigdom. — Forskellige mennesker. — Ja, de ka være meget forskellige i livssyn og indstilling.

Jeg er for tiden medlem af det udvalg, der arbejder med at faa bygget en Ølgod Hal. — Ja nu er der god udsigt til, at vi kan indvi denne Hal i løbet af godt et halvt aars tid. Men det kneb en overgang haardt med at faa fremskaffet de tilstrækkelige midler.

Der er under arbejdet med at faa bygget denne hal vist stor forstaaelse og offervilje fra byens og egnens folk. Mange, især blandt de unge, har ydet gratis arbejde. Og paa mange maader er der indsamlet bidrag. Men endda kneb det, for de vanskelige laaneforhold voldte bryderi. Saa tog man inden for udvalget og skrev til en dansk Amerikaner, der i sin tid udvandrede her fra sognet, om ikke han kunne tænke sig at støtte halbyggeriet med et Laan?

Denne mand, Kr. Gade fra Vogslund, rejste som ung fattig emigrant til Amerika, hvor han gennem mange aars udholdende slid og forsaa-

gelse er naaet frem til solid velstand. Fra ham kom der omgaaende til-
sagn om 35.000 dollar. — Og saa er der endda folk, som vil paastaa, at
de udvandrere, der naar frem ude i det fremmede, som regel slipper til-
knytningen til deres danske hjemstavn. —

»Du har jo et navn, Tinus Bruun, arvet fra din bedstefar. Han er
den mand, der flest aar — ialt 46 — har virket i Ølgod sparekasses tje-
neste. Med det navn maa Du jo næsten være selvskrevet til at sidde i
ledelsen for sparekassen ...«

»Navnet er jeg glad for at bære, men at det gir nogen særlig adkomst,
tvivler jeg paa. Enten jeg er med i ledelsen eller ikke, saa ser jeg, at
sparekassen gør et godt arbejde og hjælper mange. Og den har et godt
omdømme udadtil. — Det samme kan siges om Varde Bank. Men det er
nu sparekassen, jeg har støttet mig til, og den skylder jeg tak for god
hjælp —«

Du synes at være en glad og tilfreds mand, Tinus Bruun, naar Du
trods alt har tro til en god fremtid for dansk landbrug!«

»Ja, jeg er glad for mit hjem, for mit arbejde og for den kreds, jeg
lever i, for jeg synes, her er fremgang. Og noget, der er fremgang i, er
der altid glæde ved at arbejde med! ...«

FØRSTELÆRER N. KR. MADSEN, BOUNUM SKOLE

Et slægtled, præget af tvivl og usikkerhed

Bounum skole i Horne sogn er en af de smaa landskoler, som indtil nu
er undgaaet centralisering og nedlægning. Den ligger midt i et frodigt
bondeland med gule bygmarker rundt om. —

Førstelærer N. Kr. Madsen er inde i sit kontor optaget af at udar-
bejde et nyt foredrag til et høstmøde. Emnet skal være: »Et slægtled,
præget af tvivl og usikkerhed«. — Det er nok vort eget slægtled efter
anden Verdenskrig, Lærer Madsen især har i tankerne.

Det falder af sig selv, at samtalen indledes med og følger disse ba-
ner videre frem.

»Tænker Du paa os selv og den stilling, vi staar i nu i dag?« spørger
gæsten.

»Det kan vi godt sige. Slægtledet, der var ungt efter første Verdenskrig, stod uden faste holdepunkter, fordi det, som før var fast, tro og idealer, var gaaet under i det store Ragnarok. Det samme gjaldt i forstærket grad det slægtled, vi selv hører til nu efter anden Verdenskrig.

Her er det jo, som selve grundlaget for vor tilværelse er forrykket eller gjort usikkert, vaklende.

Vi mærker det overalt: i politik, kunst og digtning, i kirke og skole, det folkelige oplysningsarbejde. — Det faste grundlag, man har bygget paa gennem slægtled, er ligesom smuldret eller gledet bort, saa tvivl og usikkerhed bliver tidens mest fremtrædende træk.«

»For at ta et nærliggende eksempel: Skolecentraliseringen, kan den ogsaa regnes for et udslag af tidens usikkerhed?«

Det er gæsten, der spørger.

»Centralisering er jo noget, der ikke blot gælder skolen. Det er et krav, der er fremme i tiden paa alle omraader: Bort fra de smaa enheder! Større og større enheder er kravet, de kan næsten ikke blive for store, mener mange.

Hvad skolen her ude paa landet angaar, er det selve det naturlige grundlag, børnetallet, der skrumper ind. Affolkningen af landdistrikterne, de unges bortvandring til byerne, fører jo med sig, at der bliver færre og færre børn ude paa landet. Her bliver samling til større enheder: Centralskolerne, en naturlig følge af udviklingen. Det, der vækker folks uvilje ved denne ordning er, naar centraliseringen kommer som et bud ovenfra og opfattes som et paabud ud fra tidens moderetning. —

Om undervisningen er bedre i en stor skole med mange lærere end i en mindre? — Det tør jeg hverken paastaa eller nægte. Vi maa vist sige: det afhænger af mange forhold. Men eet er sikkert: Der bliver aldrig mellem den store skole og hjemmene det sunde gensidighedsforhold, som er den mindre skoles styrke.

Vi kan beklage det eller regne det for et gode, som vi nu er tilsinds. Men skolecentraliseringen er en kendsgerning, vi maa ta til efterretning. Det gælder blot om, at vi kan gøre denne omformning til en folkelig bevægelse, ikke et bureaukratisk paabud, for det faar folk til at rejse børster og staa i modstilling ...«

»Du bor her midt i bondelandet. Og gennem dit hjem har Du ogsaa forbindelse til jorden. Mærker Du noget til krisen i landbruget?«

»I høj grad. Ja. Jeg tror, at krisen er langt mere fremskreden, end de fleste regner med. Inden for byernes erhverv, hvor pengene flyder rigeligt, har man svært ved at forestille sig fattigdom ude paa landet. Forstaar simpelthen ikke, at bønderne kun eksisterer ved at opta laan eller tære paa kredit!

Hvis landbrugets skyld til foderstofforeninger, gødningsforeninger, brugsforeninger, maskinhandlere pludseligt skulle indfries i løbet af kort tid, ville det udløse en økonomisk katastrofe med konkurser og tvangsauktioner mere lammende end det, vi gennemlevede i 30'ernes krisetid.

Vandringen af ungdom fra land til by er ved at udvikle sig til en flugt. Naar jeg for bare 3-4 aar siden spurgte børnene i de ældste klasser om, hvad de ville være, da var det næsten en selvfølge, at de alle regnede med at blive paa landet.

Forleden dag spurgte jeg igen i den store klasse. Og alle disse børndebørn ville alle som een bort fra det ferieløse slid og usikkerheden ude paa landet og til andre erhverv. Kun en enkelt stod endnu lidt tvivlende.

Og dog er der store kredse her i landet, som intet aner, og intet forstaar.

Jeg var i sommer med til sparekassens kursus i samfundsøkonomi for pædagoger paa Bygholm ved Horsens. De økonomer, der holdt forelæsning her, gav udtryk for stort lyssyn over for fremtiden.

Vi ka jo da se — blev der sagt — at velstanden stadig stiger. Vi faar højere løn fra aar til aar. Og den vil fortsat stige sammen med den almindelige velstand!

Ingen af disse økonomer syntes at forstaa, at naar vort vigtigste eksporterhverv trykkes ned til en proletarklasse, vil eksportens indtjening af valuta svækkes og gaa tilbage.

Mon nogen virkelig tror, at vi fortsat ka leve flot og skabe velstand ved at barbære og administrere hinanden! ...«

»Du nævnte sparekassen, lærer Madsen. Paa generalforsamlingen i

Ølgod forleden blev Du jo indvalgt i tilsynsraadet, kom det som en glædelig overraskelse?»

»Det kom helt bag paa mig. Men jeg vil ikke nægte, at jeg er glad for tilliden, der vistnes mig. Og jeg glæder mig meget til at arbejde med opgaverne inden for sparekassen.

Helt i det smaa har jeg jo i mange aar været med i sparekassens arbejde gennem skoleopsparingen. Det foregaar paa den maade, at læreren har sparemærker fra 25 øre og op til 2 kr. Disse mærker køber børnene, og hvert køb gælder som indskud i sparekassen.

Baade etisk og samfundsøkonomisk er denne skoleopsparing af stor værdi: Børnene lærer at passe paa deres smaa penge, og de faar tidligt en forstaaelse for det gavnlige ved at spare. Her har skolen en vigtig opgave.

Nu tror jeg, at denne form med sparemærker trænger til en fornyelse. Det gaar endnu udmærket i de yngste klasser. Men i de ældre klasser gaar det trægt. Det er simpelthen kroneforringelsen, der ogsaa her gør sig gældende. De større børn ligesom trykker sig ved at komme med et par 25-ører. Det er i sig selv saa lidt. Jeg tror, at vi maa bort fra sparemærkerne — saa pæne og pædagogiske de end er — og over til konto med bog. Det forstaaer de ældste børn, og det interesserer dem ...«

»Hvordan saa med sparekasserne og centraliseringen?»

Her regner jeg med, udviklingen vil gaa sin naturlige gang. De smaa sognesparekasser, der i deres tid har været til stor gavn og gjort fortrinlig nytte, vil før eller siden nødes til at gi op overfor nytidens store krav: Det store laanebehov til nybygning, jordkøb, maskinkøb m. m. De er som vi alle inde under nødvendighedens barske lov. De vil da gaa op i en større sparekasse inden for deres naturlige kreds. Man kan beklage, men ikke hindre, at denne udvikling sker.

Blot vi fremad maa bevare sparekassernes sunde folkelige grundlag. Lad mig sige det saa stærkt og stedpræget: Vi maa bygge videre paa det grundlag, Niels Uhd i 1868 lagde for Ølgod sparekasse, og i 1882 i sine kendte 17 vedtægter udformede for Danmarks og dermed verdens første andelsmejeri.

Det er ikke centraliseringen som saadan, der truer sparekasserne. Men

læg mærke til den plan, økonomiminister Ivar Nørgaard forleden luf-
tede om en »Postsparebank«, hvorigennem alle lønudbetalinger til tje-
nestemænd skulle foregaa.

Det er socialiseringen og statskontrol af vort pengevæsen, der her er
optræk til. Her er grund til at være paa vagt ...«

»Du gir dig af med politik og er med i ledelsen af Vardekredsens
Venstre, mærkes ogsaa her den vanskelige overgangstid?«

»I høj grad. Ja. Venstre staar ikke i dag stærkt og sluttet. Næppe no-
get andet parti vil saa stærkt som Venstre mærke, at landsbysamfundet
er i opbrud. Partiet Venstre har tidligere haft sin bedste støtte blandt de
ca. 200.000 selvstændige landbrugere, hvis antal nu stadig mindskes
og som maaske skrumper ind til 40-50.000? Samtidig vokser lønmodta-
gernes antal voldsomt. Det vil ta aar, før denne omstillingsproces er
afsluttet. Derfor vil, efter min mening, stadig usikkerheden præge
Venstre.

Min vurdering af udviklingen inden for Venstre i de seneste aar har
netop sit udspring i denne omstilling, jeg har nævnt. Her kan vi sikkert
finde den dybere liggende aarsag til bruddet mellem Thorkild Kristen-
sen og Venstre, dannelsen af Liberal Debat og for et par aar siden Erik
Eriksens pludselige og beklagelige afgang fra formandsposten. —

At tvivlen og usikkerheden er dette slægtleds bitre skæbne mærkes
stærkt her ...«

»Vil det sige, at Du ser mørkt paa udviklingen fremover?«

»Det vil sige, at jeg ud fra kendsgerninger og enkeltheder fra den
igangværende omstilling fra landbrug til industri ser de mange vanske-
ligheder og tab, denne delvise kunstige omstilling medfører. Og jeg er
klar over, at saafremt overgangen til den europæiske markedssamling
bliver langvarig, da vil en stor del af danske bønder blive trængt bort
fra deres naturlige virkeplads.«

»Tror Du, denne vanskelige overgang bliver langvarig?«

»Der er jo den forskel paa landbrugskrisen i dag og krisetiden i
30erne, at den gang var det hele det danske samfund, der mærkede fat-
tigdommens trussel. Tænk paa arbejdsløsheden i byerne den gang. — I
dag er det kun de forholdsvis faatallige vælgere indenfor landbrug og

fiskeri, der er ude i blæsten og mærker den truende fattigdom, mens derimod det store flertal i det danske samfund lever i virkelig eller indbildt velstand. Dette forhold vil jo nok en del forhale overgangen til større og bedre markedsordning ...«

»Altsaa alligevel mistrøstigt, naar Du ser hen til fremtiden?«

»Slet ikke. Jeg kender det danske folks historie, og jeg ved, at det tit har været i nedgangstider og krisetider, at spirene er lagt til noget nyt og bedre.

Jeg tror, det samme vil ske i denne svære overgangstid, vi nu maa igennem. Lad være, at et slægtled eller to ud fra haarde oplevelser maa gennemleve tvivl og usikkerhed, kan vi blot holde fast paa vor sunde folkelige oprindelighed: grundlaget for baade sparekasserne, andelsvirksomheden og folkeoplysningen, da ligger der — tror jeg — en god fremtid forude ...«

ERLING CHRISTENSEN, SKOVRIDERGAARDEN I PAABØL

Vi prøver at føre det videre, saa godt vi kan ...

»Der paa trappestenen har jeg saamænd siddet mangan aften og læst, naar det blev for mørkt inde i stuen, for der maatte jo ikke tændes lys til unytte ...«

Det var I. C. Christensen, der fortalte det til en slægtning og gæst, han viste omkring paa sin fødegaard. Han havde nylig af partiet Venstre modtaget som en takkegave sin fødegaard til arv og eje. Og nu gik han som ældre mand omkring paa de kendte steder og fandt barndomsminde frem.

Siden den gang er gæsten aldrig gaaet forbi den gamle trappesten paa Skovridergaarden, uden han har mindedes, at her paa denne blankslidte granitkvader sad den læseglade dreng, Jens Christian, og nyttede dagens sidste lysning. — —

Nu er det en af I. C.s efterslægt: Erling Christensen, der med sin unge, friske hustru staar som husbondsfolk paa trappestenen og byder indenfor i den gamle slægtsgaard. Den har i henvend 200 aar været rammen om slægtens liv i søgnedage og feststunder.

· Det gamle stuehus ved Skovridergaarden i Paabøl i Hoven.

Lidt efter sidder de inde i den smukke stue, hvor nytidens smag og en dygtig husmors færden har sat sit præg.

Og det strejfer gæstens tanke: Her i disse stuer er din bedstemor i sin tid født. Og her har hun leget og færdedes sammen med sin ældre søster Karen, der siden blev husmor paa sin fødegaard og mor til I. C. Christensen, som fødtes her 1856. —

Der er megen fortid at dvæle ved her i disse stuer. Men ogsaa nutiden har sit. — —

»Sig mig engang, Erling Christensen, hvad føler Du dig mest: enten som bonde eller som skovejer. Du er jo begge dele?«

»Hvad man er mest, er ikke let at afgøre, for mark og skov hører for mig sammen.

I de første aar, da far endnu passede plantagen, var det jo landbruget, jeg brugte mest tid paa. Men efter hans død, hvor jeg har passet baade mark og plantagen, er det vel gaaet saadan og vil fortsat gaa i den retning, at skovbruget bliver det, der har min største interesse.

Jeg har jo færdedes blandt træer, saa langt tilbage jeg kan huske. Far der i sine unge dage var fast arbejdsmand her i plantagen, blev i 1928 plantør i den 1400 tdl. store Klausia plantage i Thorsted, ... Jo, harpikslugten har jeg kendt fra barnsben.«

»Drømte Du i din drenge- og ungdomstid om engang at sidde som mand her paa den gamle slægtsgaard i Paabøl?«

»Nej, det laa slet ikke for. Jeg lærte handel, den levevej kunne jeg godt tænke mig. I. C.s søn, Peder Christensen, og efter ham, hans hustru, fru Asta Christensen, førte jo Skovridergaarden og plantagen videre, indtil far i 1948 fik tilbud om at købe begge dele. Han følte tilknytning hertil baade gennem slægt og den tid, han her lærte skovbrug. Og han kom hjem til Hoven igen.

Jeg opgav saa handelsvejen efter at have været udlært kommis et par aar. Og efter soldatertid, nogle skoleophold, lidt arbejde med træer i Norge en sommer, overtog jeg i 1959 Skovridergaarden i forpagtning ...«

»Og saa sidder du nu som bonde og husbond paa den gaard, hvor din slægt har haft hjem i 200 aar eller mere —. Hvordan føles det?«

»Maaske føler man det ikke saa stærkt, som man burde, den fasthed og sammenhæng i slægtsfølget, der kan være paa en gammel slægtsgaard. Jeg har faaet udarbejdet en slægtsbog, hvoraf det fremgaar, at der er flere gamle nabogaarde, der ligesaavel kunne være min slægtsgaard, bare man gaar langt nok tilbage, og hvilke aner man følger. ... Men alligevel. — Kan Du se den gamle jydepotte der henne i krogen?«

»Jo, gæsten har set og glædet sig over den smukt formede sorte madgryde med en stor buket lyng i. Den staar så selvfølgelig og hjemmевærende. Det ses tydeligt, at potten og lyngen hører sammen, og de staar her med hjemstavnsret. — —

»Se, den potte eller gryde fandt jeg en dag, jeg rensede op i aen lige her neden for gaarden. Den var i skaar, men jeg fik den lappet sammen, der manglede kun et par enkelte smaaskår, det ses næsten ikke.

Ja, ikkesandt: den er godt lavet, smuk og regelmæssig i sin form. Hun har kunnet sit kram, den pottekone, der i sin tid gav den form, enten den saa er lavet i Horne, Ølgod eller maaske paa gaarden her? Der er

nemlig et bestemt sted her paa marken, hvor vi altid pløjer en mængde potteskaar op.

Denne gamle jydepotte er jo et led ind i en ældgammel hjemmegroet kultur, der rækker aartusinder tilbage i tiden. Og blot de aar eller slægtled, dette gamle køkkenkar har hørt sammen med gaarden og slægten her, kan sætte meget gætterier igang ...«

Ja, ikkesandt, det er maaske den grødgryde, den 4-5 aarige I. C. stak hovedet ned i for med tænderne at gnave de herlige »skower« paa grydens bund, da skeen syntes at gi for lidt.

Hovedet kunne med kniberi presses ned i gryden. Med at slippe tilbage igen, naar ørerne strittede imod, var større kunststykke, end Jens Christian magtede. Var det mærkeligt da, at drengen sad og vrælede for sit arme liv med hovedet nede i den sorte gryde, da hans far og mor kom ind fra malkningen.

Det saa ret betænkelig ud, og faren snakkede om, at de nok blev nødt til at slaa gryden i stykker for at faa drengen fri.

Men Jens Christians mor, der var en sikker og dygtig kone i sit hus, sae afgjort: »Ikke tale om! Det er min bedste grødgryde. Har Jens Christian faaet hovedet ned i gryden, maa vi vel ogsaa ku' hjælpe ham løs igen.«

Saa maatte da Mads Christian Paabøl til med lempe at vrikke gryden op over drengens hoved, saa han igen kom fri. — —

Jo vist, kan den gamle fra aen opfiskede jydepotte saa udmærket være Karens og Mads Christians grødgryde. Form og størrelse passer netop. — —«

»Hvad arbejder du helst med: mark eller skov?«

»Det er jo begge steder levende ting, man arbejder med, og det giver ansvar. Men det er, ligesom der er størst ansvar ved at arbejde med skoven. — Er man uheldig med at faa en mark forkert tilsaaet, lader det sig rette i løbet af et aars tid. Men tilplanter man en skov med forkerte eller urentable træer, gaar der en menneskealder eller mere, før et fejlgreb kan oprettes.

Paa en gaard regner man med aar. Men i en skov maa man regne med menneskealdere. En skovgeneration er omkr. 100 aar, især da her i

Vestjylland, hvor træerne gror langsomt. I svensk træ kan vi af aarringene tælle os til, at træet har groet i ca. 40-50 aar. I tilsvarende Paabøl-træ viser aarringene, at træet har groet i 80-90 aar. — Hvilket træ, der er mest holdbart og har den største brudstyrke? — Det langsomt voksende træ, derom er næppe tvivl. —

Hvor lidt et menneskes levetid forslaar imod skovens alder, kan vi se af Mads Holts indsats. Han virkede her fra 1876 til 1912. Ved enestaaende flid og dygtighed fik han Paabøl plantage tilplantet og fik store dele af Vestjylland hegned med haver, hegn og plantager. — Gjort landet laaddent, som Dalgas kaldte det.

Næst efter Dalgas er Mads Holt vel den mand, som har virket mest afgørende for plantningssagen her i Vestjylland. Men selv om hans virketid her har strakt sig over 36 aar, fik han dog kun lidt at se af udviklingen i det, han fik til at gro. Det er jo især i aarene siden, træerne er groet til, og plantagen er vokset op til skov. — Men saadan er vilkaarne for ham, der planter træer.

Jo, det giver ansvar at arbejde med plantning og træer. —

Naar man sidder paa en mejetærsker, har man nok ansvaret for, at der bliver høstet godt og med mindst muligt spild. Men gaar man ude i skoven og mærker træer ud til fældning, er ansvaret endnu større: der gaar man ikke frem efter demokratiske regler, der skal de smaa, de syge og de daarlige træer fjernes, hvorimod de sunde og store, der egner sig bedst til tømmer, skal ha plads, saa de kan gro og føre skoven videre. Det er ikke bare større værdier, men ogsaa langt længere aaremaal, ens afgørelse her gælder ...«

»Er det godt økonomisk at være skovejer?«

»Maa jeg svare saadan, at hvis Dalgas og Mads Holt havde tilplantet plantagen med kun bjergfyr, som saa mange af naboplantagerne blev det, saa havde økonomien været daarlig. Men den blev tilplantet med halvt bjergfyr og halvt rødgran, og bjergfyrren blev for en stor del i aarene omkring første verdenskrig lavet i trækul. Saa i dag har vi næsten kun gavntræ, der kan give en hæderlig afkastning, saaledes at der kan blive til genplantningen af anden generation. Men det er som sagt Dalgas og Mads Holst, der skal ha æren for det.«

»Derimod kniber det mere med økonomien i landbruget. Til gaarden her hører ialt kun 50 td. ld. dyrket let sandjord. Det er i dag faktisk for lidt til at gi en familie et anstændigt udkomme. Jeg købte godt nok for nogle aar siden 100 td. ld. hede, og drømte vel dengang om at blive hedeopdyrker, ligesom far. Men inden heden er sat i kultur med pløjning, mergling, faaet gødning og vandingsanlæg, saa er »Vestjyden« dukket op i een og har spurgt: »ka'et betaal sæ?« Ikke i dag, og jeg tror ogsaa, man om faa aar ville kunne bebrejde mig, om jeg ikke lod hede-stykket ligge, som det har ligget i aarhundreder, der er allerede i dag langt imellem hedearealer paa 100 tdl. Jeg tror, der er noget, som ud i fremtiden vil komme til at hedde rekreative omraader.«

»Tør Du sige noget om fremtiden?«

»Det er jeg vist for ung til. — — — Men mon vi ikke paa mange maa-der efteraber Amerika, er bare en halv generation bagefter. Jeg ser ikke for lyst paa landbruget, ejendommene bliver vel større, men hvad saa, naar de ældre skal afløses? Er der kapital nok, til at vi kan beholde selv-ejerbedrifterne?

Ser vi paa skovene, saa har der efter anden verdenskrig været ret gode priser og afsætning. Men takket være »plastalderen«, mindre forbrug af celluloce, træ til emballage, samt større priser paa arbejdskraft, tror jeg, vi staar foran en nedgang, hvor det for at holde økonomien, bliver nød-vendigt at tænke mere paa de, skal vi sige luksusbetonede ting, pynte-grønt, juletræer af ædelgran og det rekreative f. eks. jagt.«

»Du arbejder med sparekassen i Ølgod. Er det ud fra grundig over-læg eller mere tilfældigt?«

»Min forbindelse med Ølgod sparekasse er noget, jeg som saa meget andet kan takke far for. Han arbejdede med sparekassen og var godt tjent dermed. Det samme kan jeg sige. —

Saadan er der saa meget i gaard og skov, der kræver os: Vi prøver paa at føre det videre altsammen, saa godt vi kan ...«

AAGE UHRE, GLIBSTRUPGAARD I LYNE

»Vi har saa mange glæder, som god fortjeneste ikke kan opeveje ...!«

Glibstrupgaard i Lyne sogn ligger som gemt inde i en stor park, læet, som den er af have og plantning til alle sider.

Smukt og velholdt, er gæstens første indtryk af gaard og have. Den manglende arbejdskraft, der ellers sætter sine spor paa de fleste landejendomme i dag, synes ikke at volde større vanskeligheder her.

Det gamle rummelige og velholdte stuehus er i sig selv udtryk for nedarvet jydsk bondekultur. Uden for storstuedøren staar en udkløvet granitstolpe med en svær jernring til gæsten at binde sin hest ved, om han er ridende til gaarde. — Ogsaa et lille glimt ud fra ældre tiders kultur og samfærdsel.

Altsammen enkeltheder, der er med til at forme helhedsindtrykket af Glibstrupgaard og dens ejere.

Det er dog selve døren, Storstuedøren, der stærkest fanger gæstens opmærksomhed. Ikke fordi den er antik, det er ret nyt, godt haandværkerarbejde. I 8 felter er i egetræet skaaret relieffer, hvis symbolik man uden større anstrengelse delvis opfatter: Et baal, en flintøkse, en spansk karavel for fulde sejl. I nederste felt en atombombeeksplosion, og i modstaaende felt to menneskeskikkelser, der rækker hinanden haanden.

»Hør, sig mig, Aage Uhre«. — Det er gæsten, der spørger. — »Selv om Du næppe egenhændigt har snittet disse relieffer, saa har Du uden tvivl formet ideen. Men hvad er selve ideen og dens udspring?«

»Kort udtrykt skal disse relieffer tegne nogle af de største revolutioner i menneskehedens livsløb: Ilden tæmmes til baal. Stenaldertidens vaaben og værktøj. Byernes opstaaen med faste love og vedtægter. Renaissancens store opdagelsesrejser, verden bliver større. Ja, og nederst Atomalderens indgang med atombomben. — Nej, de to skikkelser i modstaaende felt er ikke Adam og Eva, som nogle tror. — De skal symbolisere det, som engang maa komme: menneskelig fællesskab tværs over stridigheder og landegrænser: Een Verden! Langt igen! — Ja, men ikke længere, end vort haab kan række!« —

Bag en saadan indgangsdør venter man ikke at finde et helt dagligdags hjem med helt almindelige mennesker. Og det holder stik. Aage Uhre og fru Bodil (datter af provst Thetens, Hodde) er mindst af alt dusinmennesker. De har deres egne meninger, og mod til at vedstaa disse meninger ogsaa i dagligdagen. Det vil sige: mod og ide til at forme deres hjem og deres tilværelse ud fra egne ønsker og egen indstilling, selv om det maaske nu og da støder an mod det gængse og vedtagne.

Det er et hjem, hvor man ikke savner emner at drøfte. Snakken gaar over kaffebordet. De har saa meget fælles, der knytter traade og samfølelse over det, som maaske ellers kunne gi modstilling: Egnens arkæologi, gaardens historie, litteratur, nytidens kunst og poesi, storpolitik, Een Verden. — —

De faste nøgterne oplysninger med data og tal, gæsten egentlig har som ærinde, fortøner sig mere og mere bag det spændende, der er at drøfte. Det varer længe, før han finder frem til de spørgsmaal, der har ført ham til gaarde:

»Hvor længe er det siden, I købte Glibstrupgaard?«

»Det var i 1927. Den 15. August kom vi her.

»Hvor megen jord hørte da til gaarden?«

»Omkring halvtredje hundrede td. ld. ialt: 50 td. ld. ager, 15 td. ld. eng og ellers hede og plantage.«

»Saa har Du ogsaa dyrket hede op?«

»Jeg har prøvet det. — Hvormeget? — Aah, omkr. 105 td. ld. hede. En del solgte jeg, da det var dyrket op.«

»Har Du aldrig længtes tilbage til din fødegaard, Uhregaard i Tistrup?«

»Nej, Bodil og jeg har altid været glad for at være her. Og vi har aldrig savnet arbejde eller opgaver at virke med.

— Jo, der var alligevel en enkelt gang, jeg havde stor lyst til at rende fra besværet. —«

»Naada!« — Gæsten venter spændt paa afsløringen.

»Jo, det var den første dag, vi kom her midt i August. Den gamle karl var rejst, den ny var ikke kommen endnu. De 14 køer stod i stalden og brølede for at komme paa græs. Efter datids skik stod de i tøjlr.

Og jeg anede intet om, hvordan de blev koblet og trukket i marken. — Da var jeg lige ved at ønske mig andet steds hen.

Køerne blev fodret paa stald den dag. Og saa kørte jeg til Lyne efter nogle ruller pigtraad og lavede løsdrift. — Det var den gang sjælden brugt, og folk sae: saa æder køerne alt græsset de første dage, og der kommer ikke græs mere den sommer! —

Nu ved vi, det gaar lige akkurat modsat ...«

»Hvordan kan I holde saa stor og velpasset en have, baade prydhaven med plæner, blomster og gamle store træer her uden for havestuedøren, og saa den store køkkenhave og frugthave paa den anden side indkørselen?«

»Vi er glade for haven, baade Bodil og jeg. Det var i 1932, vi fik havebrugskonsulent Sørensen, Esbjerg, her ud for at gi os gode have-raad. Han sae: Ta og lav en haveforening under »Jydsk Haveselskab.«

Det gjorde vi. Og jeg tror, mange andre her i Lyne foruden os har haft glæde af den forening og de havefester og havevandring, den førte med sig.

En mand, hvis arbejde bringer ham vidt omkring i Vestjylland sae en dag:

»Hvordan hænger det egentlig sammen med de mange smukke og velpassede haver her i Lyne? Her er jo mere havekultur end de fleste andre steder? Skyldes det den haveforening og hvad, den fører med sig? — Og jeg kunne kun svare: Ja, det tror jeg. — —«

»Jeg ved jo, det er ikke blot Haveforeningen, Du har været med til at sætte i gang, men i mange af egnens foreninger og sammenslutninger har Du ligeledes været med i ledelsen: Sig mig: hvilket offentligt arbejde har Du været mest glad for«

Aage Uhre sidder eftertænksom lidt. — »Mest glad for? — Det er maaske ikke saa let at sige. Arbejde, der lykkes, eller indsats, der gør nytte, er man vist aldrig ked af at tænke tilbage paa.

Der var her i Lyne en lille, helt forældet bogsamling, som næsten aldrig blev brugt. Det fik vi lavet om til et godt og flittigt brugt bibliotek. Det glæder jeg mig over hver gang, jeg kommer der.

Naar jeg som medlem af skolekommissionen nu og da havde ærinde

Sparekassens kontor i Lyne 1967.

i skolen, lagde jeg mærke til, at næsten alle børnene havde dårlige, sorte og hullede tænder.

Det er synd for de børn at gaa ud i livet med saa elendige tænder, tænkte jeg, her bør gøres noget. Jeg talte med flere inden for skolekommission og sogneraad og raadførte mig med læge Reinholdt Nielsen, Tarm, om sagen.

Ved Reinholdt Nielsens hjælp og ved velvilje fra skolekommission og sogneraad fik vi da gennemført – som den første landkommune her i landet – at børnene fik gratis skoletandpleje.

Foderstofforeningen? – Naa, det er jo ret afgrænset, hvad der kan laves inden for en saadan lokalforening. Men vi kom da i gang med at avle vort eget fremavlskorn, og takket være en dygtig uddeler blev foreningens økonomi holdt i orden.

Ja, jeg har altid været overbevist andelsmand, derfor var jeg ogsaa med, da vi i 1942 fik oprettet en Andelskasse under Andelsbanken. Sogneraadsformand Skat Pedersen, Østergaard, blev bestyrer.

Denne Andelskasse virkede godt gennem en aarrække og formidlede paa udmærket maade de fleste Lynefolks pengeomsætning.

Efterhaanden, som virksomhederne voksede, og kravene om kapital blev større, havde den forholdsvis nye Andelskasse ikke tilstrækkeligt likvide midler til at tilfredsstille den stigende efterspørgsel efter kapital.

Efter en del forhandling for og imod blev da Andelskassen nedlagt 1955. Og Andelsbanken gik over til at holde en ugentlig kontordag.

Skønt andelsmand til fingerspidserne, førte forholdene med sig, at jeg ved denne lejlighed gik over til at bruge Ølgod Sparekasse, og det har jeg ikke fortrudt.

Brugsforeningen? — Ja, vi har jo en stor og god brugsforening her i Lyne. Det gik dog her som i de fleste brugsforeninger, da det økonomiske tryk her ude paa landet for alvor begyndte at klemme, saa brugte medlemmerne deres brugsforening som en slags kreditforening.

De udestaaende fordringer blev altfor store. En nyordning var tvingende nødvendig her.

Og ved velvillig hjælp især fra Ølgod Sparekasse fik vi disse udestaaende fordringer bragt ned til gavn for alle parter.

Det var i 1948, Ølgod Sparekasse aabnede et kontor her i Lyne. Det første regnskabsaar var her en samlet omsætning paa omkr. 5 mill. Helt godt syntes vi! I dag er denne omsætning lige ved tidoblet. Det fortæller lidt om den plads, Ølgod Sparekasse har indenfor Lyne sogn. — «

En ung mand kommer stiltfærdig ind i stuen og glider naturligt ind i samtalen. Det er sønnen, Hans Uhre, som juleaften 1967 fylder 33 aar. Han er landbrugskandidat, havde en god stilling paa Øtoftegaard.

Hans unge friske kone havde ligeledes en god stilling som laborant. Hun er nu gaet i lære som gaardmandskone. Under høstens travlhed, da gaarden stod paa gloende pæle, overtog hun malkningen og klarede det fint.

De unge er nu kommen hjem for med tiden at føre Glibstrupgaard videre i samme gode spor.

»Hvordan føles det at faa meget længere arbejdsdag end hidtil og saa kun tjene en lille brøkdæl af det, I før var vant til at tjene?«

»Vi prøver at vænne os til, baade det ene og andet. Det gaar nok. Vi

Vi skimter tilbage og frem

har jo den fordel, naar vi arbejder med vort eget, saa bliver en lang arbejdsdag aldrig saa træls ...«

Og Aage Uhre siger med overbevisning:

»Penge er nu ikke det eneste afgørende her i tilværelsen. Vi her ude i »det fattige landbrug« har saa mange glæder, som slet ikke kan opvejes med stor løn, honorar eller tantieme!

Vi kan gaa en aftenur her ud i haven og glæde os over det herlige lune septembervejr, over høsten, som nu er i hus, frugterne, der modnes, høstens stærke blomsterfarver, aftenhimlens lysvirkning op over trætoppene. —

Ih, hvor kan vor tilværelse være rig og skøn, om vi blot ser os for! — Kom, vi gaar en havetur, før det mørkner ...!«

ARBEJDSMAND AKSEL BERGGREN, ØLGOD

Modsætningsforholdene mærkes ikke i dag som for aar tilbage ...

Sogneraadsmlem, medlem af socialudvalget, formand for »Arbejds-mændenes Fagforening i Ølgod«, formand for »Arbejdernes Forsamlingsbygning« — arbejdsmand Aksel Berggren, Ølgod.

Ikkesandt, efter en saadan præsentation er man indstillet paa at møde en sammenbidt, haardkogt partifører med urokkelige, færdighamrede meninger. —

Og saa træffer man en venlig, stiltærdig mand med indsigt i tingene og med evne til at se forholdene fra mere end een synsvinkel. I sin moderne, hyggelige stue i Nørrealle i Ølgod sidder han saa selvfølgelig tilpasset som paa lederpladsen i Fagforeningsbygningen. Bag hans plads en smuk bogreol fyldt med leksika og haandbøger. — —

»Du er, saa vidt jeg ved, født her i Ølgod, Aksel Berggren, har Du ogsaa arbejdet her din meste tid?«

»Ja, jeg er født i Harkes i et arbejderhjem. Vi var en stor søskendeflok. Der kunne ikke blive raad til uddannelse for nogen af os. Kun min yngste søster fik realeksamen. Det var overlærer Hjuler, der satte det igennem. Alle vi andre maatte ud at tjene for snarest at kunne klare os selv.

Vi skimter tilbage og frem

Mange pladser? — Ja, det blev jo en del, selv om jeg helst blev 2-3 aar paa stedet. De fleste pladser har jeg haft i Ølgod Østersogn: 1 aar hos Peder Clausen i Agersnap, 2 aar hos sognefoged Kr. Laustsen, Krusbjerg, 1 aar hos Peder Pedersen, Langhedegaard, 3 aar hos Cilius Nielsen, Fynbogaarden, 2 aar hos Chr. Jørgensen, Hejbøl.

I 1938 blev jeg arbejdsmand her i Ølgod. — En vanskelig tid den gang? —

Ja, efterverne fra landbrugskrisen og den store arbejdsløshed i 30-erne mærkedes endnu. Jeg havde dog arbejde det meste af tiden, det er noget, man selv kan gøre en del til.

Var der ikke andet arbejde at opdrive, cyklede jeg ud til Hejbøl plantage og huggede brænde i rummeter. Det var akkordarbejde. Naar man hængte godt i, kunne man tjene 6-7 kr. pr. dag. Kneb det at finde arbejde her i byen, cyklede jeg ud paa landet og bød mig til. Jeg vil helst arbejde ude i fri luft.«

»Hvornaar blev Du valgt ind i sogneraadet? Og hvilke udvalg er Du der medlem af?«

»I 1958. Jeg er medlem af socialudvalget, i børneværnet, vandløbsudvalget, gade og kloakudvalget. Ja, og plantageudvalget. Det sidste udvalg gir ikke meget arbejde, det er nærmest en skovtur eller to om aaret. Vor sagkyndige raadgiver fra Hedeselskabets 6. plantagedistrikt, skovfoged H. Hvid Kristiansen, Sdr. Omme, er en dygtig mand.«

»Det er vel socialudvalget, der gir det meste arbejde?«

»Ja, men ikke nær saa meget arbejde som før i tiden. Den noget nær fulde beskæftigelse har aflastet meget. Og forbedrede sociale love har lagt støtte og ydelser i faste rammer, saa der ikke bliver saa meget til udvalget. Ja, formanden har jo stadig en del.

Efter forrige sogneraadvalg tilbød man mig at blive formand for socialudvalget. Jeg bad mig fritaget, da jeg var bange, det ville kræve mere tid, end jeg kunne afse fra mit arbejde. Efter sidste valg blev det overladt til fru Schou Dejgaard og mig at aftale, hvem af os der skulle ha formandsposten. Fru Schou Dejgaard blev saa formand. Hun er dygtig og har lyst til socialt arbejde.

Børneværnet gir uro i perioder. Det er det mest triste arbejde, jeg

ved. Det er ejendommeligt at lægge mærke til, hvordan enkelte uheldige individer kan volde en masse uro i byen og sætte sager i gang, man helst var foruden ...«

»Hvordan føles det at sidde i sogneraadet som eneste repræsentant for det socialdemokratiske mindretal? Føler Du dig isoleret?«

»Paa ingen maade. Forhandlingen gaar i fuld fordragelighed. De allerfleste sager forhandles og afgøres ikke efter politiske, men stedlige og saglige hensyn. Jeg mærker aldrig modstand mod det, jeg foreslaar. De første aar kunne der maaske mærkes lidt modvilje, naar vi snakkede om løn f. eks. til husmoderafløsere. Jeg syntes den gang, de fik for lidt.

Tidligere mærkedes ogsaa en vis modstilling mellem by og land, især paa de økonomiske omraader. Den ene part var bange for, den anden skulle faa en fordel paa den andens bekostning.

Disse modsætningsforhold mærkes ikke i dag som for aar tilbage. Højest lidt godmodig drilleri i kaffepauserne. Hans Raunkjær og jeg tar os tit en lille disput i al venskabelighed.«

»Du er ogsaa formand for »Arbejdernes Fagforening« her i Ølgod. Det gir vel ogsaa en del arbejde, maaske ogsaa bryderi?«

»Begge dele, ja. Jeg blev formand i 1947. Og især i de første aar havde jeg tit lyst til at rende fra det hele. I de senere aar med god beskæftigelse er det jo langt lettere. — Jo, vist gir dette arbejde ogsaa opmuntringer. En af de største glæder i min formandstid er »Fagforeningshuset«, vi fik bygget.

Se, den gang Centralhotellet blev nedlagt, blev fagforeningen og dens medlemmer paa en maade husvilde, for her havde vi vor samlingsplads. Vi havde allerede den gang begyndt at spare op til et byggefond. Indgangen var, at hvert medlem indskød 5 kr. Siden gav vi hver uge 10 øre. Det syntes smaat, men blev alligevel til penge. I 1956 var det blevet til 14.000 kr.

Saa vovede vi at bygge vort hus. Vi laante i Kommunekreditforeningen, og sogneraadet var saa flink at garantere for laanet. Vi er glade for vort hus, her er en god lejlighed og her er vort kontor og vort samlingssted. Her er gode mødelokaler, de kan lejes til familiefester, og vi holder hver vinter en foredragsrække med god tilslutning fra vore medlemmer.

Det gir altsammen samling og fællesskab. — Jo, vi har megen glæde af vort hus!«

»Hvordan synes Du, fremtiden tegner sig set fra et arbejdersynspunkt?«

»Kreditstramning mærkes nu paa mange omraader. Vi maa sikkert være forberedt paa mere ledighed til vinter, end vi har kendt i mange aar.

Der er næppe nogen, som ønsker arbejdsløshed selv af kun ringe omfang. Men derfor kan man godt nu og da synes, at folk burde være lidt mere taknemmelige for gode tider med de gode trygge forhold, vi efterhaanden er naaet frem til.

Mange, især af de unge, har aldrig kendt til at mangle arbejde og for-tjeneste. De gaar ud fra, at godt arbejde er en selvfølgelighed. Vi ældre ved, at det slet ikke er saa selvfølgelig en ting. Man kan undertiden fristes til at tænke saa kætterisk: Der er een og anden især blandt de unge, som ingen skade havde af at lære at arbejde og at føle glæde ved at kunne faa arbejde ...«

»Og saa sidste spørgsmaal, Aksel Berggren: Har Du haft tilknytning til Ølgod Sparekasse?«

»Ikke saa meget, saa jeg ka prale dermed. Jeg har kun sparet lidt, men laant mere. Naar jeg nu og da handlede hus, var det Sparekassen, som hjalp mig. Og en haandsrækning, naar man staar og mangler kon-tanter, er man altid taknemmelig for ...«

»Og saa i morgen skal Du enten ud i en drængrøft eller ind at passe kontoret. — Hvilken af delene vil Du helst?«

»Jeg vil helst se en god fodboldkamp! ...«

KR. MØLLER KRISTENSEN, ØLGOD

Formand for sparekassen.

Forholdene i dag er bedre for laanerne end for sparerne

Kr. Møller Kristensens og hustrus hjem er et smukt, nybygget hus paa Egknudvej i Ølgod. Stor have baade foran og bagved huset.

Der er lunt og hyggeligt inde paa Kr. Møllers kontor. Hyggen i stu-

erne her føles dobbelt, mens aarets første efteraarstorm pisker løvfald og forrygende regnbyger mod ruderne. Sommeren er slut for i aar, nu er der tid og ro til at snakke.

»Du og din far, Jens Møller Kristensen, har jo arbejdet for Ølgod Sparekasse i tilsammen godt og vel 50 aar, gir det ikke en egen samfølelse med sparekassen og dens arbejde?«

»Det kan maaske godt siges. Sparekassen, dens forhold og virkemaade, har jeg faktisk haft tilknytning til, saa længe jeg kan huske.«

»Du har jo efterfulgt din far og videreført hans arbejde baade der hjemme paa gaarden i Egknud, som formand for Ølgod Brandkasse fra 1940 og som formand for Ølgod Sparekasse — ja, i sin tid ogsaa som formand for Ølgod Venstrevælgerforening fra 1934-1952 — gir det ikke en egen fast selvfølgelighed over arbejdet og tilværelsen?«

»Det er muligt, disse forhold virker med til at forme ens indstilling overfor et og andet. Jo, det gir vel nok en egen sammenhæng, hvor maaske andre bare opfatter det som forretning. — Vi kan vist sige, at det slægtled, vi hører til, blev opdraget til at gaa ind i offentlige hverv. De, der er unge i dag, bliver uddannet dertil. Og der kræves endda en god uddannelse nu for at kunne hævde sig.«

»Du er ved din slægt fra gammel tid knyttet her til sognet, har ikke ogsaa det sin indflydelse paa ens tænkemaade og væremaade?«

»Min far stammer fra Agerkrog i Tistrup. Min mor fra Kathrinelund i Lindbjerg, hvor hendes slægt havde hørt til i adskillige led. Hvor meget disse slægtsforhold har indvirket paa min tænkemaade, har jeg aldrig gransket nøjere. Men jeg husker, det i sin tid pinte mig, da Kathrinelund gik ud af slægten. Den slags følelser er man ikke selv herre over. — Slægtsfølelse — ja, det kan vi godt kalde det.«

»Hvilket formandsskab giver mest arbejde: Brandkassen eller Sparekassen?«

»Det er saa afgjort Brandkassen, der gir mig mest arbejde. Her er jeg baade formand, direktør, forretningsfører, kontorist m. m. — I Sparekassen derimod har vi direktøren, og dygtige funktionærer til at gøre det daglige arbejde. Hvad der kan være af bøvl og bryderi, kan formanden jo bare læsse over paa direktøren og la ham ordne det.

Formandens hverv er sammen med direktionen og det øvrige tilsynsraad at lægge rammerne tilrette for arbejdet ud fra generalforsamlingens vedtagelser, og at drøfte laaneansøgningerne ud fra de beløb, vi har raadighed over til udlaan.

Dersom de gamle, der ledede Sparekassen solidt og godt for 50 aar siden, kunne kikke op i dag og fik lov at styre Sparekassen bare en uges tid, da ville de korse sig! De var jo vant til under ansvar overfor generalforsamlingen at administrere omtrent suverænt. Og de ville harmes over de indgreb, vi nu maa finde os i!«

»Om de gamle fra Sparekassens første halve aarhundrede kunne kikke paa forholdene i dag, var det jo sikkert ikke blot administrationen, der ville slaa dem med undren, men hele den vældige udvikling, fremgangen i alt, ogsaa indenfor Sparekassen?«

»Ja, se udvikling og fremgang behøver ikke netop at være eet og det samme. Udviklingen er jo saa rivende, saa man knapt kan følge med.

Da jeg i 1940 afløste min far i tilsynsraadet, var indskudskapitalen crk. 4^{1/2} mill. I aarene siden er denne sum ottedoblet. Kasseomsætningen var i 1940-1941 crk. 6^{1/2} mill. — Sidste regnskabsaar 1965-1966 var kasseomsætningen 454 mill. Det er i gennemsnit crk. 1^{1/2} mill. pr. arbejdsdag. Og det stiger stadig. Det vil ikke forundre mig, om stigningen for indiv. aar bliver paa 20 %

»Er det ikke først og fremmest udtryk for den løbske inflation med Kronens forringelse?«

Det ene med det andet har skylden, ikke mindst inflationen. Ogsaa et andet forhold spiller ind her. Se, for bare faa aar siden havde de allerfleste en tegnebog, for nogles vedkommende var den endog godt stoppet, saa den kunne lette hovedpuden og faa manden til at sove siddende. — Lisom Strellufsognerne i gammel tid, ja!

Men nu er tegnebogen afløst af et tyndt checkhefte. De allerfleste lader nu deres omsætning gaa gennem sparekasse eller bank. Og selv om landbruget kun gir ringe eller slet ingen afkastning, saa er man for at eksistere tvunget til at ha en stor omsætning. Altsammen virker det med til at skabe denne vældige stigning i kassens omsætning.

Et udtryk for samme udvikling er ogsaa Sparekassens nybygning, som

nu snart staar færdig. Den vil et godt stykke tid fremad gi god plads til baade personale og kautionister!

Se, det er udviklingen. Og den er imponerende. Men om det kan kaldes fremgang eller tilbagegang, det afhænger af det sammenligningsgrundlag, vi bruger: vor maalestok, om vi vil.

Op gennem 1930erne og 40erne var Ølgod Sparekasse den næststørste her i Ribe Amt, kun Varde Sparekasse var større. Nu er dette forhold stærkt forrykket. Baade Ribe Landbosparekasse, Vejen, Esbjerg (Bryndum) og Grindsted sparekasser er nu rykket forbi os i indlaansmasse.

Bruger vi dette sammenligningsgrundlag, som maalestok, da er Ølgod Sparekasse trods al udvikling og fremgang faktisk gaaet tilbage.«

»Tror Du denne voldsomme udvikling i omsætning og lønstigning vil fortsætte i de kommende aar?«

»Det var da ikke godt! — Nej, for det vil betyde, at inflationen fra at være et finanspolitisk middel, voksede ud til en slags naturmagt, der helt tar magten fra baade regering og nationalbank.

Saadan som udviklingen har kørt de senere aar, kan det ikke fortsætte. Saa kan vi ret hurtigt naa frem til, at skillemønt forsvinder, og vi kun regner med Kroner. — Maaske endda kun tikronersedler og hundredsedler!

Med et evt. lovforslag om, at laaneafdragene skal pristalsreguleres er, efter min mening, galskaben sat i system!

Vi maa vel sige, at kreditstramningen, der nu volder os og de laansøgende saa mange kvaler, det er en besk, men ret nødvendig mikstur. Vi er jo naaet dertil, at der er mange flere laanere end sparere. Det viser, at samfundsøkonomien er ude af balance.

Forholdene i dag er jo faktisk ogsaa bedre for laanerne end for sparere: Sparernes indestaaende kapital forringes gennem inflationen med mere end de indvundne renter. Laanerne derimod kan tilbagebetale laanet med forringede Kroner, der dog stadig tæller for een ...«

»Sparekassen har vel glæde og fordel af sine filialer?«

»Begge dele, ja. Kontoret i Lyne aabnede vi i 1948 med Berg Johnsen som bestyrer. Her er omsætningen 10-doblet i de forløbne 20 aar.

Noget nær det samme kan siges om vor afdeling i Horne, ogsaa fra

1948, her er Georg Pagaard, Asp, bestyrer. Før var det saadant, at naar folk i Horne satte penge ind, kørte de til Varde. Naar de skulle laane, tog de til Ølgod. Al den tøwtløse kørsel sparer vi dem for nu!

Vort kontor i Strelluf er en ren selvfølge, vi og Strelluffolkene hører nu til samme sogn.

I Hoven indledede vi 1963. Naar vi her faar vore egne lokaler, kommer det ogsaa ind i faste rammer her.«

»Du ser vist ikke altfor lyst paa fremtiden?«

»Saadan som forholdene tegner sig i dag, synes der ikke at være grundlag for særlig udtalt lyssyn: Landbrugets voksende vanskeligheder, inflationen, der forringer alle værdier, markedsforholdene, der ved modstand her hjemme og ude fra stadig synes mere og mere forkvaklede. Her har vi forpasset vore muligheder, som maaske aldrig kommer igen. — Nej, ligefrem blaaøjet lyssyn opfordrer forholdene os ikke til i dag ...«

»Din opfattelse af forholdene i dag og de nærmeste aar fremad, gælder den ogsaa Sparekassen og dens udvikling?«

»Ølgod Sparekasse staar solidt, økonomisk godt funderet og vel anskrevet blandt egnens folk. — Jo, den vil efter alt at dømmes gaa frem sammen med byen og egnen.

Ikke en ubrudt fremgangslinje, men præget af den bølgegang, der alle dage har været i den økonomiske udvikling.«

»Du tror paa, at Sparekassen fortsat fremad kan regne med den uskrømtede tillid, som hidtil har baaret virksomheden frem?«

»Det med folks tillid er jo noget væsentligt og afgørende for en sparekasse. Den kan ikke undværes, om arbejdet skal lykkes. Paa den kan bygges baade nybygningen i dag og en solid virksomhed i fremtiden. —

— Ja, gensidig tillid er noget nær det vigtigste i et samfund. — Jeg kan lige fortælle et lille træk om tillid:

Det var, mens Peder Rich sad som som kasserer i Sparekassen. En dag, det var den første skoledag efter juleferien, kommer en lille sød pige ind i Sparekassen og lægger sin nye, fine dukke paa skranken.

»Aa hør Peder Rich,« siger hun, »vil Du ikke nok passe paa min nye dukke, mens jeg er i skole?«

Jo, Peder Rich skulle nok passe godt paa dukke Lise.

Dagen efter gentog det samme sig, og Peder Rich ka ikke la være at spørge: »Hvorfor lar Du ikke dukke Lise blive hjemme?«

»Nej,« siger den lille pige alvorligt, »saa er jeg bange for, at far og mor vil lege med den! Det gør Du ikke, vel?«

Da Peder Rich siden fortalte hændelsen, føjede han til: Det er den største tillid, der nogensinde er vist Sparekassen og mig!«

— Den lille pige hed den gang Minna Aarrebo, og hun er i dag gift med fhv. Kirkeminister Orla Møller! — — —

SPAREKASSEDIREKTØR BØRGE CHRISTENSEN, ØLGOD

*... Bedre vilkaar for vore eksporterhverv,
og videreførelse af det gode samarbejde og tillidsforhold ...*

En aften i sparekassedirektør Børge Christensens smukke og hyggelige hjørnelejlighed oven over Sparekassens kontor: Snakken gaar hyggeligt omkring kaffebordet, og gæsten spørger:

»Vil I ikke føle lidt af et savn, naar I nu ret snart skal flytte fra disse smukke stuer og hen i direktørlejligheden i Sparekassens nybygning i Torvegade?«

Det er fru direktør Christensen, der svarer:

»Selv om vi vel nok faar større og mere moderne lejlighed i den nye bygning, kan det godt føles lidt vemodigt at flytte her fra, hvor vi har haft vort hjem i saa mange gode aar, hvor børnene er vokset op. — Men ...«

Og Børge Christensen følger til:

»Selvfølgelig glæder vi os til at komme i gang i de nye lokaler, ogsaa til at flytte ind i den nye og gode lejlighed. Men trods det kan vi godt føle tilknytning til stuerne her og med glæde tænke tilbage paa den tid, vi her har haft vort hjem ...«

»Hør, sig mig, direktør Børge Christensen: Hvordan er det at staa her i en topstilling i din barndomsby og nærmeste hjemegn?«

»Jeg er kun glad for, at jeg fik min virkekreds her, hvor jeg kender næsten alle mennesker, og hvor jeg har levet det meste af min tilværelse. Ellers var jeg nok søgt til en anden egn.«

»Du har gaaet i skole her i Ølgod?»

»Ja, først i skolen i Vestkær og siden i realskolen i Ølgod. Jeg fik min realeksamen i 1938. Saa kom jeg paa Statsskolen i Esbjerg med naturfag og matematik som hovedfag. Det var min agt efter studentereksamen at fortsætte studierne ad den matematiske, naturvidenskabelige linje ...«

»Og i stedet for kom Du i lære i Ølgod Sparekasse. Var det helt efter dine fremtidsplaner?»

»Det var det vel knapt nok. Men se, Sparekassen havde brug for en lærling. Min far ville gerne, jeg søgte pladsen for at aflaste hjemmet for udgifterne til de mange studieaar. Ja, og saa søgte jeg pladsen og blev antaget som lærling i Sparekassen.«

»Drømte Du den gang om at tjene dig op til direktør?»

»Nej, mindst af alt. Min drøm var den gang at fortsætte studierne ad den naturvidenskabelige, matematiske linje og skabe mig en fremtid ad den vej. Men jeg forstod jo godt, at de mange studieaar var et haardt økonomisk tryk at lægge paa et hjem, og jeg var villig til at lette dette tryk ved at gaa ind i praktisk arbejde.«

»Og hvordan fandt den nye lærling sig tilrette i Sparekassens tjeneste?»

»I førstningen var det jo uvant, og jeg var vist nok en bette forsagt og forkyst knægt. Fr. Riis var den gang kasserer og han krævede orden og fart i arbejdet. Jeg glemmer aldrig min første Novemberdag i Sparekassen. 1ste November den gang stod kassen paa gloende pæle.

Det var den store skiftedag. Mange af de unge satte en ære i at indstætte mest muligt af deres aarsløn. Der var den gang ligefrem sport og kappestræb i opsparing.

Kunderne og pengene væltede ind fra morgenstunden.

Det regnede voldsomt hele d. 1ste November 1938. Folk ligefrem drev af vand! Det samme gjorde mange af deres pengesedler.

Da kassen den aften blev gjort op, manglede der 500 kr. Den gang en svimlende sum. Trods al væden ude som inde var kassereren rødgløddende, for temperament havde han. Selvfølgelig var det den nye lærling, der havde været med til at ekspedere og havde lavet den fatale fejl!

Jeg kunne ha fortalt, hvordan det hang sammen. Men jeg turde ikke! Jeg saa midt paa dagen, kassereren tog en smaskvaad 500 kr. seddel og la den til tørring paa radiatoren under skranken. Og der blev den liggende og blev glemt. Derfor manglede den i kassen!

Selvfølgeligt prøvede jeg paa at komme tilorde og forklare. — Det var umuligt, syntes jeg, mens stormen rasede. Saa cyklede jeg hjem om aftenen, uden at jeg fik aabenbaret den nu knastørre pengeseddel paa radiatoren.

Hjemme fortalte jeg, hvad der var sket i Sparekassen, og far cyklede straks til Ølgod og fik sagen ordnet, saa kassen kom til at stemme ...

Ja, saa forkyst var den nye lærling i førstningen. — Efterhaanden gled jeg ind i arbejdet og kom til at føle mig hjemme. Saavel kasserer Fr. Riis som bogholder N. F. Kristensen var glimrende læremestre punktlig, præcise og altid retfærdige i deres afgørelser.

Jeg har det held som sparekassemand at ha haft to af de bedste og dygtigste læremestre, det var muligt at faa: bogholder N. F. Kristensen og sagfører Aarrebo. Hvad jeg skylder de to mænd, er ikke let at gøre op. De blev mine forbilleder, som jeg prøvede paa at efterligne saa godt, jeg evnede, og Jens Sørensen var vor nabo derhjemme i Gammelgaard. I min drengtid drillede han mig med, at jeg skulle op i Sparekassen og løse ham af. Det var jeg ikke videre opsat paa den gang.

Da jeg gik i skole, talte jeg tit med Jens Sørensen, og hans evne til at trevle en sag op og igen holde fast i traadene var uden lige. Han havde en hurtig opfattelse og jeg har set mange af hans notater i sparekassens bøger, der vidner om hjælpsomhed over for smaakaarsfolk.

Ligesom Jens Sørensen havde N. F. Kristensen gennem en aarrække været mejeribestyrer paa Hjedding mejeri — dels i Hjedding og dels i Ølgod. Man siger jo, at en dygtig mejeribestyrer skal være hidsig baade til at arbejde og til at sætte folk i gang. Jeg tvivler ikke om, at disse to mænd har været meget dygtige i deres fag!

Jo bedre, man kendte Kristensen, des mere kom man til at se op til denne mand. Han var smaakaarsfolk en god ven, der hjalp dem bedst muligt. Han sae tit til vi unge: Vi skal altid tænke paa at hjælpe dem, der har det drøjest her i tilværelsen.

Kristensen havde stor selvbeherskelse, men nu og da kunne hans medfødte temperament bryde igennem. Jeg husker en dag, der kom en arbejdsløs ind paa Sparekassen for at sælge bladet: »Livets Kamp«. Kristensen havde travlt og afslog at købe bladet. Sælgeren siger da haanligt: »De maa jo ha en fejl i hovedet, mand!«

I samme nu koger naturgløden op i Kristensen. Han hugger næven i skranken: »Vil De saa se at komme ud!«

Næveslaget i skranken var saa rystende, saa et blækhush, der havde siddet fast, hoppede til vejrs og stod paa hovedet. Bladsælgeren røg ud gennem døren omtrent med samme fart, som blækhuset vippede løs! — —

Sagfører Aarrebo er den anden af mine idealer. Han var meget optaget af Sparekassen og ofrede den en stor del af sin tid og sit arbejde. For de unge medhjælpere var han en faderlig ven, der raadede og vejlede og ansproede dem til videre uddannelse gennem kursus og brevscole: I maa endeligt ikke tro, I er færdige, fordi I er sluppet godt gennem elevuddannelsen. I kan altid naa videre og blive endnu dygtigere. De, der vil naa frem og faa gode stillinger, maa sørge for at faa en god uddannelse ...

Det var ogsaa Aarrebo, der i sin tid opfordrede mig til gennem brevscole at ta Højere Handelseksamen med matematik som bifag.

I 1945 sae Kristensen til mig, at hvis jeg kunne tænke mig at gaa videre frem i Ølgod Sparekasses tjeneste og maaske med tiden løse ham af, saa ville det være klogt af mig, om jeg tog ud et par aar og lærte andre forhold at kende.

Jeg tog mod det gode raad og fik fra 1. Decbr. 1945 en stilling i Holbæk Amts Sparekasse, under direktør Blinkenberg Niensens dygtige ledelse. — Jo, han stammer fra Varde.

— Længtes tilbage til Ølgod? — Naa, længtes er maaske for stærkt et udtryk. Selvfølgelig tænkte jeg tit paa Ølgod, det var jo for mig baade barndomshjem og mangeaarig arbejdsplads. Men jeg var glad for at være i Holbæk og faldt godt til blandt øboerne.

Jeg var ærligt talt overrasket, da jeg i foraaet 1947 fik brev fra sagfører Aarrebo. Han opfordrede mig til at komme tilbage til Ølgod og

løse Kristensen af. Pladsen som direktør for Ølgod Sparekasse stod aaben for mig —.

Om jeg var i vildrede med mit valg? — Ja, faktisk. Jeg var kun 25 aar, og ville godt se lidt mere og uddanne mig videre. — Overvejede? — Det gjorde jeg vel nok. Men selvfølgelig sae jeg da ja tak til det gode tilbud.

D. 1. Novbr. 1947 fratraadte Kristensen som bogholder, og jeg tiltraadte som Ølgod Sparekasses første direktør.

Fortrudd dette valg? — Nej, der er intet at fortryde. En god stilling i min barndomsegn blandt folk, jeg er glad for at arbejde sammen med, hvad kan jeg med rimelighed ønske mere!

Om jeg finder alt ideelt og uden skavanker? — Nej langt fra! Om saa var, blev tilværelsen vist altfor tam. Vi skal ha noget at slaas med, for at vi nu og da ka føle tilfredshed ved at vinde over vanskeligheder.

De øjeblikkelige vanskeligheder, der i dag trænger sig paa? — Dem er der nok af: Den stærke kreditstramning, der sætter udvidelser og byggearbejde i staa. De utilstrækkelige pengemidler vi har til udlaan til de mange, der staa og mangler kontanter. Opsparingen, der hæmmes gennem inflation og partipolitiske manøvrer. — Jo, der er saavist knaster nok til at gi afveksling ind i arbejdet.

Naar Ølgod Sparekasse fra i mange aar at være den næststørste i Ribe amt er gaaet nedad i rækken, hvad indlaan angaar, da skyldes det, at Ølgod Sparekasse er en udpræget landbosparekasse. Og landbruget har jo nu i en aarrække været økonomisk stedbarn mellem danske erhverv. Her er i dag mere trang til at laane end evne til at spare op. I byerne flyder pengemidlerne helt anderledes rigeligt. Derfor gaar de sparekasser med tilknytning til byerhvervene frem med indlaan, mens vi her maa sakke agterud. —

Opmuntringer i arbejdet? — Jo, vist, dem er der mange af: Tillidsforholdet til vore kunder, det gode samarbejde med tilsynsraadet, det gode forhold til personalet. I de 30 aar, jeg har været her, er kun fem funktionærer søgt herfra, og da mest for videreuddannelse.

Bogholder Aage Pedersen har været her i 22 aar.

Prokurist Frede Møller Kristensen har ogsaa været her i mange aar.

Han kom her som elev i 1952. Var i Aalestrup et par aar som fuldmægtig, men kom igen tilbage hertil.

Blandt Sparekassens mange dygtige medarbejdere maa jeg ogsaa nævne den altfor tidligt afdøde kasserer Jørgen Nielsen. Efter Fr. Riis's død blev pladsen som kasserer opslaaet ledig. Der kom 46 ansøgninger, blandt disse valgte man daværende førstemejerist i Lindbjerg, Jørgen Nielsen. Han overtog sin nye stilling 1. April 1939 og blev en meget afholdt og respekteret mand, solid og punktlig i alle forhold. Han var ligesom N. F. Kristensen en meget dygtig regnemester. Det var festligt at se, naar disse to talte tal sammen, mange og store tal. De brugte aldrig regnemaskinen. — Det havde de ikke tid til, paastod de!

Det er nødvendigt i dag at ha unge vaagne medarbejdere, der kan overta de mange ny opgaver. Der stilles stadig større og større krav til hurtighed og præcision. Databehandlingen vinder stærkt frem og kræver uddannelse og teknisk viden.

Ogsaa inden for kontorteknikken er vi inde i en rivende udvikling. Men adskilligt af den teknik, vi har sat ind for bare fem, seks aar siden, er allerede i dag forældet. Stadig nyere og mere fuldkommen teknik! Det skaber ikke arbejde til flere, men derimod krav om bedre uddannelse.

Efter min mening burde der i realskolen og i erhvervsundervisningen i 8de og 9de skoleaar indføres som skolefag undervisning i databehandling og E.D.B. teknik. Det er kendskab hertil, der først spørges efter paa alle større kontorer.

For de mange skoleelever, som tænker paa at gaa kontorvejen, ville det være et stort plus, om de i skoletiden fik lidt kendskab til den teknik, der mere og mere kommer til at præge kontorarbejdet ...

Eksportmarkedet her i Ølgod? — Ja, der har jeg nu ført markedsregnskabet i 15 aar. Jeg møder hver markedsdag nede i samlestalden ved 15 tiden og arbejder til markedets afslutning. Om aftenen arbejder jeg sammen med 2-3 funktionærer fra Sparekassen med afregning, og sparekassens medarbejdere gaar stærkt op i dette arbejde ...

Spændende oplevelser i mine 30 aars arbejde her i Sparekassen? Naa, det er der maaske nok, men ikke ret egnet til at fortælle om.

Vi skimter tilbage og frem

Under besættelsen havde vi de store hesteopkøb i Ølgod. Det var svimlende summer, der her omsattes. Ja, og pengeombytningen i Juli 1945 var ogsaa spændende for adskillige. I de faa dage, det stod paa, ombyttede vi 775.000 kr.

Naar vi nævner besættelsestidens tryk og uhygge, da er det samtidigt baade bittert og nedslaaende at erkende, at det faktisk er den eneste

Fra eksportmarkedet i Ølgod.

tid, dansk landbrug har haft lige vilkaar med de øvrige erhverv og har kunnet eksistere og senere udvide, uden at det skete gennem laan og voksende gæld!«

»Er Du som saa mange andre optaget af at faa megen industri her til Ølgod?«

»Selvfølgelig er jeg interesseret i alt, hvad der kan gavne byen og egnen, ogsaa industri, hvis den kan komme som et naturligt led i udviklingen. Hvad der bliver kunstigt fremelsket, ka let gi bagslag i nedgangstider med indskrænket arbejdsindsats, saaledes som der nu er varsler om paa forskellig vis ...«

»Du har nu fortalt om dit arbejde. Hvad bruger Du til at slappe af ved?«

Vi skimter tilbage og frem

Jeg har i mange aar haft megen glæde af foreningsarbejde og af idræt – især da den, andre laver. Altsaa virke med idrætsforeninger, stadion og i det hele tage ungdomsarbejde. Jeg tror bestemt paa, at idrætten kan give ungdommen noget virkeligt værdifuldt i fritiden. Jeg har i forbindelse hermed haft mange dejlige ture rundt i landet sammen med gode kammerater – ogsaa et par gange til udlandet.

For flere aar siden har jeg givet disse poster fra mig, fordi jeg følte, at sparekassen maatte have første prioritet i min arbejdskraft, men det har glædet mig, at mange af mine medarbejdere på kontoret har taget ivrig del i dette arbejde.

»Den største oplevelse?»

»Ja – det maa absolut være i efteraaret 1967. Da vandt vort drengehold under manufakturhandler Bent Kjærgaards dygtige ledelse jyllandsmesterskabet i fodbold.«

»Naar Du nu, direktør Børge Christensen, staar foran Sparekassens 100 aarsdag og dens samtidige indflytning i de nye lokaler, har Du saa et særligt ønske til jubilæumsdagen?»

»Det har jeg. Vel ogsaa mere end et enkelt. Men lad mig udtrykke det kortest muligt:

Jeg ønsker, der maa blive bedre vilkaar for vore eksporterhverv, det vil stærkt gavne egnen her og derigennem Sparekassen. Ja, og saa vil jeg ønske, at det gode samarbejde inden for Sparekassen og udadtil med tillidsforholdet til egnens folk maa videreføres i den nye bygning og i mange kommende aar!« — — —

Vi kan vel ikke sige, at Ølgod Sparekasse er »lisaa gammel som æ vej.« Men det, Sparekassen bygger paa: menneskelig tillid og samfærd mellem landsmænd, opsparing og formidling af værdier, det har nok noget nær samme alder som vejen.

Det er lidt af det, vi prøver paa at fortælle om i denne bette krønikebog om Ølgod sogn og by og Sparekasse.

Navneliste

- Abraham Mads og Kirstine, husmand, Agersnap, 49
Akselsen Morten, gdr., Egknud, 77, 99, 164, 171
Andersen Anna Marie, asst., Ølgod, 148
Andersen Bollerup, gdr., landstingsmand, 42, 77
Andersen Kr., vinterlærer, Krusbjerg, 46
Andersen Niels (Guldager Nielsen), gdr., Krusbjerg, 93
Andersen Stilling, gross., København, 102
Andersen Søren, købmand, Ølgod, 91
- Bech Chr., uddeler, Strelluf, 150, 166
Berggren Aksel, arbmd., Ølgod, 217-220
Birch, stationsforstander, Ølgod, 57, 59
Birkmose Gravers, gdr., sogneraadsformand, St. Grønlund, 112, 145, 154, 163-64, 167
Bjerger Poul, historiker, 36
Bjørnslev Kr., gdr., Krusbjerg, 48
Block N. H., overlærer, Ølgod, 19
Brodersen Edith, asst., Ølgod, 149, 179
Bruun Fr., blikkenslagermst., Ølgod, 115
Bruun N. T., lærer, Ølgod, 77, 89, 164, 165, 168
Bruun Tinus, gdr., sparekassékasserer, Nytofte, 48, 75, 112, 144, 145, 164, 170
Bryld P. og Hanne, rejsebud, Ølgod, 56
Brødsgaard, lærer, Sædding, 48
- Christensen Anna, asst., Ølgod, 148, 179
Christensen Børge, sparekassedirektør, Ølgod, 6, 146, 147, 151, 163, 177-78, 179, 185, 225-232
Christensen Ida, fru, direktør, Ølgod, 225
Christensen Erling, skovejer, Paabøl Skovridergaard, 206-211
Christensen I. C., minister, 93-94, 161, 206, 209
Christensen Jens, sognefoged, Krøngaard, Ansager, 106, 139
Christensen N., lærer, Tistrup, 106, 139
Christensen Niels, møllejejer, Ølgod, 56, 61
Christensen Niels P., gdr., Egknud, 73, 101, 110, 165
Christensen Peder, plantør, skovejer, Paabøl, 208
Christensen Peder, gdr., skovejer, Skovridergd., 208
Christiansen Haahr, frue, amatørarkæolog, Varde, 29
Christiansen Søren, gdr., Medum, 77, 164

Navneliste

Clausen J. P., statsaut. revisor, Esbjerg, 146, 166
Clausen Peder, gdr., Agersnap, 218

Dalgas E., oberst, plantningsmand, 210
Dejgaard Schou, fru, Ølgod, 218

Egknud Niels, gdr., Grønvang, 65, 99, 145, 146, 150, 166, 186-191, 200
Egknud Peder, gdr., Egknud, 99
Emborg, direktør, E.A.S., Esbjerg, 116
Enevoldsen Emil, gross., Ølgod, 146, 165, 172
Eriksen Erik, fhv. minister, 205
Estrup J. B. S., minister, 43

Frandsen Niels, gdr., Forsomho, 75
Frifelt Salomon, forfatter, 6
Friis Mogens, student, digter, Varde, 134
Friis P. og Gerda, redaktør, Varde, 134
Frøsig I. C., manufakturhandler, Ølgod, 48, 63
Frøsig Kr., gdr., Lindbjerg Mark, 46
Gade Kr., dansk Amerikaner fra Vogslund, 200-201
Graversen Gravers, gdr., Krusbjerg, 140
Graversen Mette, frk., Krusbjerg, 140
Graversen Niels Chr., gdr., Krusbjerg, 115, 140
Gravesen Ole, gdr., tillidsmand, Adsbøl, 147, 151, 165, 177
Graunbøl Kr., gdr., Vallund, 16
Gravlund Thorkild, forfatter, 8
Grønborg Eske, gdr., Hesselho, 200
Grønlund Søren, gdr., Topgaard, 200
Guldager Niels, murer, Hejbøl, 91
Gaarde Jørgen, fabrikant, Ølgod, 191-193

Hans, konge, 12
Hansen Børge, gross., løjtnant, Skive, 131
Hansen Chr., gdr., Kathrinelund, 77, 165
Hansen Chr., gdr., Agersnap, 77, 164, 169
Hansen Else, kasserer, Ølgod, 147, 164
Hansen I. P., lærer, Skovlund, 140
Hansen Jes, gdr., Søndervang, 77, 164, 169
Hansen Morten, møllejer, Ansager, 97
Hansen Hans P. R., gdr., Strelluf, 147, 173
Hansen Hans Chr., gdr., Ørbæk, 195
Hansen Jens Verner, asst., Ølgod, 149, 179
Hansen Niels, højskoleforstander, 42, 97
Hansen Peder Helt, gdr., Lund, 140-141
Hansen Vedsted, arkitekt, Ølgod, 115
Hansen Kathrine Vedsted, forstanderinde, Ølgod Ungdomsskole, 68-69
Hansen Gunnar Vedsted, forstander, Ølgod, 68
Hansen Bente Østergaard, asst., 147

Navneliste

- Hatt Gudmund, professor, arkæolog, 14
Hatting Jørgen, gdr., Nørtarp, 164-165, 169
Hedager Peder Christensen, gdr., Hedagergaard, 102-103
Hjuler, overlærer, Ølgod, 217
Holm Mads, tømrer, Ølgod, 91
Holt Mads, skovrider, Paabøl, 210
- Jacobsen Hansen, kunstner, 111
Jensen, slagter, Ølgod, 56, 61
Jensen Ejnar, mejeribest., Lindbjerg, 146, 153, 166
Jensen I. K., købmand, Ølgod, 90
Jensen I. P., købmand, Ølgod, 166
Jensen Inge Malen, manufakturhandler, Ølgod, 64
Jensen N. O., portør, Ølgod, 64
Jensen Jens Jepsen, gdr., Ørbæk, 195
Jensen John, vinterlærer, Skovlund, 96
Jensen Tinus Bruun, gdr., Forsomho, 197-201
Jensen Thomas, mejeribest., Lindbjerg, 148, 150, 153, 165, 166, 178
Jensen Tonnes, gdr., landinspektør, Bejsnap, 166
Jensen Th. Chr., købmand, Lindbjerg, 40, 164-165, 171
Jessen Ejnar, gdr., Vestkær, 19
Jessen Th., dyrlæge, Ølgod, 62
Johnsen Augustinus, møbelhandler, 91, 112, 115, 145, 146, 166
Johnsen Berg, gdr., bestyrer, Glibstrup, 147, 173, 223
Johnsen Jens, møbelhandler, 149
Johannessen Anders, gdr., Strelluf, 194-197
Johannessen Niels, gdr., Grønlund, 146, 165, 176
Johannessen Peder, gdr., Strelluf, 151, 165, 178
Jørgensen Anders og Thormod, højskoleforstander, Høng, 195
Jørgensen Chr., gdr., Hejbøl, 218
Jørgensen Chr., gdr., Agersnap, 77
- Kasbjerg Jens Chr., gdr., Egknud, 73, 98
Kjær Jacob E., arkitekt, Ølgod, 150-151
Knudsen Knud, købmand, Ølgod, 90
Knudsen Nicolaj P., købmand, Ølgod, 90, 166
Kjærgaard Bent, manufakturhandler, 232
Kristensen Bertel, gdr., Agerkrog, 154
Kristensen Frede Møller, prokurist, 147, 179, 229
Kristensen H. K., historiker, 20, 21, 26
Kristensen Jens Møller, gdr., bogholder, Egknud, 112, 145, 146, 153-154-156, 162-163, 164, 166-167, 168, 221
Kristensen K. Møller, Ølgod, fmd. for Sparekassen, 5, 72, 109, 145, 146, 148, 151, 161-162, 163-165, 176-177, 178, 220-225
Kristensen Niels P., gdr., Egknud, 77
Kristensen Niels, gdr., Pedersborg, 102
Kristensen N. F., bogholder, Ølgod, 145, 146, 147, 164-165, 166, 176, 227-228, 230
Kristensen Poul, gdr., Vallund, 195-196

Navneliste

- Kristensen Thorkild, professor, 205
Kristensen Tom Møller, asst., Ølgod, 148, 179
Kristiansen H. Hvid., skovfoged, Sdr. Omme, 218
Kristiansen og frue, lærer, Forsomho, 199
Kruse Gunnar, gdr., Agersnap, 50
- Larsen H. P., spillemand, Ølgod, 68
Laugesen Chr., gdr., Egknud, 109, 165
Laugesen Jeppe, gdr., Egknud, 98
Laugesen Kr., gdr., Egknud, 109
Laugesen Laurids, gdr., Lindbjerg, 145, 147, 161, 165, 176
Lauridsen Anders (Mejling), købmand, Kathrineberg, 89
Lauridsen H. K., ingeniør, Varde, 150
Lausen Kr., hotelejer, Ølgod, 62
Lauridsen Marius, købmand, Ølgod, 58
Lauridsen Th., købmand, Ølgod, 56, 62
Laustsen Kr., gdr., sognefoged, Krusbjerg, 218
Lilleøre, sognepræst, Grimstrup, 134
Lindvig M. C., degn, Ølgod, 73
- Madsen Ingeborg, enke, Krusbjerg, 45-49
Madsen Gravers, gdr., Hjedding, 77
Madsen Mads Peder, gdr., Agersnap, 49-50
Madsen Niels Chr., førstelærer, Bounum, 157, 165, 178, 201-206
Madsen Theodor, husejer, Krusbjerg, 45
Madsen Søren, skræder, Krusbjerg, 48
Michelsen, bogholder, Varde Sparekasse, 99-100
Mikkelsen Anders, gdr., sogneraadsformand, Ølgod, 146, 148, 166
Mikkelsen Hans P., gdr., Hjedding, 147, 151, 153, 165, 177
Mikkelsen Mikkel K., gdr., Hjedding, 147, 153, 176
Mogensen Hans, manufakturhandler, Ølgod, 48, 63-64
Mortensen L., blikkenslagermester, Esbjerg, 115
Mouritzen, manufakturhandler, Ølgod, 63
Møller Minna, f. Aarrebo, 225
- Nielsen, slagter, Ølgod, 56
Nielsen Carlo og Margrethe, husmand, 51
Nielsen Cilius, gdr., Fynbogaarden, 218
Nielsen Blinkenberg, direktør, Holbæk, 228
Nielsen E. Reinholdt, læge, Tarm, 215
Nielsen Hans, gdr., Hejbøl, 14, 165, 177-178
Nielsen Hans og Sine, boghandler, Ølgod, 62-63, 65, 69, 92, 108, 146-147, 165, 176
Nielsen Jens Egknud, gdr., Egknud, 98
Nielsen Jens Medum, gdr., Lyne, 150, 153, 165, 178
Nielsen Jørgen, kasserer, Ølgod, 146, 148, 164, 176, 230
Nielsen Knud, gdr., Medum, 145, 146, 153, 165, 176
Nielsen Mads, digter, 134
Nielsen Oluf, dr. phil, 22

Navneliste

- Nielsen Peder, uddeler, Krusbjerg, 48
Nielsen Svend, direktør, Paris, 68
Nielsen Søren Chr., gdr., Forsomho, 199
Nissen og Dahl, murerfirma, Ølgod, 115
Nørgaard Ivar, økonomiminister, 205
- Offenberg C., slagter, Ølgod, 61
Olesen Jens, lærer, Hauge, 140
Olrik, sognepræst, Ølgod, 48
Olsen Tage, gdr., Forsomho, 14, 199
Osmundsen Lindvig, skomager, Ølgod, 48
Osmundsen Osmund, bankkasserer, Ølgod, 145
Ovesen Albert, manufakturhandler, Ølgod, 56, 63
Oxbøll T., statsaut. revisor, Esbjerg, 166
- Pagaard Georg, gdr., bestyrer, Asp, 157, 173
Pallesen Jens, gdr., Gammelgaard, 147, 153, 165, 177
Pallesen Jørgen, husmand, bogholder, Egknud, 112, 118, 145, 153, 157-158, 163-164, 167
Pallesen Niels, gdr., Galtho, 140
Pedersen Aksel, bogholder, Aabybro, 147, 179
Pedersen Ellis, asst., 148
Pedersen Hans Jørgen, sognefoged, Ølgod, 166, 172
Pedersen Hans, gdr., Agersnap, 200
Pedersen Henry, asst., Strelluf, 148, 179
Pedersen Herluf, gdr., Hallingsnap, 200
Pedersen Jens Chr., Hallingsnap, 40
Pedersen Jens Kjeldsen, gdr., Vallund, 15
Pedersen Jeppe Frandsen, gdr., Strelluf, 140
Pedersen Knud, gdr., Vestkær, 77
Pedersen Søren Hejbøl, gdr., sogneraadsformand, 147, 148, 150, 177
Pedersen Ruth, asst., 147, 179
Pedersen Peder, gdr., Langhedegaard, 278
Pedersen Skat, gdr., sogneraadsformand, Østergaard, 215
Pedersen Svend, asst., 149, 179
Pedersen Aage, bogholder, Ølgod, 147, 179, 229
Pedersen Aage, købmand, Ølgod, 63
Phillipsen, læge, Ølgod, 59-60
Plauborg Erik, asst., Ølgod, 148, 179
Plauborg Hans J., gdr., Lindbjerg, 77, 164, 170
Pontoppidan Bruun, gdr., Brobyhus, 115
Poulsen Mads Kr., gdr., Mejlvang, 77, 164, 169
Poulsen N., urmager, Ølgod, 62
- Rantzau Johan, holstensk hærfører, 13
Rasmussen Jørgen, sognefoged, Strelluf, 147
Rasmussen R. J., drejer, Ølgod, 91
Raunkjær Hans, gdr., Bøllundgaard, 219
Rich Peder, gdr., kasserer, Egknud, 112, 144, 145, 146, 164, 172, 224

Navneliste

- Riis Fr., uddeler, Lindbjerg, 90, 145, 146, 164, 166, 172, 226
Riis Nicolaj, uddeler, Lindbjerg, 150, 166
Rohde H. J., kæmner, Ølgod, 131
Rosenørn Lehn, baron, Nørholm, 19
- Salmonsens Mariane, asst., Ølgod, 148, 179
Sindberg Hans, tømmerhandler, Ølgod, 145, 164, 171
Sindberg P., lærer, Ølgod, 166, 170, 190
Skelmose P., amatørarkæolog, Varde, 29
Steffensen Jørgen, gdr., Forsomho, 199
Svanning Hans, historiker, (1503-1584) 12
Sørensen, havebrugskonsulent, Esbjerg, 214
Sørensen Anton, sadelmager, Ølgod, 164, 170
Sørensen Chr., gdr., Gammelgaard, 150, 153, 165, 178
Sørensen Chr. Holt, gdr., Strelluf, 200
Sørensen Hanne, enke efter Anton Sørensen, Ølgod, 115
Sørensen Holger, fuldmægtig, Ølgod, 148, 179
Sørensen Jens, gdr., Gammelgaard, 146, 153, 164, 166, 171, 227
Sørensen Johs. G., redaktør, London, 133
Sørensen Hans, sognepræst, Ølgod, (1606-1640) 53
Sørensen Søren P., gdr., Agersnap, 50
- Teilman, amtmand, Skrumsager, 10
Terndrup C., mejeriejer, Lindbjerg, 166
Thetens, provst, Hodde, 212
Thorlund Bertel, gdr., Ny Thorlund, 194
Thomsen Tage, møbelhandler, Ølgod, 150, 165, 178
Thomsen Th., museumsinspektør, 31
Thyregod H. C., møller, Ølgod, 67-69
Thyregod Hans, direktør, Ølgod, 149, 150, 165, 177, 178
Thyssen Emil, provst, Ølgod, 60-61, 110
Tranberg Carl, gdr., Agersnap, 90
Tranberg Chr. Knudsen, gdr., Agersnap, 77, 164, 168
Tranberg Mikkel, gdr., Hungebjerg, 51
- Uhd Hans, gdr., Rotviggaard, Skovlund, 96
Uhd Niels Hansen, gdr., sparekasseleder, Egknud, 35, 44, 73-77, 86, 95, 111, 119, 139, 140,
144, 152, 163, 167, 187-188, 204
Uhre Hans, landbrugskandidat, 216
Uhre Aage og fru Bodil, Glibstrupgaard, 212-217
- Vestergaard Peder, gdr., Strelluf, 195
- Øllgaard Bent, læge, Ølgod, 131
Øllgaard Holger, lærer, museumsinspektør, Ølgod, 6, 8, 18, 21, 29, 97
Østergaard K. Høgsbro, sognepræst, kirkearkæolog, 21, 22, 23
- Aakjær Svend, rigsarkivar, 26
Aarrebo H. H., sagfører, formd. for Sparekassen, 145, 148, 152, 158-160, 163, 165, 166, 168,
176, 227-228

Indhold

Forord	5
Lisaa gammel som æ vej —	7
Vi prøver at skimte bag fortidens slør	25
Med gudsfrygt og nøjsomhed	36
I nederlagets skygge	41
Boplads, by og borger	52
Forløber for Sparekassen	70
En trang indgang i en trang tid	74
Prøveaar og fremgangsaaer	84
Et hoved højere end sine standsfæller	95
Fra krigstid til krisetid	112
Gennem de fem onde aar	120
Udfrielse og oprydning	133
Ungdomsopsparing	138
De ledende og de tjenende —	144
Sparekassens mænd gennem 100 aar	152
Navne og data med billeder	163
Sparekassens udvikling i grafiske tavler	180
Sparekassens støtte til almennyttige formaal	183
Vi skimter tilbage og frem	186
Smaa samtaler med:	
Niels Egknud, Ølgod	187
Fabrikant Jørgen Gaarde, Ølgod	191
Anders Johannessen, Strelluf	194
Grd. Tinus Bruun Jensen, Forsomho	197
Førstelærer N. Kr. Madsen, Bounum	201
Gdr. Erling Christensen, Skovridergaarden, Paabøl	206
Gdr. Aage Uhre, Glibstrupgaard, Lyne	212
Fagforeningsformand Aksel Berggren, Ølgod	217
Formand for Ølgod Sparekasse Kr. Møller Kristensen	220
Sparekassedirektør Børge Christensen, Ølgod	225
Navneliste	233

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI
RINGKJØBING